STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00121

YUGEND

Sholem Asch

Permanent preservation of this book was made possible by
Andrea Robyn Waghelstein
in memory of
great-grandparents, Frank & Rose Wloch Berlin

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוגענד

פון

שלום אַש

צווייטעס בוך

ארויסגעגעבען פון „פאָרווערטס“
173—175 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק.
1911

אינהאַלט פערצייכניס:

		פּיידזשעס:
1.	די יאַטישע טאָכטער	1 — 20
2.	דאָס קוילער געסעל	21 — 44
3.	דער יונג מיט'ן קינד	45 — 51
4.	עס האָט זיך ניט געלוינט	52 — 57
5.	א „דינה“	58 — 63
6.	א פּשוט'ע מעשה	64 — 75
7.	דער חזן מיט די משוררים	76 — 89
8.	א אידיש קינד	90 — 97
9.	גוסס'דיגע שטערען	98 — 102
10.	די מעשה מיט די „שעהנע מארי“	103 — 112
11.	א ברוגז	113 — 124
12.	די משוגענע מאַמע	125 — 132
13.	צווישען א וואַנד	133 — 143
14.	די ערשטע זאַך	— VI
15.	ערד	144 — 171
16.	מאָמענטען פון די פרייהייטס-טעג	172 — 196
17.	מיין שעהנסטע ליעבע	197 — 214
18.	א חנ'דעלע	215 — 233
19.	אין א קאַרניוואל נאַכט	234 — 245

די יאַטישע טאָכטער

א זומערדיגער פרייטאג נאָכמיטאג. הייכֿליך איז אין געסיל, מען שפירט שוין דעם שבת, וואָס קומט אָן פון פלאָצקער טראַקט.

ר' משה גאָמבינערס ווייב, די ערשטע בעל־הבית'טע אין געסיל, האָט שוין שבת געמאַכט. אָנגעטהאָן אין א ווייסער שערץ, און אין דער שבת'דיגער הויב פון שפּיצען, זיצט זי אויף דער באַנק פאַר איהר הויז. נעבען איהר זיצען צוויי מיידלעך, איהרע טעכטערלעך, אָבגעוואַשענע, אויפגעקעמטע, די זיידען־שווארצע צעפּלעך פערשלייפט מיט ווייסע שלייפלעך. אָנגעטהאָן אין קרעטאָנענע קליידעלעך, ווייסע שערצלעך. זיי זיצען ביי דער מאַמען און קוקען רוהיג אין געסיל. געגענאיבער זיצט פאַר דער טהיר אויף דער באַנק ר' יוסף ראָזענ־קראַנץ'ס ווייב, די צווייטע בעל־הבית'טע אין געסיל, מיט איהרע טעכטערלעך — אויך שוין שבת געמאַכט. אין געסיל, צווישען די צוויי בענק, שטעהען די מענער, ר' משה און ר' יוסף, צוויי אַלטע בעלי־בתים, שותפים, אָקסען־הענדלער גרויסע. זייערע מלבושים זיינען פערשטויבט פון וועג, די ווייסע בערד — איבער די ברוסטען, זיי שמועסען און פערפּולען די וואָך מיט געשעפטס־זאַכען. דורכ'ן געסיל לויפט דורך מיט געאייל מרדכי שוסטער, מיט א פּאָר שטיוועל אין א רויט שנופּ־טיכעל אונטער דעם אָרעם, — דאָס טראָגט ער אָב א בעל־בית אויף שבת. פערהאָרעוועטע ווייבער, מיט פערמאַטערטע פּנים'ער און בעשמוצטע שערצען שטופּען זיך מיט איילעניש פאַר חנה־שרה'לעס געוועלביל, כּאַפּען ליכט, א פּעקיל טהיי, א פונט צוקער און לויפען אין די שטובען. פאַרביילויפענדיג פאַר די שבת'דיגע בעל־הבית'טעס, וואָס זיצען פאַר די טהירען, פערשעמען זיי זיך: נאָך ניט שבת געמאַכט!...

וואו דאָס געסיל ענדיגט זיך, הויבט זיך אָן דער וועג, וואָס פערבלאָנדזעט זיך ווייט אין די וועלט אריין: דער טראַקט קיין פלאָצק. צוקומענדיג צום שטעדטיל, געהט דער וועג באַרג אויף; אָט ווייזט זיך א וואָלקען־שטויב, איינציגווייז הויבען אָן קריכען שעפּסען ארויס פון דעם וואָלקען, די געקרייזעלטע וואָל זייערע איז פערשטויבט.

געהען און קוקען זיך תּמ'וואַטע אין גאַס אַרום, דרעהענדיג מיט די

אָבגעגאָלטע קעפּלעך. זיי בעגלייט א חברה קינדער: יונגעלעך קליינע, פּנים'ליך פון פרייטאג. מיט „סטאָניק" יאַגאָדעס פערשמירטע, די העמדעלעך ווייזען זיך אין די הויזען־שפּאַלטען ארויס, די ציצית שאָקלען זיך נאָך און פּאַטשען. מיט גדולה לויפען זיי נאָך די שפּסעלעך. די סטאדע קומט אָן פאר ר' יוסף ראָזענקראַנץ'ס הויז. די שותפים געהען צו, כאַפּען א שעפּס מיט'ן שטעקען און טאַפּען איהם. זיי רעדען צווישען זיך אביסעל. באלד לאָזט מען די סטאדע איינציג־ווייז אין טהויער אריין און ר' משה מיט'ן גראָבען שטעקען אין דער האנד, צעהלט די שעפּסען, וואָס שפּאַרען זיך דורך דער קוים־געעפענטער פורטקע אין הויף אריין.

באלד קומט אָן צו לויפען ערגעץ־וואו א יודיל, א מאָגערס, א קליינס. ער גיט א קלאַפּ מיט א האמער אין טהיר און ענטלויפט, אוז ווערט פערשוואונדען ווי א שאָטען... דער טעמפּיגער הילך פון האָלצערנעם האמער לאָזט זיך הערען אין געסיל, עס ווערט שטיל, די געוועלבעלעך פערמאכען זיך, אין די פענסטער ווייזען זיך ליכטלעך.

דער הימעל — א פעלד א ברייטס, מיט ליכטיג־פערשטויבטע בייטען, און די זון לאָזט זיך אראָב צום פלאַצקער טראַקט צו... אין געסיל בעוויזט זיך שוין אָן אָבגעוואַשענער יוד אין א שבת'דיגער קאַפּאָטע. צוויי אָבגעוואַשענע, שבת'דיגע יונגעלעך, די סדורים־לעך אין די הענד, געהען איהם נאָך אין שוהל אריין צו קבלת שבת.

וויעדער ווייזט זיך פון פלאָצקער טראַקט א גרויסער שטויב, וואָס קומט אָן מיט איילעניש, ווי ער וואָלט עפּיס אָנזאָגען דער גאַס.

באלד הערט זיך א האקען פון רעדער, א רעש מיט עזות. דער שטויב צוגעהט זיך אויף אלע פיער זייטען, און עס בעווייזט זיך א וואָגען אין דריי פערד אין דער ברייט געשפּאַנט. ער קומט אָן אין געסיל מיט רעש. נאָך איהם לאָזט זיך א צווייטער וואָגען, אין צוויי פערד געשפּאַנט, און א דריטער. מען קנאַלט מיט די בייטשען. די קנאַלען שלאָגען אין דער גאַס אָב, ווי א סיגנאַל, אז מען איז אָנגעקומען אויף שבת. די וועגען שטעלען זיך אָב פאר א לאַנג אָבגעווייסטען צוים, פאר ר' יוסף'ס הויז. פון ערשטען וואָגען שפּרינגט אראָב פריהער פאר אלע מאַטיס, א הויכער, ברייט־ביינינגער יונג, אָנגעטהאָן איז א ברייטען ווייסען זומער־מאַנטעל, אין גאַנצען פערשטויבט. ער נעהמט אָי־יי פערד פאר דער צוים, און פיהרט זיי מיט דעם וואָגען אין דעם

טהויער, וואָס האָט זיך, צוליעב זיי, ברייט אויפגעעפּענט. די אַנדערע צוויי וועגען פאָהרען נאָך און עס ווערט שטיל.

נישט לאַנג איז, זייט מאָטים איז געווען אַ שמייסער ביי פוקסען, וואָס פלעגט פיהרען פון דער קוטנער באַהן־סטאַציע נאָפט און זאַלץ, ווי אויך צושטעלען רוסישע עמיגראַנטען צו דער גרענעץ. אַלע האָבען געוואוסט, אַז מאָטים האָט שטעהן ביי ר' משה גאַמבינער אַ פּאָר שעהנע הונדערט גולדען, וואָס ער האָט זיך איינציגווייז אָנגעזאַמעלט. מאָטים האָט געזאַמעלט געלד, און איז אַלץ ווייטער געווען שמייסער; גע'חבר'ט זיך מיט חברים. אַמאָל אָבער, ווען ער איז מיט זיין בעל־הבית אויפ'ן ליטווישען מארק געווען, האָט ער דערזעהן אַ פּאָר „חיות" ביי אַ פויער. זיי זיינען איהם געפעלען. און מאָטים טראַכט נישט קיין סך, לויפט צו ר' משה'ן, כאַפּט אַ הונדערטער און קויפט די פערד. ער ברענגט די „חיות" קיין קוטנע, קויפט אַ וואָגען און ווערט אַ בעל־הבית פאַר זיך.

צוערשט קומט עס אָן שווערליך. חברה פוהרמאַנעס ווילען איהם נישט אין די קאָמפּאַניע אריינגעהמען. מען סטראַשעט איהם, אַז זיי וועלען איהם די פערד פער'סם'ען. מאָטים לאָזט זיך נישט, נעהמט אָן אַליין בעשטעלונגען, — ארבעט און בעהאַלט די פּאָר גולדען.

עס געהט אַוועק אַ יאָהר. מאָטים איז שוין אַ סוחר פאַר זיך, כאַפּט אַ 25־ער פון דער האַנד ביים ערשטען בעל־הבית. מאָטים'ן געטרויעט מען. אַ „יונג, וואָס וויל אַ גראָשען פערדיענען", רעדט מען וועגען איהם. דאָס געשעפט געהט, די „ליטוואַקעס" שיטען זיך ווי מאָן. מאָטים האָט שוין נאָך אַ וואָגען, ער נעהמט צו אַ „גוטען ברודער", שלמה „מלאך", פאַר אַ שמייסער. צו מאָטים'ן וויל מען גערן געהן. חברה האָט איהם ליעב — אַ „גוטער ברודער".

עסען עסט מען צוזאַמען ביי נאָטע גאָרקעכער. גאָלדעלע איז אַ וואויל ווייבעל... אַלע לעבען צוזאַמען, ווי געטרייע שותפים פיהרט מען זיך. מאָטים טהוט נישט די האַנד אין קאַלטען וואַסער אריין אָהן חברה. און טאָמער טהוט ער עפּיס אַ פעהלער, אַז ער פאָהרט אַליין אויפ'ן מארק און שאַפט זיך איין „אַ עקשנ'דיגען קאָזאַק" אָדער אַ „בלינדען ליוב" וואָס איז שוין „לא קם", — בייזערט מען זיך אויף מאָטים'ן:

— קוקט נאָר אָן דעם „סוחר“! אַ גאַנצער בעל־בית געוואָרען! פאָהרט זיך אויף מערק און שאַפּט זיך „העלדען“, — בייזערט זיך איבער איהם שלמה מלאך, אַ הויכער דארער יונג, וואָס טראָגט דעם נאָמען נאָך פון קינדהייט אָן, ווייל ער פלעגט אויף פליעגען זאָגען: מלאכים.

— די שווארצע יאָהר האָבען געקענט וויסען! „פעוועגזעלטער מלאך“, וואָס עס ליגט איהם אונטער דער קאַפּאָטע, — פערענטפערט זיך מאַטים אויף זיין לשון.

און מאַטים „מאַכט איינציגוויז די פּאָר גולדען“; ער בעהאַלט דאָס נישט פאַר זיינע חברים, מען וויים דאָס. אַ יונג געהט צו, גיט איהם אַ טאַפּ פאַר דער גראָבער טאַש: „רויטע קאַרפּען־קעפּ“, האַ?... ביי ר׳ משה׳ן האָט ער שטעהען די פּאָר גולדען אָהן אַ וועקסעלע, אָהן אַ קוויטעל. ער ווייסט נישט קיין הכמות, עס איז דאָך עפּיס ר׳ משה גאָמבינער, וואָס האַנדעלט מיט די דייטשען אין די טויזענדער...

אין שטאָדט רעדט מען פון איהם: ער „פערמאָגט“... און חשוב׳ע בעלי־בתים, „די אויפגעבלאָזענע טיטען“, ווי מ׳פלעגט זיי רופען, קומען שוין צו איהם „כאַפּען 25־ערם אוים דער האַנד“ אַ וועקסעלע צו צאָהלען — מאַטים באָרגט; ער ווייזט, אַז ער האָט אויך די „קלינ־גערם“, נאָר ער בלאָזט נישט פון זיך.

שבת נאָך מיטאג. מאַטים זיצט מיט דער חברה אויף דער באַנק פאַר ר׳ משה גאָמבינער׳ס טהיר און ציעפּיט די אויסגעצוואָגענע „טשאָלענטער“, די דיענסט־מיידען, וואָס געהען פערביי. די „אויפ־געבלאָזענע טיטען“ דרעהען זיך אין דער גאַס. אָנגעטהאָן אין די שבת׳דיגע פיינע שניט־רעק, מיט די ווייסע בעל־בתישע קרעגענדלעך, פערלעגט די הענד, — געהען זיי פּאַמעליך איבער דער גאַס, קומען אָן פאַר דער „באַנק“, און גיבען אַ פּאַמעליכען שאָקעל מיט׳ן קאָפּ צו מאַטים׳ן (מען דאַרף אַמאָל דעם הונד). מאַטים שאָקעלט צוריק ערנסט און דרעהט דעם קאָפּ אין אַ זייט אַוועק, גיט אַ ממזר׳שען ווינק מיט די אויגען און זאָגט מיט אַן ערנסטען טאָן — זעהר אַ גראָב וואָרט.

די פערד אין די שטעלער געבראַכט, אָבראָק אין די קאַרעטעס איינגעשיט, און פריש שטרוי אויסגעשפּרייט, — האָט מען זיך צום וואַסער, וואָס געהט נאָך דעם שטאַל, אָראָבגעלאָזט. צוריקקומענדיג

פון וואסער, האָט מען זיך אין בית־המדרש אריין געאײלט; אין די וואָכענדיגע מלבושים, ווי מען געהט און שטעהט, און פון בית־המדרש — צו נאָטע גאָרקעבער — „דאָס הארץ אונטערלעהנען זיך".

און א פרייטאג־צו־נאכט איז דענסטמאָל געווען — גאָט און לייט ליעב. א זומערדיגע נאכט. עס איז נאָך ליכטיג, די זון בענקט נאָך צוריקצוקומען, די שטערען, טיעף אין הימעל, הענגען נאָר אראָבצו־פאַלען, שבת׳דיגע ליכטלעך שיינען פון די פענסטער, זמירות־געזאנג הערט זיך אין געסיל, עס קנאַקט... פאר טהירען און טויערן זיצען בעלי־בתים, בעלי־בית׳טעס. אין געסיל, אראָב צו דער „בריק", שפאציערען „יונגע קינדער": מיידלעך, בחורים, דאָרט ווייט אין די נאכט... א ווינטעל בלאָזט לייכט, ליעב אויף די הערצער...

אין געסיל אין א זייט שפאציערען מאטים מיט ר׳ יוחנן שדכן. ר׳ יוחנן שדכן, אן עלטערער מענש, א חסיד, א בעוואוסטער איינגעהער אין אלע „בכבוד׳ע הייזער", געהט פאמעליך, רעדט שטיל, מיט נחת, ווי קוועלענדיג פון זיך זעלבסט; און מאטים, שטיל, מיט אן אראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי א קינד, ווען מען זאָגט איהם מוסר, געהט איהם נאָך און בעמיהט זיך, נישט צו מאכען קיין פלינקע טריט.

— עס איז נישט אזוי, מאטים! נישט אזוי פיהרט זיך די וועלט. א מענש האָט שוין פרנסה, גאָט צו דאנקען... האָט זיינע פאָר הונדערט רובעל... אן אנדער אויף דיין אָרט, פערשטעהסט דו, — וואָס טויג דיר די חברה? ווער זיינען זיי? שמייסער־יונגען! דיין גלייכען? ביזט דאָך שוין, זאָל מען זיך נישט גענאַרען, א מענש אין די יאָהרען. דאָס גאנצע לעבען אָבלעבען אין שטאָל? וואָס פאר א ווערטה האָט מען אין לייטענס אויגען?

— לייטען? איך שפּיי אויף זיי, ווען דאַרף איך דען? זיי קומען צו מיר בּאָרגען געלד... איהר ווייסט...

טאקי איבער דעם. מען איז נישט א ליאדע ווער פון דער גאס אראָב... אייגענע פאָר הונדערט רובעל... א יונג ווי דו, שען פרנסה, אן אָרענטליכער מענש, — וועמען האָסט דו שלעכטס געטהון? און ווי קומסט דו אין שטאָל, אָדער מיט דער חברה פאר׳ן שטאָל? אזא יונגער מענש ווי דו, ווייס איך? סטאַרעט זיך, ווייס איך וואָס, אריינ־צוקומען אין אן אָרענטליך הויז, צו חבר׳ן זיך מיט אָרענטליכע מענשען.

— איך האָב זיי אין דער ערד! ווּעמענס דאַרף איך דען, פרעג איך אייך, זאָגט מיר, ווּעמענס?

— זעהסט דו, — דערנידערט ר' יוחנן זיין טאָן, — נישט אַזוי פיהרט זיך די וועלט. אַ מענש ווי דו, קודם־ כל, פערשטעהסט דו מיך, איך מיין דיר, חלילה, נישט מוסר צו זאָגען. איך בין נישט דיין טאַטע, נישט דיין גואל. נאָר גלאַט. מענשליך זאָג איך עס דיר, וואָס וועט דער סוף זיין פון דיר? אַ יונגער מענש ווי דו, האָט זיך זיין פרנסה, שענע פּאָר הונדערט רובעל, נעבטיגט אין שטאָל! כל הימים אין שטאָל קען מען נישט זיין, אַ מענש מוז קלערען אויף אַ תכלית, אמאָל אַ קלעהר צו טהון, אז מען דאַרף דאָך אמאָל אַ שידוך צו טהון... וואָס? נישט צייט? מאַטים האָט שטיל געשוויגען.

— זעהסט דו, אַ יונגער מענש ווי דו, — איז ר' יוחנן ברייטער ארוים, — האָט זיך זיין פרנסה, זיינע פּאָר הונדערט רובעל, קומט ארוים פון אַ גאַנץ שענע משפחה, אזא יאָהר אויף מיר, איך האָב דאָך גוט דיין טאַטען, עליו־השלום, געקענט. ר' זעליג. אַ אָרענטליכער מענש, איז זיך נעגאַנגען זיין וועג. געפאָהרען, געטראָפען אַ אָרימען, אויפ'ן וואָגען איהם אויפגענומען, ווי ווייט געקענט — אַ אורח אויף שבת אהיים גענומען, ווייס איך? איך בין דאָך אַ מענש, וואָס קומט אריין אין פערשידענע הייזער, קען אַ וועלט מיט מענשען, פאַר וואָס דען נישט? טאָמער מאַכט זיך אמאָל אַ גלייכער שדוך, וואָס? נישט אזא מענש ווי אַ אַנדערער? מיט אַ בעל־בתיש קינד... אז מען פיהרט זיך אָרענטליך...

— איך האָב דען וועם גע'גנב'עט, גע'הרג'עט וואָס?

— נישט דאָס מיין איך, פערשטעהסט דו מיך, ביזט דאָך נישט קיין קינד! אַ מענש ווי דו, דאַרף זיך פיהרען אָרענטליך, חבר'ן זיך מיט אָרענטליכע מענשען, נישט מיט קיין שמייסער־יונגען! ווער זיינען זיי? לאָבעצעס, מיט די גאַנצע וועלט צו טהון...

— איהר מיינט טאָקי, איך חבר מיך מיט זיי? גאָר נישט, ווייס איך, גלאַט אַזוי...

— אָט האָב איך היינט ביים דאַווענען ערשט מיט ר' יעקב גאָלדמאַן גערעדט וועגען דיר: ר' יעקב זאָגט אויך דאָס אייגענע: אַ אָרענטליכער יונג, האָט זיך שען פרנסה, ער וויל אַרבייטען, זיינע פּאָר גולדען — — —

מאטים האט שטיל געשוויגען.

— ווייס איך וואס עס קען זיך מאכען? פאר וואס דען נישט? עס קען אלץ מעגליך זיין. ר׳ יעקב זוכט נישט קיין וואויל־לערנער, קיין בעל־יחוס, ער זוכט זיך א איידעם... פאר זיין רחל׳ע, א בעל פרנסה, און פאר וואס דען נישט? איך בין דארט א בן־בית! א גאנצער דארטיגער.

א ווארעמקייט האט מאטים׳עם ברוסט ערפילט. און מיט שטילע טריט, מיט דרך־ארץ איז ער ר׳ יוחנן נאכגעגאנגען.

און אהיים־קומענדיג אויף דער נאכט האט ער זיך רוהיג ביים פענסטער אנידערגעזעצט א ן געקוקט אין הימעל אריין.

ר׳ יוחנן׳ס שמועס איז גע׳ועז דער ערשטער סוד, וואס ער האט פון זיינע חברים פערבארגען.

אונטער דעם געסיל ציהט זיך דאס פעלד. א גאנצע וואך פאשען זיך דארט די שטאדט־בהמות. שבת פיהרען די בעלי־עגלות די פערד אויפ׳ן פעלד. עס ליעגט זיך א בעל־גאוה אויסגעצויגען אויפ׳ן בויך. נעבען איהם זיצט דאס ווייב און די קינדערליך, און דאס פערד פאשעט זיך פון דערווייטען, אנגעבונדען מיט א לאנגען שטריק צום שטיק האלץ, וואס איז אריינגעהאקט אין דער ערד. די שטאדט־יונגען שפיעלען „פאלענט״: מען קלאפט מיט׳ן „פאלען״ אין דעם „באלען״, און מען לויפט ביז צו די „מעטע״. קלענערע יונגען שפיעלען אין זעלנער. אויף א בערגיל זיצען א קופע ווייבער, און איינע לעזט פון די „צאינה־וראינה״. איהר וויינענדיג קול שלאגט זיך אב אין וואסער פון דערווייטען.

ביים וואסער ליעגען מאטים׳עס חברים. זיי האלטען די פערד פאר די שטריק, און שמועסען פון „טשאלענטער״. אביסעל ווייטער, נעבען דעם מילעביל, ליעגט מאטים איינער אליין, און פאשעט זיך זיין „בולאן״. ער ליעגט און קוקט אין וואסער אריין, וואו די וועלען לויפען. פון דערווייטען הערט זיך, ווי דאס וואסער שארכט אויף דעם „ראד״ פון מילעביל. פון דארט זעהט זיך די בריק. עס שפאצירען בעל־בתישע טעכטער און בחורים... מאטים ליגט און הארכט זיך איין צו דעם וואסער־ גערויש. דאס וואסער־מילעביל פאטשט מיט די רעדער, ראש, ראש. דאס וואסער, שטראמענדיג מיט א געבייזער,

רינט פון דער הויך אין טאָהל אַראָב, פאַלט אויף די רעדער, די רעדער פּאַטשען מיט עזות צוריק... און מאַטיס ליגט און קוקט ווייט, דאָרט צו דער בריק אַריבער.

אָט שפּאַצירט זי, רחל'ה, ר' יעקב גאָלדמאַן'ס טאָכטער, מיט די חבר'טאָרענס. זיי גייען רוהיג, געלאַסען. און איהר לאַנג קלייד שלעפּט זיך איהר נאָך. אָט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט און קוקען אין וואַסער אַריין. ער זעהט איהר געזיכט, זי איז אַזוי שעהן און רוהיג, אַזוי עדעל. א בעל-בתיש קינד. איהר פּנים מיט איהר לאַנג קלייד שפּיגלען זיך אודאי אָב אין וואַסער, און אָט האָט זי זיך אומגעדרעהט, און געהט ווייטער, און ווערט פערשוואונדען.

מאַטיס זיצט און קוקט אין וואַסער אַריין.

זי וועט זיין זיין כלה. יום־טוב וועט מען איהם פערבעטען צום מחותן צו גאַסט. ער וועט איהר א פּאָר גאָלדענע אויערריינגלעך געבען. זי וועט נעמען און דאַנקען, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ... ער וועט מיט'ן מחותן אין שוהל געהן דאַווענען, דער מחותן וועט איהם מכבד זיין מיט מפטיר, ער וועט מיט'ן מחותן פון שוהל, איבער די גאַנצע גאַס געהן. מען וועט זיי נאָכקוקען... ר' יעקב גאָלדמאַן מיט'ן חתן געהען...

און ער קוקט אין וואַסער אַריין, דאָס ראָד פּאַטשט די וועלען, דאָס וואַסער רוישט.

באַלד פערשעמט ער זיך פאַר זיך זעלבסט. ער הויבט זיך אויף, נעמט אָן דעם פערד ביים שטריק און פיהרט עס אַהיים. פאַרביי־געהענדיג פאַר די יונגען, זאָגט ער: קומט חברה! מען נעמט די פערד פאַר די שטריק און מען געהט. מאַטיס מיט זיין בולאַן פאַראויס, חברה נאָך איהם. אין געסיל איז שטיל. פון אַן אָפען פענסטער הערט זיך „תורה": א יוד זיצט ערגיץ־וואו און לערנט, און דאָס קול, דאָס ליעד פון שבת, שפּאַצירט מיט רוהיגקייט איבער'ן געסיל. מאַטיס האַלט דעם שטריק און פערשעמט זיך פאַר זיך אַליין: א יוד זיצט און לערנט און ער פיהרט א פערד אין גאַס.

מען האָט שוין די פערד אין די שטעלער געבראַכט, און מען קומט צוריק. און מען זעצט זיך פאַר ר' משה גאַמבינער'ס טהיר. אין געסיל ווערט היימליכער. מיידלעך שפּאַצירען. פון די אָפענע פענסטער הערען זיך קולות. יודען זיינען מעביר די סדרה. א גאַנצע חברה בעלי־עגלות זעצט זיך פאַר ר' משה'ס טהיר, די באַנק איז עפּעס „מסוגל" צו דעם...

„קאמיזע“ (א געשטופּעלטער, אָבגעברענטער יונג, וואָס וואַלגערט זיך אין די שטאַלען אַרום) שטעהט פּאר׳ן ביימעל. חברה ציהען איהם דעם הוט איבער די אויגען און לאַכען. אַט שפּאַצירט א מיידיל איבער דער גאַס; חברה שיקען צו „קאמיזען“. ער נעהמט זי אונטערן אָרעם. דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם, זי ווערט רויט, פערשעמט, און חברה־לייט לאַכען, זאָגען גלייך־ווערטלעך.

עס הערט זיך ר׳ משה גאַמבינער׳ס קול (ער איז מעביר די סדרה), און זיין זוהן, דעם בחור׳ס, גמרא ניגון. די קולות קלינגען אָב אין געסיל, און חברה־לייט אויף דער באַנק זיצען און לאַכען.

רחל׳ה מיט די חברטאָרענס געהען צוריק פון דער בריק; פּאַמעליך, מיט דרך־ארץ געהען זיי איבער דער גאַס. רחל׳ה — אין מיטען. זי איז די העכסטע פון אַלע. געהט אָנגעטהון אין א לאַנג קארטאַנען קלייד, אונטען צוויי בלאָנדע לאַנגע צעפּ, מיט בלאָהע זיידענע בענדער פערקניפּט. זי געהט זיך רוהיג און פערציילט עפּעס רוהיג די חבר׳־טאָרענס. די חברה ווינקען צו „קאמיזען“, ער זאָל צוגעהן. „קאמיזע“ קוקט פון דערווייטען, איבערלעגט זיך און קען ניט מעיז־פּנים זיין... דאָך, שטעהענדיג פון דערווייטען, „בילט“ ער עפּעס אהין צו די מיידלעך. די מיידלעך — ניט זיי מיינט מען, — געהען זיך רוהיג, מיט דרך־ארץ. רחל׳ה שאָקעלט לייכט מיט איהר שענעם קאָפּ צו ר׳ משה׳ס פענסטער. גוט שבת! באַלד נעמט זי צוריק דעם קאָפּ און פערציילט עפּעס ווייטער, גלייכגילטיג, פּאַמעליך און רוהיג.

— קוקט אָן דעם „יאַטיש“ (די בעל־בתישע טאָכטער) — זאָגט א יונג פון דער חברה.

זי הערט נישט, געהט זיך ווייטער רוהיג, מיט דרך־ארץ.

— א חאַלערע אין איהרע ביינער! מיט וואָס פאר א גאוה דאָס נעהט, ווי זי וואָלט ראָטהשילד׳ס טאָכטער זיין! אויך מיר א מענש — יעקב גאָלדמאַן׳ס טאָכטער.

— „דער אויסגעבלאָזענער טיט“ — ענטפערט א צווייטער: ער וועט דאָך באַלד צו דיר קומען א 25־גער באָרגען. — ווענדט ער זיך צו מאַטיס׳ן, וואָס איז געזעסען אין א זייט און גאָר נישט געהערט.

מאַטיס ערהעבט זיך, לאָזט די חברה זיצען, און געהט אהיים, טהוט זיך איבער דאָס נייע פּסח׳דיגע פּאָר, און געהט צוריק אין גאַס אריין.

אַז ער איז דורך געגאַנגען פאַר דער „באַנק“, האָט ער געוואָרפען אַ שעמעדיגען בליק אויף די חברה, וואָס האָבען איהם, אָנגעטהון אין די וואָכעדיגע מלבושים, נידריג און וואָכעדיג אויסגעזעהן.

— „לא קם“ — גיט שלמה מלאך אַ ווינק צו איהם מיט אַן אויג.

— די פיש פאַנגען זיך! — זאָגט אַ צווייטער יונג פון דער חברה.

מאַטיס בייגט דעם קאָפּ אַראָב, קוקט אויף זיין קאָסטיום, וואָס האָט יעצט געפונען חן אין זיינע אויגען, און שאָקעלט פערשעמט מיט'ן קאָפּ.

איבער־געקומען די באַנק, איז ער שוין פּאַמעליך, מיט דרך־ארץ איבער די גאַס געגאַנגען, און צו יעדען אָרענטליכען בעל־בית, וואָס ער האָט אין פענסטער געזעהן, אַריין־געשאָקעלט „גוט שבת“.

באַלד איז ער צו צו ר' יעקב גאָלדמאַן'ס הויז. פאַר די טהיר, אויף שטוהלען, זיינען געזעסען: ר' יעקב'ס ווייב, אין אַ זיידענעם טוך אַרום־געהילט, און האַלב צומאַכענדיג די אויגען, פון „דערהייך“ אין דער גאַס אַראָב געקוקט. נעבען איהר — רחל'ה מיט איהרע חבר'טאָרענס. און אין פענסטער זיינען געשטאַנען: ר' יעקב גאָלדמאַן אין קאַפּעל, און ר' יוחנן שדכן, און האָבען עפּיס שטיל גערעדט.

מיט האַרץ־קלאַפּען האָט מאַטיס שטיל אַ שאָקעל געטהון מיט'ן קאָפּ: גוט שבת! און געשראָקען זיך, צי ער האָט נישט עפּעס קאַליע געמאַכט....

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט איהם ר' יוחנן מיט זיין הויך תקיפ'דיג קול אָבגעענטפערט.

געוועזען איז עס אין אַ שענעם שבת נאָך מיטאָג. אין דער גרויסער שטוב ביי ר' יעקב גאָלדמאַן איז אויפגערוימט יום־טוב'דיג. די גאַרדינען זיינען מיט בלאָהע בענדער פערצויגען, אַזוי, אַז דער שפּיגעל, פון צווישען די צוויי פענסטער, איז כמעט האַלב פערשטעלט. די ווענד זיינען בעהאַנגען מיט וואָלטשקענע בילדער, אויף קאַנווע אויסגענעהט — רחל'ס אַרבייט. פון שויבען־שענקעל פינקלען צוויי זילבערנע לייכ־טער אַרויס. זילבערנע לעפעל, גאָפּעל און מעסער, פּאָרצעלייענע טעלער, גלעזערנע קלאָשען... און דאָס אַלץ וואַרפט אַן אַריסטאָקראַטישען גלאַנץ איבער דער שטוב. אויבען־אָן — ביי דעם ווייס געדעקטען טיש, זיצט ר' יעקב אין שלאָפראָק און קאַפּעל, די ברילען אויף דער

נאָז און די עטליכע ווייסע האָר פון באָרד ציטערען אריסטאָקראַטיש אויף דער ברוסט, איבער דעם ווייסען, בעל־בתישען קראַגען מיט דעם שוואַרצען שניפּסעל. אַרום טיש — ר׳ יעקב׳ס זוהן מיט די איידימס. אַלע אין פיינע, גלאַנצענדיגע שניט־רעק, ווייסע בעל־בתישע קראַגען, קליינע, שוואַרץ־סאַמעטענע היטלעך, אויף די זיידענע וועסטען גלענצען די גילדענע קייטען. פון דער צווייטער זייט טיש זיצען ר׳ יעקב׳ס ווייב מיט די טעכטער און שנירען, אין זיידענע קליידער. פון די ווייסע העלזער גלאַנצט דאָס צירונג אַראָב. די אויגען קוקען מיט דרך־ארץ אויף דעם טאַטען און שווער. און מען וואַרט מיט רעספּעקט אויף דעם וואָרט, וואָס וועט פון זיינע ליפּען אַרויס. יעדעס וואָרט, וואָס אַ קינד זאָגט, איז „אָבגעוואויגען און אָבגעמאָסטען״, יעדע בעוועגונג — לייכט און עדעל, ווי „אויסשטודירט״. אין מיטען די זיהן איז מאַטיס געזעסען, אַנגעטהון אין אַ נייען לאַנגען ראָק. און זיין רויט אָבגעברענט געזיכט, וואָס מען האָט ערקענט, אַז עס איז געווען געוואַשען; זיינע גראָבע רויטע הענד, וואָס זיינען משונה מאָדנע אויף זיין ברוסט געווען פּערוואָרפען — האָבען נישט געשטימט, ניט מיט דעם שענעם ראָק, וואָס ער האָט געטראָגען און נישט מיט דעם אַלעם, וואָס איז געווען אַרום טיש... ער איז געזעסען שטיל. ער האָט מורא געהאַט אפילו עפּיס צו טראַכטען, צו בעוועגען מיט אַ אבר, און האָט מיט גרויס דרך־ארץ אויף איין פּונקט געקוקט. זיינע פינקעלדיגע אויגען, וואָס האָבען מורא געהאַט זיך צו ריהרען, און פון איין זייט, זיין אימה אויסגעזאָגט, האָבען אויך צו וויסען געגעבען, אַז ער איז אימשטאַנד, יעצט דעם קלענסטען פון דאַנען מיט דרך־ארץ צו פאָלגען אַלץ, וואָס ער וועט איהם הייסען טהון. רחל׳ה איז געזעסען קעגען־איבער, אָנגעטהון אין אַ ניי גרין קלייד. איהר קאָפּ האָט זי געהאַלטען אַראָב געלאָזט צו דער ברוסט, האַלב טרויעריג און האַלב שטאָלץ...

אַלע אַרום זיינען שטיל געזעסען.

די „בעיאַהרטע פרוי״, וואָס איז די גאַנצע צייט ביים טיש נעבען מאַן געזעסען און האָט איהם אין מויל געקוקט, האָט זיך פון איהר אָרט ערהויבען, און האָט דערלאַנגט, פון דער שאַנק אַרויס, אַ געשליפענע קאַרפינקע מיט רויטען ווישניאַק. ערשט דאַן האָט זיך אויך רחל׳ה פון איהר אָרט אויפגעהויבען. דאָס נייע קלייד האָט איהר נאָך געשאָרכט, און זי האָט צום טיש דיניטשקע, עדעלע גלעזעלעך

דערלאַנגט. זי האָט די גלעזלעך אויסגעשטעלט, איינגעגאָסען. ערעל, פּאַמעליך. קיינער האָט נישט געטרונקען, אַלע האָבען געוואַרט אויף'ן אַלטען. דער אַלטער האָט זיך פון אָרט ערהויבען, דעם עלטסטען זוהן דערלאַנגט די האַנד, זאָגענדיג „לחיים“! דערנאָך האָט ער דערלאַנגט מאַטיס'ן די האַנד. מאַטיס האָט זיך אויסגעגלייכט. דער אַלטער האָט איהם פעסט די האַנד געדריקט, און דערנאָך מיט'ן קאָפּ צו די פרויען געשאָקעלט. און די העלפט פון גלעזיל אויסגעטרונקען.

די קינדער האָבען אויך אָנגעקלאַפּט די גלעזעלעך.

מאַטיס איז זעהר רויט געווען און האָט זיך געלאָזט שטאַרק בעטען. רחל'ה האָט צו איהם געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט צו איהם, נעהנטער צורוקענדיג דאָס גלעזיל: טרינקט! מיט אַ טאָן, ווי איינער זאָגט: „מען וועט איהם שוין אויסלערנען“. מאַטיס האָט שוואַך מיט זיין דיקער האַנד דאָס גלעזיל צו די ליפּען גענומען. אַ שוויים האָט זיך אויף זיין שטערען בעוויזען, און קוקענדיג אַ מינוט ווי פערשעמט אין אַ זייט, האָט ער מאָדנע דין די ליפּען פערקרימט און זיין שטערען האָט זיך געקנייטשט.

רחל'ה איז געזעסען די גאַנצע צייט און האָט מיט אַ האַלב טרויעריגע מינע אויף איהר גלעזיל ווישניאַק, וואָס איז פאַר איהר געשטאַנען, געקוקט און האָט קוים מיט איהרע דינע, ווייכע ליפּען זי בעריהרט.

— וואָס הערט מען עפּיס נייעס? — האָט דער אַלטער דעם עלטסטען זוהן געפרעגט.

און שטיל און יום־טוב'דיג האָבען אַלע אויסגעהאָרכט, ווי דער עלטערער זוהן, מאָטעלע, האָט מיט דרך־ארץ פערצעהלט די „פּאָליטיק“ פון דער „הצפירה“. און ר' יעקב גאָלדמאַן איז געזעסען אין קאַפּעל און, צומאַכענדיג איין אויג, מיט קאָפּ אויסגעהאָרכט, וואָס דער זוהן פערצעהלט. און געדאַכט האָט זיך אַז עס איז גענוג, אַז דער אַלטער זאָל דאָס צווייטע אויג צומאַכען, און דאָס ערשטע זאָל זיך אויפעפענען, די גאַנצע „פּאָליטיק“ מיט די פיס אין דער הויך איבער קעהרען.

און אַ חתונה איז געווען, ווער מיר גוטס גינט. דאָס געסיל האָט געלעבט, קינד און קייט האָט זיך געפרייט; ר' משה גאָמבינער

איז געווען דער „עומר" פון חתן׳ס צד, און דער חתן אליין איז עפּעס עדלער, פיינער געוואָרען.

— א וואונדער עפּעס, האָבען די ווייבער גערעדט.

— אז מען קומט אריין אין אזא משפּחה!

— נו, רחל׳ה וועט איהם שוין פאר א לייט מאכען.

און איינגענומען האָט איהם רחל׳ה מיט גוטען. פון דער הויך. האלב ברוגז׳דיג, האלב מיט א גוט געלעכטעריל. אז מאטיס האָט מיט וועם גערעדט און זי איז דערביי געווען, האָט ער איהר אין די אויגען געקוקט, ווי פרעגענדיג, צו זאָגט ער נישט עפּעס גראָבס.

און טהיילמאָל, אז מאטיס האָט זיך ארויסגעכאַפּט מיט עפּעס א נישט־פּאַסעדיג וואָרט, האָט זי איהם אין דער צווייטער שטוב אריינגערופען און, אָננעמענדיג איהם ביים קנאָפּ פון פּאַלטאָ, אזוי געזאָגט:

— זעהסט, מאטיס, עס פּאַסט נישט! ביי לייטען אין „געזעל־שאַפט" דאַרף מען זיך מעהר „אנשטענדיג" צו האלטען. מען דאַרף בעטראַכטען יעדעס וואָרט, וואָס מען וויל זאָגען. וואָרום, זעהסט דו, מאטיס, עס איז דאָך ניט שען צו זאָגען עפּעס נישט פּאַסענדיגעס אין געזעלשאַפט. פערשטעהסט דאָך אליין...

די הויך „דייטשע" ווערטער: „געזעלשאַפט", „אָנשטענדיג", וואָס האָבען זיך זעהר עדעל פון רחל׳הס מויל ארויסגעגליטשט, האָבען אויף איהם א ליעבען שרעק געוואָרפען, און ווי א קליין קינד האָט ער זיין פעהלער דערקענט.

שען איז געווען צו זעהן שבת נאָך׳ן דאַווענען, ווען ר׳ יעקב גאָלדמאַן מיט מאטיס׳ן געהען פון שוהל אהיים: ר׳ יעקב׳ס א אייניקעל טראָגט זיי די טליתים נאָך. פון פענסטער קוקט ר׳ ישכר וויינשטיין ארויס. דער שווער מיט׳ן איידים שאָקלען אין פענסטער אריין: גוט שבת.

— וואָס דען? אונזערע קינדער ווערען לייט? מישטיינס געזאָגט!

— קרעכצט איין יודענע צו דער צווייטער, שטעהענדיג פאר דער טהיר און נאָכקוקענדיג דעם שווער מיט׳ן איידים.

— דאָס הארץ קוועלט פאר נחת, אוי, אוי! נעחאָ, זיין מאמע, האָט געדאַרפט פון קבר אויפשטעהן און זעהן איהר מאטיס׳ן.

— אָרימע לייט, נעבעך, שטאַרבען אָב, און זיינען אפילו ניט זוכה

צו זעהן אַ שטיקעל נחת ביי אַ קינד.

און מאַטיס איז שוין געוואָרען אין די „משפחה" אַריינגענומען, ביים טיש זיצט ער שוין ניט מיט האָרץ־קלאַפּען, וואַרפט אפילו אַמאָל אויך אַ וואָרט אין שמועס אַריין.

— אונזער מאַטיס וועט זיך אויסאַרבייטען! נישט אַזוי שלעכט, ווי געמיינט, — זאָגט ר' יעקב צום עלטערען זוהן מאָטעלע.

— ער האָט אָפּטמאָל גאַנץ גוטע איינפאַלען — העלפט דער זוהן דעם פאָטער צו.

שבת. ער זיצט ביים שווער גלייך מיט אַלע און שמועסט. רחל'ה דרעהט זיך אין זיידענעם שלאַפראָק אַרום, די גאָלדענע קייט מיט דער „קאָליע" אויפ'ן האַלז: דאָס בלייכע עדעלע פּנים לייכט פון אונ־טער דעם האָריגען שייטעל אַרויס, און אויף די דיניטשקע ליפּען ליגט אויסגעגאָסען אַ ליעבער, זיסער שמייכעל.

פאַר דער טהיר, אויף דער באַנק, זיצען חברה, אַמאָליגע מאַטיס'עס חברים און וואַיוועז אַרום, און רעדען „עזות'קייטען". און יעדעס מאָל, ווען עמיצענס גראָב קול לאָזט זיך הערען אין שטוב, ווערט מאַטיס רויט, און דאָס האַרץ קלאַפּט אין איהם: ער האָט מורא, עס זאָל זיך אַ יונג נישט אַרויסכאַפּען מיט זעהר אַ גראָב וואָרט...

ער ווייסט נישט ווי און ווען דאָס איז געוואָרען, נור די אַמאָליגע חברים האָבען איהם אויפגעהערט צו זאָגען „דו".

— זאָל מאַטיס אַזוי גוט זיין, געבען אויף אַ האַלבע קערץ האָבער — זאָגט צו איהם שלמה מלאך, שטעהענדיג אין קיך ביי דער טהיר.

רחל'ה קומט פון דער צווייטער שטוב אַרויס און בעוועגט לייכט מיט'ן קאָפּ. שלמה מלאך וויל איהר גוט מאָרגען זאָגען, נאָר ער שרעקט זיך...

— ווען הייסט מאַטיס... דער בעל הב.... איינשפּאַנען?

רחל'ה ענטפערט איהם פון דער ווייטען, ווי איהר וואָלט נישט געפּאַסט צו שטעהן נעבען איהם:

— דער בעל־בית וועט שוין שפּעטער צו וויסען געבען.

מאַטיס קוקט אויף איהר. ווי לייכט די ווערטער שוועבען איהר פון מויל, און געהט איהר נאָך אין דער צווייטער שטוב אַריין.

שלמה מלאך געהט צו די חברים אין שטאַל אַריין.

די פערד שטעהען, בעהאַלטענדיג די קעפּ אין דער פינסטער....
אונטער יעדען איז פריש שטרוי אויסגעשפּרייט, א ווארעמער פערד־
גערוך טראָגט זיך פון זייערע צוהיצטע קערפּער ארוים, אויף גרויסע
הויפען שטרוי ליגען חברה אויסגעצויגען און שמועסען.

— די יאַטישע טאָכטער האָט דאָך צו מיר גערעדט! — זאָגט
שלמה מלאך צו די חברים אַנקומענדיג.

— א רוח איהר אין די זייטען! איך וואָלט איהר אין פּרצוף
געשפּיגען, ווען זי וואָלט זיך צו מיר מיט א וואָרט אַנגערופען.

— איך לאַקער נאָך אויף איהר! וועל איך איהר אַמאָל געבען
אין טאַטען אריין, וועט איהר ליכטיג אין די אויגען ווערען.

— שווייגט, אַט רידערט זי מיט א אבר. זי געהט. די „יאַטישע“.

פון הויף קומט רחל'ה אָן. זי געהט זיך פּאַמעליך, אזוי ווי זי
וואָלט מורא האָבען, איהר פוס אויף די הארטע שטיינער צו שטעלען,
דאָס לייכטע טיכעל ציטערט איבער איהרע אקסעל. א ווינטעל בלאָזט
און פערוואָרפט איהר אייניגע טראָלבען פון טיכעל איבער'ן פּנים. זי
בעוועגט לייכט מיט דער האנד און מאכט זיך גלייך די האָר פון קאָפּ.

זי קומט אָן פאר'ן שטאַל.

אָהנע צו וויסען, האָבען זיך חברה אויפגעהאַפּט, גלייך געשטעלט
און „גוט מאָרגען“ געזאָגט.

זי האָט לייכט מיט דעם קאָפּ אָבגעענטפערט.

— מיינע ליעבע, ווער פון אייך פאָהרט מיט מיט'ן הערר נאָך
ליענטשיץ אויפ'ן מארק?

— איך, בעל־בית'טע! — האָט שלמה מלאך אָבגעענטפערט, זיך
גלייך מאַכענדיג דעם הוט אויפ'ן קאָפּ.

— מיין פריינד, וועסט אזוי גוט זיין, מיר פון מארק א גוטע
אינדיטשקע מיטברענגען. וועסט דערמאָנען דעם הערר, וועט ער דיר
געלד געבען...

— גוט, בעל־בית'טע! — האָט ער אָבגעענטפערט.

און ווען זי האָט זיך אומגעדרעהט אוועק צו געהן, האָט זי לייכט
איהר קאָפּ צוריק געוואָרפען און געזאָגט:

— א פעטע זאָלסט דו אויסקלויבען. הערסט, שלמה?

— יא, בעל־בית'טע.

— ווי דאָס רעדט! וואָס פאר א פּיסקעל דאָס האָט! — זאָגט

שלמה מלאך צו דער חברה, ווען זי איז שוין אוועקגעגאַנגען — אַזוי לייכט שיטען זיך איהר די ווערטער, אַזוי ממזר'יש, — אַ רוח איהר אין איהר טאַטען!

און עפּים אָהנע צו וויסען אַליין, האָט ער זיך געסטאַרעט די בעסטע פּאָר פערד פון שטאַל אויסצוקלויבען און פלינק די פוהר איינצו־שפּאַנען. און מיט אַ קנאַל פון דער בייטש איז ער פאָר דער טהיר אַפויר געפאָהרען.

נאָך דעם שמועס מיט דער בעל־הבית'טע האָט ער זיך געפיהלט עפּים מעהר היימיש, און איז אין דער קיך אַריינגעקומען, אָהן אַ תירוץ צו האָבען, וואָס ער האָט ביז יעצט נישט געקענט טהון...

דערזעהן אָבער רחל'הן אין דער קיך, איז ער פּלוצלונג שטעהן געבליבען. „וואָס טהו איך דאָ?" האָט ער זיך געפרעגט. און שטעהענדיג פון דער ווייטען ביי דער טהיר, האָט ער געשטאַמעלט: דער בעל־בית וועט באַלד אַרויסקומען?

זי האָט איהם נישט געענטפערט. און שלמה מלאך איז באַלד אַרויס פון קיך.

פון דער חתונה אָן האָט מאַטיס נישט געוואָלט פאָהרען מיט שלמה מלאך „סאַם נאַ סאַם". נישט געשעמט זיך, יאָ געשעמט זיך, עס איז דאָך נאַרישקייטען, נאָר גלאַט אַזוי... ער איז דאָך אַ גוטער ברודער פון לאַנג, אין איינעם ביי פוקס'ן שמייסער געווען, „געשעפט־ליך" געהאַט, און יעצט — — — איבער דעם איז מאַטיס די גאַנצע צייט אויבען־אָן געזעסען, און שטיל געשוויגען. שלמה מלאך אויפ'ן קאַרשעל האָט אויך שטיל געשוויגען.

ווען זיי זיינען אַרויסגעפאָהרען איז שען געווען. נור אין מיטען וועג האָבען זיך איבער'ן הימעל קליינע אָבגעריסענע וואָלקענדלעך פערקליבען. באַלד האָבען זיי זיך בעהעפט, איין שטיק געוואָרען, און עס האָט אָנגעהויבען לייכט צו טריפען.

שלמה מלאך איז געזעסען מיט'ן פּנים צו די פערד און האָט זיך דאָס זייניגע געטהון: אָנגעטריבען.

דער רעגען האָט געקאַפּעט, נישט געדיכטער נישט שיטערער, נאָר עפּעס אַזוי שוין מיט איין כּאָס, אָהן אַ כּונה, גלאַט אַזוי: עס רעגענט.

די פערד טראַפּטשען און טראַפּטשען, די רעדער שניידען אין די שטיינדלעך, און דער רעגען קאַפּעט אויפ'ן פּנים, און שלמה מלאך מאַכט זיך גאָר נישט דערפון, קיין וואָרט רופט ער זיך נישט אָן.

מאַטיס וויל אָנהויבען רעדען, נור שלמה מלאך זיצט פערדרעהט, אויפ'ן רוקען א זאַק, עס פאַלט א טראָפּען און דער זאַק זאַפּט אין זיך די טראָפּען איין, גלייכגילטיג: נישט זיין געשעפט...

און דער רעגען קאַפּעט, דער הימעל איז שוין אין גאַנצען פערוואָלקענט. די חמאַרע האָט זיך געלעגט איבער'ן וואַלד, עס איז טונקעל, טרויעריג...

מאַטיס וויל אָנהויבען רעדען — — —

נור שלמה מלאך'ס רוקען איז שטום, דער זאַק זאַפּט איין די טראָפּען און שווייגט.

זיי פאָהרען פערביי א קרעטשמע.

— ווילסט כאַפּען א לאַמפּערקע? (א טרונק בראַנפען).

— פאַר וואָס נישט?

זיי קריכען אראָב פון וואָגען, אין קרעטשמע אריין. מען כאַפּט א טרונק בראָנפען און מען זעצט זיך צוריק אויפ'ן וואָגען ארויף...

— שלמה.

— וואָס?

— גאָר נישט, פאָהר אין דער זייט, אויף די שטיינער...

דער מארק איז אָנגעשטעלט מיט וועגען און פערד. מענשען לויפען, א גערעדעריי און גערודער, עס קלאַפּט...

מאַטיס איז אראָב פון וואָגען און איז געגאַנגען צום פערד־מאַרק. פאַר נאַכט קומט ער צוריק, און א יונג פיהרט איהם צוויי פערד.

— זעה די „חיות“, וואָס איך האָב מיר געשאַפט, — זאָגט מאַטיס צו שלמה'ן.

שלמה מלאך בעטראַכט די פערד. קוקט זיי אין די ציי־הן און שווייגט.

— נו, וואָס זאָגסט דו, שלמה?

— וויים איך?

— טרעף, ווי פיעל זיי קאָסטען.

— זאָל איך אזוי וויסען...

מאַטיס, איינוויקלענדיג זיך אין מאַנטעל, געהט אריין אין דער „רעסטאָראַציע״.

— די בעל־בית׳טע האָט געבעטען אַ אינדיטשקע פון מאַרק. — דערמאָנט שלמה מאַטיס׳ן, ווען דער לעצטער אין פון דער „רעסטאָראַ־ציע״ ארויס, גרייט צו פאָהרען.

געוועזען איז עס אַ שבת נאָכמיטאָג.

אויפ׳ן בעט אין „שלאָף־צימער״ ליגט מאַטיס אויסגעצויגען און קוקט אויף דעם ווייב׳ס קאַפּעלוש מיט דער „קייט״, וואָס ליגען אויף דעם צווייטען אויפגעבעטען בעט. דאָס ווייב איז אין שוהל געוועזען — קלערט ער פויל און רייבט די אויגען. די שבתים נאָך מיטאָג זיינען עפּעס מיט מעהר גלאַנץ, שבת׳דיגער, עס לאַכט מיט חן דורכ׳ן פענסטער און שטראַהלט זיך אָב אויף דעם שויבען־שענקעל, וואָס שטעהט צווישען די צוויי בעטען. די זילבערנע לייכטער גלאַנצען... פון דער צווייטער שטוב הערט זיך זיין שוואָגער מאָטעל׳ס נגידיש קול, וואָס קלינגט איבער דער שטוב ווי אַ גלעקעל. „דער שוואָגער איז געקומען צו גאַסט, מען דאַרף זיך אויפהויבען״ — פיהלט מאַטיס אַ חוב אויף זיך. פון דער באַנק, וואָס איז פאַר דער טהיר, הערט זיך אַ חבר׳ס קול. יוסעלע טויבענכאַפּער פערצעהלט מיט געלעכטער, ווי פיעל „קוילען״ (קניידלעך) אהרן פורמאַן עסט אין פסח אויף.

מאַטיס, ליגענדיג אויפ׳ן בעט, האָרכט זיך איין, וואָס חברה פערצעהלט און לאַכט מיט.

— נעם זי, נעם ! — שרייט אַ יונג, אשר ביק׳ס קול.

— אָט אזוי, האַלט...

— חאַ, חאַ, פעסט האַלט, לאָז נישט אָב !

— פיהר זי אונטער דער חופּה, הייסט זי מוחל זיין !

— חאַ, חאַ...

מאַטיס קריכט אראָב פון בעט, ער געהט צו צום פענסטער און קוקט ארויס. „קאַמיזע״ האַלט אַ אויסגעפּוצטען טשאָלענט אונטערן אָרים און לאָזט זי נישט אָב. דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם מיט אַלע כחות, ער האַלט זי אָבער פעסט, און חברה לאַכט.

מאַטיס קוקט און לאַכט מיט. געפיהלט האָט ער זיך אויסגעשלאָ־

פען, פריש, א ביסעל אויפגערוימט, נישט וויסענדיג אליין פאר וואס, און איז אין דער צווייטער שטוב אריין.

אויפ׳ן געדעקטען טיש זיינען צוויי פאמעראנצען אין א קלאש געלעגען, רחל׳ה האט גערעדט מיט׳ן ברודער, וואס זיצט מיט׳ן רוקען צו מאטיס׳ן און בעמערקט איהם נישט.

— וואס מאכסט דו עפיס, מאטי? — געהט מאטיס צו און קלאפט איהם וואוילעריש אויף די פלייצע.

דער שוואגער דרעהט זיך אום און קוקט אויף מאטיס׳ן האלב פערוואונדערט, האלב מיט כעס.

באלד איז רחל׳ה אין דער צווייטער שטוב אריין און ווינקט צו מאטיס׳ן מיט׳ן פינגער.

מאטיס איז נאכגעגאנגען.

— זעהסט, מאטיס — זאגט זי צו איהם, אננעהמענדיג איהם פאר דעם קנאפ פון פאלטא — עס איז נישט שען צו קלאפען איבער די פלייצעס. דאס פאסט פאר זיי, נישט פאר דיר.

זיי זיינען צוריק אין שטוב אריין.

דער שוואגער האלב ברוגז׳דיג און א ביסעל „פון דער הייך“, טרינקט פון כוס און רעדט מיט רחל׳הן, נישט קוקענדיג אויף מאטיס׳ן.

מאטיס איז פון שטוב ארויס.

די זון שיינט היימליך, אויפגערוימט איז אין געסיל, אויף דער באנק זיצט חברה, מען לעבט, מען ציהט איינער דעם צווייטען דעם הוט איבער די אויערען, דיענסט־מיידלעך אין שבת׳דיגע קליידלעך דרעהען זיך איבער דער גאס, און חברה — וועמען מען קען מעיז פנים זיין — שיקט מען צו „קאמיזע׳ן“, און וועמען נישט — לאזט מען פערביי מיט געלעכטער פון דער ווייטען.

מאטיס איז צוגעגאנגען און האט זיך געזעצט אויף דער באנק.

— א רוח דיר אין דיין טרפה פרצוף! — האט שלמה מלאך געזאגט צו א צווייטען יונג, נישט בעמערקענדיג מאטיס׳ן.

באלד האט א יונג שלמה מלאך געגעבען א שטופ, און געוויזען איהם מיט׳ן פינגער. שלמה האט זיך אומגעדרעהט, און איז, דערזעהענדיג מאטיס׳ן, פערשעמט געווארען.

— גוט שבת! — האט ער געזאגט, א ביסעל אויפהויבענדיג זיך

פון אָרט און אַ ביסעל וויימער זיצענדיג, און האָט זיך גלייך געמאַכט דעם הוט אויפ'ן קאָפּ.

— גוט שבת!

חברה בלייבט זיצען שטיל.

מיידלעך האָבען זיך געדרעהט אהין און צוריק און קיינער האָט קיין וואָרט גערעדט. „קאמיזע" האָט זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעלע ביי דער וואַנד. די זון שיינט, עס לעבט אַלץ. נור חברה — טויט שטום זיינען זיי! שלמה מלאך בייגט דעם קאָפּ אראָב אויף דער האַנד און קלערט עפּעס.

— נו מלאך, וואָס שווייגסט דו? — גיט מאַטים איהם פּלוצלינג אַ פּאַטש מיט דער האַנד איבער דער קניע.

— אָה, בעל־בית! — זאָגט דער יונג, און רוקט זיך אָב, רייבט זיך מיט דער האַנד איבער דער קניע און פערקרימט דאָס פּנים מיט אַ מאָדנע מין געלעכטער.

חברה האָט געשוויגען, און אַ שטילקייט האָט אַלץ ארום געשטיקט.... מען האָט דרך־ארץ.

מאַטים האָט זיך אויפגעהויבען און צוריק אין טהיר אַריין.

— „קאַמיזע", די טעקסע געהט! — הערט ער הינטער זיך שלמה מלאך'ס קול.

דאס קוילער געסיל

צווישען גרויס־פוילען און מאזעוויעץ ציהט זיך א דריי־עקעדיג שטיק לאנד. פון איין זייט גרעניצט עס זיך מיט די זאמדיגע ווייקסעל־בערג, וואס ציהען זיך הארט ביי דער זילבערנער ווייקסעל־סטענגע ארום פלאצק און וולאצלאוויק; צו דער צווייטער זייט, ביי ליענשיץ צו, האט עס איין שכנות די פראווינץ קאיאווע, וואס איז פול מיט מורא'דיגע סודות, און לינקס פון דארט האט עס דאס רייכע אין פארבען און טענער „קשענסטווא“ לאוויטש. דאס שטיק לאנד, אין וועלכען עס געהען אריין די שטעדט: קוטנא, זשאכלין, גאסטענין, גאמבין און נאך איניגע קליינע שטעדטלעך, איז פראסט און איינארטיג, ווי דער פויער, וואס וואוינט אין איהם. ארים אין וואסער, ארים אין וועלדער, ציהט זיך דארט אויס דער האריזאנט גאנץ ברייט און ווייט, דאס אויג האט אויף גארנישט בעזונדערס אבצושטעלען זיך: לאנגע, איינארטיגע פעלדער, בעוואקסען מעהרסטענטייל מיט'ן ארימען ברויט, בלאנדזען זיך אויף מיילען אוועק. טיילמאל שניידט דורך די אונ־ענדליכע, גלייכע, בעזייהטע פעלדער א ווייסע סטענגע פון א פוהר־וועג, בעזעצט שיטער מיט וויינענדיגע ווערבעס, וואס פיהרט פון איין שטעדטיל אין דאס צווייטע אריין. נישט דאס לאנד האט אין זיך די סודות פון איהר שכנה קאיאווע, וואס מען דערצעהלט פון איהר פערשיעדענע לעגענדען, אז טויטע נשמות שפאצירען איבער איהרע שווארצע וועגלעך, וועלכע בלאנדזען זיך אין די פעלדער ארום, און זיי פערנארען מענשען אין זומפען אריין; נישט עס האט אין זיך די רייכ־קייט פון פארבען און טענער פון איהר שכנה דער „פרינצעסין פון לאוויטש“, וועלכע האט אויף איהר ערד ארויסגעגעבען דעם גרעסטען פוילישען מוזיקער און בעשעפער פון דער פוילישער פאלקס־מאזורקע—שאפענ'ן. נור פראסט און איינארטיג איז דאס פעלד, און פשוט

איז דער פויער, וואָס ארבייט אויף דעם פעלד, ווי דער קאַרטאָפעל, וועלכען עס גיט פון זיך ארויס. נישט עס פוצט זיך דאָ דער פויער אין די ווייסע חאלאַטען און אין די קאָלירטע הייזען, און בעפוצט ניט זיין קאפעליוש מיט בענדער און קאָרעלען, ווי דער פויער פון לאָוויטש; און נישט ער פערנעהמט זיך מיט כשוף־מאַכעריי, ווי דער פויער פון די „הויכע טאָפּאָלען“ וואָס איז אין „קאָיאַווע“. דער פויער פון דעם פעלד איז ווי אַ שטיק ערד, וואָס גאָט האָט אין איהם אַ נשמה אריינגעבלאָזען, ווי אַ געהענדיגע ליפע, וואָס וואַקסט פאַר זיין הויז... ער האַלט זיך ביי זיין פייפעל פון וועלכער ער שפּיעלט ביז אין דער האַלבער נאַכט לאַנגע נגונים אָהן אַ מאָטיוו, וועלכע הויבען זיך נישט אָן און לאָזען זיך נישט אויס, ווי זיינע לאַנגע, ווייטע, גרין־בעוואַק־סענע פעלדער... אַ מענש איז עס אָהן אויבערשפּיצלעך. — „אַט אַזוי האָט מיך גאָט בעשאַפען“. איז ער גוט, קאָן ער אוועקגעבען דאָס העמד פון לייב! דערבייזערט מען איהם אָבער — וועט ער מיט'ן לעבען בעצאָהלען, אַבי נור פון יענעם נקמה צו נעהמען. ער האָט ליעב פון דער נאַטור זיין פיה, וואָס עס וואוינט מיט איהם, און וועט עס קיינמאָל נישט שחט'ען פאַר זיין אייגען געברויך. נור מעהר פון אַלץ האָט ער ליעב זיין פערד, שאָנעוועט עס, און וועט עס קיינמאָל נישט בענוצען צו אַ וואָכענדיגע ארבייט, צום אַקער וועט ער בעסער די קיה מיט'ן ווייב איינשפּאַנען, נור נישט זיין פערד. דאָס פערד האַלט ער צום וואָגען אויף זונטאָג, צו פאָהרען אין קירך אריין, אָדער אין אַ נאָהענט דאָרף צו אַ חבר, צו קאָנען ווייזען זיך מיט זיין פערד פאַר אַנדערע חברים.

דער יוד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער דאָרטיגער ערד, האָט אין זיך מעהר פעלד־געשמאַק און עפּעל־געשמאַק, ווי בית־המדרש און מקוה... דאָס לאַנד איז רייך אין פּאַשע, האָדעוועט דאָרט דער פויער דאָס פיה, דעם אָקס מיט'ן שעפּס. יודען קויפען עס אויף און פיהרען דאָס פיה קיין לאָדז, אָדער איבער דער גרעניץ, וואָס איז פון דאָרט נישט ווייט. עס געפינט זיך דאָרט צווישען די יודען די בע־דיהמטע פישער פון די לאַנסקער סטאַווען, וואָס בעזאָרגען מיט פיש לאָדז און די ארומיגע געגענד אין קאַלישער און אין פּלאָצקער גובערניע. וואו עס געהט נאָך קיין באַהן נישט, געפינען זיך די גרויסע פוהר־מאַנעס, וועלכע שטעלען צו די ליטוואַקעס צו דער גרעניץ. דער

פויער האָדעוועט דאָס פערד און שאַנעוועט עס, געפינען זיך דאָרט די גרויסע אידישע פערד־הענדלער, וואָס שטעלען צו סחורה פאַר׳ן „דייטש“, וועלכער קומט אראָב פון טהוירען און בערלין. די אָרימע יודען דינגען ביים פויער איבער׳ן זומער דעם פרוכט־גאָרטען אָב. ווינטער וואשען זיי פאַר איהם די פעלצלעך אין שטאָדט־סטאַוו, און פיהרען עס אויף די ירידי׳ן קיין לאָוויטש, אָדער קיין גאָמבין. דער יוד איז די גאַנצע וואָך אין דאָרף, וואוינט מיט׳ן פויער און לעבט מיט איהם צוזאַמען, אויף שבת קומט ער אין שטאָדט אריין, צו דער חברה „דריי פייע׳ן“ (פישער, פליישער, פוהרמאַנעס) דאַוונען. דאָרט טיילט מען זיך כבודים, און מען דערצעהלט מעשיות פון א גאַנצער וואָך. שבת נאָכ׳ן עסען געהט מען אויפ׳ן פעלד, וואו מען פיטערט די פערד און וואו יונגען שפּיעלען אין „פּאַלענט און באַלעם“. און פאַר־נאַכט זעצט מען זיך אויף די ביינק פאַר די הייזער, און מען קוקט אויף די דיענסט־מיידלעך, וואָס געהען שפּאַציערען, און מען דערצעהלט זיך ווייטער מעשיות.

אין איינעם פון די אויבען־דערמאָהנטע שטעדטלעך איז געווען א געסיל, וועלכעס מען האָט גערופען דאָס „קוילער געסיל“. קויל איז א שטעדט׳ל דערנעבען, און דאָס געסיל ליעגט אויפ׳ן טראַקט, וואָס קומט אָן פון זשאָכלין און פיהרט דורך קראָשעגוויץ קיין קויל. די חברה „דריי פיי׳ען“ האָבען זיך געפונען אין קוילער געסיל. דאָס קוי־לער געסיל איז נישט געווען אין גלות. דאָרט האָט מען יודען נישט געשלאָגען; האָט זיך עפּעס געמאַכט א נאָך סוכות, ווען רעקרוטען זיי־נען דורכגעגאַנגען דורכ׳ן שטעדט׳ל און האָבען אָנגעהויבען אָנצוגעבען, האָבען זיך געפונען חברה־לייט, — די דישלען האָט מען פון די וועגען ארויסגענומען, פּרענטען אייזען האָט מען פון די לאָדענס אָבגעריסען, בוימער, וואָס וואַקסען פאַר די טהירען, האָט מען פון דער ערד ארויס־געריסען, און מיט דעם אין גאַס אריין, וויינזען: „ווער איך בין!“

דאָס בית־המדרש־געסיל, וואו דער רב וואוינט מיט די שוחטים און אלע מלמדים, און וואו עס איז די מקוה מיט׳ן שחט־הויז פאַר עופות, האָט זיך זעהר געשעמט מיט׳ן קוילער געסיל: „גראָבע מענ־שען, קצבים, פישער־יונגען!“ און חאָטש דאָס בית־המדרש־געסיל האָט אינגאַנצען נור געלעבט פון דעם „כבוד־יום־טוב־געלד“, וואָס דאָס

קוילער געסיל פלעגט דאָרט אהין אריינשיקען, און חאַטש וואָס עס זאָל זיך נישט מאַכען אין שוהל־געסיל — דער שעפער רייצט דעם הונד אָן, אָדער אַ שכור׳ער גוי שלאָגט, — פלעגען יודען, ווי גרויס, ווי קליין קומען צו לויפען אין קוילער געסיל אריין: „געוואַלד אַ גוי שלאָגט!" דאָך אין הארצען האָבען זיי עס איינגאַנצען מבטל געווען: גאָרנישט מעשה יוד, האָבען זיי זיך געזאָגט, און אַז משיח וועט קומען, וועלען זיי דאָך מוזען אָנקומען צו אונז... די „פיינע מענשען" פון דער ברייטער גאַס, אַ ר׳ ברכיה ליכוויארש, למשל, האָט גאָרנישט „געהאַלטען" פון זיי: „ווילדע ברואים, זאָגען אַלעמען „דו", נור מען דאַרף אַמאָל די שקצים מחמת שלום וועגען, ווען די רעקרוטען געהען דורך, אַז זיי זאָלען נישט די שויבען אויסהאַקען."

אמת איז, אַז אויך דאָס קוילער געסיל האָט זיך ניט שטאַרק געֹחבר׳ט מיט די מיוחסים פון די אַנדערע געסלעך. זיי פלעגען זיי רופען: „אויסגעווייקטע יודען". נור אַז עס האָט זיך געמאַכט, ווען מען האָט געדאַרפט עפּיס צום הימעל, ווי אַ קוויטעל שרייבען פאַר אַ קראַנק קינד צום רבי׳ן, אָדער אַ קאַפּיטעל תהלים זאָגען (צו דעם קיין גרויסע בריות זיינען זיי שוין נישט), האָבען זיי געמוזט אָנקומען צום בית־המדרש־געסיל. פלעגט קומען ראש חודש אלול, דענסטמאָל איז דאָס קוילער געסיל גאָר געוואָרען ווי אַ כושל פאַר׳ן בית־המדרש געסיל. מען האָט דרך־ארץ געהאַט פאַר׳ן קלענסטען יוד פון בית־המדרש־געסיל: „פון משה רבינו׳ס גוואַרדיע", האָבען זיי איהם גערופען: און ערב־יום־כפור איז פאַר דער טהיר פון דער שוהל געלעגען אויסגעצויגען אַ הויכער געזונדער יוד, אַ בעל עגלה, אָדער אַ פישער, און דאָס בית־המדרש־געסיל האָט פאַר גאָט און הימעל מיט אַ פאַסיק מלקות געטיילט דעם קוילער געסיל...

אין קוילער געסיל איז געשטאַנען געבויט אַ הויז: פון האָלץ, פון איין שטאָק מיט לאַנגע ביינק פאַר דער טהיר, וואָס מען האָט עס גערופען „אויף דער באַנק", וואָרום דאָרט זיינען חברה זיך צוזאַמענגעקומען, און פאַר דער טהיר זיך געזעצט. אין דעם הויז האָט געוואוינט ר׳ ישראל זשאַבלינער.

ר׳ ישראל איז געווען דער עלטסטער און מכובד׳סטער פון אַלע איינוואוינער אין קוילער געסיל. ער איז געווען אַ יוד אַ זקן — אַ

זיעבציג־יעהריגער, דאָך איז ער געגאַנגען נאָך אַהן אַ שטעקיל און האָט נאָך קיין ברילען נישט געטראָגען, — אַ רעשטעל פון פארצייטיגע יאָהרען, ווען אַ קווערטיל אָקוויט האָט אַ פינפער געקאָסט. אז ר׳ ישראל פלעגט זיך אַ צוויי שעה ארומיאָגען נאָך אַנ׳אָקס, וועלכער האָט זיך פון שטריק אָבגעריסען, און פלעגט איהם צום סוף ביי די הערנער אָנכאַפּען, אַזוי אַז דער אָקס האָט זיין שווערען אָקען געבויגען פאַר איהם, פלעגט ער קרעכצען מיט אַ געלעכטעריל: „ע, נישטאָ די פאַרצייטיגע כחות״! ער איז געווען אַ גרויסער פיה־הענדלער, וועלכער האַנדעלט מיט׳ן „דייטש״ אין די טויזענדער אריין, און קופּט־אויף דאָס גאַנצע פיה אין דער ארומיגער געגענד. ווי אַ מענשען, וואָס האָט פון זיך געלאָזט אַ גראָשען פערדיענען, האָבען איהם אַלע, ווי יו־דען, ווי גוים, שטאַרק כבוד אָבגעגעבען. ביי איהם האָבען זיי געהאַט דאָס געלד שטעהן, ביי איהם האָבען זיי געלד געבאָרגט, ווען עס איז אויסגעקומען, און צו איהם זיינען זיי געקומען שואל עצה זיין און אויסגלייכען זיך, און דאָס, וואָס ר׳ ישראל האָט געזאָגט, איז, ברודער, געווען געזאָגט. ר׳ ישראל האָט געקאָנט טיילען פּעטש דעם גרעסטען, שטאַרקסטען „וואוילען יונג״ (אַז עס איז אויסגעקומען). — ר׳ ישראל׳ן וועט מען נישט אנטקעגען רעדען. האָט עס אַ יוד געוואַגט, האָט ער געקאָנט גע׳הרג׳עט ווערען אויפ׳ן אָרט פון קוילער געסיל. ביי ר׳ ישראל׳ן אין הויז האַלטען זיך אויך אַלע יונגען און שקצים פון קוילער געסיל — טרייבען די אָקסען קיין לאָדז, אָדער צו דער גרעניץ. אין די שטאַלען, וואו עס זיינען געשטאַנען די פערד, אָקסען און שעפּסען, האָבען חברה גענעכטיגט. עסען איז ביי ר׳ ישראל׳ן פריי און אָפען געווען פאַר אַלעמען. תמיד איז דאָס ברויט מיט פּוטער אויפ׳ן טיש גע־שטאַנען, — אריינגעקומען, אָבגעשניטען אַ „המוציא״ און געגאַנגען זיך זיין וועג. דאָס הויז האָט זיך געבאָדען אין שפע: קיה, אָקסען, פערד, ציגען, שעפּסען, גענז און יונגען מיט שקצים. ביי ר׳ ישראל׳ן איז אַלץ געשטאַנען אָפען. דאָ, וועט מען, ברודער, נישט גנב׳ענען: גע׳הרג׳עט אויפ׳ן אָרט וואָלט מען געוואָרען. האָט מען וועמען געטהון אין שטאָדט אַנ׳עולה, איז מען זיך געקומען קלאָגען פאַר ר׳ ישראל׳ן, און ר׳ ישראל איז ארויסגעגאַנגען און געטיילט פּעטש. אַמאָל האָט דער יוד, דער חסיד וואָס האַלט די פּראָפּינאַציע ביים פּריץ פון שטאָדט, געמאַכט אַ רעוויזיע ביי אַ יודענע אַנ׳אַלמנה אין אַ פּרייטאָג פאַרנאַכט.

מ'האָט געפונען ביי איהר אָקוויט, און געלאָזט ארייננזעצען זי אין קאָזע, איז מען געקומען צולויפען צו ר' ישראל'ן. ר' ישראל נעהמט דעם שטעקען אין דער האנד און געהט אין גאס אריין, טרעפען זיך מיט'ן יוד דעם חסיד:

— לאָז ארויס די אלמנה פון דער וואך, — זאָג איך דיר!

— ר' ישראל, זאָגט אליין, זי נעהמט מיר אוועק מיין פרנסה.

מעהר האָט ר' ישראל נישט גערעדט. אהיים געקומען פון גאס, און צוויי יונגען זיינען שוין אריין צום „פּראָפּינאַטאָר" אין שיינק מיט די שטעקענס אין די הענד, האָבען געגעבען א נעהם צוויי טונען מיט שפּירט, ארויסגעדרעהט די קראנען און ארויסגעשטעלט זיי פאר דער טהיר: שעפּט ווער עס וויל! האָבען יודען געהאַט א שבת מיט בראנ־פען, אז מען האָט זיך אין גאסען ארומגעוואלגערט שכור, און איהם, דעם „פּראָפּינאַטאָר", האָט מען נאָך די אויגען אונטערגעהאַקט און צוגע־זאָגט איהם: אויף דער צווייטער וואך צו פערבעסערען — און געה שריי חי וקים!

קומט אריין א יונג אין שטוב ביי ר' ישראל'ן און שטעלט זיך אני־דער ביי דער גרויסער שאַנק.

— וואָס ווילסט דו, שניידער־קאָפּ? געהט צו צו איהם ר' ישראל און קלאַפּט איהם איבער'ן פּנים: שלאָגט די מאַמע, זאָגט מען מיר, דו וואוילער יונג איינער. — ווער האָט דיר ביז איצט צו פרעסען גע־געבען? און אז אנ'אנדער זאָגט איהר א וואָרט, נעהמסט דו צו איהם א מעסער ארויס!

— ר' ישראל, עס איז מיין מאַמע, איך מעג, דאָס איז מ י י ן מאַמע, אָבער א פרעמדען — א מכה. די ב ע ב ע כ ע ס וועל איך איהם ארויסנעהמען, — נישט רעכט, ר' ישראל?

— און וואָס ווילסטו, צירעלע?

— דער „דרעה־קאָפּ", דער חסיד — וואָס האָט דעם נאַפּט־סקלאַד, וויל מיר געבען א רויטען קארפּען־קאָפּ, אז איך זאָל ביי־נאַכט אריבער איבער'ן פּליט צו זיין קאָנקורענט, יאָסקעס איידעם, און זאָל איהם א חתונה אָבשפּיעלען מיט די פעסער נאַפּט.

— וועל איך דיר דעם קאָפּ צושפּאַלטען, דעם רויטען קארפּען־קאָפּ נעהם, און טראָשע איהם א ביין אונטער.

— וויל ער דאָך דעם קארפּען־קאָפּ פריהער נישט געבען.

— זאָג איהם, אז ער זאָל איהם ביי מיר איינלעגען, און די געה אהין צו יאָסקעס איידעם, אז ער זאָל צו־מאָרגענס מאַכען אַ גוואַלד, אז מען האָט איהם די פעסער אויפגעעפענט. איך וועל דיר דעם „רויטען" ארויסגעבען, און, דערנאָך, אז דער דרעה־קאָפּ וועט דיר עפּיס פּאָרוואַר־פען — האָק איהם נאָך די צייהן אויס.

אהיים געקומען אַ יוד ווי ר' ישראל פרייטאג פארנאכט פון וועג, האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אנידער פאר דער טהיר אויף דער באַנק מיט אַ פולער קעשענע קליינגעלד, און גאָט געבעטען אין הארצען: „טאַטע, שיק מיר צו יודען, וואָס דארפען אויף שבת", און איז נישט אריין אין שטוב, ביז ער האָט נישט די קעשענע קליינגעלד אויסגע־טיילט אָרימע לייט. אָבגעוואַשען זיך, אָנגעטהון די שבת'דיגע קאַ־פּאָטע, און געגאַנגען אין דער חברה „דריי פּיי'ען" צו קבלת־שבת. אורחים וואָס זיינען געגאַנגען אויף דער מדינה, זיינען דוקא אין דער שטעדטיל אָבגעטרעטען איבער ר' ישראל'ס שבת. דער טעם פון ר' ישראל'ס קוגעל ליעגט זיי אַ גאַנץ יאָהר אין מויל. די חברה איז תמיד פול געווען מיט אורחים. ר' ישראל האָט זיך געגעבען אַ שטעל אני־דער ביי דער טהיר מיט די אורחים וואַרטען, וויפיעל עס וועט איבער־בלייבען — קיין שום יודען ליעבען נישט אזוי אורחים אהיים צו נעה־מען אויף שבת, ווי קצבים און פישער — און וויפיעל עס זיינען אי־בערגעבליעבען, האָט ר' ישראל מיט זיך מיטגענומען. נישט איין מאָל איז אויסגעקומען, אז דער שמש פון דער חברה „דריי פּיי'ען" האָט אויסגערופען: „דריי גילדען אנ'אורח", ווי מען פערקויפט די עליות אין דער שוהל. אזוי פיעל בעלנים זיינען געווען אין דער חברה „דריי פּיי'ען" אויף אורחים. צו־מאָרגענס אין דער־פריה נאָכ'ן דאווענען האָט זיך דער רבי פון דער חברה אנידערגעשטעלט און געלערנט מדרש פאר דער חברה. ר' ישראל'ן האָבען זיך געוויזען טרעהרען אין די אויגען. דערנאָך האָט ער אהיים געבעטען דעם עולם צו זיך אויף „קדוש". און בשעת „לחיים", האָט ר' ישראל געקלאַפּט מיט דער פויסט אין טיש:

— טרינקט, יודען, אונזער טאַטע יעקב! אונזער רבי משה!

די שטוב האָט געציטערט פון די זעץ מיט די פויסטען אין טיש אריין...

ר' ישראל האָט געקאָנט מעביר זיין די סדרה, און אין רש"י גע־ווען היימיש דאָרט, וואו ער „טשעפּעט" נישט תרגום־ווערטער. רש"י'ן

האָט ר׳ ישראל ליעב געהאַט ווי דאָס לעבען, איהם האָט זיך געדוכט, אַז דער רש״י איז עפּיס אַ נאָהנטער קרוב, וואָס קעהר זיך אָן מיט אַלע יודען אין משפּחה. און נאָך אַ יודען האָט ר׳ ישראל ליעב געהאַט: דאָס איז געווען דוד המלך. זיינע קאַפּיטלעך תהלים צוגעהען זיך דאָך אין די אברים פאַר זיסקייט, — און גלאַט אַ יוד דוד המלך. דיר דאַכט זיך, אַז דו געהסט אַרויס אויף דער גאַס, און דו טרעפסט דוד המלך׳ן, גיבסט איהם אָב שלום עליכם:

— שלום־עליכם אַ יוד, דוד המלך!

— ווי געהט עס?

און מען הויבט אָן צו שמועסען פון מארק...

אַז ביי ר׳ ישראל׳ן איז אויפגעוואַקסען געוואָרען אַ טאָכטער, איז ער אַרונטערגעגאַנגען צום רב:

— רבי, קלייבט מיר אויס אַנ׳איידעם פאַר מיין קינד פון אייערע בחורים.

גענומען דעם איידעם, אוועקגעזעצט אין זיין הויז אויף כל ימיו: נאַ דיר דיין עסען, דיין טרינקען, דיין שבת־בגד און דיין טאַשען־געלד, און דו לערן מיר אין דער הייליגער תורה.

פאַר די איידעמס מיט די גרויסע גמרות פלעגט דער יוד אַזוי דרך־ארץ האָבען, אַז אויף די נעגעל איז ער פאַר זיי געגאַנגען. פון דעם טייערסטען און בעסטען האָט ער פאַר זיי בעהאַלטען. אַז ער פלעגט הערען, ווי דער קול־התורה קלינגט אָב אין זיין שטוב, האָט זיך דער אַלטער יוד ווי אַ קינד צעוויינט פאַר שמחה.

זיהנדלעך האָט ער געהאַט ר׳ ישראל — ריעזען. „זשאַבלינסקי׳ס גוואַרדיע״ האָט מען זיי גערופען. זיי זענען שוין קיין „לערען־קינדער״ נישט געווען. זיי אַלע איז איבערגעגאַנגען ר׳ ישראל׳ס בן־זקונים׳ל נאָטעלע. נאָטע איז געווען אַ בחור, וואָס האָט געגעבען אַ געה אַרויס אין דער פריה מיט באַרעק׳ן זיין הונד, מיט באַשקען זיין שעפּס, און מיט׳ן פייפער. אַ טויב איז איהם געשטאַנען אויפ׳ן אַקסעל. די גאַס האָט געציטערט פאַר איהם. מיט׳ן שטרויענעם היטעלע אויף דער שפּיץ „גרשיבע״ און מיט דער בלייענער בייטש אין דער האַנד, האָט ער זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער פאַר דער טהיר, און אָנגעהויבען צו פייפען אויף זיינע טויבען, וועלכע האָבען זיך אין אַ ראַד געהויבען

איבער זיין קאָפּ. די יוזעפע האָט איהם דעם בולאַן (זיין פערד) פון שטאַל ארויסגעפירט; איז ער נישט געווען ריין אויסגעפוצט, אָדער אז די האָהר פאַר דער „גרישבע" זיינען נישט געווען פאַרקעמט מיט די טראַלטלעך, האָט ער איהר געגעבען א „פייף" מיט דער בייטש איבער'ן לייב, אז דאָס יונגע געזונדע בלוט האָט געגעבען א שפּריץ פון דער פולער רויטער האנד.

די יוזעפע איז געווען א דיענסט ביי ר' ישראַל'ן, א שיקסע, וואָס מען האָט זי געבראַכט פון דאָרף און איז פערבליבען ביי ר' ישראַל'ן אין הויז שוין לעולם ועד. געזונד—אייזען: זי פּאַסט אריין אין דער משפחה. אין הויז איז זי א גאַנצער „בן־בית", מישט זיך אריין אין געשפּרעך, גיט עצות און בייזערט זיך, אז עס געפעלט איהר עפּיס נישט. נאָטע קאָטעוועט זי, טיילמאָל מורא'דיג, זי וועט זיך קיין ברוגז נישט מאַכען, גיט זיך א וואָרף אריבער די לאָקען איבער די אויערען און גיט זיך א שטעל אנידער:

— דו קאָטעווע, אז עס ווילט זיך דיר!

און אין א האַלבע שעה ארום, אז זי האָט איהם אויפ'ן פערד דער־זעהן, האָט זי זיך געגעבען א שטעל ארויס פאַר דער טיהר, פערלעגט די הענד הינטער די באַקעס, און די אויגען האָבען ארויסגעשמייכעלט פון הינטער די רויטע, בלאַהע פלעקען, וואָס ער האָט איהר אויפ'ן פּנים אַנגעמאַכט: ווי דאָס רייט זיך אויפ־פערד!

אז ער איז צוריקגעקומען, האָט ער זי גערופען מיט'ן פינגער. זי האָט זיך צוערשט ניט הערען געמאַכט. דערנאָך איז זי ברוגז'ליך צוגעגאַנגען און פויל גענומען די לייצעס אין די הענד אריין.

ער האָט צו איהר א וואונק געגעבען, און איז ארויף אויפ'ן בוי־דעם צום טויבען־שלאַק.

זי האָט פלינק דאָס פערד אין שטאַל געפיהרט. אויפ'ן שוועל פון שטאַל טרעפט זי די סטרושקע, וועלכע פרעגט זי:

— ווער האָט עס דיר געמאַכט אזעלכע שענע פלעקען אויפ'ן פּנים?

— דעם, וואָס האָט זיך געגלוסט, און דיר א מכה! — דערביי האָט זי איהר געוויזען א פייג, און איז פלינק ארויף צום טויבען־שלאַק נאָך נאָטע'ן.

נאָטע האָט געהאַט א טויבענשלאַק. דער בוידעם, אויף וועל־

כען עס ליעגט דער האָבער פאר די פערד, האָט שוין געהאַט א טראַ־דיציע פון א טויבענשלאַק, אַז וואו מען זאָל נישט די טויבען אוועקפיה־רען און אָבלאָזען זיי — קומען זיי צוריק צופליהען און שטעלען זיך דאָרט אויפ'ן דאַך. אויף דער צווייטער זייט שטאָדט האָט געוואוינט א גוישער בעקער, האָט ער אויך געהאַט א טויבען־שלאַק. נאָטע מיט'ן בעקער האָבען געפיהרט א בעשטענדיגע מלחמה. נאָטע האָט ארויס־געלאָזט זיינע טויבען, דער בעקער — זיינע. פלעגט טרעפען, אַז איין פּאַרטיע האָט פון דער צווייטער א טויב אוועקגענומען. עס איז גע־קומען א „זי" פון דער צווייטער פּאַרטיע און האָט אָנגעהויבען קאָמפּ־לימענטען צו מאַכען, און אנרעדען דעם „ער", אַז ער זאָל מיט איהר מיטפליהען אין איהר טויבען־שלאַק.

צו דעם האָט געדיענט די „חברה". נאָטע האָט געהאַט זיין חברה יונגען און שקצים, וואָס האָבען געגעכטיגט ביי איהם. דער בעקער האָט געהאַט זיין קאָמפּאַניע בעקער־שקצים. האָט איין פּאַרטיע גע־בראַכט א טויב פון דער צווייטער, איז געוואָרען שמחה, אַזוי ווי מען וואָלט די וועלט איינגענומען, און די צווייטע פּאַרטיע איז ארומגעגאַנ־גען מיט די קעפּ אראָבגעלאָזט, קלערענדיג ווי נקמה צו נעמען. דורכ־דעם פלעגען ארויסקומען געשלעגען צווישען נאָטע'ס און דעם בעקער'ס קאָמפּאַניעס, אַז גאָט דער איינציגער זאָל אָבהיטען.

2.

עס איז געוועזען א זומערדיגער פרייטאָג נאָך מיטאָג. ר' ישראל איז ערשט פון וועג אהיים געקומען. קאַמיזע דער פערד־יונג האָט גע־פיהרט די פערד צום פּלומפּ אָנטרינקען. די יוזעפע נעהמט די זאַכען פון וואָגען אראָב. צווישען זיי שלעפּט זי אראָב פון דער פוהר א גאַנז, א אינדיטשקע, אָדער א זעקעל מיט פיש, וואָס ר' ישראל האָט געקויפט אויפ'ן וועג, אהיים צו ברענגען אויף שבת. פּלוצלונג גיט א יונג א שפּרונג אריין אין הויף, לעגט אריין צוויי פינגער צווישען די ליפּען און א פייף האָט א ציטער געטהון אין אויער: פּיס־ס.

— וואָס איז, ממזר? האָט נאָטע געפרעגט, ארויסקומענדיג אויפען הויף מיט דער באַשקע.

— דער בעקער האָט די טויבען זיינע ארויסגעלאָזט, די גאָלומביצע שטעהט אויפ'ן דאַך ביים ראַטהויז.

מיט צוויי שפּרונגען איז נאַטע אַרויף אויפ׳ן בוידעם, אויפגע־עפענט דעם טויבען־שלאַק און אַרויסגעלאָזט די טויבען.

מיט דער בייטש, און אַרומגערינגעלט פון חברה־יונגען איז נאַטע אין גאַס אַרויס. געגענאיבער אויף דער צווייטער זייט מאַרק איז גע־שטאַנען דער בעקער מיט זיין חברה מיט שטעקענס אין די הענד און איבער׳ן מאַרק טיעף אין די וואָלקענס, האָבען זיך טויבען געבאָדען מיט זייערע לייכטע, פאַכעדיגע פליגלען אין צוויי בעזונדערע סטאַדעס. איין סטאַדע איז טיילמאָל אַריינגעפלויגען אין דער צווייטער. זיי האָ־בען זיך אויף אַ מינוט צוזאַמענגעמישט, באַלד האָבען זיי זיך פונאַנ־דערגעשפּרייט, אַמאָל אַראָבקומענדיג נעהנטער אין מאַרק אַריין און אַמאָל נעהמענדיג זיך טיעף אין דער־הויך. מאַכענדיג איינציגע הקפות איבער׳ן מאַרק, האָבען זיך די טויבען אויף די דעכער צושטעלט. הויך אויף אַ דאַך איז געשטאַנען אַ טויב בעזונדער ווי אַנ׳אַרויסגע־שטויסענע פון דער מחנה. באַלד איז צו איהר צוגעפלויגען אַ טויב פון נאַטעס סטאַדע און האָט זיך אָנגעהויבען מיט איהר ווי צו סוד׳ן. אין נאַטעס פּאַרטיע האָט מען אָבגעוואַרט מיט האַרץ־קלאַפּונג די מי־נוט, אַז די טויבען זאָלען זיך פערשטעהן און צוזאַמען אַריינפליהען אין נאַטעס פּאַרטיע אַריין.

דאָ איז צוגעגאַנגען אַ שייגעץ פון דעם בעקער׳ס קאָמפּאַניע און האָט אַ שטיין געוואָרפען אויפ׳ן דאַך אַרויף, און די טויבען זיינען זיך צופלויגען.

מעהר האָט מען שוין נישט געדאַרפט.

אַ יונג איז צו פון נאַטעס קאָמפּאַניע און האָט דעם שייגעץ מיט׳ן שטעקען איבער די פּיס געגעבען. דער שייגעץ האָט זיך אויף דר׳ערד אַנידערגעלעגט און אָנגעהויבען צו שרייען. עס זיינען צו דעם בעקער׳ס קאָמפּאַניע מיט די שטעקענס, און עס האָט זיך געמאַכט אַ מלחמה, אַז גאָט זאָל אָבהיטען. מען האָט מעהר נישט געזעהען נור שטעקענס איבער די קעפּ פליהען; דאָ איז אַ שייגעץ, דאָ איז אַ יונג געלעגען אויף דער ערד, מיט אַ צובלוטיגט פּנים. עס איז געקומען צו־לויפען פון שחט־הויז דער בלינדער לייב מיט אַ דישעל אין דער האַנד און האָט געפּאַכט איבער די קעפּ. נאַטע האָט געחאַפּט דעם בעקער פאַר די קלאַפּעס, מיט איין האַנד פאַר די קלאַפּעס צוגעהאַלטען, אַז ער זאָל נישט קאָנען אַנטלויפען, און מיט דער צווייטער האַנד אין

פּנים געטיילט מיט דער הוילער פּויסט הינטער די באַקעס, אין דער לעבער אריין. — יעדער זעץ האָט אָבגעקלונגען אונטער דער האַנד, ביז דער בעקער האָט זיך אויף דער ערד אנידערגעלעגט. און איבער די קעפּ זיינען אַלץ געפלויגען די קופּעס טויבען, איין קופּע איז אין דער צווייטער אריין, ווי זיי וואָלטען געוואוסט, אז איבער זיי הרג׳עט מען זיך, האָבען זיי מיט די פליגלען צוגעקלאַפּט, איבער די קעפּ פליהענ־דיג, און דאָ האָבען זיי זיך אין טיעפען הימעל אריינגעלאָזט...

פּאַרטיג געמאַכט דעם בעקער, אז ער האָט זיך שוין פון אָרט נישט געקאָנט ריהרען, זיינען די יונגען זיך צוגאַנגען, זעהן וואָס עס וועט ווייטער זיין.

גאָט האָט געהאָלפען, און די טויבען האָבען זיך איינאַנדער פער־שטאַנען, און די „זי“ האָט אריינגענאַרט דעם „ער“ אין נאָטעס טוי־בען־שלאַק.

ביי נאָטען אין דער קאָמפּאַניע איז געוועזן אזא שמחה, אז עס געהט שוין נישט ווייטער. דערפאַר ביים בעקער האָט מען געקלערט נקמה צו נעהמען.

דעם פרייטאַג־צו־נאַכט האָט זיך דער בעקער ארויפגע׳גנב׳עט אין שפּייכלער ארויף צו ר׳ ישראל׳ן, וואו נאָטעס טויבען־שלאַק איז, האָט צוגעחאַפּט זיך צו די טויבען און אָנגעהויבען צו שטיקען איינע נאָך דער צווייטער.

דאָס איז אָבער געוועזן אַ צו־גרויסע א י נ ש ט ע ל ו נ ג. די טוי־בען, דערפיהלענדיג אַ פרעמדע האַנד צווישען זיך, האָבען אָנגעהויבען צו קלאַפּען מיט די פליגלען און צו פליהען פון איין עק טויבען־שלאַק צום צווייטען, און צו מ ר אָ ק ע ן מיט די מיילער. די יוזעפע, וואָס שלאָפט אין שטוב הינטער דעם טויבען־שלאַק, איז פלינק אריין, אָנ־געחאַפּט נאָטען ביי די האָהר:

— פאַנישאַ, עס איז ווער ביים טויבען־שלאַק.

נאָטע האָט געחאַפּט אַ שטיק אייזען, וואָס ליגט ביי איהם תמיד ביים בעט, און איז ארויף דערמיט אין שפּייכלער אריין.

אריינלויפענדיג אין שפּייכלער, האָט ער באלד בעקומען אַ „פּלעם“ מיט עפּעס איבער׳ן קאָפּ, אז פונקען זיינען איהם פון די אייגען גע־גאַנגען, ער האָט אָבער אויף דעם ניט ניט געקוקט, דערטאַפּט דעם בחור, האָט נאָטע איהם קודם כל דעם מויל פערשטאָפּט, אז ער זאָל

נישט קאָנען שרייען, און אזוי געה'רג'עט איבער'ן קאָפּ, אונטער'ן הארצען, אז ער האָט שוין אליין דערפיהלט, אז עס איז גענוג. דאַן האָט נאָטע איהם אָנגענומען פאר'ן קאָפּ, אראָבגעשלעפּט איהם פון שפּייכ־לער און פאר זיין טהיר איהם אוועקגעטראָגען...

אין א פּאָר טעג ארום האָט מען נאָטען גענומען און אריינגעזעצט אין וואך. נור אזוי פלינק נעהמט מען שוין אזא יונג? דעם סטארשי־סטראזשניק, וועלכער איז געקומען נאָך איהם, האָט די יוזעפע אריינ־נארט אין שטאל (זי האָט איהם עפּעס צו זאָגען...) מיט דער יו־זעפע איז דער סטארשי־סטראזשניק זעהר גערן געגאַנגען. אין דעם פינסטערן שטאל האָבען אָבער איהם אָבגעוואַרט חברה־לייט, און אזוי מיט איהם בלק געלערנט, אז ער האָט שוין דאָס צווייטע מאָל ניט גע־קאָנט קומען נאָך נאָטען. די שטאָדט האָט אָנגעהויבען מורא צו קרי־גען. מען האָט געזאָגט פערשיעדענע זאכען... נאָטע דרעהט זיך אין גאַס ארום מיט דער בלייערנער בייטש אין דער האַנד און מיט דער באשקע, וואָס לויפט איהם נאָך. עס זיינען אָבער איהם בעפאָלען דריי וועכטער מיט די צוויי סטראזשניקעס, וואָס זיינען אין דער שטאָדט און האָבען איהם אָבגעפיהרט אין וואך.

דערווייל איז דער בעקער געשטאָרבען פון די קלעפּ, וואָס ער האָט אונטער'ן הארצען בעקומען. די שטאָדט האָט וואָס אמאָל מעהר אָנ־געהויבען לעבען אין אימה. פערשיעדענע מעשיות האָט מען דער־צעהלט, אז דאָ נעהמען זיך פּויערים צוזאמען, דאָרט נעהמט מען זיך צוזאמען. יחיאל דאָרפסגעהער האָט אין בית־מדרש דערצעהלט, אז א פּויערטע אויפ'ן דאָרף האָט איהם געהייסען אין א שפּי־געלע אריינקוקען, האָט ער דאָרט דערזעהן דעם רב'ס קאָפּ, האָט איהם די פּויערטע געזאָגט, אז זי האָט א כשוף אָנגעמאכט. מען האָט אָנגע־הויבען צו דערצעהלען מעשיות פון עלילת דם. פון די ארומיגע דער־פער האָט מען געהערט, אז מען איז ביי־נאכט די מילכיגערס בעפאָלען, און אלץ זיי אוועקגערויבט. די שטאָדט איז זיך צוזאמענגעקומען ביים רב; מען האָט גוזר תענית געווען. די נגידים זיינען זיך צופאָהרען. אין שוהל־געסיל האָט עס אויסגעזעהן, ווי דער טויט וואָלט מיט שוואר־צע פליגלען איבער'ן געסיל דורכגעשפּאצירט... אין בית־מדרש האָט א גאַנצען טאָג ליכט געברענט און יודען האָבען תהלים געזאָגט. מו־

טערס זיינען ארויפגעפאַלען אויף זייערע חדרים־קינדער אין מיטען שעַ־נעם טאָג און געגומען זיי קושען און ווייגען איבער זייער יונג־לעבען... תנאים, חתונות האָט מען אָבגעלעגט אויף „דערנאָך“, אז עס וועט „אריבערגעהן בשלום“. יודען שומרים האָבען זיך ביי־נאַכט אין די גאַסען ארומגעדרעהט מיט גראָבע שטעקענס היטען; תהלים־זאָגער זיינען אויף־געווען גאַנצע נעכט אין בית־מדרש און האָבען תהלים געַ־זאָגט.

נאָטע האָט ארויסגעקוקט פון די קליינע שטאַכעטען, וואָס זיי־נען אין דעם וואַך־פענסטער׳ל, וועלכעס געהט אין מארק ארויס. יעדען פריה־מאָרגען האָט איהם די יוזעפע דעם בולאַן פאר דעם וואַך־פענס־טער׳ל דורכגעפיהרט, און געוויזען איהם, אז ער איז ריין אויסגעפוצט. באַשקע מיט׳ן הונד באַרעק זענען אַ גאַנצען טאָג פאַר׳ן פענסטער׳ל געלעגען און זייער בעל־הבית האָט צו זיי דורך די שטאַכעטען גערעדט. און „קאָמפּאַניע“ האָט איהם געמוזט יעדען טאָג די טויבען פאר די שטאַכעטען דורכטרייבען, און ער האָט דורכ׳ן וואַך־פענסטער׳ל קאָ־מאַנדירט, וואָס מען דאַרף טהון.

אין דער שטאָדט האָט מען זיך וואָס אמאָל מעהר געשראָקען. מענשען זיינען ארומגעגאַנגען ווי די שאָטענס. די שטאָדט־גוים, וואָס לעבען אַ גאַנץ יאָהר מיט יודען צוזאַמען, האָבען אָנגעהויבען אויף יו־דען אַנ׳אימה ארויפצוּוואַרפען. דער וואַסער־טרעגער, וואָס טראָגט אַ גאַנץ יאָהר וואַסער אין יודישע הייזער, האָט געזאָלט זאָגען צו אַ יודען, אז עס וועט קומען דער מארק „יאָהאַנע“ וועט ער זיך נעהמען צו מאָשקאָווסקי׳ס הויז. דער ליכטצינדער פון דער שוהל וועט ווערען דאָזאָר איבער יודען, און דער בית הקברות־גוי וועט נאַטשאַלניק ווערען, און יודען וועלען איהם מוזען מס צאָהלען... יודען האָבען די מעשיות אויסגעהערט און זיינען אויסגעגאַנגען פאַר שרעק. מיידלעך האָט מען פון דער־היים ארויסגעשיקט. מען האָט אויסגעזוכט פערבאָרגענע מוהמעס און פעטערס אין דער־פרעמד, און דאָרט אהין די קינדער ארויסגעשיקט. און די שוהל־גאַס האָט זיך צוגעגרייט: גאָט, מיר זיינען הינטער דיין האַנד, טהו מיט אונז אזוי ווי דו פערשטעהסט!...

דאָס קוילער געסיל איז רוהיג געווען, עס האָט זיך פון קיין שום זאַך נישט וויסען געמאַכט. האָבען זיי געטראָפען אַ יודען פון שוהל־געסיל מיט אַ „תשעה באָב׳דיגער“ נאָז, האָבען זיי איהם געפרעגט:

זאָג נור, הערכט איינער, האָסט דיר שוין אָנגעגרייט דעם מעבר יבוק אין דער־היים?

געזאָגט האָט מען, אז דער יום־הדין וועט זיין אין טאָג פון יאָ־האנע־יריד.

יאָהאנע איז איינער פון די גרעסטע ירידין אין שטעדטיל. נאָכ'ן שניט קומען פויערים דאָס ערשטע מאָהל אין שטאָדט אריין. די שייערם זיינען פול מיט תבואה; דאָס פעלד — פול מיט קארטאָפּעל און קרויט. דאַן קומט דער פויער אין שטאָדט אויפ'ן יריד מיט'ן ווייב און קינדער קויפען זיי מתנות. ער פערקויפט די פיה, וואָס האָבען זיך שוין אויסגעהאָדעוועט, און קויפט „יונגוואַרג" איין צום פיטערן אויף די אָבגעשניטענע פעלדער. מען טרעפט זיך אויפ'ן יריד מיט „קומעם", מען פרעגט זיך אוים אויף דעם היינט־יאָהריגען שניט און מען געהט צוזאממען מאכען א שנעפּסיל.

און אויף דעם טאָג, וואָס יודען פלעגען יעדעס יאָהר וואַרטען מיט אזוי פיעל האָפנונג אויף פרנסה, האָבען זיי דאָס יאָהר געוואַרט מיט טויט־הארץ־שרעקען און געוואונשען זיך, אז ער זאָל ווי צום גיכסטען אריבער.

אז עס איז אָנגעקומען דער טאָג, האָבען יודען זיך געאיילט גאַנץ פריה אין בית־מדרש אריין און געשטעלט זיך דאַוונען. דער רב איז געשטאַנען פאַר'ן עמוד, ווי צו נעילה און אין שוהל איז געוואָרען אזא געוויין, ווי צו ונתנה תוקף. נאָכ'ן דאַוונען איז דער רב ארויף צום אָרון, אויפגעעפענט דאָס ארון און בצבור אָבגעזאָגט ודוי. ער א פסוק, די עדה — א פסוק. פאַר'ן אהיים געהן האָט זיך איינער מיט'ן צווייטען געזעגענט און געוואונשען זיך, אז מען זאָל זיך מאָרגען זעהן ווייטער...

דערווייל האָבען זיך פויערשע פוהרען געהערט פאָהרען איבער דער שטאָדט־בריק. פוהרען זיינען אויפ'ן מארק אָנגעקומען, יעדער פוהר־גע־רויש האָט אין יודישע הערצער מיט טויט אָבגעקלאַפּט. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז דאָס פאָהרען פון די פוהרען איז היינט גאָר אַנדערש. דאָס געהן פון די פויערים און פויערטעס איז היינט גאָר אַנדערש...

דער טאָג איז דערווייל געגאַנגען אָט ווי גאָרנישט. די פויערים

האָבען דאָס זייעריגע פערקויפט, געדונגען זיך, צום סוף נאָכגעגעבען און האָבען געקויפט דאָס, וואָס זיי האָבען געדארפט.

אין אָנהויב זיינען די יודישע געוועלבער געווען פערמאַכט, א פויער האָט הערינג געזוכט צו קויפען, האָט א הערינג־יודענע דאָס הערינג־געוועלביל אויף דערווייל אויפגעעפענט און דעם פויער די הערינג פערקויפט. דערנאָך איז א צווייטער פויער געקומען, און א דריטער... אז דער קרעמער פון אנטקעגען האָט געזעהן, אז יענער האָלט אָפען, האָט ער אויך אויפגעעפענט זיין געוועלב. אזוי האָבען זיך איינציג־ווייז די געוועלבער אויפגעעפענט... דער טאָג האָט אָנגעהויבען דורכצו־געהן ווי אין די פריהעריגע מערק. יודען זיינען ביי זיך שטאַרקער געוואָרען און מעהר מוט געקראָגען מיט די פויערים צו דינגען זיך... פּלוצים איז א יונג אָנגעקומען צולויפען פון פערד־מארק: געוואלד, מען הרג'עט יודען!...

אין איין מינוט זיינען די געוועלבלעך געוואָרען פערמאַכט. די לאָדענס איבער די פענסטער פערהאַקט און די טהירען פון די הייזער צוגעמאַכט. ווייבער, יודען, האָבען געחאַפּט, וואָס זיי האָבען אונטער די הענד געטראָפען: א קינד, א לאָמפּ, א טיש, א דעק און זיינען גע־לאָפען ווי פון א שרפה, נור באלד זיך אָבגעשטעלט, נישט וואָרטענדיג וואוהין.... הינטער די בעטען ארונטערגעקראָכען... געלעגען א מינוט... ניין.... ארויסגעקראָכען, אָבגערוקט די שאַנק, און ארונטער הינטער דער שאַנק.... ארויס.... ארויף אויפ'ן בוידעם. ווער עס איז אריינגעקראָכען אין קעלער, ווער עס האָט זיך אויף דעם אייווען ארויפגעחאַפּט. קינ־דער האָבען געוויינט, מאַמעס האָבען זיי די מיילער מיט די קישענס פערשטעלט, אז מען זאָל נישט הערען זייער געוויין אין דרויסען.... פון דרויסען האָט זיך ווער דאָס דערשלאָגען, ער איז אָנגעקומען צולוי־פען, און געהאַקט אין דער טהיר און געבעטען זיך, אז מען זאָל איהם אריינלאָזען. פרעמדע מענשען האָבען זיך אין פרעמדע שטיבער גע־פונען. ווער עס איז ביי דער טהיר געשטאַנען, דער האָט זיך אריינ־געכאַפּט. פרעמדע טאַטעס האָבען געקרעכצט: וואו זיינען זייערע קינדער איצט? און האָבען פרעמדע קינדער צו זייערע הערצער גע־דריקט....

אין קוילער געסיל האָט מען אויך דערהערט: מען הרג'עט. איז ארויס פון די יאַטקעס הערשעלע קאַזאַק און האָט געכאַפּט א זאַק,

ארייננעוואָרפען אין איהם דריי צעהן־פונטיגע געוויכטען, צוגעבונדען און ארויפגעוואָרפען אויף די אקסעל. קומט, ברידער! נאָך איהם האָט זיך געגעבען א לאָז דאָס קוילער געסיל — די קצבים מיט די העק און די קלינגען. די פוהרמאַנעס האָבען די דישלען פון די וועגען ארויסגעריסען. די פישערס האָבען געחאַפּט די קאָסאָקעס, מיט וועל־כע זיי שלעפען די קאַסטענס פיש פון וואסער ארויס. די פערד־הענד־לער אויף די פערד מיט די שטאָהלענע בייטשען זיינען ארויס אויפ׳ן פערד־מאַרק.

דער גרויסער ברייטער פּלאַץ, פון וועלכען עס שיידען זיך צוויי וועגען אָב, איז פול געוועזען מיט פוהרען, פוהרען און פוהרען, וועלכע האָבען געטיקט און פערלאָרען זיך אין פערד, אָקסען, מענשען און חזרים. דאָס אַלץ האָט זיך פערשיעדענפארביג געמאָלט און פערשיע־דענע געשרייען געלאָזט פון זיך הערען. שכור׳ע פויערים מיט שטעקענס אין די הענד האָבען געיאָגט אנטלאָפענע יודען אין לאַנגע קאַפּאָטעס, וועלכע זיינען געשפּרונגען ווי די פער׳סמ׳טע איבער וועגען, פערד און מענשען. דאָ האָט זיך געהערט א שרעקליך געשריי פון א מענשען, שפּרינגענדיג אריבער איבער א פוהר און רופענדיג ווילד נאָך רעטונג, אויסגעמישט מיט א ווילד־אויפגערייצטען שכור׳יש געלעכטער. פערד האָבען זיך צובריקעוועט און הינטער זייערע פיס זיינען געלעגען מענ־שען, האָבען געקוויטשעט חזרים. איבער די קעפּ זיינען שטעקענס גע־פלויגען, שטיינערנע טעפּ, היטלען. דערשראָקענע גענז און היהנער זיי־נען ביי די פוהרען געפלויגען פערשיעדען קוויטשענדיג, זייערע פּעדע־רען האָבען זיך פון זייערע צופלאשעטע פליגלען אויסגעריסען און געפלויגען אין דער לופט. אומעטום האָבען זיך געזעהען ווי עס לויפען יודען מיט שווארצע קאַפּאָטעס אויף אַלע פיער זייטען מיט שרעקליכע געוואַלדען...

דאָ האָט זיך אין דער מהומה געגעבען א לאָז אריין דאָס קוילער געסיל, ווי א שטראָם גליהענדיג שטאָהל אין טיעפען קאַלטען ים אריין. מען האַלט זיך שוין ביי די קעפּ. שטיקער שטאָהל, אייזען קנעטען זיך אין מענשענ׳ס לייבער אריין, בלוט רינט איבער די אויגען, קאַפּאָטעס, פוהרען און רעדער... מען זעהט נישט וואָס, ווען. אַלץ האָט זיך אויסגעמישט. פערד אויף מענשען, מענשען אויף פערד. א פויערטע שלעפּט, בעגאָסען מיט בלוט איהר צו׳הרג׳עטען מאַן, און ער שלאָגט

איהר אין בויך אריין און רייסט זיך פון איהרע הענד ארויס. קליינע קינדער שלעפען מאַמעס ביי די פּאָלעס. די טאַטעס טרייבען פון זיך די קינדער און מיט פערביסענע ליפּען און מיט בלוט־ארויסגעזעצטע אויגען דריקען זיי זיך אין דער מהומה אריין. און אין דער מהומה דאָ איז נישט געווען קיין מלחמה, איינער דעם צווייטען גובר צו זיין. אלע האָבען זיך אויסגעמישט. א חאָלערא איז אריינגעפאַלען אין זיי. איינער האָט דעם צווייטען די פויסט אין פּיסק אריינגעשטעקט און ביי דער צונג געריסען, די גרגרת ביי'ם גאָרגעל אָנגענומען און די נשמה איהם ארויסגעריסען.... צוויי האָבען זיך אָנגענומען און האָבען זיך צוגעקוועטשט צו א וואָגען און איינער האָט אין דעם צווייטענס ברוסט, בויך מיט די פויסטען זיך איינגעקנעטען, מיט די צייהן זיך אריינגע־ביסען.... דאָ האָט נישט געוואָלט איינער דעם צווייטען גובר זיין. די איינגעשלאָפענע חיה האָט זיך אין די מענשען ערוועקט. אלע צוזאַ־מען אויסגעמישט האָבען זיך פאַר'ן הימעל און גאָט און איינער דעם צווייטען לעבעדיגערהייד געגעסען...

3.

נאָטע האָט דעם גאַנצען טאָג פון וואַך־פּענסטער'ל ארויסגעקוקט. איהם האָט נישט חרטה געטהון אויף די חתונה, וואָס ער האָט דאָ אָנ־געמאַכט, — ער איז נישט פון די מענשען, וואָס האָבען חרטה. ער האָט אָבגעוואַרט די מינוט, ווען עס זאָל זיך אָנהויבען. ער האָט זיך קיין פּלאַן נישט געמאַכט ווי ארום ער זאָל זיך ארויסקריגען, נישט גע־קלערט פון דעם — ער איז נישט פון די מענשען וואָס מאַכען זיך פּלאַ־נען. אז עס קומט—צו־פּלאַמט עס זיך, צוברעכט און געהט ארויס ווי א דונער!

אין דעם האָט ער דערזעהן, ווי מען הויבט אָן צו לויפען איבער'ן מאַרק פון פערד־פּלאַץ. א יונג לויפט מיט א צובלוטיגטען קאָפּ, ווײ־בער לויפען ארום איבער'ן מאַרק און נעהמען די קינדער. די געוועל־בער פערהאַקען זיך. ער האָט דערפיהלט, אז עס מאַכט זיך עפּעס. א שטראָם בלוט איז איהם ארונטער ביים האַרצען און אָנגעפילט איהם די הענד מיט די פיס. ער האָט פערביסען די ליפּען, די אויגען האָבען זיך איהם געגעבען א זעץ ארויס מיט בלוט. ער האָט זיך געגעבען א וואָרף אויף דער טיהר. די טיהר — חאַטש פון א קליין־שטעדיגער

וואך, — דאך גענוג שטארק פאר א מענשליכע האנד. האט ער גע־געבע א חאפ פאר די שטאכעטען פון פענסטער — האטש זיי בויגען זיך הינטער זיינע הענד, דאך גענוג פעסט זענען זיי איינגעמויערט אין דער וואנד. האט ער געגעבען א נעהם פאר'ן טאפטשאן און א זעץ אין אייזען, האבען זיך אין איין מינוט ברעט מיט ציגעל צוזאמענגעמישט. ווי א דונער, וואס מען וואלט אין שטוב איינגעשלאסען, האט ער זיך געגעבען א ווארף אויף די ווענד. צום סוף די הענד אין די צייהן זיך געביסען, דעם קאפ אין די קניה איינגעבויגען און אנגעהויבען צו ברו־מען, אז די ברומען האבען זיך הינטער'ן באלקען געטראגען און אין די שטאכעטען אנגעקלאפט, ארויסגעהענדיג דורכ'ן פענסטער.

אזוי איז ער געלעגען א לענגערע צייט, ביז עס האט איהם א קול פון הינטער'ן פענסטער גערופען:

— פאנישא, פאנישא!

ער האט דורכ'ן פענסטער ארויסגעקוקט, און דערזעהען די יוזעפע מיט צולאזענע האהר.

— בייאן איצא — האט זי איהם אריינגעשריען, און איהם דורכ'ן פענסטער אנ'אייזען אריינדערלאנגט.

ער האט זיך געגעבען א ווארף צו דער טהיר, א פאק אריין דאס אייזען צווישען די קלאמקעס, מיט'ן הארץ זיך אנגעלעהנט און מיט דער גאנצער נשמה געגעבען א שטופ אב: איינס, צוויי, דריי — און די טהיר האט געגעבען מיט רעש א בראך אויף. דעם סטראזשניק, וואס האט איהם געפרובט אין הויז צו פערכאפען, האט ער געגעבען א „פלעם" אין פיסק אריין מיט דער פויסט, אז ער האט זיך באלד אי־בערגעקוילערט און אין בלוט געבאדען זיך. נאטע האט זיך אהיים געלאזט צום פאטער.

די פויערים פון פערד־מארק האבען זיך געגעבען א לאז צו ר' ישראל'ן:

— דא זשאבלינסקעגא, צא סין זאביל חלאפא *), האבען גע־שריען די פויערים און מיט די רודלעס און שפאדלעס אין די הענד זיך געלאזט צו ר' ישראל'ן אין הויז אריין.

---

*) צו זשאבלינסקי'ן וואס דער זוהן האט א פויער גע'הרג'עט.

אריין אין הויף און געשטעלט זיך פאר׳ן הויז מיט די שפּאַדלעס אין די הענד, איז אין געסיל געוואָרען א געשריי: ביי ר׳ ישראל׳ן זיינען זיי! האָט דאָס קוילער־געסיל געגעבען א געה ארויס גרויס און קליין. דער בלינדער לייב (א יונג וואָס האָט געקענט אייזען ברעכען) האָט דערטאַפּט פון שטאַהל ארויס א ווידלע מיט דריי שטאַרבעס און ארויס. דאָס קוילער געסיל האָט געגעבען א רינגעל ארום דעם הויף...

— סטייטש! — האָט ר׳ ישראל געגעבען א געשריי, און אליין ארויסשטעלענדיג זיך, איינער אליין צווישען די פּויערים, מיט׳ן אייזערנעם שטעקיל אין דער האנד, מיט וועלכען ער פּלעגט זיך אמאָל בענוצען אויף׳ן לאַדזער וועג פון די לאַדזער גנבים, האָט ער געגעבען א זאָג צו די פּויערים:

— וועמען זענט איהר געקומען שלאָגען? מיך? וואָס איך האָב פאר אייך מיין גאנץ לעבען געארבייט, פון אייך, הינד, דאָס פּיה אָבגעקויפט, מיט געלד בעצאָהלט און פאר אייך ערגעץ־וואו עס קיין אויסלאַנד געפיהרט! פערשוואַרצט געוואָרען פון אייערעט וועגען, זומער אָבגעברענט פון דער היץ, ווינטער פאר קעלט און אייך אין די קעשענעס מיט די הונדערטער אָנגעשטאָפּט. — קומט אהער, הינד! אָט בין איך דאָ, ווייזט מיר ווער עס וועט זיך פּרובען מיך אָנריהרען?!

די פּויערים האָבען שטיל־געשוויגען. איינער פון דער חברה האָט זיך אָבגערופען:

— צו אייך, זשאַבלינסקי, האָבען מיר גאָרנישט. — מיר האָבען נור צו דעם זוהן אייערען, וואָס האָט דעם פּויער גע׳הרג׳עט.

— אָט בין איך, האָט נאָטע געגעבען א געשריי אוים אויפּפּראַלענדיג דעם טויער פון הויף און א לויף אריין. געהאַפּט דעם ערשטען בעסטען שייגעץ ביי די באָקעס, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און א זעץ אנידער אויף דער ערד, אז עס האָט זיך דערהערט א קנאַק פון די פּיס, וואָס האָבען געבראָכען הינטער איהם... די פּויערים האָבען זיך געגעבען א וואָרף אויף איהם ווי א וויבער... נאָטע אָבער האָט געכאַפּט א צווייטען שייגעץ ביים קאָפּ, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און מיט איהם גע׳הרג׳עט איבער די קעפּ... האָט זיך געגעבען א לאָז ארויס דאָס קוילער געסיל מיט די ווידלעס, און אריין צווישען די פּויערים, אין דעם האָט זיך געהערט ר׳ ישראל׳ס קול, רופענדיג צום קוילער געסיל:

— שטעהט, זאָג איך אייך: ער האָט א מענשען גע'הרג'עט, זאָל ער זיך אליין „בראָניען".

און נאָטע האָט זיך אליין „געבראָניעט". מיט'ן שייגעץ אין דער האנד, האָט ער מיט זיינע צוויי מעכטיגע ריעזיגע ארעמס איבער די קעפּ געהאקט. קעפּ האָבען זיך הינטער איהם געלעגט ווי זאנגען הינ־טער א קאָסע. אָט האָט איהם שוין א פּויער געגעבען מיט א שפּאָרעל איבער'ן מח, און א שטראָם רויט בלוט גיסט זיך איהם פון קאָפּ און רינט איבער'ן פּנים. דעם פּויער, מיט וועלכען ער שלאָגט, לאָזט ער פון די הענד ניט ארויס. אריין וואָס אמאָל טיעפער — האַפּט ער פון א שייגעץ דעם שפּאָדעל ארויס, און וואַליעט, ווי עס וואָלט אריין א נישט־גוטע קראַפט אין איהם, און בלאָזט איהם די העלדישע אָרעמס אָן מיט בלוט, אז די אָדערן פּלאַצען פון די הויט ארויס... האָט איהם שוין א צווייטער פּויער הינטען־ארום מיט אנ'אייזען אין זייט געגע־בען — ער גיט זיך א בויג איין, און אויף איין מינוט בלייבט ער שטעהן, — אָבער באלד לאָזט ער זיך ווייטער. מען האַפּט איהם שוין פון הינ־טען ביי די הענד אָן — ער קאָפּיעט נאָך מיט די פיס, בייסט מיט'ן מויל — אָט בויגט ער זיך שוין איין און האַפּט זיך פאר'ן זייט...

— אָך, ווי יאָקאָ פּשא קרעוו 1) — האָט זיך די יוזעפע ווי פון הינ־טער דער ערד בעוויזען מיט א רידעל אין דער האנד: ווי פּאנישא זייבילי 2), און האָט מיט'ן רידעל געגעבען איבער'ן קאָפּ דעם פּויער וואָס האָט נאָטען פאר א האנד אָנגעהאַפּט, און דעם צווייטען אָנגע־מאָסטען מיט'ן רידעל: יא וואָם דאָם 3), און זי האָט אָבגעשטופּט מיט'ן רידעל אין דער האנד די פּויערים פון נאָטען, וועלכער האָט זיך שוין געבויגען צו דער ערד, האלטענדיג זיך מיט איין האנד פאר'ן זייט, און אין דער צווייטער — דעם שפּאָדעל און שעדיגט איבער די קעפּ די וואָס האָבען זיך געוואָלט צו איהם אונטערחאַפּען, ביז די יוזעפע האָט איהם אָבגעפיהרט אין הויז אריין און איהם אויפ'ן בעט אנידער־געלעגט.

די פּויערים האָבען זיך געוואָלט ווייטער ריהרען, נור דערזעהענ־

1) אַך, איהר הונדיש בלוט.
2) איהר האָט דעם יונגען העדר גע'הרג'עט.
3) איך וועל אייך געבען.

דיג דאָס קוילער געסיל מיט די כלים אין די הענד, האָבען זיי אָבגע־טראָטען, ווער מיט א צובלוטיגטען קאָפּ, ווער מיט א צוהאַקטער האַנד, איבערלאָזענדיג א פולען הויף מיט בלוט און א זיעבען־אכט פון זייערע ברידער קרעכצענדיג אין די ווינקעלעך פון הויף. איינער האָט צום צווייטען געזאָגט:

— טא יאָכא ווצאַלע ניע זשידעם!... (די יאָכא איז גאָרנישט קיין יודענע.)

דורכגעקומען דעם מארק־טאָג בשלום, איז דאָס „בית־המדרש־געסיל" ארויסגעקראָכען פון הינטער די אייוועגס, פון הינטער די שאַפעס, בוידעמס און לעכער, וואו זיי זיינען געווען בעהאַלטען. געקומען אויף מאָרגען אין בית־המדרש אריין, האָט איינער דעם צווייטען שלום עליכם אָבגעגעבען, און הויך געזונגען „הודו ה'".נאָכ'ן דאַווגען האָט מען נאָך לעקעך און בראַנפען געשיקט, — און ביי דער „אנשי שלמנו" איז געווארען בעשטימט, אויף דער נאַכט צוזאַמענצוקומען און צו מאַכען א שטיקעל „משתה'לע". כתריאל און עוזר'ל, ר' ישראל'ס איידעמס, האָבען צוגעזאָגט, ארויסצוקריגען פון שווער דעם „זוהנדיל'ס" (נאָטע־לעס) טויבען. און אזוי ווי דאָס זוהנדיל איז טויט־חרב, וועט ער אודאי נישט קענען מתרעם זיין. — און עס איז אודאי כדאי, אז יודען זאָלען עסען אויף דער משתה די טויבען, איבער וועלכע די גאַנצע עדה יודען איז געווען אין סכנה, און אונטערברייגנגען דעם ענין טויבען, כדי עס זאָל שוין מעהר נישט זיין קיין „פרחי יונה" ביי יודען, וואָס איבער זיי קומען אלע גזרות אויף יודען.

אזוי איז געווען. די צוויי יונגע לייט זיינען אהיים געקומען פון דאַווגען, האָבען זיי איבערגערעדט מיט'ן שווער. זיי זיינען ארויף אויפ'ן בוידעם און צוגענומען אלע טויבען, און געשיקט זיי צום שוחט שחט'ען.

נאָטע איז געלעגען אויפ'ן בעט טויט־בלאַס. דער קאָפּ, וועלכער איז געווען פערוויקעלט אין איין גרויסען באַנד, איז געלעגען הינטער א פענכער מיט אייז, די ליפּען נאָך פערביסען, און האָט שווער אָבגע־עטעמט מיט'ן האַרץ. נעבען איהם איז געזעסען די יוזעפע און האָט איהם דערלאַנגט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט. ער האָט דערהערט אויפ'ן בוידעם ריהרען זיך. ער האָט דערפיהלט, אז די טויבען קלאַפּען

מיט די פליגלען — עס האָט איהם געהויבען פון בעט, ער האָט זיך אָבער נישט געקאָנט ריהרען. ער האָט אראָפּגעקאָפּיעט פון זיך די קאָלדרע און געלעגען, און אויסגעהאָרכט.

די טויבען קלאַפּען מיט די פליגלען. ער האָט געקוקט אויף די יוזעפע און געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן באַלקען.

די יוזעפע איז ארויף אויפ'ן בוידעם און האָט איהם אראָבגע־בראַכט אין אָרעם אַ פּאָר יונגע, קליינע, ערשט קוים־קוים מיט עטוואָס פעדערן בעוואַקסענע טייבעלעך, וואָס מען האָט ערשט פון זיי די מו־טערס אראָבגענומען, און געשיקט זיי שחט'ען.

די טייבעלעך זיינען נאָך געווען יונגינקע. די קוים־בעפעדערטע פליגעלעך האָבען געקלאַפּט און עפּיס געזוכט... די דינינקע העלזע־לעך, איבער וועלכע אַ דין, ווארים הייטעל איז געווען אריבערגעצויגען איבער אַנ'איידעל ביינדעל, וואָס האָט זיך געבראָכען אין די פינגער, האָבען זיך איינגעקאָרטשעט, די קעפּלעך האָבען זיי פערבאָרגען אין די פליגעלעך, און מיט די פליגעלעך געזוכט...

ער האָט זיי איז דער האַנד גענומען, די ליפּען פערביסען און מיט אַ פּוס דעם שטוהל, וואָס איז געשטאַנען ביי'ם בעט, פון זיך אָבגע־שטויסען; די טייבעלעך האָבען צערטליך געציטערט אין זיין האַנד, און אַזוי רחמנות'דיג עפּיס געזוכט.... ער האָט זיי אונטער'ן העמד ארונטערגענומען און אויף זיין ברוסט זיי צוגעטוליעט און געוואַ־רימט זיי....

די טייבעלעך האָבען רחמנות'דיג אויף זיין ברוסט געציטערט, און עפּיס געזוכט, געבעטען זיך, קלאַפּענדיג מיט די פליגעלעך....

ער איז בלאַסער געוואָרען אויפ'ן פּנים. די אויגען האָבען זיך איהם פערגלייסט און טיעף בעהאַלטען זיך איהם הינטער'ן שטערן, די נאָז האָט זיך איהם אויסגעצויגען, בלייכער געוואָרען און דינער, און די ליפּען — ווי זיי וואָלטען פערקרעמפּעלט געוואָרען איינע אויף די צווייטע....

אין שטוב איז שטילער געוואָרען. אַ לייכטער ווינד האָט אויף די שויבען געציטערט. אַלע האָבען זיך ארויסגערוקט פון דער שטוב און איבערגעלאָזט דאָס הויז אליין פאר דעם דונער וואָס וועט ארויס־ברעכען און אַלץ צולעגען און פערטיליגען....

ער איז געלעגען און האָט געפּיהלט ווי די יונגע, שוואַכע טייבעלעך

ציטערען אויף זיין ברוסט... די אויגען האָבען זיך איהם ארויסגעזעצט פון פנים ווי די פויסטען און פערגאָסען געוואָרען אינגאַנצען מיט בלוט. און ער האָט שטיל־געשוויגען.

ער האָט זיך אויפגעזעצט אויפ׳ן בעט און ארומגעקוקט זיך. דער־זעהן פאר זיך ווייצלעך, האָט ער זיי צוקייט מיט׳ן מויל אויף מעהל, דעם טייבעל׳ס פיסקעל אין זיין מויל ארייגעשטעקט און מיט דער צונג עס צו עסען געגעבען. דאָס דינע טייבעל׳ס העלזיל האָט צווישען זיינע פינגער רחמנות׳דיג געמיאַנטשעט און מיט די פליעגעלעך געבע־טען זיך...

— גאָט ! האָט ער געגעבען א געשריי אוים — געחאפּט דאָס טיי־בעל, א דרעה אראָב דאָס קעפּיל (דאָס טייביל האָט איין קוויטש גע־טהון און א דינער שפּראָץ בלוט האָט איהם אין פּנים געשפּריצט) און אוועקגעוואָרפען. דאָס צווייטע טייבעל א דרעה אראָב דאָס קעפּיל, אוועקגעוואָרפען. דאָס דריטע טייבעל.... נאָכדעם איז ער אראָב פון בעט, געחאפּט דאָס שפּינעל, א זעץ אראָב אויף דער ערד. ער איז צו צו דער שראנק, איין „וואַלע" צושפּאָלטען און געוואָרפען אויף דער ערד. צום בעט — מיט די צייהן געגעבען א ריס־אויף דאָס בעטגעוואנד, און די פעדערן זיינען ארוים. א זענק — און איינגעוואָרפען דעם טיש... גע־חאפּט א שטוהל און א האק אָן אייוועז — דער אייוועז האָט זיך געגע־בען א לאָז אראָב אויף דער ערד ; צוריסען דאָס העמד אויף זיך, און די הענד זיך געביסען... צום סוף האָט ער געגעבען א פאַל אנידער אויף דער ערד, צווישען די חרב׳דיגע זאכען איינגענורעט דאָס פּנים אין די פּאָדלאָגע און איז איינגעשלאָפען און געשלאָפען לאַנג... לאַנג...

קיינער האָט נישט געוואגט אין דער שטוב ארייגצוגעהן און צו וועקען דעם איינגעשלאָפענעם דונער...

דער יונג מיט'ן קינד

אז ברוך קאַלאַק האָט זיך אויפגעחאַפּט אין דער פריה, האָט ער דערהערט דאָס קינד וויינען נעבען איהם. פערשלאָפענערהייד, נאָך מיט פערמאַכטע אויגען, האָט ער איינינע מאָל גערופען: „גאָלדע, דער ממזר וויינט!"

גאָלדע האָט זיך נישט אָבגערופען. אַז ער האָט זיך גוט אָנגע־הויבען ארומצוקוקען, האָט ער ערשט בעמערקט, אַז גאָלדע איז נישטאָ.

צוערשט האָט עס איהם אַ ביסעל געוואונדערט, געטראַכט: זי איז אודאי צום וואַסער געגאַנגען זיך וואַשען. ער האָט אויסגעזוכט אַ שטיקעל לייוועגט און דעם קינד אין מויל געשטעקט, אַז עס זאָל אויפהערען צו וויינען.

ער האָט זיך דערוויילּ אָנגעטהון. טראַכטענדיג — וויפיעל מען וועט קענען פאַקען פאַר די זילבערנע לייכטער, וואָס זיי האָבען ביי נאַכט פון זשאַבלינער'ס שאַנק געצויגען. ער איז אַרויף מיט איין פוס אויפ'ן בוידעם, בעטראַכט די חפצים — זיי זיינען נישטאָ! ער שאַרט אַהין, שאַרט אַהער — נישטאָ. ער איז אַראָב פלינק פון בוידעם, אַראָבגעריסען דאָס לײלעך פון וואַנד — איהרע זאַכען זיינען נישטאָ! דעמאָלט איז איהם קלאָר געוואָרען אין מח: זי איז אַנטלאָפען פון איהם.

— מיט וועמען?

מיט שלמה שלאָסער אָדער מיט חיים'ל גוב?

— אַנטלאָפען, געה ברעך הענד און פיס! אויף טויזענד כפּרות... צו אָלדע שווארצע יאָהר!... האָט ער מיט אַ געמאַכטען שמייכעל געזאָגט און אויף די וועגד געשפּיגען. אַ געשעפט האָסט דו?... הע... הע... הע...

ער האָט געוואָרפען אַ בליק אויפ'ן קינד.

— אָבער מיט'ן ממזר וואָס מאַכט מען, מיט'ן בייגקאַרט?

ער האט א מינוט געקלערט, ריידענדיג צו זיך:

— וואלט איך געוואוסט וואו זי איז, ווארף איך דאס קינד הינטער די טהיר ארונטער. נא, האסט דו דאס דייניגע!...

א שלעכטער געדאנק איז איהם איצט אין קאפ ארייגעפאלען. די נאז איז איהם בלייך געווארען, ער האט די אויבערסטע ליפ פעסט מיט די צייהן פערביסען, און די הענד האבען אנגעהויבען ביי איהם צו טרייסלען... ער איז צו צום קינד, עס איז געלעגען, אראב־ווארפענדיג מיט איין פיסעל די ברודיגע שמאטע פון זיך, און די הענדטלעך האט עס אין מיילכעל ארייננגעפאקט. מיט די אויגעלעך האט עס ערגעץ וואו אהין געשמייכעלט, און די פאלדען ביים מיילעכיל האבען איהם אן אימיצען דערמאנט, אן א גאנץ אלטען און א בעקאנטען מענשען, וואס ער האט איהם אמאל געזעהן, און ער געדענקט נישט — ווען און וואו...

ער האט זיך פון דעם קינד אוועקגעדרעהט, געווארפען דעם הוט אויפ'ן קאפ און איז ארויס אין גאס אריין, צושליסענדיג די טהיר נאך זיך.

ער איז אבגעגאנגען אייניגע טריט, האט עס ביי איהם אין הארצען נישט געקאנט רוהען. אין די אויערען האט ער געהערט דעם קינד'ס געוויין, און געזעהן האט ער, ווי עס ווארפט מיט די פיסעלעך און עס רופט עפעס.... ער האט ווייטער נישט געקאנט געהן, אויסגעשפיגען.

— אך, וואלט איך זי געפאקט, אט אזוי, וואלט איך זי ביים גארגעל אנגענומען און געשטיקט, גוט געשטיקט, ביז זי וואלט די צונג ארויסגעשטעקט, די צונג.... די צונג!....

ער איז אריין אין א געוועלבעל, געקויפט א זעמעל און איז צוריק אויפ'ן בוידעם ארויף.

דאס קינד איז געלעגען, ווי פריהער. אראבגעווארפען פון זיך די שמאטע, מיט דעם נאך פון פריהער ליכטענדען שמייכעלע אויף די ליפען, וואס האט איהם אן דער מוטער דערמאנט...

— א, אויסגעראט זאלסט דו ווערען!... עס וועט איהם גאר נישט זיין דעם ביינקארט איהרען!...

ער איז נאכאמאל פון דער שטוב ארויס. אבער ער האט נישט ווייט געקאנט געהן, ער האט אלץ כסדר געהערט דעם קינד'ס געוויין הינטער זיך. פיעל מאל האט ער זיך געזאגט: „עס וועט איהם גאר נישט זיין,

דעם ביינקארט איהרען!" — אָבער ער האָט נישט קיין פּוס געקאָנט שטעלען ווייטער, ביים הארץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... ער האָט צונויפגעקוועטשט די הענד אין א קולאַק און איז נאָכאמאָל אין שטוב אריין.

איצט האָט שוין דאָס קינד הויך געוויינט מיט א לאַנגען קינדישען געוויין: מאַמ־מ־מ־מאַ, מאַמ־מ־מ־מאַ!

— די מאַמע רופט עס נאָך! געה, זוך דיר דיין מאַמען, די אויסגעלאַסענע!... א חאָלערע זאָל זי דאָרט פּאַקען, וואו זי איז! זוך זי דיר...

ער האָט דאָס קינד אויף די הענד גענומען.

דאָס קינד האָט זיך ווארים צו איהם צוגעטוליעט, מיט'ן מיילעכעל עפּעס ביי איהם געזוכט... דאָס פּנים, די הענד איהם געזויגט און אזוי זיך ווארים געטוליעט צו איהם...

— א חאָלערע זאָל זי דאָרט פּאַקען, וואו זי איז!... האָט ער געשאָלטען, און דאָס קינד גענלעט מיט דער האַנד איבער'ן בעקעל, איבער'ן לייבעל:

— שוויינ, שלמה'לע, שוויינ... שוויינ... איך בעט דיך. שוויינ... איך בעט דיך!

נור דאָס קינד האָט געזוכט מיט'ן מיילעכעל, געוואָרפען מיט די הענדטעלעך און געמאַכט מיט'ן קעפּעל, ווי עס וואָלט עפּעס רעדען געוואָלט... ער האָט עס ווארימער צו זיך צוגעטוליעט, אויפגעזוכט א ביסעל קאַלטע מילך אויפ'ן אויווען, אריינגעבראָקט די זעמעל און האָט דעם קינד מיט א לעפּעלע צו עסען געגעבען. דאָס קינד האָט געגעסען פון זיין האַנד, און ער האָט שטיל גערעדט צו איהם:

— עס געזונדטערהייד, איך בעט דיך... דיין מאַמע, אויסגעראָט זאָל זי ווערען, אַנטלאָפען — איבערגעלאָזט דיך. א הונד לאָזט ניט איבער די הינטעלעך, איז זי ערגער פאַר א הונד. א קאַץ לאָזט ניט איבער איהרע קעצעלעך, איז זי ערגער פאַר א קאַץ... שוויינ... איך וועל דיך נישט איבערלאָזען... זאָל איך שוין אזוי לעבען!...

אז דאָס קינד האָט זיך איינגעשטילט, האָט ער עס אין א טוך איינגעוויקעלט און איז דערמיט אין גאַס געגאַנגען.

געקומען אין מארק אריין צו קראדניק'ס „שטעל", ווערט א גערודער! „קאַלאַק" געהט מיט א קינד! קראדניק רופט צו איהם פון דער „שטעל":

— וואו האסט דו דאס „יאט'ל" געפאקט?

די קראדניקאָווע הויבט זיך אויף מיט א גרויסער גדולה, לויפט צו צו איהם מיט אויפגעעפענטע הענד, ווישט זיך איבער איינינע מאָל דאס פנים מיט'ן פארטוך פאר גרוים פרייד, לאכט און קלאפט דעם קינד אין געזעסעל אריין:

— קאַלאַק, עס איז דיינס!... זאָלסט מיר לעבען, זעה, ס'אר אנ'אויגעלעך ער האָט, איך וואָלט געשוואוירען, אז עס איז פון דער — פון דער מארינע מיט דער גראָבער נאָז: פונקט איהר נאָז, זאָלסט מיר אזוי לעבען! א קינד א קרוין, גיב עס נור, גיב עס נור אהער!

און זי נעמט פון איהם דאָס קינד, ווארפט עס מיט'ן האנד: אזוי, דו פופיק איינער, א פשישאָק!...

דער אלטער קראדניק מיט דער איינער האנד, דער „רבי" פון די גנבים, דערהויבט זיך זעהר פאמעליך פון זיין שטעל, געהט צו, בעטראַכט דאָס קינד און קלאַפּט דערנאָך קאַלאַק'ן אין פלייצע:

— נישקשה, נישקשה פון א „יאט'ל". וועט געשיקט דורך א ליפטשיק קריבען? ווער איז די מוטער?

— זאָל איהר דאָרט א פייער אין איהרע אויגען זיך אָנצינדען, וואו זי איז — אנטלאָפען ביי נאַכט, די לייכטער מיטגענומען!...

— און דאָס קינד האָט זי איבערגעלאָזט?

— איבערגעלאָזט.

— איז נישט גוט... איז נישט גוט! קראצט זיך דער אלטער קראד־ניק אין קאָפּ. דער יונגער קראדניק קומט צו, און מאכט צו קאַלאַק'ן אזוי:

— נישקשה, וועסט איצט מעגען די „פרנסה" אוועקלעגען. א ניאַנקע ווערען: א שטיקעל דיר אָבגעטהון, וואָס?

— זאָל דיר דיין קאָפּ פאר מיר נישט דארען! גאָט איז א פאָטער, און קאַלאַק איז קאַלאַק!

גענומען דאָס קינד אויף דער האנד, האָט ער זיך געלאָזט איבער דער שטאָדט.

איהם האָט זיך געדאַכט, אַז מענשען קוקען איהם נאָך, טייטען מיט די פינגער און לאַכען איהם אויס.

ער האָט זיך פאַר אַ געוועלב אָבגעשטעלט און אַריינגעשאָלטען:

— וואָס לאַכט איהר! אַ מענש האָט אַ קינד. איהר מעגט האָבען קינדער, די חאָלערע זאָל אייך פּאַקען, און איך נישט?!

ער איז אויסען שטאָדט אַרויס, אָנגעקומען צום וואַלד און זיך ביים סטאַוו געזעצט.

אַרום אין דער געגענד איז קיינעם ניט געווען צו זעהן; נור די צווייגען פון די בוימער האָבען טרויעריג געדרוישט, אַראָבוואַרפענדיג פון זיך די געלע בלעטלעך. און פון גאַנץ ווייט האָט זיך אַ וואַסער צווישען די שטיינער געגאָסען. ער האָט דאָס קינד ביי זיך אַנידערגעלעגט און מיט אַ ביטערקייט געקוקט אויף איהם. דאָס קינד האָט איהם שווייגענד אָנגעקוקט, דאָס הענדטעל אין מיילעכעל געזויגען און פון עפּעס געקלערט, — ווי עס וואָלט זיך אָן זיין וועלט דערמאָנט. אָן דער וועלט, פון וועלכער עס איז געקומען צו געהן.

קאָלאַק האָט נישט געוואוסט, וואָס אָנצוהויבען מאַכען מיט׳ן קינד. ער האָט אין איין מינוט געקלערט, ווי אַזוי פון דעם קינד פּטור צו ווערען... נור באַלד האָט איהם אַרומגענומען אַזאַ רחמנות אויף זיין אייגען קינד, אויף זיין אייגען בלוט און פלייש... ער האָט דאָס קינד אין אָרעם גענומען, פעסט צו זיך צוגעדריקט און געקוקט דערויף, אַזוי אומעטיג, מיט אַזאַ ליעבע, אַז דאָס קינד האָט דערפיהלט זיין וואַרי־מען בליק און עס האָט צו איהם אַקעגען געשמייכעלט.

— ווער ביסט דו? שלמה׳לע, ווער ביסט דו? — וואו איז דיין מאַמע? די מאַמע, ווילסט צו דער מאַמע? יאָ, דו ווילסט?

דאָס קינד האָט צו איהם אַקעגען מיט די פיסעלעך געטאַנצט און געשמייכעלט אַזוי ליעבליך, אַזוי גוט.

ער האָט אין דעם קינד׳ס געזיכט זיין פּנים דערקענט, איהם איז וואַרים אין די גליעדער געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען צו שמייכלען, ער — האָט זיך געפרעהט, אַז עס איז נאָך ווער דאָ, וואָס זעהט אויס ווי ער.

— קליינער קאָלאַק, מאַכט ער צום קינד: — יאָ, דו ביסט אַ קליינער קאָלאַק, און דו וועסט זיין אַ יד, קריכען דורכ׳ן ליפּטשיק אויף

בוידעמס, שלעסער אָבדרעהען און קאַלב־לעדער גנב'ענען! און דו וועסט האָבען קינדער, און די מאַמע וועט פון זיי אַנטלויפען — יאָ, און וועסט מיט דיינע קינדער איבער די הייזער געהן? — יאָ, ווער ביסט דו, דו קליינער קאַלאַק? ווער ביסט דו? א קאַלאַק, איך קאַלאַק, — דו — איך, יאָ? מיין... מיין!...

ער האָט דאָס קינד אַריינגענומען צו זיך הינטער די וועסט און געוואָרימט זיין ברודיג לייב מיט'ן קינד'ס ווייך לייבעל. דאָס קינד האָט דאָס קעפּעל איינגעבויגען און ביי איהם עפּעס געזוכט, געלעקט זיינע פינגער, געזויגט.

— ניין, איך האָב נישט קיין ברוסט, גאָט האָט מיר נישט געגעבען פון דיינטוועגען צו קאָרמען. וואָלט איך געהאַט פּאָר דיינט־וועגען בריסט, וואָלט איך זיי קיינעם נישט פערקויפט... קיינעם נישט אָוועקגעגעבען... איך וואָלט נישט אַנטלאָפען פון דיר...

ער האָט דאָס קינד אַוועקגעלעגט ביים ברעג פון סטאַוו, זיך געשטעלט הינטער א בוים און געקוקט אויף'ן קינד וואָס וועט עס טהון.

דאָס קינד איז ווי פריהער געלעגען און געזויגט די הענדטעלעך אין מיילעכעל, געגראַבען מיט די פיסלעך און געוויינט שטיל ווי שפּיע־לענדיג זיך: מאַמ־מ־מאַ, מאַמ־מ־מאַ.

ער האָט זיך אָבגערוקט א בוים ווייטער, ווי אַוועק'גנב'ענענדיג זיך פון זיך אַליין... און זיינע אויערען האָבען נאָך קוים פערנומען דעם קינד'ס געוויין... אַזוי האָט ער זיך אָבגע'גנב'עט פון קינד פון בוים צו בוים, ביז ער האָט עס שוין מעהר ניט געזעהן און נישט געהערט, דאַן האָט ער אָנגעהויבען פלינק צו אַנטלויפען.

ער איז געלאָפען איבער פעלדער, ווייט אַוועק, און אין די אויערען האָט איהם געקלונגען דאָס קינד'ס געוויין: מאַמ־מאַ, מאַמ־מאַ! און איהם האָט זיך אָבגעדאַכט אַלץ, ווי דאָס קינד קייקעלט זיך אין סטאַוו אַריין... ביים האַרץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... און דער ראַנד פון קאָפּ האָט ביי איהם אָנגעהויבען וועה צו טהון... די הענד האָבען איהם געציטערט — און ער איז ווייט, ווייט אַנטלאָפען.

פּלוצים האָט ער זיך אין מיטען לויפען אָבגעשטעלט. אַרומ־געקוקט זיך און אָנגעהויבען זיך פלינק צוריקקעהרען צום קינד, ביים ברעג סטאַוו...

דאָס קינד האָט ער געפונען וויינענדיג הויך: מאַמ־מאַ, פּאַ־פּאַ, מאַמ־מאַ, פּאַ־פּאַ!...

ער האָט עס אויף די הענד גענומען און איז געגאַנגען דערמיט צו די נאָהנטע הייזלעך, וואָס זיינען הינטער דעם וואַלד; געגאַנגען פון טהיר צו טהיר און געבעטעלט מיט אַ געבראָכענעם שטים:

— גיט פאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפּעל מילך... גיט פאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפּעל מילך!...

עס האָט זיך ניט געלוינט

(אַ בילד)

דער פאַרנאַכט האָט זיך לייכט, ווי מיט צערטליכע טריט איבער־געצויגען איבער דעם ווייטען ווייכסעל ברעג. דאָס וואסער האָט זיך רוהיג, ווי צום איינשלאָפען, געוויעגט אין זיין ברייטען ראַנד, און ווייט אין דער וועלט אַריין אַ שטומע בערלינקע פערפיהרט... ביים עק הימעל, דאָרט ווייט וואו עס האָט זיך שוין געריסעוועט די אייזערנע בריק הענגענדיג אין דער לופטען, האָט זיך דער הימעל אין איין רויט פייער געפלאַמט. דער ברענענדיגער הימעל האָט ארויסגעקוקט פון צווישען די געמויערטע זיילען, אויף וועלכע עס ליגט די אייזערנע בריק, און אין דעם רויטען הימעל האָט זיך געריסעוועט הויכע שפּיצען פון קירכען, קירכען און קירכען. עס האָט זיך געדאַכט אַז די גרויסע נשמה פון דער גרויסער שטאָדט וואַרשע ברענט זיך און בראָט זיך דאָרט אין גיהנום איבער איהרע פיעלע זינד, וואָס ווערט אין איהר אָבגעטהון דורך דעם לאַנגען הייסען זומער טאָג...

אויף דעם וואסער, פון קאַזמער צו, איז געשוואומען אַ בערלינקע מיט אויבס אין דער גרויסער שטאָדט אַריין. באַשע, אַהרן „כל־ מיר׳ס" אויבס־הענדלער׳ס טאָכטער האָט זי געפיהרט. אַ געזונדע, רויטע מויד, וואָס נור אין דער פּראָווינץ אַליין, אין די סעדער קען נאָך אַזעלכעס אויפוואַקסען, און אַהרן אַליין האָט מיט דעם שיפלער נאָך געשטופּט. עס איז שוין געוועזען סכות־צייט. אַהרן סאַדאָווניק האָט דאָס אויבס פון די בוימער אַראָבגענומען, און געפיהרט עס נאָך וואַרשע מיט דער בערלינקע. דער ווינד האָט אַהרן׳ן דאָס לאַנגע שוואַרצע באָרד צובלאָ־זען, די שפּאַלטען פון זיין קאַפּאָטע פערשפּרייט, עס האָבען זיך אַרויס־געוויזען די ציצית, דער ווינד האָט דאָס טיכעל פון באַשע׳ס קאָפּ אַראָבגעריסען, צעלאָזט איהר די שוואַרצע געדיכטע צעפּ, וועלכע האָבען איהר געפּאַטשט אין די רויטע, געזונדע באַקען, און אַזוי צופּאַה־

רענדיג צום שילעץ צו, האָט זיך געדאַכט, אַז אהרן מיט זיין בערלינקע שפּאַלטען און שיידען דעם הימעל פון וואַסער אָב, — וואָס אַ לייכט ציטערנדיג נעפּעלע האָט קוים צוזאַמענגעוועבט דאָרט אין עק וועלט דעם הימעל מיט וואַסער, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס זיינען צוויי הימלען...

אָנקומענדיג צום שילעץ צו, צווישען די פיעל אַנדערע קליינע שיפלעך, וועלכע זיינען אָנגעבונדען ביים ברעג, האָט באַשע בעמערקט פון דערווייטענס „פּשאָריק'ען", אַ אָבגעריסענעם ווייכסעל יונג, וועל־כער היט נור אָב די בערלינקעס מיט אויבס, אַז ער זאָל קענען עפּעס בעקומען.

באַשע האָט זיך אָבגערופען צום פאָטער:

— זעה, פשאָריק וואַרט אונז שוין אָב.

— דער דראָנג איז דאָ, האָט אהרן געזאָגט, קוקענדיג אויפ'ן דראָנג, וואָס איז ביי איהם געלעגען.

זיי זיינען אָנגעקומען צום ברעג, אהרן האָט אַראָבגעלאָזט דאָס אייזען אין וואַסער אריין, אַרויסגעקראָכען, אָנגעבונדען די שטריק ביי דעם נאָהענטסטען בוים. פשאָריק איז צוגעקומען, נעהמט אָן די שטריק און נעהט העלפען.

— איך דאַרף דיך נישט, נור מאַך דיר נישט קיין פוסעל — האָט איהם אהרן אָבגעשטופּט.

— זעהט נור, וואָס האָט איהר מורא, איך וועל אייך אַ שטיקעל אָבבייסען?

— מען וועט זיך קענען אָהר דיר אויך בעגעהן, — האָט איהם באַשע פון דער בערלינקע אַראָבגעוואָרפען.

— הע, אַ רוח איהר אין די אויגען — האָט פשאָריק צו איהר אַ שעלמישען ווינק אהין געוואָרפען.

— דו פשאָריק געך, געהסט דו אוועק — האָט באַשע געהאַפּט דאָס דרענגעל.

עס איז דערווייל צוגעקומען דער סטראַזשניק וואָס שטעהט דאָרט. גאַנץ שעהן זיך געוויטעוועט מיט אהרן'ען, אהרן האָט זיך דאָס היטעל אַראָבגענומען. פשאָריק פון דער ווייטען האָט אויך מיט'ן הוט געגריסט.

— אַ גוטער יונג, האָט דער סטראַזשניק געקלאַפּט פשאָריק'ען אויפ'ן רוקען, און מיט די צווייטע האַנד איהם דעם הוט איבער די

אויערען געצויגען, — אָבער זעה, גוטער ברודער, אז דו זאָלסט מיר נישט צווישען מיינע פינגערלעך ארייגפאַלען.

— צייט געווען, צייט געוועזן — האָט אהרן מסכים געווען.

— ניטשעווא — האָט פשאַריק זיך פון סטראַזשניק'ס האַנד ארויסגעדרעהט.

אז מען האָט שוין די בערלינקע ביין ברעג פערפעסטיגט, איז באַשע געגאַנגען אין נאָהנטען געוועלבעל אריין, איינקויפען די נויטיגע זאַכען.

עס איז שוין געווען האַלב טונקעל. די נאַכט האָט געשוועבט אין די לופטען, און צווישען די קופּעס שטיינער וואָס ליגען פאַר'ן ברעג, צוריק געהענדיג מיט די זאַכען פון געוועלבעל צו דער בערלינקע — האָט זי פשאַריק'ען בעגעגענט. זי האָט געוואָלט פלינק פערבייילויפען, פשאַריק האָט אָבער איהר דעם וועג פערהאַלטען, און זי ביי די האַנד אָנגענומען, שעלמיש איהר געקוקט אין די אויגען.

די מויד האָט זיך געוואָלט פון איהם ארויסרייסען, ער האָט זי אָבער צו פעסט געהאַלטען, און זי האָט מורא געהאַט, אז דער צוקער מיט דעם טהעע זאָלען זיך איהר נישט אויסשיטען, האָט זי זיך שטום געוועהרט; ער האָט זי אָבער פעסטער ארומגענומען און צו זיך געדריקט.

די פּראָווינציאַלע מויד, וואָס קיין אויג האָט זי קיינמאָל ניט ביי זיי אין שטעדטעל אָנגעריהרט, — איז רויט געוואָרען. עס האָט אין איהר עפּעס אָנגעהויבען צו קאָכען... און ניט ווויסענדיג אליין האָט זי דעם יונג מיט אזא קראַפט פון זיך געגעבען א שטויס אָב, אז דער יונג האָט זיך איבערגעקויקעלט, און פלינק צו דער בערלינקע צו.

עס איז געווען נאַכט, נור ניט די נאַכט האָט געהאַנגען איבער'ן וואַסער, — די נאַכט אין וואַסער, דאָס וואַסער אין די נאַכט, פערזונ־קען אין די אָרעמ'ס זיינען זיי ביידע ערגעץ־וואו געוועזן פערוואָרפען. זעלטען וואו האָט אין די נאַכט א אויסגעהענדיג שטערענדעל געבלאַנ־דזשעט, און דאָס וואַסער איז אזוי שטיל געווען, אז דאָס פּליסקערן פון א וואַל גאַנץ טיעף, האָט זיך געדאַכט, ווי א שטילע לאַנגע מעשה פער־צעהלט פון א שטילער נשמה. טיעף אין דער נאַכט האָבען זיך דאָ און דאָרט געטוקט ליכטלעך, און עס האָט זיך געדאַכט, ווי אונענדליכע,

שווארצע חיות זיינען מיט זייערע לאפּעס אין וואסער איינגעזונקען,
און דאָס שטערענדעל, דאָס אויג, שיינט זיך אין זייער שטערן.

פשאַריק איז אין דער שטיל צוגעקראָכען, אויף אַלע פיער, צו דער בערלינקע. און ליגענדיג מיט׳ן קערפּער אויפ׳ן ברעט, וואָס ליגט פון ברעג צו דער בערלינקע, האָט ער זיין האַנד אין די בערלינקע אריינ־געשטעקט צו גנב׳ענען אויבס —

ער איז געלעגען אויפ׳ן ברעט, און מיט דער האַנד אין דער שטיל געטאַפּט אין דער בערלינקע. פּלוצלונג, איז ער שטיל רוהיג געבליבען. דאָס הארץ האָט אין איהם הויך אויפגעהערט צו קלאַפּען ווי ביז יעצט, נור אין דער שטיל זיך בעוועגען. זיין האַנד האָט זיך אריינגעקנעטען אין עפּעס רונדיגעס, ווייכעס און ווארימעס. דער יונג איז געלעגען. ער האָט מורא געהאַט צו קלעהרען, אז מען זאָל זיינע געדאַנקען ניט הערען, מיט׳ן הארץ מורא געהאַט צו פּיהלען, און די האַנד אזוי ווי זי האָט זיך אריינגעקנעטען פון אויר מיט אמאָל, אזוי האָט זי זיך אין ווארימעס געהאַלטען. דאָך, נאָכ׳ן ערשטען בעראַשונג — האָט דער יונג געפּרואווט די האַנד ווייטער צו שיקען... עס האָט זיך געלאָזט — דאָס ווייכע, האָט ער געפּיהלט, ווי עס ערווארימט זיך, עס זידט הינ־טער זיין האַנד. און איין געפּיהל האָט איהם אָנגענומען: ער האָט אין זיין האַנד עפּעס לעבעדיגעס מיט א רצון... און דעם יונג האָט עס געצויגען... ער האָט זיך אין דער מחשבה געמאַכט פערגעסען פאַר זיך אליין וואו ער איז, וואָס עס איז, נור ער האָט זיך געגליטשט נעהנטער, נעהנטער... און ער האָט דערפּיהלט ווארימעס און ווייכעס...

ער איז געבליבען ליגען איינגעזונקען, ווי מען מען וואָלט איהם ארויף געוואָרפען, ער האָט דערפּיהלט א ווארימען אָטהעם, וואָס האָט איהם ארומגענומען ווי הינטער א ווארימער דעק... און ער איז געבליבען ליגען אָהנע זיך צו בעוועגען, נור געגאָרעט מיט זיין פּנים אין א וויי־כען, ווארימען האַלז. וואָס האָט זיין פּנים אין זיך אזוי וועיך אריינגע־נומען ווי אין א ווארימען פּוך.

דאָס „ווארימע“, דאָס „ווייכע“ האָט זיך הינטער איהם געלאָזט ליגען אזוי שטיל, אזוי אָהנע זיך צו בעוועגען, ווי עס וואָלט גאָר קיין לעבענדיגעס ניט געווען. נור דער הייסער אָטהעם, וואָס האָט זיך גע־טראָגען פון די נאָז־לעכער האָט אויף זיין נאַקעטען הארץ געקלאַפּט, אין הארץ זיך אריינגעצויגען און געווארעמט...

דער יונג איז געלעגען שטיל, געשוויגען אין האַרץ און אין קאָפּ.

און די נאַכט איז געווען אין וואַסער און דאָס וואַסער אין דער נאַכט. און ביידע אין די אָרימס פּערזונקען זיינען ערגעץ־וואו געווען פערוואָרפען, און שטיל איז געווען אַרום און אַרום, ווי די וועלט וואָלט דעם אָטהעם אויפגעהאַלטען, וואַרטענדיג מיט שרעק אויף עפּעס...

נור צייטען־ווייס האָט די לאָדקע אין וואַסער זיך בעוועגט, און דאָס וואַסער האָט אין דער שטיל און אין דער פינסטער דעם ברעג געקושט, געגלעט און געקיצעלט...

אין דער וועלט איז עפּעס געשעהען. פערנעפּעלט נאָך אין טונקעלען שלייער, און דאָך ווייכט מען ניט ווי אַזוי — אין דעם נעפּעל הייבען זיך שוין אָן אָבצושיידען דער הימעל פון וואַסער, עפּעס זעהר א גרויעס, ווי וואַסער פון א גרויען ים האָבען זיך אַריין פערבלאָנדזשעט אין פינסטערן נאַכט ים אַריין, און האָבען פערגרויעט די וועלט. אַרום און אַרום איז אַלעס געווען פערהאַנגען נאָך אין דעם גרויען נעפּעל, און די בערלינקעס, די הייזלעך אַרום ביים וואַסער, וואָס זייערע סילוועטקעס האָבען זיך געריסעוועט פון נעפּעל, האָבען דעם איינדרוק געמאַכט פון א „ניכטערן“, וואָס איז ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף, און נאָך פאַר „מה טובו“... נור וואָס א מאָל מעהר, זיינען די בערלינקעס בולט'ער אַרויסגעקומען פון נעפּעל. די אייזערנע בריק האָט זיך פון דערווייטען געוויזען, און צווישען די זיילען אויף וועלכע זי ליגט, האָבען סילוועטקעס פון דעכער, דעכער און דעכער, געריסעוועט זיך אויף א גרויען גרונד....

פּשאָריק איז געשטאַנען ביי'ם ברעג פון דער ווייכסעל, געקוקט אָהנע צו וויסען אַליין, ווייט אין האָריזאָנט, און האָט דאָס מויל ברייט אויפגעעפענט, די הענד משונה פערבראָכען, און ברייט געגענעצט — עס האָט זיך ניט געלוינט.

די גרויע וועלט אַרום און אַרום האָט פּשאָריק'ן נאָכגעגענעצט: עס האָט זיך ניט געלוינט.

אין דעם גרויען טאָג שיין — צווישען אַנדערע בערלינקעס, איז אויך ענטפּלעקט געוואָרען אהרן כל־מירס פון קאַזמערס בערלינקע.

דער גרויער טאָג־שיין האָט בעגרויט באַשען, וועלכע איז געלעגען אויף איהר שעניק, אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם פּאָטער'ס פעלץ, עס האָט זיך געוויזען די נאקעטע פים ארויסשטארענדיג פון די רויטע האלקע און די געדיכט שווארצע צעפּ זיינען געוועזן צוזאמענגעדריקט אויף איהרע רויטע אָבגעלעגענע באַקען...

א „דינה"

אין דער שטאָדט האָט זיך געפונען א יונגער מענש, וועלכען מען האָט גערופען גדליה קלאַרנעט. דער גדליה קלאַרנעט איז געווען א גרויסער בקי אין אַלע העכסט־אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, וואָס געפינען זיך נאָר אין דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור. דעריבער טאַקע האָט ער זיך געמאַכט נאָך דער חתונה א „שטיבעל", ד. ה., ער האָט אויסגע־באָרגט ביכער צום לעזען. דאָס איז נאָך ניט געווען זיין עיקר פרנסה. פון די ראָמאַנען האָט ער זיך אויסגעלערנט שעהנע ליעבעס־בריעף שרייבען; זיינען געקומען צו איהם פערליעבטע מיידלעך און פערליעב־טע בחורים, ליעבעס־בריעף לאָזען שרייבען. א פּראָסטער ליעבעס־בריעף האָט געקאָסט צוואַנציג גראָשען, נאָר גאָר א העכסט טראַגישער ליעבעס־בריעף, למשל, אז דער פערליעבטער זאָגט אָב ודוי פאר זיין „אנגעל" איידער ער געהט זיך הענגען, וואַרפען זיך אין וואַסער אריין, האָט געקאָסט א גילדען. ווייטער האָט זיך געפונען ביי איהם א פּאָנאָ־גראַף, וואָס האָט געהאַט צוועלף רעהרען, און פאר א צווייער האָט מען געקריגען צוויי רעהרען און מען האָט געהערט דאָס ליעד: „וואָס וועט זיין אז משיח וועט קומען". אויסער דעם האָט גדליה קלאַרנעט גע־לערענט בחורים „נאָטען" אויף פיעדעל שפּיעלען.

דער גדליה קלאַרנעט האָט געהאַט א טבע, אויף אַלעס, וואָס האָט זיך פערלאָפען אין שטאָדט, צו פערפאַסען א ליעד אויף צו זינגען: האָט א חתן די כלה אָוועקגעוואָרפען; האָט מען די מקוה פער׳חתמעט און די ווייבער זיינען געקראָכען איבער׳ן דאך — איז שוין געוואָרען פערפאַסט א ליעד. יעדעם ליעד האָט זיך אזוי אָנגעהויבען:

„הערט אוים מענשען פון דער גאַנצער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פערלויפען..."

ביי איהם זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אַלע קאָמאַשען־מאַכערס און שניידער־געזעלען, וואָס האָבען גענומען ביכער צום לעזען, — פלעגען זיי זיך דאָס ליעד אויסלערנען, און דאָס ליעד פלעגט שוין באַלד אין

שטאָדט פערשפּרייט ווערען: קינדער האָט מען דערמיט איינגעשלע־פערט, דאָס קלאַפּעריי פון נעה־מאַשינען האָט עס פערשטימט. און נישט איינמאָל האָט זיך געטראָפען, אז מען האָט גדליה׳ן טאַקע די ביי־נער אונטערגעהאַקט פאַר אַזעלכע ליעדער, נאָר עס האָט גאָרנישט גע־האָלפען, ער האָט שוין געהאַט אַזאַ טבע...

איז אראָבגעקומען פון לאָדז צופאָהרען אין שטעדטעל אַרייז ליי־בעל היטעל־מאַכער, אַן אכטצעהן־יעהריגער בחור פון גדליה קלאַרנעט׳ס חברה. ער האָט מיטגעבראַכט פון לאָדז אַ היטעל מיט אַ קליינער דעננגע; אַ פּאָר געקנייטשטע שטיוועלעך לויט די נייעסטע מאָדע, וועל־כע האָבען געטהון אויך סקריפּען, און אַ נייעס ליעד, וועלכעס הייסט „אויף דער בריק“. אין דעם ליעדעל ווערט „פויערגעזונגען“, ווי אַ מיי־דעל געזעגענט זיך אָב „מיט איהר ניי־געבוירען קינד“, „וועלכעס איז געקומען איבער אונשולדיגע זינד“ און די יונגע מוטער לאָזט עס איבער איינס אַליין ביי דער בריק. דאָס ליעד האָט אַ גרויסען רושם אָנגע־מאַכט אין דער שטאָדט: מיידלעך האָבען פיעל טרעהרען דעריבער פערגאָסען, און בחורים האָבען זיך אַ גרויסען מוסר אראָבגענומען...

„און די זון איז שוין אונטערגעגאַנגען אין אַ רויט געשטאַלט“ „און דער הימעל האָט זיך געהילט אין אַ פינסטער קלייד“. „דאָס שטעדטעל איז זיך שוין געגאַנגען שלאָפען לעגען“ און פאַר גדליה קלאַר־נעט׳ס טהיר זיינען געזעסען חברה קאַמאַשען־מאַכערס מיט גיטאַרינס, גדליה קלאַרנעט׳ס ביכער־לייענערס, און איבער דעם שלאָפענדיגען שטעדטעל האָט געקלונגען אַזאַ ליעד:

„געהט דער גראף אין וואַלד אַליין,
„טרעפט ער אַ מיידעל ביים בוים שטעהן.
„— מיידעל׳לע, מיידעלשי,
„וואָס טהוסט דו אין וואַלד אריין?
„איך בין געגאַנגען אין וואַלד אריין,
„און ווייס ניט וואו אהיים צו געהן...“

צווישען דער חברה איז אויך געווען לייבעל היטעל־מאַכער. ער האָט זיי פערצעהלט פון לאָדזער יודישען טהעאַטער, אז ער איז דאָרט אַ גאַנצער מאַכער; ער קען זיך מיט די אַרטיסטקעס און מיט די אַר־טיסטען. און ווי מען הויבט נאָר אָן שפּיעלען, איז ער שוין הינטער די סצענע... און אַזוי ווי מען האָט געשמועסט פון יודישען טהעאַטער,

האָט א יונג פאַרגעשלאָגן, אז מען זאָל אליין מאכען אין שטעדטעל א „טרופע" און מען זאָל אָבשפּיעלען דאָס שטיק „בר כוכבא". דעם עולם איז דער פּראָיעקט זעהר געפעלען, און עס איז געוואָרען בע־שטימט, אז מען זאָל מאכען „קוויטלעך"; יעדעס „קוויטעל" זאָל קאָס־טען פינף קאָפּעקען, און יעדער יונג, און יעדע מויד, וואָס וויל ארייג־טרעטען אין די „טרופע", מוז קויפען יעדע וואָך א „קוויטעל" פאַר פינף קאָפּעקען און דאָס געלד וועט געהן אויף די טרופּע.

יעדען שבת נאָכ'ן עסען זיינען זיך חברה צוזאמענגעקומען אין שטאָדט'ס וואלד אריין, די קאפּעל־מייסטער זיינען טאקע געווען לייבעל היטעל־מאכער מיט גדליה קלארנעט, וועלכע האָבען אויסגעלערענט דעם עולם די „שטיקלעך", וואָס דער „חאָר" דאַרף זינגען. לייבעל אליין האָט געזאָלט זיין „בר־כוכבא". גדליה'ן, ווייל ער פּינטעלט מיט די אויגען און שאָקעלט צו מיט דער גאָמבע, האָט מען צוגעמאכט א געל בערדעל און ער איז געוואָרען „פּאפּוס". דעם העכסטען און שטארקס־טען יונג האָט מען אויסגעזוכט פון דער חברה און געמאכט פאַר'ן „צעזאר".

געפעהלט האָט נאָך א „דינה". האָט לייבעל פאַרגעשלאָגען שבת אין וואלד, אז יעדער יונג זאָל זיך מתחייב זיין עפּעס צו געבען אויף א „דינה" און מען זאָל אויסשרייבען א „דינה" פון לאָדז...

צו מאָרגענס איז גדליה קלארנעט מיט לייבעל היטעל־מאכער ארומ־געאַנגען אין אַלע ווערקשטעלען און האָבען צוזאמענגענומען אויף א „דינה". און אז עס האָבען זיך צוזאמענגענומען א פּאָר גילדען, האָט לייבעל מיט לייזער שפּידיטער מיטגעשיקט א בריוועל מיט א פּאָר גיל־דען קיין לאָדז, און פרייטאג אויף שבת איז אראָבגעקומען אין שטעד־טעל אריין א „דינה".

האָט זיך מיט אמאָל געוויזען אין שטעדטעל „א מיידעל מיט א קורץ קליידעל", וועלכע האָט געטראָגען א פּאָר ראָזע שטרימף, וואָס זיינען געווען ווי ארויפגעגאָסען אויף איהרע דינע, נאָר זעהר געשיקטע פיסלעך, אויף די פיסלעך א פּאָר רויטע פּאנטאָפעלעך מיט הויכע קלאָטצען; און געטראָגען האָט זי א רונדיגעס שטרויענעם מענישעס קאַפּעלושעל אויף איהרע קורץ געשוירענע האָר. דערצו נאָך אזעלכע בראָשקעלעך, מיט בראָנזועלעטלעך... און א גאנצע חברה מיידלעך מיט

יונגלעך זיינען איהר נאָכגעלאָפען און געטייט אויף איהר מיט די פינ־גער: א דינה! א דינה!

איינגעשטאַנען איז „די דינה“ ביי גדליה קלאָרנעט אין צווייטען שטיבעל. חברה פון דער טרופע זיינען געקומען צו איהר מיט א „וויזיט“, און מיטגעבראכט מיט זיך פאר „די דינה“ פרעזענטען: ווער א שטיקעל שמעקעדיגע זייף, „א פלעשעל פעראָפאָמע“, אָדער פיער לויט „לאַנדארין־צוקערלעך“. „די דינה“ איז זיך געזעסען אויף א קאַ־נאפעלע און זי האָט ארויסגעוויזען די ראָזע „שטרימף“ פון קורצען קליידעל.... ביי איהר איז געשטאַנען א רונדעם טהיי־טישעל און אויף דעם טישעל איז געלעגען א „העכסט אינטערעסאנטער ראָמאן“. אין האַנד האָט זי געהאַלטען דאָס קלאַפּערעל און צוגעקלאַפּט זינגענדיג דאָס ליעד פון „די דינה“ אין „בר־כוכבא“:

„אזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער,
„איז דער קאָרען מאָגער, גרינגער;
„אזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער,
„לאָזט מען זי צורוה....“

איז אריינגעקומען א יונג, האָט ער זיך געגעבען א פערנייג און ער האָט זיך אזוי פאָרגעשטעלט:

— האבע די עהרע מיך פאָרצושטעלען נאָטע שאַבשאָוועטץ.

— זעהר מיר אנגענעהם — האָט זי געזאָגט און האָט די הענד צו איהם אויסגעשטעקט.

דער יונג איז רויט געוואָרען און האָט זיין פרעזענט אנידערגעלעגט אויפ׳ן טהיי־טישעל, זיך אנידערגעזעצט און אָנגעהויבען „שפּרעכען“ וועגען דרייפוסען...

און אין שטעדטעל האָט זיך אָנגעהויבען א גערודער, זאָל גאָט אָבהיטען. פון אלע שופלאָדען האָט מען געלד גע׳גנב׳עט צו קויפען פרעזענטען פאר „די דינה“; חתנים האָבען כלות אוועקגעוואָרפען און געקומען מיט „וויזיטען“ צו „די דינה“, קינדער האָבען פון די מאַמעס פּארטיכער געלד ארויסגע׳גנב׳עט און געקליבען אויף בילעטען. און די גאַנצע שטאָדט יונגען, אזוי גרויס ווי קליין, האָבען זיך אלע איינגע־ליעבט אין „די דינה“, אוועקגעוואָרפען די ארבייט און גדליה קלאָר־נעט׳ס שטוב בעלעגט, און געזונגען ליעדער...

די שטאָדט איז געוואָרען אונרוהיג, ביז עס האָבען זיך געפונען

צוויי בעלי־בתים און האָבען איינגערוימט א סוד אין אויער דעם שטאָדט־סטראַזשניק, אז עס איז געקומען צו פאַהרען „א דינה“, יונגען נעהמען געלד צוזאמען, און שבת וועלען זיי אין וואלד עפּעס א יונג פּאר א קעניג מאַכען...

דערווייל האָבען זיך די חברה פאַרעבערייט צו מאַכען דעם קינפּ־טיגען שבת די גענעראַל־פּראָבע אין „פּעלנאָ פּאָרם“. באלד נאָכ'ן מי־טאָג איז מען זיך צוזאמענגעקומען. אויף א בערגעל אין וואלד איז גע־ווען די סצענע. ארום האָט זיך אויסגעשטעלט דער „חאָר“ און האָט געגעבען א זאָג אָב א שטיקעל מיט'ן „קנאַק“; דערנאָך איז א געה ארוים דער הויכער יונג מיט דער קאַסקע אויפ'ן קאָפּ און א רויטען לאַמפּאַס איבער די קאַפּאָטע. די יונגען האָבען איהם געגעבען א זעץ אנידער אויף דעם טהראָן, וועלכער איז געמאַכט געוואָרען פאר'ן „קע־ניג צעזאַר“. פאר דעם קעניג האָט זיך געגעבען א שטעל אנידער „בר־כוכבא“ מיט א גרויסען שווערד אין דער האנד. אין א צווייטען ווינ־קעל איז דערווייל געשטאַנען גדליה קלאַרנעט מיט א געל אָבגעפּאַרבט פּנים און האָט חנ'דלעך געמאַכט צו „דער דינה“, וועלכע איז געווען אָנגעטהון אין א קורץ קליידעל מיט א קרוין אויפ'ן קאָפּ...

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס ריכטיגע שפּיעל. בר־כוכבא האָט געגעבען א טרעט ארוים פאר'ן קעניג און געגעבען א מאַך אזוי:

„איך בין בר־כוכבא, דער יודישער העלד,
פאר מיר טהוט ציטערן די גאַנצע וועלט.“

דאָ איז אָנגעקומען צו לויפען דער סטראַזשניק אין וואלד אריין. לייבעל היטעל־מאַכער, אונזער בר־כוכבא, האָט אוועקגעוואָרפען די שווערד און געמאַכט פּליטה, נאָך איהם די חברה מיט'ן קעניג, מיט די מיניסטאָרען און מיט דעם גאַנצען קלאַפּער־געצייג. זיי האָבען נאָך זיך איבערגעלאָזט „די דינה“. דער סטראַזשניק האָט זי געחאַפּט מיט דער שווערד אין דער האנד, און האָט זי געפיהרט אין וואך אריין.

„דינה“ איז געזעסען אין וואך, און יונגען האָבען זיך פאר'ן פענס־טעריל געדרעהט און אהין אריינגעוואָרפען צוקערלעך מיט שאָקאָלאַד־קעס, און זי האָט פון וואך־פענסטעריל ארויסגעזונגען „דאָס ליעד פון די געפאַנגענע“....

דערנאָך אז מען האָט די „דינה“ מיט'ן עטאַפּ אָבגעשיקט קיין לאָדז, האָט גדליה קלאַרנעט פערפאַסט א ליעד אויף דעם, וועלכעס האָט גע־

הייסען דאָס ליעד פון „די דינה", און עס האָט זיך אָנגעהויבען ווי אַלע אַנדערע ליעדער:

„הערט אויס איהר מענשען פון דער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פערלויפען..."

מיט דעם ליעד האָט מען קינדער איינגעשלעפערט אין יענע קאַנטען אַ צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך ניט געמאַכט די סבה פון דער „דערטרונקענער כלה", פון וועלכער גדליה קלאַרנעט האָט פערפאַסט אַ הערליך ליעד, וואָס האָט געהייסען „דאָס ליעד פון דעם געשטאָרבענעם אנגעל".

אַ פּשוט'ע מעשה

פייגעלע האָט ליעב ווי אַלע יונגע מיידלעך זיך צו סטרויען און צו פּוטצען.

אין דער וואָכען האָט זי קיין צייט ניט צו אַזוינע נאַרישקייטען, אַרבייט איז דאָ אָהן עין־הרע און נייהען מוז מען. דירה־געלד קאָסט טייער און די צייט איז שלעכט. דער טאַטע פערדיענט ווייניג און צו די דריי הונדערט רובעל נדן פעהלט נאָך גאָר אַ סך, דערצו נעהמט די מאַמע פון נדן צו ביסלעך אויף שבת, ווען עס פעהלט איהר אויס.

— חתנים זיינען דאָ ווי די הינד, אָבער יעדער הונד וויל אַ פעטען ביין, — פּיקט אַ געדאַנק אין איהר קאָפּ.

קלערען פיעל האָט זי פיינט. אַ יונג מיידעל, און שעהן. אמת, מען טאָר זיך נישט איינרעדען, אָבער דאָך, ווען זי שטעהט ביים שפּיגעל, זעהט זי פאַר זיך איהר ליכטיג פּנים מיט איהרע ראָזע באַקען, און ווי די שוואַרצע האָר לאָזען זיך אַראָב. נאָר באַלד פערגעסט זי זיך אין דעם, ווי גלייך זי וואָלט מורא האָבען, אַז זי זאָל זיך קיין עין־הרע נישט געבען.

שבת איז שוין גאָר איין אַנדער זאַך, דענסטמאָל איז דאָ צייט צו דעם, און דאָס פּוטצען, דאָס סטרויען — נעהמט קיין ענדע נישט. די מאַמע שרייט: פייגעלע, שוין גענוג זיך געפּוצט, ביזט אַזוי אויך שעהן. נאָר וואָס ווייסען אַלטע ווייבער? פאַר זיי איז אַזוי אויך גוט. אָהן אַ קאַפּעלוש און אָהן אַ זשאַקעט איז אויך רעכט.

אָבער אַ יונג מיידעל ווייסט וואָס דאָס בעדייט, דאָרטען אויף דער באַנק זיצט ער — אליעזר מיט נאָך אַ חברה קאָלעגעס און וואַרפען אויגען. ער מיינט אַז מען ווייסט ניט, קוקט מיט זיינע גנבה'שע אויגען, שטופּט דעם צווייטען קאָלעגע: „זעהסט, פייער און פלאַם", און זי, פייגעלע, מאַכט זיך ווי גאָר נישט, זי געהט אַדורך, גלייך, קאַלט־בליטיג, נישט ווי זי וואָלט מען געמיינט, פון הינטען קוק, קוק נאָך, און נעהם דיר דאָס לעבען, הענג דיך אויף....

אָבער אמאָל ווי גרויס איז דיר דאָס פּערדרוס, דאָס עגמת־נפש, ווען דו גערסט אדורך, און ער בעמערקט דיך נישט נאָר קוקט אויף יענע, אויף מלכה׳ן, וואָס געהט אָנגעטהון דעם נייעם זשאַקעט מיט דעם קאַפּעלוש, און עס פּאַסט איהר ווי א הונד א שלייער, און ער קוקט דאָך אויף איהר, און דו דרעהסט זיך נאָך אַ מאָל, און נאָך א מאָל, מאַכסט דיך נישט וויסענדיג (עס פּאַסט דאָך נישט), נאָר פון הינטער־ווייַלעכס וואַרף אויגען און דו זעהסט, ווי ער קוקט נור אויף מלכה׳ן און זיין גאַנץ פּנים לייכט פאַר פרייד, ער שטופּט זיין קאָלעגע, ווי זאָגענדיג: „דו זעהסט?“ האָב דענסטמאָל אַן אייזערן הארץ, א שטאָ־קענע גאַל, אז זי זאָל דיר נישט פּלאַצען פאַר קרענקונג.

טאַקע, דערנאָך, אז ער בעמערקט זי, נו מוז זיך שוין מלכה אָב־טראָגען אין א זייט. אָט דערהויבט ער זיך שוין אויף פון באַנק, שלעפּט מיט דעם קאָלעגע און געהען נאָך, נאָך, ווי א שוואַרצער שאָטען. איין מאָל דורך, קוקט, גוט שבת! שאָקעל איהם צוריק מיט דעם קאָפּ שטאָלץ. עס הייסט גאָר נישט... עס איז מיר אלעס איינס, וועל איך נאָר אריינגעהן אין אן אנדערע אַלעיע, אָט איז ער אויך דאָ, ער געהט נאָך. ער געהט נאָך ווי א בייזער שילדער.

און דענסטמאָל איז אזוי גוט, אזוי פיין. דו מאַך זיך גאָר נישט קוקען, גאָר איהם נישט בעמערקען, נאָר געה דיר שטייף, פּעסט, דעם קאָפּ אין דער הויך, און ער קוקט און געהט נאָך, כאָטש אין עק וועלט, אין פּוסטע מדבריות געהט ער דיר נאָך, כא, כא, אזוי גוט, אזוי פיין.

נאָר איינמאָל, אין א שבת פאַרנאַכט, אין גאָרטען, אזוי געהענדיג מיט איהרס א חבר׳טע, און ער געהט פון הינטען נאָך, איז זי זיך פער־קראָכען אין א פינסטערע אַלעיע, זיך אנידערגעזעצט אויף א באַנק, וואָס שטעהט הינטער א פולען געדיכטען צווייגענבוים.

ער קומט אָן און זעצט זיך אויך אנידער, אויף דעם צווייטען עק באַנק.

פאַרנאַכט, די הויכע פולע צווייגענבוימער פערשאָטענען, פער־פינסטערען און דונקעל ווערט, מען ווערט פערשטעלט, בעהאַלטען פון מענשענס אויגען.

א ווינטעל בלאָזט, גרינג און ליעבליך, עס ווערט אביסעל קיהל. און דאָ איז אזוי גוט, די הערצער קלאַפּען אין דער שטיל. ווער וועט פריהער אָנהייבען?

ער גיט א הים, עס הייסט איך בין דאָ, זי גאָר נישט, איך וויים נישט ווער דו ביזט, און וואָס דו ווילסט? וואָס גערט עס מיך אָן.

זיי שווייגען ביידע, און דאָס ווינטעל וואָס בלאָזט דערצעהלט פון אלעס וואָס ביי זיי ביידע אין די הערצער טהוט זיך.

— איך בעט אייך, איהר ווייסט נישט ווי שפעט עס איז?

— ניין, איך וויים נישט, ענטפערט זי איהם שטייף: עס הייסט, איך וויים גאַנץ גוט וואָס דו מיינסט; נאָר אייל דיך נישט אזוי, עס וועט דיר נישט אזוי גיך אָנקומען.

און איהר חבר'טע, וואָס זיצט ביי איהר שטופט זי: דו הערסט?

זי פערדריסט אביסעל אויף די חבר'טע, זי כאַטש, קלערט ביי זיך, אז ער מיינט זי? און באלד וויל זי זיך אויפהייבען פון דער באַנק, אָבער זי זיצט ווי איינגעקלעבט.

— א שעהנע נאַכט, וואָס ניין?

— יא, א שעהנע נאַכט.

אָט אזוי פערלענגערט זיך דאָס געשפרעך, ער א פראגע, זי א אנטוואָרט, מען רעדט פון פערשיעדענע זאכען, צום ערשט מיט שרעק, מיט הארץ־קלאַפעניש, דערנאָך רוקט מען זיך נעהנטער איינער צום צווייטען און מען ווערט גאָר היימישער.

זי געהט אהיים, ער פיהרט זי אָב. מען דערלאַנגט זיך די הענד, און מען זאָגט זיך: אויף ווידערזעהען.

און א צווייט מאָל, און א דריט מאָל, טרעפט מען זיך צוזאמען, יונגע הערצער ציהען איינס צום צווייטען ווי מאַגנעט. אין אָנהויב, פערשטעהט זיך דורך א צופאַל, דורך א טרעפעניש האָט מען זיך פונקט געזעהן, געטראָפען אין געזעלשאַפט פון נאָך צוויי פון איהרע חבר'טעס און זיין קאָלעגע, און צו ביסלעכווייז, פיהלט מען עפעס, אז מען דארף זיך אליין זעהען, הינטער צוויי אויגען... און מען שמועסט זיך טאַקע אָב, אין דער שטיל זיך אליין צו בעגעגנען.

און ביידע האָבען זיך געטראָפען.

פערגאַנגען זיינען זיי זיך ארויס א הינטער דער שטאָדט, צווישען הימעל און פעלד, מען געהט און מען רעדט, אָבער פונקט ווי זיי וואָלטען וויסען, אז דאָס געשפרעך איז נור געמאַכט, שווייגען זיי ליעבער.

פאַר נאַכט, די לעצטע שטראַהלען פון דער זון בעגאָלדענען און

בעלייכטען די קעפּלעך פון די זאנגען, וואָס ציהען זיך פוןביידע זייטען וועג.

אווינדטעל בלאָזט, בייגט איין די קעפּלעך פון די הויכע זאנגען, און זיי שושקען זיך בסוד, און זיי געהען אויפ׳ן לאנגען וועג ווייט אוועק.

עס הויבט אָן נאכט צו ווערען.

און וואָס אמאָל ווערט מעהר פינסטערער, טרויעריגער און ליעבער.

— שוין לאנג האָב איך מיך געוואָלט דערקענען מיר דיר, פייגעלע.

— איך ווייס עס, דו ביזט מיר נאָכגעגאנגען ווי א שאָטען.

זיי שווייגען.

— וואָס קלערסט דו פייגעלע?

— וואָס קלערסט דו אליעזר?

און פּלוצלונג לאָזט מען זיך גאָר אריין אין א טיעפען געשפּרעך פון פערשיעדענע זאכען, מען שמועסט פון דעם, און יענעם, וואָס נאָר די וועלט האָט אָן עק.

און טונקלער ווערט וואָס אמאָל מעהר, וואָס אמאָל מעהר.

זיי האָבען זיך נעהנטער צוזאמענגערוקט.

אָט, נעהמט ער זי ביי דער האנד, זי גיט א ציטער, און וואָס אמאָל מעהר גנב׳עט זיך זיין האנד אין איהר האנד.

פּלוצלונג, ווי פון הימעל אראָבגעפלויגען, בויגט ער צו זיינע ליפּען צו איהר באק און גיט איהר א קוש.

א פויגעל איז פערבייגעפלויגען...

זי גיט א לייכטען ציטער, נעהמט ארויס איהר האנד פון זיינע און ווערט אביסעל ברוגז׳דיג.

ער ווייסט, אז עס איז נור אזוי געמאַכט.

אָבער באלד ווערט וויטער גוט, אזוי ווי זי וואָלט געהאט פון אלעם פערגעסען.

און אזוי פערברענגט מען א פּאָר שעה, יעדען טאָג גנב׳עט מען זיך ארויס הינטער דער שטאדט...

און אליעזר הויבט אָן אריינצוגעהן צו איהרע עלטערן אין הויז. דאָס ערשטע מאָל מיט איין אויסרייד, ער האָט ארבייט פאר פייגעלען, און דערנאָך קומט מען, ווי דער שטייגער איז, געוואָהר ווערען ווען די ארבייט וועט פערטיג זיין, און פייגעלע מאכט זיך ווי זי וואָלט איהם

גאָר נישט געקענט ביז אהער, נישט געוואוסט ווער ער איז, און בעט איהם זיצען מיט דרך־ארץ.

אזוי לאַנג, אזוי ברייט, אליעזר קומט שוין תמיד אריין, פראַנק און פריי צו פייגעלע'ס עלטערן, שוין נישט מיט קיין אויסרייד.

פייגעלע'ס עלטערן האָבען דערקענט אין איהם, אז ער איז איין אָרענטליכער יונגער מאַן, א בעל מלאכה, און פערדיענט שען געלד, זיי ווייסען גאַנץ גוט צו וואָס א יונגער מאַן קומט צו א יונג מיידעל... מאַכען זיי זיך ניט ווייסענדיג, טראַכטענדיג זיך: לאָזען זיך די קינדער בעסער דערקענען וועט מען דערנאָך שמועסען.

ביי נאַכט, א קליין שטיבעל, שאָטען בעוועגען זיך אויף די ווענד. א נייער טיש, אויף וועלכען עס ברענט א גרויסער בליטץ־לאָמפּ, דערביי זיצט פייגעלע און נייהט, ביי איהר זיצט אליעזר און לעזט שמר'ס א ראָמאַן.

די טאַטע מאַמע אָנגעהאָרעוועט פון א גאַנצען טאָג ארבייט, — שלאָפען אויף זייערע געלעגערס דאָרט אונטער די פאָרהאַנג, וואָס פערשטעלט א האלבע שטוב.

און זיי זיצען ביידע — נאָר טיילמאָל מאַכט ער זיך א געלעכטער, נעמט זי אָן פאַר דער האַנד, אויסרופענדיג מיט א שמייכעלע: פייגעלע!

— וואָס ווילסט דו נאַרעלע?

— גאָר נישט, גאָר נישט.

און זי נייהט ווייטער. טראַכט ביי זיך: ביזט אין די לאַפּקע, געפּאַקט דיך, נאָר מיין נישט, אז דו נעמסט איינע פון דער גאַס אראָב, ווי זי שטעהט און געהט, נאָך אכטציג רובעל פעהלט אין גאַנצען צו די דריי הונדערט רובעל אין באַנק...

און זי ווייזט איהם איהר אויסשטייער, די העמדער, און דאָס בעטגעוואַנד — וואָס זי האָט שוין די האלבע ליעגען פערטיג אין קאַסטען.

און נעהנטער זיינען זיי געוואָרען איינער צום צווייטען, וואָס אמאָל, וואָס אמאָל מעהר, אזוי, אז אלע האָבען זיי שוין בעטראַכט פאַר חתן כלה, וואָס מען וועט א לאַדע טאָג תנאים שרייבען...

פייגעלע'ס מוטער קלייבט נחת. אזא שמחה, אזא גליק, האָט איהר טאָכטער געטראָפען, אזא יונגער מאַן, אזא גאָלדענער יונגער מאַן!

ר׳ יעקב, איהר פאטער, איז שוין א יוד אין די יאהרען, א אויס־געהארעוועטער דארפסגעהער, געהט קוים מיט די זעק אלטווארג וואס איז שטענדיג אויף זיינע פלייצעס.

א שטיקעל שמחה, א שטיקעל נחת דערלעבט אין זיין לעבען, געלויבט צו גאט.

אלע פרעהען זיך, צו מייסטען פייגעלע. די באקען זיינען פרישער און רויטער געווארען, די אויגען טונקלער און פייערדיגער.

און אט זיצט זי ביי דער מאשין און נייהט; און אין דער גאנצער שטוב הילכט איהר קול:

„און וואס איך האב געוואלט האב איך אויסגעפיהרט.

„זאל איך אזוי לעבען.

„איך האב געוואלט א שעהנעם חתן,

„האט מיר גאט געגעבען.“

און פייגעלע זיצט און נייהט און זינגט.

אויף דער נאכט קומט אליעזר.

— נו, וואס מאכסט דו?

— וואס זאל מען מאכען?

— ווארט, וועל איך דיר עפעס ווייזען.

— וואס אזוינס?

און זי דערהויבט זיך פון איהר ארט, געהט צו צום קאסטען, וואס שטעהט ביים ווינקעלע פון אויווען, נעהמט עפעס ארויס און בעהאלט עס הינטער דעם פארטוך.

— וואס האסט דו דארט? זאגט ער מיט א געלעכטעריל.

— וואס איילסט דו דיך אזוי, זאגט זי און זעצט זיך אנידער נעבען איהם, נעמט ארויס פון הינטער דעם פארטוך א בילד אויס־גענייט מיט וואליטשקע „אדם און חוה“, און ווייזט איהם דאס, זאגענדיג:

— נו, זעהסט, דאס האט מיר א מיידעל, א חבר׳טע געמאכט פאר מיר, פאר אונז...

— אין אונזער שטיבעל וועל איך דאס אויפהענגען אויף דער וואנד, פאר די בעטען.

— פאר מיין בעט, צו פאר דיינס?

— ווארט נור, אליעזר — וועסט זעהען וועל איך דיר אויס־

פוטצען א שטיבעל א גן־עדן זאָג איך דיר, א פשוט׳עס, נאָר אלץ וועט מוזען שפּיגלען, א מחיה וועט זיין דרינען אריינצוגעהן.

— און אלע נאכט נאָך דער ארבייט, וועלען מיר ביידע זיצען, איינער נעבען אנדערן, אָט ווי איצט — און ער נעמט זי ארום.

— און דו וועסט מיר פון אלעם דערצעהלען — דערצעהלען פון אלעם, זאָגט זי, ארויפלעגענדיג איהר האנד אויף זיין אקסעל, און מיט די צווייטע איהם אָננעהמענדיג פאר׳ן גאָמבע, און קוקט איהם טיעף אין פּנים אריין.

און זיי איז אזוי גוט, אזוי פריילֿיך אויפ׳ן הארצען.

און אלץ ארום אין שטוב איז עפּעס איבערגעצויגען מיט א גוטס־קייט, עפּעס א ווייכע ליעבליכע זאך ליגט אויסגעגאָסען אויף אלעם אין חדר׳ל — אויף די ווענד, אויף דעם טישעל, אזוי ווי אלעם וואָלט איהר צוגעווינקען, גערעדט איהר צום הארצען ליעבע טרייע ווערטער...

און ביידע שווייגען שטיל — און פערטיעפען זיך ביידע אין זייערע געדאנקען.

— זעהסט, זאָגט זי צו איהם, ארויסנעהמענדיג פון דעם קאסטען דאָס ביכעל פון פאָסט. — צוויי הונדערט און פערציג רובעל שוין, עס וועט נאָך זיין ביז דריי הונדערט רובעל. זאָלסט דערנאָך נישט האָבען אויסצורעדען: „גענומען דיך בחנם, אזוי ווי דו ביזט געשטאנען און געגאנגען."

— געה, ביזט א שלעכטע, איך בין מיט דיר ברוגז, פייגעלע, בייזערט ער זיך.

— פאר וואָס? ווייל איך זאָג דיר דעם אמת אין די אויגען, זאָגט זי, קוקענדיג איהם אין פּנים אריין, מיט א געלעכטעריל.

און ער בייגט אוועק דעם קאָפּ, מאכט זיך ברוגז.

— געה שוין נארעלע, דו האָסט עגמת־נפש, איך האָב דאָך מיר נור געמאכט אויף א געלעכטער, דו פערשטעהסט נישט?

אזוי רעדען זיי ביז עס ווייזט זיך דאָס אלטע געזיכט פון דער פאָרהאנג ארויס, עס איז צייט שלאָפען געהן, און די יונגע פאָר געזעגענען זיך.

*

ר׳ יעקב, פייגעלעס פאטער, ווערט קראנק.

אין אָנהויב ווינטער איז עס געוועזען, דער ווינטער האלט מלחמה

מיט'ן זומער: דער שיקט א שניי, דער צווייטער — א זון. צוגעהט דער שניי, עס ווערט א בלאָטע, און צו מייסטען גיסען רעגען ווי מיט צעבערס.

אין אזעלכע וועטערס איז דער אַלטער קראַנק. ער ווערט שלאַפער אויף די פיס, און ער לעגט זיך אין בעט אריין.

אויף קיין ברויט איז נישט דאָ, אויף קיין קוילען אודאי נישט, באַרגט דערווייל פייגעלע.

און דער אַלטער ליגט אין בעט און הוסט, דאָס אַלטע בלייכע צוזאמענגעצויגענע פנים ווערט רויטלעך, די ציין בעווייזען זיך צווישען די צוויי צוזאמענגעצויגענע ליפּען און די בלאַסע אָדערן שטאַרען זיך ארויס פון די שלעפען.

מען שיקט נאָך דעם רופא. ער פערשרייבט א מעדיצין.

די מאַמע וויל דאָס לעצטע קישען פערזעצען, לאָזט פייגעלע נישט. נעהמט זי אָב פון שבירות — קלעקט דאָס נישט — פערזעצט זי איהר זשאַקעט. פון נדן וועט זי דאָך חלילה ניט ריהרען.

און ער, אליעזר, קומט אריין יעדע נאַכט.

ביי דעם בעקאַנטען טישעל, ביי דער שיין פון דער בעקאַנטער בליטץ־לאַמפּ זיצען זיי ביידע.

— וואָס ביזט דו אזוי טרויעריג, פייגעלע?

— און וואָס האָב איך פרעהליך צו זיין, דער טאַטע איז נעבעך אזוי קראַנק.

— גאָט וועט העלפען, פייגעלע, ער וועט געזונד ווערען.

— שוין נישט קיין פיער וואָכען קיין פּרוטה אין פּאַסט אריינ־געגעבען.

— וואָס טויג דיר געלד?

— וואָס הייסט וואָס טויג מיר געלד? פרעגט זי דערשראָקען, אזוי ווי זי וואָלט פּאַר עפּעס געציטערט — בחנם וועסט דו מיך נעהמען?

—ווי הייסט בחנם. דו ביזט ביי מיר אַלעס געלד ווערטה, מיין גאַנץ לעבען. וואָס טויג מיר געלד? אַט דו זעהסט די פינף פינגער, זיי קענען אַלעס פערדיענען. צוויי הונדערט רובעל האָב איך ליגען אין פּאַסט, אָנגעזאַמעלט מיר פון מיין אַרבייט. וואָס דאַרף איך מעהר?

זי שווייגט א ביסעל און לאזט אראב די אויגען — און די מאמע דיינע? זאגט זי שטיל.

איך בעט דיך, דו האסט עפעס חתונה מיט מיין מאמען, צו מיט מיר האסט דו חתונה, און וואס גערט עס דיך אן מיין מאמע?

זי שווייגט.

— איך זאג דיר נאך אמאל, איך נעהם דיך אזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — אט אזוי — און דו נעהמסט מיך אויך אזוי — ווילסט דו?

זי נעהמט דעם עק פארטוך צו די אויגען און וויינט אין דער שטיל.

שטיל איז ארום, דער לאמפ פערשפרייט זיין העלע ליכטיגקייט אין דעם שטיבעל — און זייער שאטען פערשפרייט זיך אויף די וואנד.

פון הינטער די פארהאנג ווערט געהערט דאס שווערע שלאפען פון די אלטע לייט.

און איהר קאפ איז אנגעשפארט אויף זיינע אקסלען און איהרע געדיכטע שווארצע האר פערשטעלען זיין געזיכט.

זי וויינט אין דער שטיל: ווי גוט ביזט דו אליעזר!

און זי עפענט איהר גאנץ הארץ פאר איהם, און דערצעהלט איהם פון אלעס ווי עס געהט זיי הייגט, ווי שלעכט עס איז זיי הייגט. אלץ האבען זיי שוין פערזעצט — און אויף צו מארגענס איז קיין גראשען נישט דא.

ער נעהמט זי ליעבליך ארום, און מיט דעם עק פון איהר פארטוך ווישט ער איהר די טרעהרען אב פון די באקען — זאגענדיג.

— וויין נישט, פייגעלע, וויין נישט, עס וועט אלץ גוט ווערען.

— און איך זאג דיר, אז דו זאלסט מארגען געהן אין פאסט אבנעהמען עפעס געלד און געבען אויף אלעס, ביז גאט וועט העלפען, דער טאטע וועט געזונד ווערען און קענען פערדיענען. דענסטמאל...

— דענסטמאל, חזר'ט זי איבער אין דער שטיל.

— דענסטמאל וועט שוין גוט זיין, גיט ער איהר א ווינק מיט די אויגען.

— אזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — שעפטשען זיינע ליפען אין דער שטיל.

און זי קוקט אויף איהם — א שמייכעל לויפט איבער איהר פנים.

און איהר איז אזוי גוט...

צו מארגענס איז פייגעלע דאס ערשטע מאל אריין אין פאסט מיט'ן ביכעל, אבגענומען א פאר רובעל און אהיים געטראגען דער מוטער.

די מוטער האט שטארק אבגעזיפצט, געמאכט א זויערע מינע — פערקנייטשט דאס פנים און ארונטערגעצויגען דאס קאפ טיכעל ביז איבער די אויערן.

דער אלטער ר' יעקב וואס ליעגט אין בעט, האט זיך מיט דעם פנים אומגעקערט צום וואנד.

דער אלטער יוד ווייסט וואס פאר א געלד דאס איז! זיין איינציג קינדס אויסגעהארעוועטע פאר רובעל. אנדערע טאטעס געבען קינדער און ער נעמט...

און ביי איהם זעהט עס אויס ווי ער בע'גזל'ט זיי, די יונגע מענשען. איהם קומט שוין ניט צו לעבען און פאר'ן טויט בערויבט ער זיי...

און קלערענדיג דאס, פערגלייזען זיך זיינע אויגען, די בלאהע אדערן פון די שלייפען קריכען מעהר ארויס און דאס בלאסע פנים ווערט אנגעלאפען מיט בלוט.

און דאס פנים איינגעגראבען צו דער וואנד ליעגט ער און קלערט אזעלכע געדאנקען.

ער ווייס, אז ער איז דער גאנצער שולדיגער פון די קינדערס ליידען... און ער בעט אויפ'ן טויט...

און זי, פייגעלע, וואלט געוואלט עפעס מיט אמאל בעגליקט ווערען, א סך געלד צו האבען, רייך צו ווערען, צו זיין די גרעסטע גביר'טע.

און אט, למשל, ווען זי האט כאטש איצט טויזענד רובעל און ער קומט אריין: נא, נא דיר דאס גאנצע אוועק, זעה פייגעלע איז געטריי— נא דיר, און זאג נישט, בחנם נעהמסט דו מיך, אהן נדן, ווי איך שטעה און געה...

ביים טאטענס בעט זיצען זיי ביידע, זי מיט איהר אליעזר.

און דאָס האַרץ ווערט איהר פול מיט נחת — עפּעס פיהלט זי ביי זיך אַ פערגעניגען, וואָס זי האָט עס נאָך קיינמאָל נישט געפיהלט — און אַ פולע טרעהר בעווייזט זיך איהר אויף די באַקען.

זי זיצט און וויינט, פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט'ן פאַרטוך.

און ער נעמט זי ליעבליך אָן ביים האַנד — זאָגענדיג אַלץ מיט זיין ליעב זיס קול: פייגעלע, הער שוין אויף, פייגעלע, איך בעט דיך.

און דער טאַטע ליעגט אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צום וואַנד און דאָס בעוועגען פון זיין האַרץ הערט זיך אין דער שטיל.

און זיי זיצען, זי פיהלט צו איהם אַ געטריישאַפט, זי פיהלט, אַז זי קען זיך אויף איהם פערלאָזען.

זי זיצט און שלינגט זיינע ווערטער — זי פיהלט ווי ער קייקעלט איהר אַראָב אַלע שווערע שטיינער פון האַרצען.

דער טאַטע האָט זיך אומגעדרעהט, געוואָרפען אַ בליק אויף זיי. אויף'ן טאַטענס בלאַסע פנים איז עפּעס אויסגעגאָסען אַזאַ ליעבער שמייכעל, ווי עס וואָלט זאָגען: האָט נישט קיין מורא, קינדערלעך, איך בין מסכים דערויף, מסכים מיט מיין גאַנץ האַרץ.

און פייגעלע פיהלט זיך אַזוי גוט. אַזוי גוט...

*

דער טאַטע איז נאָך קראַנק, און פייגעלע נעמט אָב איין רובעל נאָכ'ן אַנדערען, איין פינף־רובעלדיגען נאָכ'ן צווייטען.

דער אַלטער ר' יעקב ליגט אין בעט און קלערט, קוקט אויף די קינדער און שווייגט.

דאָס פנים זיינס ווערט בלאַסער, איינגעקנייטשטער, שוואַכער און שוואַכער. ער פיהלט ווי די כחות געהען איהם אויס.

פייגעלע נעמט אָב פון דער פּאָסט דאָס געלד, די מאַרקעס אין ביכעל ווערען ווינציגער, פייגעלע ווייסט, אַז עס וועט שוין באַלד נישט זיין.

דער אַלטער ר' יעקב ווינשט זיך אין דער שטיל: ער וואָלט שוין נישט אַזוי פיעל געברויכט... ער וואָלט שוין נישט קיינעם געשטערט...

און ער שפּייט, דער אַלטער ר' יעקב, טראָפּען בלוט, טראָפּען בלוט. עס שעפּט זיך אויס — און די מאַרקעס — קלעבען זיך פון ביכעל אָב... אַ טראָפּען בלוט פון מויל — אַ מאַרקע פון ביכעל.

דער אַלטער ר׳ יעקב האָט דעם לעצטען טראָפּען בלוט פון זיך אַרויסגעגעבען, און פייגעלע — דעם לעצטען רובעל פון פּאָסט...

אין יענעם טאָג איז דער אַלטער געשטאָרבען... און אין דעם זעלבען טאָג איז אויף דעם ביכעל אין פּאָסט קיין גראָשען ניט גע־בליעבען... פייגעלע האָט אין איין טאָג פערלאָרען איהר טאַטען מיט איהר נדן...

*

פייגעלע זיצט ווידער ביי איהר בליטץ־לאָמפּ און נייהט און נייהט ביז שפּעט אין דער נאַכט, און פון יעדען שטאָך מיט דער נאָדעל קומט עפּעס צו אין איהר ניי ביכעל אין פּאָסט.

דער נדן מוז איצט זיין גרעסער ווי פריהער, ווייל צוזאַמען מיט דעם ביכעל, וואו עס קומען צו מעהר מאַרקעס, קומט אויך אַלע מאָל צו גרויע האָר אויף איהר שוואַרצען קאָפּ...

דער חזן מיט די משוררים

איבער'ן געסעל, פון וועג אָן, האָט זיך געשלעפּט אַ גרויסער, שווערער פּראַכט־וואָגען. בעוואָלקענט אין שטויב, זיינען געזעסן אויף איהם אָנגעפּאַקט אַ חברה משוררים. דער חזן מיט צוויי קליינע „קוויטשערלעך" פון ביידע זייטען זיינען געזעסן אויף איין געזעס. דער באַס מיט'ן אונטער־באַס און סאָפּראַן זענען געזעסן אויפ'ן צווייטען געזעס, און נאָך זיי אַ שוואַך־טענאָר'ל און אַן אַלט מיט פּעקלעך און קעסטלעך. די שטאָדט־מיידלעך, פערטהון אין שבת־מאַכען, האָבען געלאָזט שטעהן אין מיטען די קוגלען, און אין די זומערדיגע בלוזקעס מיט די בעשמוצטע שירצען האָבען זיי זיך בעוויזען אין די טהירען. מיט די פינגער האָבען זיי אַריבערגעוואָרפען די צעפּ, וואָס האָבען זיך פערוואָרפען איבער די רויט־געוואָרענע באַקען, און איינע האָט צו דער צווייטע אויף יענער זייט שוועל אַריבערגעוואונקען: קוק אָן די העכט, דו זאָלסט מיר לעבען!

די טענאָרען האָבען אין איילעניש אַרויסגענומען די רונדע שפּיגעלעך מיט די בערשטעלעך פון די וועסטען־קעשענעס, אַרונטערגעקעמט די פּאות הינטער די אויערען, פערשפּילעט די קלאַפּעס פון די מאַנטלען, אז מען זאָל נאָר אַרויסזעהן דאָס שוואַרצע שניפּסעל מיט אַ שטיקעל קראַגען, האָבען אויסגעהוסט זיך, אַ ציה געטהון אויס דעם גאָרגעל, און געוואָרפען אויגען.

— ווי שמחת־תורה'דיגע עפּעלעך — האָט דער טענאָר געגעבען אַ קניפּ הינטען־אַרום דעם אַלט, אז דער חזן זאָל נישט בעמערקען.

דער פּראַכט־וואָגען האָט זיך אין מיטען געסעל אָבגעשטעלט. דער חזן האָט פון פוהר נישט געוואָלט אַראָב, וואַרטענדיג אַז דער גבאי פון שוהל זאָל קומען איהם מקבל פּנים זיין און אָנווייזען איהם דעם אָרט, וואו זיי האָבען זיך אויפצוהאַלטען. דער גבאי איז אָבער געשלאָפען נאָכ'ן מיטאָג, און דער שמש האָט איהם מורא געהאַט צו

וועקען. דערווייל איז דער וואָגען מיט דער חברה געשטאַנען אין מארק. עס זיינען אָנגעקומען יודען פון אַלע זייטען, זיי האָבען שלום־עליכם אָבגעגעבען דעם חזן מיט די משוררים, און האָבען זיך ארומ־געשטעלט ארום דער פוהר, וואַרטענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן אויפ'ן גבאי. עס זיינען אויך אָנגעקומען אייניגע פון די „לייטלעך“, וואָס האָבען א גרויסען שייכות מיט מוזיק, וואָס זיינען אליין עפּעס שטיקלעך מנגנים. זיי האָבען זיך געשטעלט בעזונדער — עס האָט זיי נישט געפּאַסט אינאיינעם צו שטעהן מיט דעם איבעריגען עולם, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו ריידען צווישען זיך אויף חזנ'יש לשון. איינער פון זיי האָט ארויסגענומען פון בוזעם־קעשענע דעם „ירחון החזנים“ און האָט אָנגעהויבען הויך לייענען א שיר. דער חזן האָט באַלד דער־קענט ביי זיי אָן די לאַנגע נעגעל פון די גראָבע פינגער, אז זיי זיינען פון די „גוטע ברידער“, האָט ער זיך געגעבען א ווענד צו זיי:

— זיינען עפּעס ביי אייך אין שטאָדט דאָ בעלנים אויף זמר?

— וואָס שייך? א יודישע שטאָדט — האָבען זיי איהם אָבגעע־ענטפערט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער גבאי מיט זעהר רוהיגע, פּאַמעליכע טריט און מיט נאָך פערשלאָפענע אויגען און די קאַנטען פון די פאות זיינען ביי איהם נאָך נאַס געוועזען פון דעם וואַשען זיך נאָכ'ן שלאָף. ער איז צוגעקומען פּאַמעליך צו דער פוהר, האָט זעהר לאַנגזאַם אויס־געשטרעקט די האנד, און גערעדט ווי פון שלאָף:

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פאָהרט א יוד? האָט דער גבאי געפרעגט ווי ער וואָלט פון קיין פּותר־חלום נישט געוואוסט.

— אין יודישע שטעדט ארום, — האָט דער חזן געענטפערט.

— וואָס א מגיד? — האָט דער גבאי געפרעגט מיט דעם זעלבען נאאיווען טאָן.

— ניין, נור א חזן מיט משוררים.

— אזוי, א חזן מיט משוררים — האָט דער גבאי לאַנג אויסגעע־צויגען, און דערביי זיך געלאָסען די פאות אויסגעצויגען, די וואָנסעס און די באָרד אויסגעגלעט, און נאָך א לאַנג איבערקלערען, ווי ער וואָלט אויפ'ן ריכטיגען שכל געפאַלען, גיט ער א פרעג:

— און צו וואָס פֿאָהרט אַ חזן מיט משוררים אין יודישע שטעדט ארום? —

— דאַוונען, האָט דער חזן אָבגעענטפערט.

— אַזוי, דאַוונען, נו, זאָל ער זיך פֿאָהרען געזונטערהייד. דער גבאי האָט די האַנד אויסגעשטרעקט און איז אַוועקגעגאַנגען.

דער חזן האָט גלייך עפּעס דעם פוהרמאַן אין אויער איינגערוימט, און דער פוהרמאַן האָט געגעבען אַ שמיצעל צו זיינע פערד:

— וויאָ, קיין קראָשעניוויץ!

זיינען אָבער די יודען בעפאַלען דעם וואָגען און די פערד ביי די לייצעס איינגעהאַלטען:

— וואָס, פאָהרען וועט איהר? דאָ וועט איהר שבת האַלטען, אויף אונזערע קעסט.

— פאָהרען! — האָט דער חזן ברייט בעפויהלען דעם פוהרמאַן, און האָט געגעבען אַ וואונק צו די „פון די לייטלעך" מיט די לאַנגע נעגעל פון די גראָבע פינגער, עס הייסט, אַז ער קען זיך אויף זיי פערלאָזען...

דער פראַכט־וואָגען האָט געגעבען אַ קרעכץ אָב, שווער זיך איבער־געריבען איבער דער שטאָדטישער ברוק און איז אַרוים אויפ'ן קראָ־שעניוויצער וועג, אָבגעפאָהרען אַ ווייאָרסט צוויי, צום וואַסער צו, וואָס האָט אַ „נאָמען" (דורכדעם מעג מען זיך גט'ן) אין שטעדטיל... און וואָס דאַרף יעדעם יאָהר אַ מענש — האָט דער חזן געהייסען זיך אָב־שטעלען, כדי צו בעגיסען די רעדער.

חברה זיינען אַראָבגעקראָכען פון דער פוהר, די ביינער זיך אויס־געצויגען און האָבען אָנגעהויבען צו מורמלען אויפ'ן חזן: עסען...

דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס שליסעלע פון וועסטען־קעשענע און אויפגעעפענט דאָס קעסטעל, וואָס טראָגט אויף זיך דעם נאָמען „צידה לדרך" און וואָס עס איז פערשלאָסען מיט אַן אויבער־שלאָס, מיט אַ הינטער־שלאָס און מיט נאָך אַ ענגליש שלאָס בעלעגט. אודאי נישט בחנם. ער האָט אַרויסגענומען פון קעסטעל פינף ציבעלעם מיט דריי הערינג און האָט זיי איבערגעגעבען יעקעל קאַלבאַסניק, אַ יונג, וואָס איז קליין־געוויקסיג און וואָס פערענדערט זיך קיינמאָל נישט, אַזוי אַז מען קאָן קיינמאָל נישט וויסען ווי אַלט ער איז; טייל רעכענען אַז ער איז אַכטצעהן יאָהר אַלט, און טייל האַלטען, אַז אַכט־און־דריי־

סיג. ער קאַכט, שטריקט און נייהט ווי אַ נקבה, דערפאַר האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען: די בעל־הבית'טע, און איבערגעגעבען איהם די קיך אין וועג. יעקעל קאַלבאַסניק האָט זיך אָנגעטהון אַ פאַרטוך און אויף אַ שטיין זיך גענומען צו האַקען די ציבעלעס מיט'ן הערינג. דער חזן האָט דערוויייל איבערגעשמועסט מיט'ן עלטערן אַלט וואָס ווייטער צו טהון. דער עלטערער אַלט, אַ הויך און אַ דאַר יודעל, אַמאָליגער בית־מדרש בחור, לערנט זיך שחיטה און שרכנ'ט זיך צו צום חזנ'ס עלטערער טאָכטער. ער איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון לשון קודש און האָט אַליין שוין אָבגעדרוקט דריי קאָרעספּאָנדענציעס אין „ירחון הזמנים“ בדרך שיר. ער האַלט זיך איבערהויפּט ווייט פון דער חברה משוררים און רייבט זיך שטאַרק מיט'ן חזן, האָפענדיג אַמאָל ממלא מקומו זיין... „קנאַק־ניסעל“, דער קוויטשער מיט אונטערגעהאַקטע אויגען און מיט אָבגעשוירענע פּאות ביז אין האַלבען קאָפּ אַריין, איז אַרויף אויפ'ן העכסטען בוים אויסקוקען פון אַ „שפּאַקטיוו“, צו מען קומט נישט אָן צו פאָהרען פון דער שטאָדט.

יעקעל קאַלבאַסניק איז פאַרטיג געוואָרען מיט די הערינג, דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט „מוציא'ס“. די חברה האָבען זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס איז אַ רויך געגאַנגען. געשטילט דעם ערשטען הונגער, האָבען זיך די חברה אויסגעטהון און האָבען זיך אויסגעצויגען אונטער די בוימער, צווישען וועג און די פעלדער. עס איז געווען אַ הייסער זומער־טאָג, דאָס וואַסער האָט זיך געצויגען אַנטקעגען דער זון ווי אַ שפּיגעל, די פאַרטיגע זאַנגען האָבען האַלב געבויגען די קאָרענדיגע בעזעמלעך, וועלכע האָבען זיך ווי וואַקס געגאָלדעט אין דער זון, פערשטעלענדיג די פּיס פון שוואַרצען וואַלד, וואָס האָט זיך נאָך זיי געוויזען. חברה נאָכ'ן עסען זיינען געווען אין גוטען הומאָר. זיי האָבען געוואָלט אָנהויבען צו זאָגען ווערטלעך, האָבען זיי אָבער מורא געהאַט פאַר'ן חזן. דער חזן מיט'ן עלטערן אַלט זיינען אַרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָבגעלאָזט. אָבער דאָך האָבען זיי ניט אָנגעוואָהרען דעם בטחון אויף די פון די לייטלעך, וואָס האָבען אַ שטיקעל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלען נישט שווייגען... דער פוהרמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פערד, אָנגעשאָטען פאַר זיי האָבער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען ביי דער פוהר, שמעלצענדיג זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פּנים זיינס, וואָס איז אַזוי בעוואַקסען מיט

א וואלד שווארצע האָהר, אז עס איז אויף איהם קיין שטיקעל הויט נישט צו דערזעהן, פרעגעלט זיך אין די זונ׳ס שטראַהלען, און די טראָפּענס שוויים רינען איבער׳ן שטערן. נחומ׳קע דער ליטוואק, דער באַס, וואָס קאָן עסען פאַר פיער און האָט תמיד דאָפּעלטע טעג, האָט זיך גערוקט צום פוהרמאַן דעם טאַבאַק צו דערפּאַקען ביי איהם. די קוויטשערלעך האָבען אָהן רחמנות די האָהר פון די פערדס וויידלען געריסען, און יאָסקע יאָלד מיט „לעפעלן“, דער אונטער־אַלט מיט׳ן אונטער־טענאָר, צוויי גלייכע אַכטצעהן יעהריגע בחורים, וואָס טראָגען פּאַפּירענע אויפגעשטעלטע קראַגענדלעך מיט קאָלירטע שניפּסלעך, האָבען זיך פערקליבען הינטער אַ בוים, אַרויסגענומען טינט און פעדער — צו פערפאַסען אַ „ליעבעס בריעף“ צו אַ מיידעל קיין זשאַבלין.

און די „לייטלעך“ האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אַזוי ווי דער גבאַי איז אַוועק פון דער פוהר, האָבען זיי זיך גענעבען אַ לאָז אין קצב׳ישע געסעל אריין, צו די „גוטע ברידער“, און האָבען אָנגעהויבען צו דערצעהלען, אַז עס איז אָנגעקומען אַ חזן מיט נאָטען און מיט זיעבצעהן משוררים, אַכט סאָמע וויינענדיגע קוויטשערלעך, נור דער גבאַי האָט נישט געלאָזט דאַווענען אין שוהל, איז דער חזן מיט די משוררים אַוועקגעפאָהרען קיין קראָשעגנוויץ. די קצבים האָבען עס דערהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פערקאָכט, האָבען געכאַפּט די שטעקעלע אין האַנד אריין, אַרונטער צום גבאַי און איהם אַראָבגעצויגען פון דער קאַנאַפּע: „גע׳הרג׳עט קאָנט איהר דאָ ווערען! — האָבען זיי געשריען צו איהם, דעם חזן מוזט איהר אַראָב־ברייננגען!“ און זיי האָבען טאַקע באַלד געשיקט נאָך די פוהרמאַנעס, איינגעשפּאַנט דריי וועגען, אַרויפגעפּאַקט אויף דעם גבאַי אויף אַ וואָגען און הײדאַ קיין קראָנשעוויטש נאָכ׳ן חזן.

„קנאַקניסעל“ האָט דערזעהן פון דער ווייטען, אַז מען הולכ׳ט, האָט ער געגעבען אַ שפּרונג אַראָב פון בוים, פערמאַכט דאָס פּיסק, און אַ קרעה אַרויס פון בויך.

— קוקי־ריקו — מען רייט!

— חברה, גלייך אויפגעשטאַנען זאָל זיין! די ביכער אין די הענד אריין, — האָט דער חזן געגעבען אַ רוף אויס.

מען האָט אויפגעוועקט האַצקלען דעם פוהרמאַן, אַראָבגעשלעפּט איהם פון וואָגען, פלינק די פערד איינגעשפּאַנט און דעם עמיר אידם

געגעבען אין האַנד אַריין, אַז ער זאָל בעגיסען די רעדער מיט וואַסער: מען פאָהרט!...

חברה האָבען זיך גלייך אויפגעשטעלט. די קוויטשערלעך האָבען זיך געשטעלט אַרום חזן, גענומען די ביכער אין האַנד אַריין און אָנגעהויבען צו אַרבייטען מיט די כלים, אַ „לכה דודי“.

אַז די פוהרען זיינען אָנגעקומען, האָט אַ קוויטשעריל גענומען:

מקדש מלך עיר מלוכה, און האָט געגעבען אַ חאַפּ אויף דער צווייטער דינערער זייט: צאי צאי מתוך ההפ־הפ־כה, האָט דער באַס געגעבען אַ לאָז אַראָב די טראָמבע און אַ האַק צו מיט „איקעלבאַק“ פּי־כה, און דאָס משורר׳ל האָט זיך ווייטער רחמים געבעטען: געדענקט אין גאָט, רב לך, אך אך, רב לך, נו טאַקע רב לך, שבת אוי־אוי שבת.

האָבען איהם די אַלטען אָבגעענטפערט:

— שבת רב לך! שבת רב לך!

האָט זיך אַ טענאָר אָבגערופען מיט אַ טרעל און האָט געפרעגט: ווייסט דו וואו? ווייסט דו וואו?

האָט איהם דאָס קוויטשעריל אָבגעענטפערט: בע־מק, בע־מק הב־כאָ.

האָט דער טענאָר געגעבען צו פערשטעהן: — הבכא, הבכא.

געפעהלט עס נישט ווייטער דעם באַס, און ער גיט אַ ברום: בעמק הבכ־אָ־אָ!

קומען צו די אַלטען און הויבען אָן: בבא עמק, עמק, עמק, — מק, — מק — מק. — אַזוי קלימפּערן זיי צו, בישעת דער צווייטער קוויטשעריל נעהמט זיך אויף נאָך אַ איידעלער שטימע.

דאָ גיט אַ גענה צו צום חזן יאָסקע האַקער און גיט אַ מאַך:

— חזן, פאָהרט מיט אונז אין שטאָדט אַריין!

— איך פאָהר קיין קראָשנעוויץ. אַ בריעף פון קראָשנעוויץ געקראָגען — רופט דער חזן.

— עס וועט אייך נישט העלפען קיין טענות ומענות, — רופט נאָטע „שייגעץ“ אויס און נעהמט און שפּאַנט אויס די פערד פון חזן׳ס וואָגען, און אַ שפּאַן איין זיי אין זיין וואָגען.

— ווענען עסען זאָלט איהר זיך נישט זאָרגען, אַ אָקס געשאָכטען היינט, — רופט שלמה „דער געלער“ אויס.

— אויף די פּראַנטען קוקט נישט! — רופט זיך „שרץ“ אָן, —

ווייזענדיג אויפ'ן גבאי, — די געלזוכט קען מען קריגען ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!

— חברה, די פעקלעך! — שרייט יאָסקע און פעקעלט שוין איבער די כלים, און איידער זיי קוקען זיך אום, זיצט שוין חברה אויף די פוהרען און מען פיהרט דעם חזן אין שטאָדט אריין ביד רמה.

מען האָט דעם חזן אין שטאָדט געבראַכט און איהם געגעבען אַ קוואַרטיר ביי דוד גאָרקיכער. די קצבים האָבען די משוררים אויף קעסט צו זיך אַהיים גענומען. די ווייבער האָבען זיך איבער די קווי־טשערלעך געריסען און געגעבען זיי צו אכל'ען, אַז אַזעלכעס האָבען זיי נאָך אין די אויגען נישט אָנגעזעהן. יעקעל „בעל־הבית'טע" האָט זיך נור צווישען די יודענעס ארומגעדרעהט, געזעסען מיט זיי און געמאָהלט ווי איינע פון זיי. „קנאַק־ניסעל" האָט ביי זיין בעל־הבית געוויזען שטיק, פלוצלונג האָט ער אָנגעהויבען צו בילען ווי אַ הונד; מען האָט זיך אונטער'ן טיש אַראָבגעבויגען דעם הונד ארויסצויאָגען, הויבט ער גאָר אָן צו מיאַנטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע יאָלד מיט „לע־פעלן" דעם אונטער־באַס האָבען זיך גלייך בעקענט מיט די טעכטער פון אָרט און אָנגעהויבען נייע ראָמאַנען צו שפּיעלען. זיי זאָגען צו שרייבען ליעבעס־בריעוועלעך און באָרגען שוין קליין־געלד „אויף מאַר־קעס" פון די מיידלאַך. מיט איין וואָרט, חברה האָט זיך בעזעצט אין שטאָדט ווי היימישע, מיט אַלעמען זיך בעקענט, גוט געלעבט, אומעטום געוועזן און מיט אַלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעדטיל האָבען זיך געפונען צוויי יונגע־לייטלעך — „ויקהל" און „פקודי". „ויקהל" איז געוועזן אַנ'איינבינדער, וואָס אין אמת'ן איז ער געוועזן אַ וואַטען־מאַכער און אַנ'אָרימאַן — זאָל דער איינציגער נאָט אויסהיטען. „פקודי" איז געוועזן אַ שדכן, אַ גרויש, איינענטליך גאָר נישט קיין גאַנצער גרויש נור דאָס ווייב איז איהם משונע געוואָרען, בעשעפטיגט ער זיך דערוויל מיט אויפקלויבען מאה חתימות... די צוויי יונגע־לייטלעך האָבען זיך בעשעפטיגט מיט שדכנות בשותפות, תמיד האָט מען זיי געזעהן געהן אין גאַס בעזונדער, "ויקהל" צו חתן'ס צד און „פקודי" — צו כלה'ס צד. האָט מען געזעהן „ויקהל'ן" מיט „פקודין" געהען צוזאַמען האָט מען געוואוסט אין שטאָדט, אַז מען האָט חתן־כלה צוזאַמענגעפיהרט און מען וועט טעלער ברעכען...

געקומען זיינען „ויקהל"־„פקודי" צום חזן אַזוי גלאַט, אין געסט

הייסט עס. זיי האָבען איהם אָנגעשלאָגען אַ געשעפט, אַז ער זאָל מאַ־כען אַ קאָנצערט אויף בילעטען אין גאָלדמאַן'ס זאַל, אַגב אורחא האָבען זיי זיך נאָכגעפרעגט, ווער פון די חתנים איז פריי פון מיליטער. אָב־געשטעלט האָבען זיי זיך אויף יעקלען. יעקעל קאָלבאַסניק האָט די טבע צו ציטערען מיט די ליפּען און צו שאָקלען מיט איין אויער — מיינט מען, אַז אויף אַלץ, וואָס מען זאָגט, שאָקעלט ער צו: גוט! האָבען האָט ער אַ טבע, אין יעדער שטאָדט, וואו ער קומט אַריין צו שדכנ'ען זיך אין אַ הויז וואו עס איז דאָ אַ מיידעל, און אַ חתן צו ווע־רען. קריגט ער, פערשטעהט זיך, צו עסען, צו טרינקען און נאָך חתימה־געלט אין דער קעשענע, און פאָהרט זיך אין אַ צווייטער שטאָדט אַריין, ווייטער אַ חתן צו ווערען. זיין אייגענס איז אַ בלאָהער בילעט. דאָס איז זיין פּראָפעסיע און זיין נדן.

די שדכנים האָבען מיט איהם אָנגעהויבען צו ריידען.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— דריי הונדערט גולדען מיט אַ נייער מאַשין.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— חאָטש היינט אויף דער נאַכט.

און יעקעל טרינקט שוין ווייטער בראַנפען און עסט שוין ווייטער לעקעך.

איהר ווייסט, חזן, זאָגט צו מאָרגענס „קנאַקניסעל", יעקעל איז שוין ווייטער אַ חתן געוואָרען.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאָפּ. מען וועט דאָך אונז פון דער שטאָדט אַרויסטרייבען.

און יעקעל געהט אָנגעטהון אַ ניי העמד מיט אַ נייעם קאָלנער און קנאַקט ניס־קערענדליך, — און טהוט איהם עפּעס!

דערווייל האָט דער חזן גענומען אָנגעגרייט זיך אַ שבת צו דאַווי־נען. צום ערשטען האָט ער געאַרבייט מיט די קוויטשערלעך, ער האָט געוואוסט, אַז ער האָט זיך אויף וועמען צו פערלאָזען. צו קבלת שבת האָבען די ווייבער די פענסטער אין שוהל אויסגעהאַקט, פאַר וואָס מען האָט די ווייבערשע שוהל פערמאַכט, און שבת ביי טאָג האָט דער חזן אָבגעהאַלטען דעם עולם ווי ראש־השנה. אין אַלע חברות האָט מען דעם שבת פריה אָבגעדאַווענט, אהיים געאיילט זיך, דעם „קידוש" אַריינגעהאַפּט, פערביסען מיט די ציבעלעס און אין שוהל אַריין צו

דער צווייטער קדושה. אין שוהל איז אזוי דושנע געוואָרען און דער ריח פון די ציבעלעס האָט אזוי געשטיקט, אז מען איז שיער געשטאָר־בען פאַר א טרונק וואסער. דער חזן האָט געוויזען קונץ־שטיקלעך — און די קוויטשערלעך האָבען געהילכט. אין דער ווייבערשער שוהל איז געוואָרען א געוויין, ווי צו שופר בלאָזען, קיינער האָט נישט גע־וואוסט פאַר וואָס און ווען, נור ווי האָט דאָס נישט א יודענע וואָס צו וויינען — האָט מען דערווייל די שונאים אָנגעשאָלטען אויף וואָס די וועלט שטעהט. שבת ביים עסען האָט די גאַנצע שטאָדט געקלונגען פון געזאַנג, פאַר יעדען פענסטער, וואו עס האָט נאָר א משורר גענעסען, זיינען געשטאַנען קופקעלעך יודען, ווייבער, יונגען און מוידען, און האָבען זיך איינגעהערט. פון די אָפענע פענסטער האָט דאָס געזאַנג אַרויסגעדרונגען אין גאַס אריין, יודען האָבען די אראָבגעפאַלענע טע־נער צוריק אויפגעהויבען און איבערגע'חזר'ט נאָך די משוררים. אין קצב'ישען געסעל איז גאָר געווען היימליך. בעריל „קאָרעטע" האָט זיין משורר „קנאַקניסל'ן" פאַר דער טהיר אַנידערגעזעצט, און אַליין, אָנגעטהון אין דעם אָנצוג וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף פסח, האָט ער זיך אוועקגעזעצט צו דער רעכטער זייט און ארומגענומען דאָס ביסעל פוהרמאַנעס ארום זיך און איבערגע'חזר'ט איין שטיקעל נאָכ'ן אַנדערן פון דעם, וואָס מען האָט אין שוהל געזונגען...

נאָכ'ן עסען האָבען זיך חברה אין גאָרטען צו שרה פריידען אוועק־געלאָזט. דאָרט האָבען שוין געוואַרט אויף זיי שניידער־געזעלען, איי־ניגע זיינען געווען אין נייע שבת'דיגע קאַפּטענס אָנגעטהון און מיט „העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען" אונטער די אָרימס, און א פּאָר שניידערגעזעלען זיינען געווען מיט קורצע רעקלעך און אין הויכע פּאַ־פּירענע קראַגענדלעך. דאָ האָט מען זיך שוין נישט שלום־עליכם אָב־געגעבען, נור פאַרגעשטעלט:

— האָבע די עהרע פאָרצושטעלען פריילין דבושה — הערר פנחס.

— זעהר מיר אַנגענעהם — און מען גיט זיך די הענד, און מען זעצט זיך אויפ'ן גראָז אונטער די בוימער. צווערשט זיצט מען שטיל, דערנאָך הויבט מען אָן צו ריידען וועגען געשיכטען.

— וואָס פאַר א געשיכטע לעזען זי היינט?

— די געשיכטע מיט'ן „שטומען גוטען יוד".

— א העכסט־אינטערעסאַנטער ראָמאַן.

דערנאָך הויבט מען אָן שמועסען פון ליעדער. זינגט א מיידעל א ליעד פון „א אונגליקליכע ליעבע“, זינגט א יונגער־מאַן, ווי א יונגער מענש זאָגט אָב ווידוי, איידער ער נעהמט זיך דאָס לעבען און געזעגענט זיך אָב פון פאָטער און דער מוטער, פון די ברידער און שוועסטער — אַלץ דעריבער וואָס זי האָט איהם אָבגענאַרט. און די קינדער שאַלען צווישען די ביימער אין האַלב־טונקלען שאָטען — ביז די נאַכט פאַלט צו. מיט איין וואָרט, עס איז געוועזן א שבת פון געזאַנג.

און פון דעם אַלעם איז נישט געווען מיט וואָס אָוועקצופאָהרען. אז עס איז געקומען זונטאָג, האָט יעדער זיך גענומען צו זיין געשעפט, יעדער איז געווען פערטהון מיט זיך און קיין גראָשען האָט מען נישט געזעהן, דער חזן איז אַלץ געזעסען אין גאָרקיך, און דער גאָרקיכער האָט אַלע טאָג געצעהלט די פּעקלעך, וויפיעל זיי זיינען ווערט. די משוררים האָט מען געגעבען אָנצוהערען דאָרט וואו זיי עסען, אז עס זיינען דאָ אויך אַנדערע בעלי־בתים, נור דאָס זיינען נישט אַזעלכע לייט־לעך, וואָס מאַכען זיך פערשטעהן מיט אָנצוהערענישען... עס איז נישט געבליבען קיין אַנדער עצה, ווי צו מאַכען א „קאָנצערט“ אויף בילעטען אין גילדמאַן׳ס זאַל, געבליבען איז צו מאַכען א קאָנצערט „די מאַמע רחל“, דאָס הייסט פאַרשטעלען, ווי נבוזראדן טרייבט דורך די יודען פאַר דער מאַמע רחל׳ס קבר, און די מאַמע רחל שטעהט אויף פון קבר און בעוויינט די יודען. מען האָט געשיקט נאָך פּענקע דעם מאָלער און מען האָט זיך אָנגעהויבען דינגען דעם זאַל. מיט גילדמאַנען האָט מען אָבגעמאַכט אויף העלפט, און פּענקע האָט זיך גענומען אויסצו־מאָלען די סצענע. קודם כל האָט ער אָוועקגעשטעלט א וואַנד אויף וועלכע עס זיינען געווען אויסגעמאָלט הויכע טענען־ביימער, און אויף זיי זיינען געוואַקסען לולבים, געבונדענע מיט אתרוגים. אויף דער וואַנד איז געשטאַנען אויסגעשריבען: דרך בית־אל, דאָס הייסט, אז דאָס איז דער וועג קיין בית־אל, אויף דער ערד ביי דער וואַנד האָט ער אַנידער־געשטעלט א גרויסען שטיין, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויפגע־שריבען „קבר רחל“, רחל דער מאַמעס קבר, און פאַרטיג.

חברה האָבען זיך אָנגעטהון ווייסע קיטלעך מיט טלתים פון אויבען. מיט פּעקלעך אויף די אַקסלען און מיט אויסגעקרימטע שטעקענס אין די הענד ווערען זיי אַרויסגעטריבען אין גלות אַריין פון נבוזראדן, פון

יעקעל קאַלבאַס הייסט דאַס, וואָס איז געווען אָנגעטהון אין אַ רויט העמד מיט זעלנערישע שליפּעס און אַ רויטען לאַמפּאַס מיט אַ קופּער־נער קאַסקע פון די פייערלעשערס אויפ'ן קאָפּ. מיט אַ רויט אָבגע־פּאַרבט פּנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער טאַקע נעבעך אויס־געזעהען ווי אַ נבוזראדן, און נבוזראדן האָט אַזוי געזאָלט זינגען:

געהט, יודעלעך, געהט.
אין גלות אריין,
אין גלות אריין,
געהט, יודעלעך, געהט...

פאר וואָס נעבעך יעקעל קאַלבאַס איז געוואָרען אויסגעקליבען פאר נבוזראדן, ווייסט איין גאָט, — דאכט זיך אַ יוד, וואָס זיין גאַנצער נדן איז „אַ בלאָהער בילעט", נאָר מסתמא איז עס איבער דער באַס־שטימע און פאר נבוזראדן פּאַסט דאָך אַ באַס־שטימע...

יודלען דעם עלטערען אַלט האָט מען געמאַכט פאר די „מאַמע" רחל. מען האָט איהם אָנגעטהון אין לאַנגע ווייסע תכריכים מיט אַ שבת'דיגער הויב אויפ'ן קאָפּ און אַ רעבעט־ביסעל תחינות איהם אין אָרעם אריינגעגעבען און אנידערגעלעגט אונטער'ן שטיין.

יודעל דער אַלט האָט זיך אַנידערגעזעצט און אויפגעשריבען מיט גרויסע כתיבה־אותיות אַ מודעה אויף אַ ווייס שטיק פּאַפּיר:

„ק ו ל ר י נ ה ו ה ו ד י ה!"

„עס וועט ווערען געגעבען אַ קאָנצערט פון דעם בעריהמטען קעל־צער חזן מיט זיין בעריהמטען כאָר, און וועלכען עס וועט פאָרגע־שטעלט אַ שטיקעל מיט'ן נאָמען:

ד י מ א מ ע ר ח ל'ס ק ב ר.

וואו עס וועט זיך ווייזען ווי לעבעדיג די מאַמע רחל, ווי זי בעוויינט איהרע קינדערלעך, און נבוזראדן ווי ער טרייבט די יודען אין גלות אריין.

א י ב ע ר מ אָ ר ג ע ן ד י ע נ ס ט א ג

אכט אַ זייגער אָוענד, אין בעריהמטען סאַלאָן פון ה' גילדמאַן.

ערשטע פּלעצער 1 רובעל. צווייטע 50 קאָפּ. צו שטעהן 25 קאָפּ.

(ליכטיג וועט זיין אין סאַלאָן ווי ביי טאָג, אכט נייע לאַמפּען).

„ויקהל'ן מיט פקודי'ן" האָט מען גענומען און איבערגעגעבען זיי דאָס פּאַפּיר, אויף וועלכען פּענקע האָט אויסגעמאָלט די זעלבע טענען־

בוימער, וואו עס וואַקסען די געבונדענע לולבים מיט די אתרוגים — און זיי איבער'ן שטאָדט געשיקט צו די בעלי־בתים מודיע צו זיין וועגען קאָנצערט.

אז עס איז געקומען איבער־מאָרגען דיענסטאג האָבען חברה גע־פאַסט א גאַנצען טאָג. אז מען האָט זיך געהאַלטען אין איין צוגרייי־טען, גרייט מען זיך שוין צו נאָך. קודם כל האָט מען געבראַכט צו־שלעפּען פון דער גאַנצער שטאָדט טליתים מיט קיטלען און אַלערהאַנד מכשירים, האָט א יוד געבאָרגט א טלית, איז ער געוואָרען א גאַנצער מאַכער און אָנגעגרייט זיך צו קומען אויפ'ן קאָנצערט מיט דער גאַנצער משפחה און נאָך מיט דעם ווייב'ס משפחה צוגעלעגט...

פון דער פריה אָן איז די קאַסע געווען אָפען. מען האָט גע־נומען א טישעל און אַנידערגעשטעלט אין הויף פון סאַלאָן, בעדעקט איהם מיט א טישטוך און אַנידערגעזעצט דערביי יודלען, דעם עלטסטען אַלט מיט בילעטען צום פערקויפען. נור יודען האָבען נישט אַנדערש וואָס צו טהון? געהט אוועק די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע, — עס ווייזט זיך קיין הונד נישט. טראַכט יודעל: אין דער פריה צו וואָס האָט מען זיך צו איילען, מען וועט נישט קריגען די מציאה? קומט אָן א זייגער איינס, צוויי, ווייזען זיך א גאַנצע חברה חדר־יונגלעך, וואָס אָט ערשט זיינען זיי אַרויסגעגאַנגען פון הינטער דעם רבינ'ס רוט, און איינער פאַר אַלע האָט אויפגעבונדען פון אַרבע־כנפות דאָס „קעזעל" און אַרויסגענומען פינף און צוואַנציג צווייערס פאַר א בילעט „צו שטעהן". וואַרט יודעל ווייטער, עס ווערט פאַר־נאַכט, קומט נאָך א יוד צוגעהן און לעגט אַרוים פינף האַרטע צעהנערס, דערנאָך ווערט ווידער שטיל... יעדע מינוט בעווייזט זיך אַנאַנדער משורר און געהט באַלד טרויעריג אַוועק...

עס איז געוואָרען נאַכט. די גאַנצע חברה איז צוזאַמענגעקומען. אָנשטאָט יודלען האָט זיך דער חזן אַנידערגעזעצט. — טאָמער וועט עס בעסער געהן... קיין האָהן קרעהט נישט... עס הויבען אָן צו קומען די ערשטע געסט. יעקעל קאָלבאַסניק'ס (נבוזראדן'ס, הייסט דאָס) „נייע" משפחה — די כלה א נייעם קאַפּטען אָנגעטהון, מיט די מחותנת'טע און די מחותנים — דאַכט זיך היימישע מענשען: זייער נבוזראדן...

דערנאָך זיינען געקומען צוגעהן די טליתים־יודען און די קיטעל־יודען...

דערווייל הינטער דער פּלאַכטע, וואָס „ויקהל“ האָט פון ערגעץ־וואו געבראַכט צושלעפּען און וואָס האָט געדיענט פאַר א פּאַר־הויז — האָבען חברה זיך אָנגעטהון, הינטערן שטיין אַרונטערגעלעגט און מען ווארט. יעדע מינוט ווארפט אַנ׳אַנדער משורר אַנ׳אויג פון אונטער דער פּאָרהאַנג. דערזעהט ער נבוזראדן׳ס משפּחה, זיצענדיג אויף דער ערשטער באַנק, גיט ער א קרעכץ אָב און געהט אַוועק. חברה, מיעד פון א גאַנצען טאָג, ציהען זיך אויס אין די טליתים אויף דער ערד, אויף דעם וועג קיין בית־לחם, צווישען די טענען־בוימער. א מיעדקייט איז אויף זיי געפאַלען, עס ווערט וואָס א מאָל שפּעטער. די פּאָר ליכט וואָס מען האָט אָנגעצונדען, האַלטען ביים צאַנקען, אין דעם סאַלאָן הויבט אָן טונקעל צו ווערען. נבוזראדנ׳ס משפּחה לאַנגווייליגט זיך... די טליתים־יודען ווערען מיעד וואַרטענדיג און פערלאָזען איינציגווייז דעם „סאַלאָן“: „עס וועט שוין גאָר נישט זיין“... אין פּאָרהויז קריעגט זיך דאָס חדר־יונגעל און וויל צוריק די פינף־און־צוואַנציג קאָפּיקעס...

עס איז געוואָרען שפּעט אין דער נאַכט. אין זאַל איז שוין קיינער נישט געווען. חברה אָבגעמאַטערט אָנגעטהון אין די צוריסענע טליתים, זיינען געלעגען אויף דער פּאָדלאָגע אויפ׳ן וועג קיין בית־לחם, אין מיטען צווישען זיי איז נבוזראדן מיט דער „קאַסקע“ אויפ׳ן קאָפּ מיט׳ן רויטען העמדעל, אַלע ליעגען זיי פאַר דער מאַמע רחל׳ס קבר. דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאַנקט א לעצטער שיין פון א אויסגעהענדיג ליכט. די לבנה דורכ׳ן פענסטער האָט בעגאָסען די ליעגענדע, אָבגע־מאַטערטע אַרויסגעטריבענע יודען און האָט בעפונקעלט נבוזראדן׳ס קאַסקע. די שאָטענס אויף דער וואַנד האָבען גערוהט צווישען די טע־נען־בוימער, וואָס זיינען אויפ׳ן וועג קיין „בית־להם“, די מאַמע רחל איז מיעד געוואָרען ליעגענדיג אין קבר, איז זי אַרויס אין די לאַנגע תכריכים און אין דער שבת־הויב אויפ׳ן קאָפּ, און האָט זיך אַנידער־געשטעלט צו קאָפּענס פון די ליעגענדיגע, אויסגעמאַטערטע אַרויסגע־טריבענע יודען. קוקענדיג אויף זיי האָט זי די הענד פערשפּרייט צום הימעל און האָט אַזוי אָנגעהויבען צו בעזינגען:

זעה, טאַטע אין הימעל,
וואָס דו האָסט פון דיין פאָלק ישראל געמאַכט.

דיין שטאָדט הרוב געמאכט
דיינע קינדער פערטריבען !

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און נבוזראדן האָט פון שלאָף אָבגעגענטפערט :

גערט, יודעלעך, גערט
אין גלות אריין,
אין גלות אריין,
גערט, יודעלעך, גערט!

אַ אידיש קינד

(ערצעהלונג פון פּויליש־יודישען לעבען).

די מאַמע איז פון דער כלה'ס צימער אַרויסגעקומען: זי האָט געוואָרפען אַ שטעכענדיגען בליק אויפ'ן מאַן, וואָס איז געזעסען בײם אָבגעגעסענעם טיש און האָט פאַר'ן בענשען קנײדלאַך פון ברויט־טײג געקנעטען.

— געה טענה דו מיט איהר, איך האָב שוין קײן כח נישט.

— רחל־לאה האָט קינדער ערצויגען! הע! מיט די פינגער וועט מען דיר נאָכטײטען, לײטענס געלעכטער. אַ חורבן נאָך דײנע יאָהרען!

— נאָך מײנע? נאָך דײנע אַ חורבן, האָסט דו געדאַרפט אין דערהײם צו ליעגען, קינדער צו ערציהען! נישט, דאָס זאָל זיך אַרום־שלעפען, שוואַרצע יאָהר ווײסט מיט וועמען...

—„רע"־רחל, וואָס האָסט דו זיך אַנידערגעשטעלט מיט מיר קריעגען? די מחותנים וועלען דאָך באַלד קומען צו פאָהרען.

— און וואָס ווילסטו פון מיר? מנשה'לע, הע?!

— געדענק אין גאָט, קום אַרײן צו איהר, עס וועלען דאָך זײן לײטענס געלעכטער...

דער מאַן האָט זיך אַ הײב געגעבען פון טיש און איז אַרײן אין צווײטען צימער צו דער טאָכטער.

נאָך איהם איז נאָך די מוטער.

אויף די קלײנע קאַנאַפּקע, וואָס איז געשטאַנען בײם פענסטער, אַ יונג מײדעל פון אַ יאָהר אַכטצעהן געזעסען, דאָס פּנים איהרס איז געוועזען פערשטעלט מיט בײדע הענד, און די הענד בעהאַלטען אין איהרע געדיכטע שוואַרצע האָר, וואָס זײנען געוועזען צופלאָסען. זי האָט געמוזט ווײנען, וואָרום איהר ברוסט האָט זיך געפּאַליעט און הויך אָבגעהעשט. אויפ'ן בעט, איהר געגענאיבער, זײנען געלעגען אויסגע־

שפּרייט דאָס ווייס זיידען „חופּה קלייד", מיט דעם שווארץ זיידען „שוהל־קלייד", און דאָס שווארץ טובענע קלייד פון „צו מאָרגענס", וואָס דער „אויסשטייער־שניידער" האָט ערשט ניט לאַנג אָבגעברענגט. ביי דער טהיר איז געשטאַנען אַ יודענע מיט אַ שווארץ שלייפעל אויפ'ן קאָפּ, וועלכע האָט געהאַלטען שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנה'לע! וואָס, דו ווילסט מיר די חרפּה אָנטהון? די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט מיר צו טהון? — האָט זיך דער פאָטער אָנגע־רופען. די כלה האָט נישט געענטפערט.

— קוקט'ס מיר אָן, משה גרויס טאָכטער! פאר גנענדעל פריינ־דעל'ס טאָכטער פּאַסט צו טראָגען אַ שייטעל, און משה גרויס טאָכטער פּאַסט נישט?

— זי האָט זיך כ'לעבען אביסעל מעהר איינצורעדען פון דיר, מעהר געבילדעט פון דיר, מעהר נדן פון דיר, — האָט די מוטער צו־געהאָלפען.

די כלה האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

— טאָכטער, זעה, וויפיעל ממון און דמים דאָס האָט אָבגעקאָסט, ביז גאָט האָט אונז שוין געהאָלפען צו אַ שטיקעל נחת, און יעצט ווילסט דו אונז די שמחה פערשטערען? געדענק אין גאָט, וואָס טהוט זיך מיט דיר! מען וועט דאָך אונז אין חרם לעגען. דער יונגער־מאַן וועט צופוס אהיים לויפען...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאַר, — זאָגט די מוטער, און נעהמט פון די יודענע, וואָס שטעהט ביי דער טהיר, אַ שייטעל פון אַ שאַכטעל ארויס און געהט צו צו דער טאָכטער — „לאָז דיר דאָס שייטעל אָנ־מעסטען, די האָר פון דעם שייטעל זיינען פון איין קאָליר מיט דיינע האָר" — און זי לעגט דער טאָכטער די פרעמדע האָר אויפ'ן קאָפּ.

דאָס אַכטצעהן־יאָהריגעס מיידעל האָט דערפיהלט עפּעס שווערעס אויפ'ן קאָפּ. זי האָט אָנגעטאַפּט מיט דער האַנד איהרע האָר, און האָט דערפיהלט צווישען די איהריגע ווייכע, קיהלע, לעבעדיגע האָר, פרעמדע האָר, טויטע און שטייף־קאַלטע, און איין געדאַנק האָט אין איהר יונגען מוח געקלאַפּט: ווער ווייסט וואו דער קאָפּ פון אָט די פרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפינט זיך יעצט?... און אַ שרעקליך אָבשיי האָט זי ארומגענומען, און ווי ווען עס וואָלט זי אָנגעריהרט עפּעס נישט ריינעס, — האָט זי געחאַפּט דאָס שייטעל

פון קאָפּ און א וואָרף געגעבען אָן דער ערד, און איז האסטיג ארויס פון שטוב.

טאַטע מאמע האָבען איינער דעם צווייטען אָנגעקוקט...

צו מאָרגענס נאָך דער חתונה, האָט זיך די מחותנת׳טע גאַנץ פריה געפּעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האנד און מיט דעם שייטעל און קאפּעלוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט א מתנה דער כלה פון איהר שטאָדט, און איז געגאַנגען די כלה אָנטהון צום „פריה־שטיק“.

נאָר די מחותנת׳טע איז פון דרויסען געבליבען... די כלה האָט זיך פערשלאָסען אין איהר שטוב און האָט קיינעם נישט אריינגעלאָזט צו זיך.

די מחותנת׳טע לויפט מיט א געוואַלד צום מאַן, דער ליגט נאָך די נעכטיגע מחיה מיט א טוץ פּעטער׳ס און שוואָגער׳ס פערפּלאָנטעט אינאיינעם און שלאָפען, זי געהט צום חתן, דער חתן א אכטצעהן־יעה־ריגער בחור, די מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּען, אין זיידענע קאַפּאָטע און שטריימעל דרעהט זיך ווי א אָבגעשמיסענער איבער די שטוב, און בעהאַלט פאַר בושה די אויגען אין דער ערד, שעמט זיך א מענש אין פּנים צו קוקען. זי האָט דאָך אויפגעזוכט די מחותנת׳טע און געהעןביידע אהין צו דער כלה, רייסען די טהיר אויף און קוקען אריין.

— פאַר וואָס האָסט דו דיך איינגעשלאָסען, ליעבע טאָכטער, ברויכסט דיך נישט צו שעמען.

— עס איז א יודישע זאַך, זאָגט די מחותנת׳טע און צוקושט זיך מיט די שוויגער.

זי ענטפערט גאָר נישט.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט א שייטעל און א קאַפּעלוש צו שוהל־פיהרענס, זאָגט דער כלה׳ס מוטער.

פון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק שפּילען דעם „גוט־מאָרגען“.

— נו, נו כלה׳שי, כלה־לעבען, די געסט הייבען זיך שוין אָן צוזאַמען־צו־קומען.

די מחותנת׳טע נעהמט זיך די צעפּ פערנאַנדערצופּלעכטען.

די כלה בויגט אָוועק דעם קאָפּ פון דער שוויגער, און פאַלט דער מוטער אויפ׳ן האַלז:

— איך קאָן נישט, מאַמע לעבען! דאָס האַרץ לאָזט מיך נישט, מאַמע קרוין!

זי האָט די האַר איןביידע הענד בעהאַלטען, נישט צולאָזענדיג די מחותנת׳טע צו זיך מיט דער שער.

— געדענק אין גאָט, טאָכטער לעבען... האָט זיך די מוטער געבעטען.

— אין פייערדיגע טייכען טהוט מען אויף יענער וועלט בראָטען פאַר דעם. מיט גליהענדע צוואַנגען טהוט מען די „קאָדלעס" אויפ־רייסען פון דער מרשעת, וואָס טראָגט די אייגענע האַר נאָך דער חתונה.

א קעלט איז דורך דורך אַלע ביינער פון דעם יונגען אכטצעהן־יאָהריגען מיידעל.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידעל געבעטען.

און זי האָט מיט איהרע הענד איהרע האָר אָנגעטאַפּט. א פאַליע שוואַרץ־זיידענע האָר האָבען זיך צווישען איהרע הענד געגאָסען; און א געפיהל האָט געקלאַפּט אין דעם יונגען מיידעלשען האַרץ: אַז איהרע האָר, וועלכע זיינען מיט איהר אינאיינעם געוואַקסען, וואָס האָבען מיט איהר אינאיינעם געלעבט, וועט מען אָבשניידען, אַז קיין מאָל, קיין מאָל וועט זי שוין איהרע אייגענע האָר נישט האָבען... אַז פרעמדע האָר וועט זי טראָגען... האָר וואָס זיינען געוואַקסען אויף א פרעמדען קאָפּ, וואָס ווער ווייסט, צי דער מענש פון די פרעמדע האָר לעבט נאָך איצט, אָדער פוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד, און קאָן ביי נאַכט צו איהר קומען צום בעט, און בעטען זיך מיט א טויטע שטימע:

— גיעב מיר אָב מיינע האָר, גיעב מיר אָב מיינע האָר.

א קאַלטער פראָסט איז אריבער איבער דעם מיידעל׳ס ביינער ביז צו דעם מאַרך. זי האָט א ציטער געגעבען.

איבער איהר קאָפּ האָט זיך שוין דערהערט א קוויטשען פון א שער... זי האָט זיך געגעבען א ריס פון דער מוטערס אָרים, געחאַפּט די שער פון דער שווינער׳ס הענד, געוואָרפען אין דער ערד, און גע־שריגען ניט מיט א מענשליכער שטימע:

מיינע אייגענע האָר, לאָז מיך גאָט אַליין שטראָפען!

און עס האָט שוין גאָר נישט געהאָלפען. די מחותנת׳טע האָט נאָך יענעם טאָג זיך געפּאַקט און צוריק אַהיים געפיהרט דעם לעקעך

מיט די גענז, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפ'ן פריהשטיק פאַר די „איהריגע". זי האָט אויך געוואָלט מיטנעהמען דעם חתן, האָט די מחותנת'טע געזאָגט: „אַ זאַשע"! ער געהערט שוין צו מיר!

און שבת צום „שוהל־פיהרען" האָט מען משה גרויס טאָכטער געפיהרט פריי און פראַנק פאַר גאַנץ „פּיאַנטיק" אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסען קאַפּעלוש אין שוהל אריין.

נאָר וואָס מען האָט זי דורך דעם וועג אָנגעשאָלטען, זאָל אריין אין אַלע וויסטע מדבריות, וואו קיין מענשענס טריט טרעטען נישט.

עס איז געוועזן אַ זומער פאַר נאַכט, אַ פּאָר וואָכען נאָך דער חתונה. דער יונגער־מאַן איז פון „שטיבעל" אַהיים געקומען, און איז אין זיין חדר אריין. זי, דאָס ווייב, איז שוין געשלאָפען. דאָס שטילע ליכט פון קליינעם לעמפּעל, וואָס איז געפאַלען אויף איהר — האָט בעלויכטען איהר בלייך געזיכט, וואָס איז געווען אָפען דאָ און דאָרט פון צווישען איהרע שוואַרץ־זיידענע האָר, אין וועלכע דאָס גאַנצע פּנים האָט זיך געבאָדען. איהרע בלייכע שלאַנקע הענד האָט זי ארום איהר קאָפּ האָר געהאַלטען ווי זי וואָלט מורא האָבען, אז עס זאָל ווער איהר ביי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָבשניידען.

ער איז אַהיים געקומען אויפגערעגט און בייז. שוין די פיערטע וואָך נאָך דער חתונה, און מען האָט איהם קיין עליה נישט געגעבען; חסידים טהוען איהם אָן דין, און היינט האָט איהם חיים משה אזוי אויסגעזידעלט און בפרהסיה פערשעהמט, איבערדעם, וואָס „זי" געהט אין איהרע אייגענע האָר — „אַ ליימענער גולם ביסט דו", — האָט צו איהם ר' חיים משה גע'טענה'ט — „ווי הייסט אַ אשה וויל נישט: והוא ימשול בה, שטעהט בפירוש געשריעבען". אַהיים געקומען איז ער מיט'ן געדאַנק באַלד צו צוגעהן צו איהר, און צו זאָגען: — „אשה, עס איז אַ דין תורה! טראָגסט דו די אייגענע האָר קומט דיר אַ גט אָהן אַ כתובה", און פּאַקען די זאַכען און אַהיים פאָהרען. נאָר דערזעהענדיג דאָס ווייבעל ווי זי שלאָפט אין בעט, און איהר בלייך געזיכט, וואָס קוקט ארויס פון דעם שוואַרצען קרוין האָר, האָט ער אויף איהר גרויס רחמנות געקריגען. ער איז צו צום בעט, אָבגעשטעלט זיך, לאַנג גע־קוקט אויפ'ן ווייבעל, דערנאָך אייניגע מאָל שוואַך אויסגערופען:

— חנה'לע... חנה'לע... חנה'לע...

זי האָט פּלוצלונג און דערשראָקען די אויגען אויפגעעפענט, פער־וואונדערט און פערשלאָפען זיך אומגעקוקט:

— נתן דו רופסט, וואָס ווילסט דו?

— גאָר נישט. דאָס הייבעל איז דיר אראָבגעפאַלען, — זאָגט ער, אויפהייבענדיג די ווייסע נאַכט־הויב, וואָס איז איהר פון קאָפּ אראָבגעפאַלען.

זי האָט דאָס הייבעל אויפ'ן קאָפּ געוואָרפען, און געוואָלט זיך צו דער וואַנד פערדרעהען.

— חנה'לע. חנה'לע! איך האָב עפּעס מיט דיר צו רעדען.

די ווערטער האָבען געטראָפען צו איהר הארץ. דורך די גאַנצע צייט פון דער חתונה האָט ער מיט איהר כמעט ווי נישט גערעדט. א גאַנצען טאָג האָט זי איהם נישט געזעהען. ער איז געזעסען אין בית־המדרש, אָדער אין שטיבעל. איז ער אהיים געקומען מיטאָג עסען, האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָהן ווערטער. האָט ער עפּעס געוואָלט, פלעגט ער רעדען סתם ווי אין דער וועלט אריין. האָט ער שוין יאָ ווען מיט איהר א וואָרט אויסגעשפּראָכען, האָט ער די אויגען געהאַל־טען אראָבגעבויגען צו דער ערד, און מורא געהאַט צו קוקען איהר גלייך אין פּנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איהר, רעדט ער אזוי ווייך, ווען זיי זיינען ביידע אליין ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס האָסט דו מיר אזוינס צו זאָגען? — האָט זי אין דער שטיל אויסגערעדט.

— חנה'לע — הייבט ער אָן: איך בעט דיך, מאַך מיך נישט צו נאַרען, און מאַך דיך נישט צו־נאַרען אין מענשענס אויגען. מיר זיינען דאָך א זיווג פון גאָט בעשערט: דו ביסט דאָך מיין ווייב, און איך בין דיין מאַן; און ווי פּאַסט עס, און ווי זעהט עס אויס א אשת־איש אין אייגענע האָר...

דער שלאָף האָט נאָך געהאַט האַלב פערוועבט איהרע אויגען, אינגאַנצען אָבער פערוועבט איהר געדאַנק און ענערגיע. זי האָט זיך געפיהלט שוואַך, און דער מיעדער קאָפּ איז לייכט געפאַלען אויף זיין ברוסט.

— קינד, — זאָגט ער ווייכער, — איך ווייס, דו ביסט נישט אזוי פערשייט ווי מען זאָגט אויף דיר, איך ווייס דאָך יאָ, דו ביסט א כשר יודיש קינד... און השם־יתברך וועט אונז דערצו העלפען, און מיר

וועלען האָבען כשר'ע יודישע קינדער. לעג אוועק די שטות'ען; צו וואָס דאַרפסט דו די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבען צו טהון? מיר זיינען דאָך שוין מאַן און ווייב, דיין שאַנד איז דאָך מיין שאַנד...

און איהר האָט זיך געדאַכט, אַז עפּעס וועד, זעהר אַ ווייטער און זעהר אַ נאָהנטער, קומט צו איהר און רעדט צו איהר. קיינער האָט נאָך מיט איהר אַזוי ווייך, אַזוי היימיש נישט גערעדט. און ער איז דאָך איהר מאַן, איהר איינציגער מאַן, מיט וועלכען זי וועט וואָהנען אַזוי לאַנג... אַזוי לאַנג... און קינדער האָבען... און אַ הויז פיהרען...

זי האָט איהר קאָפּ אויף איהם לייכט אָנגעלעהנט.

— איך וויים, אַז עס איז דיר אַ שאָד דיינע האָר, דיין מיידעל־ציערונג. איך האָב דיך געזעהען, כלה־וויז, ווען איך בין ביי אייך צו גאַסט געווען... כ'וויים, אַז גאָט האָט דיר בעשענקט מיט חן און לייטזעליגקייט... כ'וויים גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויף אין האַרץ, אַז מען דאַרף די האָר דיר אָבשניידען. וואָס זאָל מען אָבער טהון. עס איז אַ דין בפירוש, פאַר דעם זיינען מיר דאָך יודען, מיר קאָנען זיך נאָך חלילה פערזינדיגען ביי אַ קינד געווינען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין.

זי האָט גאָר נישט גערעדט, נור לייכט איז זי אין זיינע אָרימס געבליבען, און זיין פּנים האָט זיך געוואַשען אין דעם קיהלען דופט פון איהרע זיידענע שוואַרצע האָר, אין וועלכע עס איז געווען פערהילט. אין די האָר האָט אַ נשמה געלעבט, און ער האָט זי געפיהלט, ער האָט זי לאַנג און טיעף אָנגעקוקט, אין זיינע אויגען איז אַ בקשה געווען, אַ בקשה אויף איהר אייגען גליק און אויף זייער ביידענס גליק.

— זאָל איך — האָט ער מעהר מיט די אויגען געפרעגט איידער מיט'ן מויל.

זי האָט גאָר נישט געענטפערט, זי האָט נור איהר קאָפּ אין זיין שויס געהאַלטען.

ער איז האַסטיג צו צום שופלעדעל און דערפון דאָס שעריל אַרויס־גענומען.

אויף זיין שויס איז זי געלעגען, איבערגעבענדיג איהר קאָפּ האָר אַ אויסלייז־געלד פאַר זייער גליק... מיט האַלב־פערוועבטע אויגען פון שלאָף האָט זי אַז עפּעס געטרוימט... און די שער האָט געקוויטשעט איבער איהר קאָפּ, אָבשניידענדיג איין לאָק נאָך דער צווייטע. אַזוי האָט זי געטרוימט אַ גאַנצע נאַכט...

אַז חנה׳לע האָט זיך אין דער פריה אויפגעחאַפּט, האָט זי געוואָר־פען אַ בליק אין שפּיגעל, וואָס איז געהאַנגען געגענאיבער איהר בעט. אַ שרעק איז אויף איהר אָנגעפאַלען. זי האָט געמיינט אַז זי איז משוגע און ליגט אין האָספּיטאָל... אויף דעם טישעל פאַר איהר זיינען גע־לעגען איהרע אָבגעשניטענע טויטע צעפּ. די נשמה, וואָס האָט געהאַט געלעבט אין די צעפּ, ווען זיי זיינען געווען אויף איהר קאָפּ, איז יעצט געווען אָבגעשטאָרבען, און זיי האָבען דערמאָהנט פון טויט...

זי האָט דעם פּנים איןביידע הענד פערבאָרגען, און אַ געוויין האָט אָנגעפילט דאָס קליינע צימעריל...

גוסס'דיגע שטערען

(אַ בילד).

געוואוינט האָב איך דענסטמאָל אונטער די הויכע ריעזיגע בערג „טאַטרען“, אין אַ קליין דערפעל, וואָס איז בעוואָהנט פון איינינגע בע־ג בויערען, וואָס האָבען געלעבט אין ערד־גרובען אָהן דעכער, אָהן קוימען, ווי אין מיטעל־אַלטער. „קאַזניץ“ ליגט אין אַ טיעפען טאָהל, וואָס איז איינגעזונקען דריי טויזענד קלאַפטער טיעף צווישען בערג. אין דעם דאָרף פיהרט אריין אַ שמאָל שנעע־ווענעל, וואָס ציהט זיך צווישען צוויי הויכע וואַסער־פאַלען, וואָס זיינען יעצט, אין די דרייסיג גראַד פראָסט פערפרוירען געוואָרען, און געבילדעט צוויי אונגעהייערע הויכע אייז־ווענד, וועלכע די אָרט מענשען רופען: „קראַשינסקעס טהויער“. אין דאָרף האָט די זונן קיין מאָל נישט אריינגעשיינט. די דריי, פיער שטונדען טאָג האָט מען אויך געמוזט בעלייכטען מיט קליינע נאַפט־לעמפּלעך, אָדער ברענענדיגע שטיקלעך קינן. פון דער זונן, וואָס האָט הויך גערוהט אויף די שפּיצען פון די שנעע־בערג האָט זיך נאָר טהייל־מאָל אָבגעשפּיגעלט אַ גלאַנץ אין אַ בויעריש פענסטערעל, וואָס איז אין דער העלפט געווען פערשטאָפּט מיט עפּעס אַ שמאַטע. דער איינ־ציגער פלעק פון דער זונן האָט אַ ביסעל היימישער געמאַכט דאָס טויטע דערפעל, וואָס איז שטענדיג געלעגען פערבאָרגען אינ'ם שאָטען.

ביי דעם „גאַזדע“ (בעל הבית) וואו איך האָב געוואָהנט, איז אַ מאָל אין אָנהויב הערבסט אַ זוהן אוועקגעקומען. ער איז אויף די בערג געגאַנגען און איז שוין מעהר נישט צוריקגעקומען. דער „גאַזדע“ האָט געגלויבט, אז די לצים פון די בערג האָבען איהם פערנאַרט אין אַ הייל אריין, און ער לעבט דאָרט מיט אַ שדית, פערגעסענדיג אין גאַנצען אָן דער וועלט. יעדעס מאָל, ווען אויף די בערג האָט זיך אָב־געריסען אַ שטורם ווינד, אויסגעריסען בוימער מיט די וואָרצלען און יעשליידערט זיי פון די בערג אראָב, — האָט דער „גאַזדע“ מיט'ן הויז־

געזינד אין א ווינקעל זיך בעהאַלטען, געקניעט און געצלמ׳ט זיך, און אַנגערופען שמות פון בערג־געטער, פאַר שרעק. דער זוהן זיינער זאָל ניט צוריקקומען מיט דער שדית — און חרוב מאַכען זיין נחלה. און וואָס א מאָל דער ווינד האָט די בוימער געוואָרפען אויפ׳ן אויבענדעק פון דער הייל — האָט ער זיך אויף דער ערד געוואָרפען, מיינענדיג אַז אָט איז דער זוהן שוין דאָ.

דאָס לעבען פון די בערג בויערען האָט מיך אַזוי דורכגענומען, אַז איך האָב איינציגוויז אַנגעהויבען צו גלויבען אין זייערע סמנים, אין זייערע לעגענדען. און ווען א אוראַגאַן האָט געוועלטיגט אין די בערג, האָב איך מיך אויך, גלייך מיט דער גאַנצער משפחה, אין א ווינקעל פון שטוב איינגעקאָרטשעט פאַר פחד, דעם „גאָזדעס" זוהן זאָל פון די בערג נישט צוריק־קומען.

דענסטמאָל האָב איך זיך מיט איהר בעגעגענט.

אין דעם ווילדען טהאָל צווישען אייז און שניי, פערגעסען פון גאָט און לייט, איז געשטאַנען א דריישטאָקענדיגע געביידע. — דאָס סאַני־טאַריום פאַר קראַנקע אויף סוחאָטע. פון דער געביידע האָט ארויסגע־שטאַרט א הויכער קוימען, וואָס האָט דריי מאָל אין טאָג געפייפט, און יעדעס מאָל ווען עס האָט זיך דערהערט דער פייף פון סאַניטאַריום, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז א גוסס׳דיגער קרעכץ פון די קראַנקע, וואָס געפינען זיך דאָרט...

די געזונדע מענשען, די „גאָזדעס", האָבען מיט שרעק געקוקט אויף דעם הויז, וואָס האָט דערמאָנט אָן טויט... וועגען הויז פלעגט ביי זיי ארומגעהן פערשיעדענע לעגענדען: ווער עס קומט דאָרט אריין, קומט שוין מעהר ניט ארויס. אין סאַניטאַריום פלעגט אייגענטליך זיין פרעהליך. מען האָט זיך געוויילט, געשפיעלט, געגעבען פון צייט צו צייט פאָרשטעלונגען, וואָס די קראַנקע אַליין האָבען אויסגעפיהרט, נאָר יעדען מאָרגען אין דער פריה האָבען צו פריהשטיק געפעהלט א פּאָר געסט, וועלכע מען האָט ביי נאַכט דורך די געהיימע, אין די וואַנד איינ־געמויערטע טרעפּ, ארויסגעפיהרט אויף מטה׳ס בעטלעך, כדי די לעבע־דיגע זאָלען עס ניט בעמערקען.

זי איז געווען א קראַנקע פון סאַניטאַריום; פלעגט זי זיך פון צייט צו צייט ארויס׳גנב׳ענען פון קראַנקען־הויז און שפּאַציערען איינע אַליין צווישען די ווילדע בערג אין טיעפען שניי. די דאָקטוירים, וועלכע

האָבען שוין נישט געלייגט קיין שום האָפנונג אויף איהר געזונד, האָבען איהר ערלויבט צו געניסען פון דעם וואָס זי וויל, אין איהרע געצעהלטע טעג. געווען איז זי נאָך א גאַנץ יונגע. — א אכטצעהן, ניינצעהן יעה־ריגע, מיט לאַנגע ווייכע בלאָנדע האָר. פון די בלויע אויגען, וואָס האָ־בען זיך פערשעהמטערהייט ארונטערגערוקט אונטער איהר שטערען, האָט שוין ארויסגעקוקט דער טיעפער ערנסט פון טויט. אויף איהרע יונגע פרישע ליפען האָט אָבער נאָך געשיינט דער זיסער שמייכעל פון לעבען... און זי האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון א הויכער, בליהענ־דער אונטערגעשניטענער טובעראָזא בלום. איך ווייס ניט ביז היינט, צי זי האָט געוואוסט פון דעם, אז איהרע טעג זיינען געצעהלטע, צי זי האָט נישט געוואוסט — זי איז זעהר פרעהליך געווען. און עס האָט זיך איהר געוואָלט לעבען. איינע אליין מיט די צופלאָשעטע האָר, אָנגעטהון אין א ווייסען סערדוק, מיט אַ הויכען שטעקען אין דער האַנד, האָט זי אויף די בערג געשטייגט, גלייך ווי זי וואָלט געגאַנגען זוכען איהר גליק, וואָס זי האָט ערגיץ פערלוירען...

איך האָב זיך בעגעגענט מיט איהר אויף אַ שפּיץ באַרג, ביי אַ גע־פּרוירענעם סטאַוו, צווישען „סאַקראַקען“ מיט „שטעכערס“, וואָס זיי־נען געווען בעלעגט מיט קישעלעך שניי. מיר האָבען זיך באַלד דער־קענט. און, גלייך ווי מיר וואָלטען שוין לאַנג געוואַרט אויף אַ צוזאַ־מענטרעפען, האָבען מיר זיך ביי די הענד אָנגענומען און הויך אויף די בערג געשטיגען.

די זון האָט בעגאָסען מיט ליכט דעם שפּיץ „געוואַנט“ און דער ווייַ־סער שניי, באַדענדיג זיך אין דער העלער זונן, האָט אַזוי פיעל ליכט פערשפּרייט, אַז עס האָט זיך געדאַכט אַז אויף דעם שפּיץ „געוואַנט“ פליסט אַ ליכטיגער ים, וואָס גיסט זיך ארויף אויף דעם באַרג „ציער־וואַנער ווירכ׳ס“ אַקסעל. זי, בעגייסטערט מיט לעבען, האָט געצויגען מיין האַנד און געשטיגען אין שניי. אין דער אַרומיגער שניי־וועלט איז קיין מענש, קיין בעשעפּונג פון מענשליכע הענד נישט געווען צו זעהן. אונז האָט זיך געדאַכט, אַז מיר זיינען געקומען אויף די גרענעץ פון יענער זייט וועלט... וואו איין פליעגעל שניי ליגט אויפ׳ן צווייטען, אין אוצר הקרח זיינען מיר געקומען. — אָט באַלד וועט זיך דער בלעך הויבען און וועלטען וועלען ווערען פערשאָטען מיט שניי...

און, אַז זי האָט דערזעהען דעם ווייסען וואַלד־שניי, וואָס האָט

ארויסגעקוקט פון צווישען די שווארצע וואסער־טאָוולען פון קליינעם וואסער־קוואַל, וואָס גיסט זיך פון די בערג אראָב, האָט זי איהרע לאַנגע יונגע הענד פערשפּרייט:

— גאָט, ווי שעהן איז די וועלט!

און לאַנג, לאַנג דערנאָך האָט זי שטיל געשוויעגען....

פון צייט צו צייט האָבען מיר זיך געזעהען, צוזאמען שפּאצירט. שטענדיג איז זי די אייגענע: פרעהליך, אָפען און דאָך איז זיך עפּעס א סוד געהאַט בעהאַלטען. דעם סוד, וואָס איז פאר אונז און נאָך אונז... זי האָט קיין איינציג מאָל נישט דערמאָנט פון דער וועלט, פון וועלכער זי איז אהער געקומען צו פּאַהרען, ניט פון יענע וועלט, וואו זי מאכט זיך אין וועג אריין... איז איהר קאַלט געוואָרען אין די בערג, האָט זי זיך ווייך געטוליעט צו מיר, זעהר ווייך און זעהר ווארם, דעם קאָפּ בע־האַלטען ווי א קינד אין מיין ברוסט, גלייך ווי זי וואָלט געוואָלט אין מיר אריין.

ווי א גוטער ליכטיגער מלאך האָט זי זיך אויף מיין שוועל בע־וויזען:

— קום — זאגט זי צו מיר, און מיין האַנד געצויגען.

איך האָב מיך אין מיין פוטער איינגעטוליעט און מיט איהר גע־גאַנגען.

א נאכט איז געווען א ליכטיגע און א לויטערע. א האַלבע לבנה אָהן איין פּגימה'לע איז געשטאַנען אויפ'ן שטערען פון „געוואַנט", וואָס איז, אין גאַנצען פון קאָפּ ביז די פיס איינגעהילט אין א ריין גע־וואַשענעם קיטעל, געלעגען טיעף פערקלערט אין זיין סוד... די לופט איז אַזוי קלאָר געווען, אז מען האָט געפיהלט דעם פראָסט, וואָס טראָגט זיך ארום. די שטערען זיינען שאַרף געזעסען אין דער שווארצער סאַמעט־נאַכט, ווי איינער וואָלט זיך אין צווייטען געריבען. זי איז זעהר פרעה־ליך געווען. זי האָט קיין איין וואָרט ניט גערעדט, נאָר זעהר וואַרם מיין האַנד געדריקט און מיך געצויגען נאָך זיך. און מיר האָבען אין דער איינזאַמער לויטערער נאַכט ווייט און לאַנג שפּאַציערט. דער שניי האָט געסקריפּעט אונטער אונזערע פיס און די ארומיגע שטומע ווייסע וועלט האָט מיט אויפמערקזאַמקייט אויסגעהערט די טריט פון צוויי יונגע

פערבלאָנדזשעטע נשמות... אין די הייזלעך זיינען שוין לאַנג די ברע־נענדיגע קיהנדעלעך אויסגעלאָשען געוואָרען, שווארצע שאָטען האָבען זיך געלעגט איבער דעם ווייסען נאַכט־פּלעק אויף די קליינע הייזלעך, און ארום אונז איז אזוי שטיל געווען, אז מיר האָט זיך געדאכט אז אימיצער געהט נאָך אונז נאָך און צעהלט אונזערע טריט.

פון צייט צו צייט איז א שטערענדעל געפאַלען פון הויכען הי־מעל, אין א סעקונדע א רייזע ארום די וועלט געמאכט און איז פער־לאָשען געוואָרען. זי האָט געקוקט מיט בענקשאַפט אויף די אויסגע־הענדיגע שטערענדלעך, און וויַיך מיין האַנד אָנגענומען, מיר טיעף אין די אויגען געקוקט, און מעהר מיט א געלעכטער און פרעהליכקייט ווי מיט טרויער האָט זי זיך צו מיר אזוי אָנגערופען:

— צו איז וואָהר, וואָס קינדער דערצעהלען, אז יעדער מענש האָט זיין שטערען אין הימעל, און אז זיין שטערן פאַלט פון הימעל אראָב ווערט זיין לעבען אויסגעלאָשען?

— אזוי דערצעהלען קליינע קינדער.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— דאָס וואָס קינדער דערצעהלען איז טהייל־מאָל זעהר וואָהר, ניט אזוי? האָט זי געפרעגט מיט א קינדיש־חן'עוודיגע מינע.

— מיין מאַמע פלעגט אזוי זאָגען...

— און וואו קומען אהין די אויסגעהענדע שטערענדלעך?

— דאָרט וואו עס קומען אהין די געשטאָרבענע נשמות.

— נאָכ'ן טוידט וואַשען זיך די נאַקעטע נשמות אין קאַלטען וואַ־סער, איידער זיי שטייגען ארויף צום בית־דין של מעלה.

— דאָרט באָדען זיך אויך די געפאַלענע שטערן.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— אָט, אָט, פאַלט א שטערן! — ווייזט זי מיר אָן מיט'ן פינגער.

— פערביי אונז געפלויגען.

— אפשר איז עס מיינער? ווארט, ווארט — מאכט זי מיט דער האנד – און האָט זיך געלאָזט נאָכיאָגען דעם געפאַלענעם שטערן.

איך בין אליין איבערגעבליעבען אין די ליכטיגע נאכט צווישען שטערן און שניי.

פון דענסטמאָל אָן האָב איך זי מעהר ניט בעגעגענט.

די מעשה מיט די „שעהנע מאַרי"

די מיידלעך האָבען נאָך אין גאַס שפּאַצירט, אַפּוואַרטענדיג געסט. עס איז שוין שפּעט אין דער נאַכט געוועז. די געוועלבער זיינען שוין לאַנג פערמאַכט, קיין שאָטען האָט זיך אין דער גאַס נישט געוויזען. דאָך זיינען נאָך די מיידלעך נישט געגאַנגען שלאָפען. אויסגעשלאָפען זיינען זיי געוועזן פון ביי־טאָג, און פון אַ צווייטער גאַס האָט זיך אין דער שטילער נאַכט געהערט טריט. ביי דעם דענק־מאָל מיט דעם פיש־מענש, וואָס שטעהט לזכר, אַז עס איז דאָ אַמאָל אַ תקוה געוועזן, ווייזט זיך אַ שאָטען, אפשר קומט אַ יאָלד אָן? נאָר די טריט הערען זיך אַלץ אין איינעם, און דעם איינגעשלאָפענעם פיש־מענש'ס שאָטען ריהרט זיך נישט פון אָרט.... עס איז געוועזן אַ ליעבע שבת־צו־נאַכט, פּסח־צייט, די לופט יונג, פריש און זי ערקוויקט. דער הימעל טיעף בלוי, אויסגע־מאָלט מיט שטערן, אַז עס איז אַ ליעבע לוסט צו שפּאַצירען. אַלץ האָט נאָר געשמעקט, און די מיידלעך האָבען זיך געפיהלט ניי געבוירען. איינע האָט געפייפט, די צווייטע האָט געזונגען און האָט קאָקעטיש גע־וואונקען מיט די אויגען, ווי עס וואָלט פאַר איהר אַ חברה בחורים גע־שטאַנען. די נאַכט איז זעהר שטיל געוואָרען, ווי עס וואָלט דעם אָטהעם אויפגעהאַלטען, אַזוי אַז די מיידלעך'ס געזאַנג האָבען אין די ווייטע גאַסען איבער די הויכע דעכער אָבגעעקלונגען. די הויכע שמאָלע הייזער פון די „אַלטע שטאָדט" וואַרשוי זיינען געשטאַנען און האָבען געשוויגען. די הויכע שטאָקען זיינען געווען פערבאָרגען אין שוואַרצע נאַכט־פלעקען און די שטיקער גרויע טויערען, וואָס זיינען בעלויכטען געוואָרען פון די איינזאַמע נאַכט־לאַמטערן, האָבען נאָך מעהר געשוויע־גען, און זיינען נאָך מעהר פער'סוד'עט געוועזן...

עס האָט אָנגעהויבען קאַפּען אַ רעגענדיל, אַ לייכט־טריעפענדער, פריהלינג רעגענדיל, וואָס יעדער טראָפּען האָט געזוכט אַ אָפען מיילכעל ערד, וואָס זאָל עס קענען מחיה זיין. נאָר די טראָפּענס פאַלענדיג אויף שטיינער און מויערען האָבען זייער פרישקייט און זומער־גע־

שמאק אין אויר פערשפרייט. דאס רעגענדיל האט דאס געסעל מחיה געווען און היימליך געמאכט. די מיידלעך האבען זיך הינטער די ריי־נעם געשטעלט און איינע דער צווייטער אריבערגערעדט, אריבערגעזונגען און אריבערגעשאלטען. באלד איז איינע אפער פון דער רינע און זיך געשטעלט אויפ'ן רעגען. „וועט זי העכער וואקסען“ — זאגט זי. האבען איהר די חבר'טארינס באלד נאכגעטהון. די צווייטע, דערמאנענדיג זיך וואס זי פלעגט טהון אין אזא רעגען ביי זיך אין דערהיים, האט זי זיך דא אויך די קאמאשען מיט די שטרימפ אויסגעטהון, און אין די וואסערלעך ארומגעשפרונגען. די איבעריגע האבען אויך דאס זעלבע געטהון. זיי האבען זיך די נאסע האר צולאזט, און באר־וועס געיאגט איינע נאך די צווייטע אין רעגען. און פערגעסענדיג אין אלעס, וואו זיי זיינען און וואס זיי זיינען, האבען זיי זיך ווי קינדער גע־שפיעלט, געלאכט, געזונגען, געפייפט און געפאטשט איינע די צווייטע מיט וואסער; נאר פלוצים האט זיך א גרעגערן געהערט פון נאכט־סטרוזש. דער „פעטער“ פון „הויז“ האט מורא געהאט, אז מען געהט אויף א „וואלאוועס“, האט ער זיי אין „שטוב“ גערופען. די „מיידלעך“ האבען זיך מיט רעש אין שטוב געלאזט, איינע איז באלד צו צו „איה־רען“ און האט איהם אנגענומען ביי די קאדלעס האר און פון די קא־נאפע איהם אראבגעשלעפט:

— וועסט מיט מיר חתונה האבען?

— א מכה.

די צווייטע איז צו צו „איהרען“, און האט איהם געקלאפט אין רוקען:

— דו ביזט א יאלד! דו ביזט א יאלד!

אין שטוב האט געהערשט א טונקעלהייט און א אומעט. אויף די בעטען זיינען געלעגען אויסגעצויגען יונגען און האבען געקארשעט פא־פיראסען און הויך געשאלטען איינער דעם צווייטען. טהיילמאל האט זיך אריינגעמישט אין געשפרעך א קול פון א נישט־געזעהענע פערזאן, וואס איז געווים געווען פערנומען מיט עפעס אנדערש אין איינם פון די פיעלע שטיבלעך, וואס נאר א דין וועגטעל האט זיי אבגעשיידט פון די גרויסע שטוב.... נאר אזוי ווי די האלאסטרע מיידלעך האבען זיך גע־געבען א ווארף אריין אין שטוב איז דער שמועס אבגעהאקט געווארען. זיי האבען זיך געגעבען א ווארף אין די ארימס פון די געקויפטע חתנים,

וואָס זיי מוזען זיי אויפהאַלטען, דערפאַר וואָס זיי זאָגען זיי צו, אַז זיי וועלען מיט זיי חתונה האָבען. די מיידלעך האָבען די יונגען די מייד־לער מיט די הענד פערשטעלט. אין שטוב איז געוואָרען פרעהליך. דער „יאָלד", וואָס איז געווען ביי די וואָצלאָוועקרין, האָט געשטעלט ביער. עס איז אויך געקומען דער „ווילדער יונגער מאַן", וואָס פאַלט אַלע מאָל אריין, קלויבט זיך אויס אַ „יאָלדין", בעצאָהלט זיין רובעל און טהוט גאָר נישט.... זיי ווייסען נישט ווער דאָס איז אַזעלכער, עפּעס אַ משוגענער ליטוואַק אין ברילען. אָרעם אָנגעטהון, אַז עס איז אויף איהם אַ רחמנות צו קוקען. ער קומט אריין ביי־נאַכט, זעצט זיך אַני־דער און פרעגט זיי אויס נאַרישע קשיות. טהיילמאָל קושט ער און שמייכעלט בשעת מעשה ווי די באָבע וואָלט איהם געהאַט, בעהאַלט דאָס פּנים, און הייסט די אויגען פערמאַכען ווי אַ צנועה'דיגע כלה.... טהיימאָל דאָס אויך נישט...

מיטגעבראַכט האָט ער מיט זיך „דער משוגענער ליטוואַק" אַ מעשה־ביכעל. זיי האָבען געמיינט, אַז עס איז די מעשה פון די „שעהנע מארי" — האָט עס זיי גרויס הנאה געטהון, און האָבען זיך ארומגעזעצט אויסהאָרכען! ער האָט אָבער זיי אָנגעהויבען צו לייענען אַ מעשה פון אַ „יאָלדין", וואָס איז געלעגען אין שפּיטאָל, און איז דער־נאָך משוגע געוואָרען, און האָט זיך אין די גאַסען ארומגעוואָלגערט. זיי האָט די מעשה גענודזשעט. די גראָבע רויטע מויד, דעם קצב'ס טאָכ־טער פון קראָשעווניץ, וואָס דער פאָטער זוכט זי אָרום, איז באַלד איינגעשלאָפען ביי די מעשה ווי אַ שטיק „קל וחומר", איז צוגעלאָפען צו איהם חנה'לע און האָט ביי איהם דאָס בוך פון האַנד ארויסגעשלעפּט, אַ שנעל איהם אין נאָז געגעבען, און געכאַפּט איהם אין אָרים אריין: „קום מיט מיר טאַנצען!"

דער „פּעטער" איז אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב און האָט די „חתנים" אַהיים געבעטען, עס ווערט שפּעט. די חברה האָבען זיך אָבגעטראָגען. דער „משוגענער ליטוואַק" האָט זיך איינגעבעטען, עס גלוסט זיך איהם ניט אַהיים צו געהן. אין שטוב איז ביי איהם פוסט און פּאַסט, און ער האָט מורא פאַר די פיער ליידיגע ווענד. דער „פּעטער" האָט אָבער נישט געוואָלט הערען. די „חברה" האָבען די „שטוב" פערלאָזט. די מיידלעך האָבען זיך אויף די קאַנאַפּעס אויס־געצויגען, וואַרטענדיג אונגעדולדיג אויף גאָלדה'לען, דעם „בעל־הבית"

טאָכטער, וועלכע וועט קומען און פאַרלעזען די מעשה מיט די „שעהנע מארי“.

דער בעל־הבית, וואָס איז אמאָל געווען איינער פון די „חתנים“, האָט חתונה געהאַט מיט אזא „איינע“ און אליין פאַר זיך אויפגעפּעפּענט א „הויז“. אין לעבען האָבען זיי זיך זעהר „אָרענטליך“ אויפגעפיהרט. ער איז געוואָרען א אָרענטליכער מענש, אפילו א ספר געלאָזט שרייבען אין זיין חברה אריין, וואו ער דאַווענט, און פון איהר האָט מען תמיד א נדבה געזעהן. זיי האָבען געהאַט א טאָכטער גאָלדע. די טאָכטער האָט זיך אויפגעבאַוועט אין „הויז“. דער פאָטער מיט די מוטער האָבען זי אָבגעהיט ווי די אויגען אין קאָפּ, אז זי זאָל א „מיידעל“ בלייבען. אָבער עס איז נישט געווען צו וואָס. דאָס בעשטענדיגע שמוטץ, אין וועלכען זי האָט זיך געפונען, האָט אויף איהר דעם מינדסטען איינדרוק ניט געמאַכט, זי איז געוואָרען צוגעוואָהנט צו דעם לעבען פון קינדהייט אָן, און ביי איהר האָט עס אויסגעזעהען, אז עס איז קיין עולה נישט, אז עס איז אזא מין פערדיענסט... ווער עס דאַרף עס, מעג עס. זי האָט צו עסען ביי טאַטע־מאַמע... און „דאָס לעבען“ האָט נישט בעליידיגט איהר מיידעל.... ערשט אז דער פאָטער האָט זיך איבערגעצויגען אין זיין פּריוואַט־וואָהנונג און פאַרוועהרט די טאָכטער צו ווייזען זיך אין „הויז“ — האָט עס זי געצויגען דאָרט אהין אין „הויז“ אריין, צו פאַר בענקשאַפט צו אייניגע מיידלעך, אָדער מיט דעם פאַרוועהרען איהר אין „הויז“ אריינצוקומען, האָט מען זי נייגעריג געמאַכט. זי פלעגט זיך טהיילמאָל, ווען דער פאָטער ווערט גוט אנטשלאָפען, ארויס׳גנב׳ענען זיך פון דער וואָהנונג, וואָס זיי האָבען געהאַט אויפ׳ן ערשטען שטאָק און אראָב אונטען אין „הויז“ אריין, צו די מיידלעך... די „מיידלעך“ האָבען זי זעהר ליעב געהאַט, זיי האָבען מיט איהר געשמועסט וועגען חתנים, וואָס מען רעדט איהר, וועגען תנאים־שרייבען, און וועגען חתונה האָבען... און זיי פלעגען מיט גרוים פערגעניגען און נייגעריגקייט קוקען אויף די רויטע בלוט־פלעקען, וואָס די מינדעסטע בעוועגונג פון א „פערנומען“ שטיבעל רופט ארויס אויף איהר פולע מיידעלשע געזיכט, זייט זיי האָבען זיך פון דאַנען ארויסגעצויגען...

נאָר אונגעדולדיג געוואַרט האָט אויף איהר יעדע נאַכט „מאַנקע“. די אַלע מיידלעך, וואָס זיינען דאָ געווען — האָבען זיך געטרייסט

מיט דעם, וואָס היינט זיינען אפילו די בעל־הבתישע טעכטער נישט בעסער, דער חילוק איז נור, וואָס זיי זינדיגען פאר פרנסה, און די בעל־הבתישע טעכטער פאר וואָהלטאָג, און קוים וועלען זיי נור קריגען מע־נער וועלען זיי צוריק אָרענטליך ווערען, אזוי ווי זייער „בעל־הבית׳טע“. זיי וועלען פיהרען אָרענטליכע הייזער, און האָבען אזעלכע טעכטער, וואָס וועלען זיך רייטלען ביי די קלענסטע געלעגענהייט ווי גאָלדה׳לע. נור דאָך פלעגען זיי איהר נישט פערגינען די רויטע באקען, און ווינשען זיך אין הארץ, אז עס זאָל זיך געפינען א „גוטער ברודער“, וואָס ער זאָל ביי איהר די רויטע באקען צונעהמען.... אנדערש איז מאַנקע. מאַנקע האָט טאקע נור ליעב געהאט גאָלדה׳ן איבער איהר פרישקייט און מיידעלקייט, צו האַלזען און איינצונאָרען זיך אין איהרע פול־רויט־ליכע בריסטען...

מאַנקע האָפט נישט חתונה צו האָבען. זי איז „אזא איינע“, ווייל זי איז.... ווען זי האָט געוואָלט, דעם האָט זי זיך איבערגעגעבען דאָס ערשטע מאָל.... ער האָט איהר גאָר נישט פערשפּראָכען... די מאַמע איהרע איז אויך נישט בעסער געווען. די מוטער האָט זי גע־האט, ווען זי איז מיט איהר אין שפּיטאָל געלעגען.... די מאַמעס ירושה ליעגט איהר אויפ׳ן פּנים אויסגעגאָסען... א שוואַכע מיט דינע ביינער, נור געשיקט, און בעהאַלטענע צוציהענדע תאוה ליעגט איהר אויסגע־גאָסען אין אלע איהרע אברים... א גע׳ממזר׳טע לאָק איבער׳ן שטערן פערוואָרפען, מיט א פּאָר הויכע קאָליערטע שטרימף, א קורצע האַלקע מיט א גערייטעלטע בלוזקע, וועלכע איז געשניטען אויפ׳ן זעלנערישען ארט מיט א טראָלט... ווינקט זי מיט׳ן לאָק, בייסט זיך דיר די תאוה אין די ביינער איין. דער גאַנצער קערפּער גיט איהר א ציטער מיט׳ן וואונק... און דו פיהלסט א געברויך איינצונאָרען זיך אין די בלאַטע, ווייל זי איז שמוטציג.... ביי איהר אין שטיבעל האָט זי שטעהן צוויי בעטען. אויף איין בעטעל קאָסט א רובל; דאָס איז איהר געשעפט, פאר דעם מוז זי באצאָהלען דעם „בעל־הבית“ דריי רובל א טאָג. אויפ׳ן צווייטען בעט שלאָפט זי אליין. הונדערט רובל גיב איהר, אז זי זאָל מיט א „יאָלד“ געהן אויף איהר בעט... דאָס איז איהר היים... זי איז נאָך געגוג יונג, אז זי זאָל קלערען אויף שפּעטער. פון 12 יאָהר אָן איז זי שוין דאָ — ס׳איז איהר גאַנץ גוט, האָט איהרע שעהנע קליידער, איהר קאָרב וועש, געהט זיך יעדען פארנאכט אין קאווע־הויז אריין.

די גראָבע איטע, דעם קצב׳ס טאָכטער פון טעמפּאָוזקע, וויינט ביי־נאכט אין שלאָף, און כאפּט זיך אויף ווי א משוגענע טהייל־מאָל. זי זעהט די געשטאָרבענע מוטער אין חלום. א בייזע נאכט אויף איהר קאָפּ! — וואָלט זי, מאנקע, געזעהען איהר מוטער, וואָלט זי געוויינט? — אדרבה, זי וואָלט גערן געוואָלט זעהען, ווי א מאמע זעהט אויס...

אין פענסטעריל האָט זיך גאָלדה׳ס געזיכט געוויזען. זי האָט דאָס פענסטער אויפגעעפענט, און איהר פאליע נאסע האָר דורכ׳ן פענסטער אריינגעשיקט. ווי א לייכטער ווינד וואָלט דורך דער שטוב דורכגעוועעט. די מיידלעך האָבען זיך אויפגעכאפּט...

א לייכטע האנד האָט אין דער טהיר שטיל געקלאפּט.

מאנקע איז מיט לייכטע טריט צו צו דער טהיר, און מיט א קלאָפּענדיג הארץ, ווי זי וואָלט א חתן ערווארט, האָט זי די טהיר אויפגעשלאָסען. עס האָט זיך אריינגעשלייכט גאָלדה׳לע. זי איז געווען אויסגעטהון ביז צום העמד, און מיט א טוך ארומגעהילט. דער פריישער פריהלינג־געשמאק, וואָס דער רעגען האָט ערשט אין דער לופט פערשפּרייט, האָט זיך צווישען איהרע האָאָר אויפגעהאלטען... מאניע האָט זי ליידענשאפטליך ארומגענומען און איהרע פרישע ליפּען געקושט. זי האָט זי צו דער קאנאפּע צוגעפיהרט, אנידערגעזעצט זיך נעבען איהר, טיעף איהר אין די אויגען געקוקט און זי האָט גאָלדה׳לען איהרע נאסע האָר געוויזען, דערצעהלט איהר ווי זיי זיינען אויפ׳ן רעגען ארומגעלאָפען, דערנאָך האָט זי זיך צו איהר צוגעטוליעט, איהר די בריסטען ענטפּלעקט — און געקושט זי.... און צו די איהריגע צוגעטוליעט.... איהרע פולע, קילע הענד געהאלזט, און דאָס פּנים אין איהר פולען האלז איינגעגנאָרעט.

מאנקע האָט זי געוואָלט אריינגעהמען צו זיך אין שטיבעל אריין, אז זי זאָל מיט איהר דורכשלאָפען די נאכט. האָבען די איבעריגע מיידלעך נישט געלאָזט. זיי האָבען זיך ארום איהר ארומגעזעצט, איינע האָט איהר די האָר צולאָזט, די צווייטע האָט איהר אין נאַקעטען נאַקען געקושט, און געבעטען זי, אז זי זאָל פּאָרלעזען די מעשה מיט די „שעהנע מאַרי“. דאָרט, וואו דער „שוואַרצער יונגער־מאַנטשיק“ האָט זי אריינגעבאפּט צו זיך אין קערקער.

גאָלדה׳לע האָט געקענט לעזען, און האָט געלעזען מעשה־ביכלעך. נור יעדעס מאָל, ווען זי איז געקומען צו זיי — האָט זי זיי געמוזט

פאַרלעזען די מעשה פון דער „שעהנער מארי“, — און יעדעס מאָל פלעגען זיי זיך אנידערזעצען ארום רוהיג און אויסהאָרכען מיט די אונ־געדולדיגקייט, נישט דוקא ווי זיי וואָלטען עס דאָס ערשטע מאָל גע־הערט, נור ווי די פּערזאָן פון די ערצעהלונג קעהרט זיך מיט זיי אָן גאָר א נאָהענטע. גאָלדה׳לען האָט די מעשה שוין נישט אינטערעסירט. שוין דריי יאָהר ווי זי לעזט אלץ פאר זיי פאַר די מעשה. נור דאָס „הויז“ האָט פון קיין אנדערע מעשה נישט געוואָלט הערען. איינע האָט שוין געבראכט צו־שלעפּען דאָס „מעשה ביבעל“ די „געהיימע מערדער“, געבראכט איהר די לאָמפּ, און אלע האָבען זיך ארום איהר געזעצט. איינע האָט די צווייטע אוועקגעשטופּט, אז זי זאָל נעהענ־טער זיין צו גאָלדה׳לען, און זיינען שטיל געוואָרען אויסהאָרכענדיג.

גאָלדה׳לע האָט אָנגעהויבן צו לעזען פון דעם אָרט וואו עס ווערט דערצעהלט, ווי דער „שווארצער מערדער“, וואָס האָט צום טויט פער־ליעבט זיך אין די „שעהנע מארי“, „וועלכע האָט געהאט אויגען ווי די שטערען ,און א געזיכט ווי דער מאָנד“ — האָט ער זי ארויסגע׳גנב׳עט א נאכט פאַר דער חתונה מיט איהר „הייס־געליעבטען“ ראָבערטען, און ער האָט זי ארייגעשליידערט צו זיך אין קערקער, און ער איז געשטאַ־נען און ער האָט פאַר איהר אויסגעגאָסען זיין הייסע ליעבע, און ער האָט זי צוגערעדט, אז זי זאָל פערגעסען אָן איהר ראָבערט, וועלכער איז יעצט ביי איהם געפאנגען, און אז מיט איין וואָרט „יאָ“, קען זי איהם גליקליך מאכען און זיך גליקליך מאכען און ווערען די קעניגי־ן פון די „געהיימע מערדער“. די „שעהנע מארי“ וויל אָבער ניט ברעכען דאָס וואָרט, וואָס זי האָט פערשפּראָכען איהר ראָבערט׳ן צו זיין זיינע, ביז צו דעם לעצטען שאָפּעל ערד. זעהט דער „שווארצער מערדער“, אז מיט גוטען וועט ער ניט קענען אויספיהרען, טהוט ער א פייף און עס לויפען אריין פופציג זיינע באנדיטען „מיט שווארצע אויגען אין די שטערען“ און „מיט געשארפטע שפּיזען אין די הענד“.

— גיב זיך אונטער!“ גיט ער א רוף אויס.

— א מכה דיר! א מכה דיר. — ברומען די מיידלעך העכסט אויפגערעגט אין דער שטיל...

עס עפענען זיך די טהירלעך פון די „פּערנומענע“ שטיבלעך, און מיידלעך, אויסגעטהון ביז צום העמד גנב׳ענען זיך ארוים פון די איינ־געשלאָפענע געסט, קומען אויך אהער צו גאָלדה׳לע, און הערען זיך איין

אין דער שטיל, צו דעם וואס גאָלדה'לע לעזט ווייטער.

„... האָט ער זי געהייסען אויסטהון נאקעט אזוי ווי גאָט האָט זי בעשאפען, און געגעבען א בעפעהל, אז מען זאָל ארייננבררענגען דעם געבונדרענעם ראָבערט'ן, ער זאָל זיך צוקוקען מיט זיינע אייגענע אויגען ווי איהר שעהנער קערפּער וועט ווערען בעזיטצען פון „דעם שווארצען מערדער“ — און דערנאָך ווערען צושניטען אויף שטיקלעך. — דער „אונגליקליכער“ ראָבערט האָט געבעטען זיין ברויט, אז זי זאָל נישט לאָזען אונטערקומען איהרע יונגע יאָהר פון דעם מערדער'ס האנד. האָט די „שעהנע מארי“ איהם אזוי אָבגעענטפערט:

— „אזוי לאנג ווי עס טהוען אונזערע שטערן אין הימעל לייכטען, אזוי לאנג וועל איך אונזער הייסע ליעבע ווי מיינע אויגען אין קאָפּ אָבהיטען.“

— אָך, שעהנע מארי! — האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט דער „שווארצער רויבער“ געהייסען, פיער בעדיענטע זאָלען איהר דאָס העמד אויסציהען און די שפּיזען גרייט מאכען. נור אזוי ווי עס איז געוואָרען ענטפּלעקט איהר יונגעס לייב, איז דער „שווארצער מערדער“ פערבלענדט געוואָרען פון זיין הערליבקייט און שעהנקייט:

— „שטעהט! האָט ער געגעבען א רוף אוים צו די מערדער מיט די שפּיזען.

— „לאָזט מיך מיט איהר אליין — האָט ער געגעבען א בעפעהל. אין איין מינוט האָבען אלע דאָס קערקער פערלאָזט, און עס איז נור איבערגעבליבען די „שעהנע מארי“ מיט'ן שווארצען מערדער אליין.

„האָט ער זיך געגעבען א וואָרף צו איהרע פים און האָט אזוי געזאָגט:

„שעהנע מארי! דיין שעהנעס לייב האָט אָנגעצונדען דעם פלאם פון דער ליעבע אין מיין הארץ, און נישט מיט דיין אונשולדיגעם יונג בלוט, וואָס עס וועט ווערען פערגאָסען דורך מיין האנד, וועל איך קענען פערלעשען דאָס העלישע פייער פון די ליעבע, וואָס פלאקערט אין מיין הארץ — נור דיין מונד און דיינע זאנפטע קושען, זיי וועלען קענען פאַרלעשען. זעה! איך בין דער קעניג פון די „שווארצע מערדער“ — מיין האנד טהוט אייזען ברעכען, נור די ליעבע פון א פרוי איז שטארקער פון אייזען. מיין האנד טהוט מענשענס בלוט פערגיסען און מענ־

שענס רייכטהום רויבען — נור די ליעבע פון די פרוי קען זי ניט רױ־בען... שעהנע מארי! ווי א אונמעכטיג קינד ליעג איך, קעניג פון די „שווארצע מערדער". צו דיינע פיס, און בעט ביי דיר מיטלייד! ווי א הונד וועל איך ליעגען ביי דיינע פיס. — אויף די הענד וועל איך דיך ארומטראָגען! — ! —"

— שווארצער הונד! א מכה דיר! האָבען די מיידלעך געברומט.

„האָט די שעהנע מארי איהם אזוי אָבגעענטפּערט:

„קעניג פון די שווארצע רויבער! אין דיין האנד בין איך, טהו מיט מיר וואָס דו ווילסט, אָבער פערלאנג ניט פון מיר מיין עהרליכקייט. איך האָב פערשפּראָכען מיין וואָרט מיין היים־געליעבטען ראָבערט׳ען, און זיינע מוז איך איבערבלייבען ביז צום טויט...

— אָט אזוי — האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט זיך דער שווארצער מערדער געגעבען א וואָרף ארויף אויף איהר שעהנעם קערפּער. די שעהנע מארי האָט געשריען רעטונג, אָבער אומזאָנסט איז געווען איהר רופען אין וויסטען וואלד. האָט זי געביסען מיט די ציין די שטריק וואָס האָבען פערבונדען איהרע הענד. אָבער אומזיסט! די שטריק זיינען געווען צו שטארק פאר איהרע עדעלע ציין.

אין דער שטוב איז געוואָרען זעהר שטיל. די מיידלעך האָבען דעם אָטהעם אויפגעהאלטען — איינהאָרכענדיג וואָס וועט דאָ זיין.

— זי האָט געביסען דעם מערדער׳ס פינגער, איינגעביסען זיך אין זיין הארץ....

— אָט אזוי, לאָז דיך ניט! לאָז דיך ניט! האָבען די מיידלעך שוין הויך געשריען.

„נור באלד דאך איז דער שוואכער ווייבליכער קערפּער געלעגען ווי א געבונדענער קרבן אונטער דעם מערדער׳ס האנד.

— מאמע, קרוין, מאמע לעבען, — האָבען די מיידלעך געוויינט הויך.

„פּלוצלונג האָט זיך די טיהר געעפענט א פראל אויף, און זשאנדארען מיט בלויזע שווערדען אין די הענד זיינען אריין, געגעבען א חאפּ דעם באנדיט.

— א — א — — — — — — — — — — — — — — — — —

*

אין שטוב איז שטיל געוואָרען. גאָלדה'לע האָט אויפגעהערט צו לעזען, און האָט די גאנצע צייט געקוקט צו דעם פערמאכטען שטיבעל: וואָס דאָרטען טהוט זיך... די מיידלעך האָבען געשמועסט פון די מעשה. מאניע האָט מיט שטייפע טריט שפּאציערט איבער דער שטוב אהין און צוריק. ווייזענדיג איהרע קאָליערטע זאָקען פון דער קורצער האלקע, און האָט געוואונקען מיט'ן לאָק פאר זיך, און האָט געערדט צו זיך, יאָלד! יאָלד! יאָלד!

דעם בעל הבית'ס טאָכטער האָט זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער'ן ווענטיל פון א פערמאכטען חדר'ל און נייגעריג דורך א שפּאלט אריינגעקוקט.

רויטע בלוט פלעקען האָבען אויף איהרע באקען געבליהט. די ברוסט איהרע האָט זיך הויך בעוואויגען, און זי האָט הויך און ווארם אָבגעאָטהעמט, אז דאָס בלוט אין איהרע הענד האָט געציטערט און געוועקט זיך.

מאניע האָט עס בעמערקט. זי איז פלינק צו צו איהר, איינגעביסען איהרע דינע טרוקענע ליפּען אין דעם מיידעל'ס באקען, און האָט דאָס מיידעלשע בלוט מיט'ן פולען מויל אויסגעזופּט...

— —

אין פענסטער האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו גרויען די וואנד פון דער געגענאיבערדיגער מויער...

אַ ברוגז

מיט אַ פערביטערט הארץ בין איך פון דער היים אוועקגעלאָפען און געלאָזט זיך געהן נאָך ליענטשיץ צו מיין מוהמען נחת־פּערלען.

געוועזען איז עס איינער פון יענע טעג, וואָס נאָך דעם וועטער איז שווער צו וויסען, אויב עס איז אַ ווינטער אָדער אַ זומער־טאָג: דער הימעל איז גרוי בעוואָלקענט, די ערד פייכט און דער שטח איז מיט אַ שווערער לופט אָנגעפילט.

דער וועג, וואָס איך געה אויף איהם, ציהט זיך שטום־טויט ווייט אוועק, און אין דעם ראָוו וואָס איז צווישען דעם וועג און די ווייטע בע־וואָלקענטע פעלדער, פּאַשען זיך קיה און פערד. נעבען זיי זיצען קליינע שקצים׳לעך, איינגעקאָרטשעט אין ברייטע פּאַטערישע וועסטען, און קוקען אויף מיר נאַרעדיג ארוים פון אונטער די טיעפע היטלען, וועלכע זיינען אריבערגעצויגען איבער זייערע אויערען. עס גלוסט זיך זיי נישט, זעהט זיך אויס, אין אַזאַ וועטער מיט מיר צו טשעפּען, און זיי לאָזען מיך רוהיג ווייטער געהן. באַלד איז אַ קאַרעטע דורכגע־פאָהרען, און איך האָב געוואָרפען אַ בליק אין די קאַרעטע אריין. אינ־ווענינ ליגט עפּעס אַ הערר אויסגעצויגען אויפ׳ן געזעס, און קוקט שטום אין אַ צייטונג אריין, וואָס איז איבער זיינע קניה אויסגעשפּרייט. באַלד איז די קאַרעטע מיט דעם הערן אויף דעם וועג ווייטער אוועק־געפאָהרען.

איך געדענק, אַז דענסמאָל, געהענדיג אויפ׳ן וועג, האָב איך עפּעס פון אַ זאַך געקלערט, וואָס האָט מיך שטאַרק דערשראָקען און פער־שעמט; איך האָב ביי מיר געקלערט, אַז ווען איך וואָלט חלילה אַ יתום געוועזען, מיין מאַמע וואָלט, חלילה, אויפ׳ן „גוטען אָרט" געלעגען, וואָלט איך זי אַזוי ליעב געהאַט, אַזוי ליעב! באַלד אָבער, האָב איך מיך דער־מאָנט, אין וואָס פאַר אַ זאַך איך קלער, און איך האָב מיך אין זיך זעלבסט פערשעהמט: „שטיק גולם, נאַר — האָב איך צו מיר גע־טַ ינה׳ט, — ווער וויל דאָס האָבען, אַז אַ מאַמע זאָל שטאַרבען? ווער?"

באלד האָב איך מיך אליין געטרייסט, אז איך מיין חלילה נישט דאָס. וואָס הייסט א מאמע זאָל שטארבען! איך מיין עפּעס גאָר אנ־דערש; אז עס שטארבט חלילה ביי וועם א מאמע, איז דאָך אזוי נישט גוט, גאָט איינער!

און געדאכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי מיין אייגענע מאמע וואָלט אויף מיר רחמנות געקריגען, און מיט גרויס ערבארימקייט נעהמט זי מיין קאָפּ ארום און גלעט מיך אזוי ווייך מיט איהר האנד אויף מיין באק, און זאָגט צו מיר מיט א גוט ערבאַרעמדיג געלעכטער׳ל:

— נארעלע, ווער וויל דאָס האָבען, אז זיין מאמע זאָל שטאר־בען? ווער?....

די גרויע וואָלקען זיינען טינקלער און געדיכטער געוואָרען, און האָבען זיך הארטער צו דער ערד אראָבגערוקט. דער זאמד אויפ׳ן וועג איז פייכטער און אָנקלעבענדיגער, און דאָרטען ווייט בעהאַלטען זיך די פעלדער אין א געדיכטען טוי־נעפּעל. א גויה איינגעוויקעלט אין א גראָב טוך איז דורכגעלאָפען, זי האָט זיך געאיילט, ווייזט אויס, וואָס גיכער אהיים צו קומען. באלד איז א פוהר פון ווייט אָנגעקומען צו פאָהרען. די צוהיצטע, מאטע פערד זיינען מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ, פּאמעליך, מיט קליינע טריט צו דער שטאָדט צוגעגאנגען. דער פויער, וואָס איז אויף דער פוהר געזעסען, איז געווען איינגעהילט אין א פייכ־טען זאק, און ער האָט מאט געקוקט אויף די אָבגעאַרבעטע פערד. דער הוט איז ביי איהם ביז אין האלבען קאָפּ געווען ארויפגערוקט, די פייכ־טע האָר האָבען זיך איהם געקלעבט אין אָקסענדיגען, בעשמוצטען שטערן; אין זיינע קליינע שווארצע אויגען האָט עס געבלישטשעט: געלויבט צו גאָט, מיר זיינען שוין אין דער היים! אנטקעגען פון דער שטאָדט צו איז א צווייטע פוהר אָנגעקומען צו פאָהרען. די פערד האָ־בען נאָך זיכער געשטעלט זייערע הארטע טריט אין דער פייכטער ערד, און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער האָבען זיי זיך ערגעץ וואו אין דער וועלט אריין געאיילט.... דער פויער, וואָס איז אויפ׳ן וואָגען געזעסען, איז נאָך אין א טרוקענעם זאק געווען איינגעהילט. דעם הוט גוט, ביז אין די האלבע אויערען אראָבגערוקט, און ער האָט רוהיג פאר זיך גע־קוקט, אין זיינע אויסגעלאָשענע אויגען איז עפּעס אומעטיגעס געווען: דער וועג הויבט זיך ערשט אָן...

באלד האָט זיך געוויזען א געלער קלאָץ מיט רויטע אָבגעפּארבטע פּאסען. ליגענדיג האלב אויסגעבויגען פון איין זייט וועג צו דער צווייטער זייט אריבער, — א גרענעץ צווישען דעם וועג און דער שטאָדט. פון איין זייט איז דער קלאָץ געוועזען העכער, און עס האָט זיך פון דער הויך א קייט אראָבגעצויגען, ביי א בודקעלע. איינגעוויקעלט אין א פוטער, זיצט מיין מוהמע נחה־פּעריל. זי האָט אָבגעדונגען דעם שטאָדט „שלאָבען", און זי לאָזט נישט קיין פוהר פון דער שטאָדט ארויס און נישט קיינע אין דער שטאָדט אריין, וואו מען בעצאָהלט איהר נישט דערפאר. עס דאכט זיך, אז זי איז די שומר'טע פון דער שטאָדט. ווען זי וויל, גיט זי א ציה ביי דער קייט, לאָזט דעם קלאָץ פון דער הויך אראָב, און שניידט אָב ליענטשיץ פון דער גאנצער וועלט.

איך בין צו איהר צוגעגאנגען, נאָר איבער די בלאָטע אָבער, ווייל איך בין פאמעליך מיט מורא געגאנגען, האָט זי מיינע טריט נישט געהערט, און זי איז געזעסען איינגעוויקעלט אין איהר פוטער, און האלט דעם קאָפּ אראָבגעבויגען און דרימעלט.

— גוט נאָוועגד! — האָב איך שוואך ארויסגערעדט.

זי זיצט און הערט נישט.

— גוט נ'אָוועגד! — האָב איך נאָך א מאָל, שוין א ביסעל העכער, מיט הארץ־קלאפּען געזאָגט.

מיין מוהמע זיצט. עס האָט זיך מיר געדאכט, אז מיט צופלייס מאכט זי זיך אזוי, זי וויל מיך נישט זעהען.

איך בין געשטאנען און געווארט.

דאָך האָט זי זיך אומגעדרעהט, און דערזעהענדיג מיך, האָט זי מיט דעם רוקען א שוידער געטהון און געזאָגט: „שמואל", באלד האָט זי ווייטער דעם קאָפּ אראָבגעבויגען, און איז ווידער שטיל געבליבען. געדאכט האָט זיך מיר דערנסמאָל, אזוי ווי איך וואָלט ביי א קלאמקע פון א טהיר אָנגעהמען, פּרואווענדיג זיך צו עפענען. די טהיר איז פערשלאָסען.

באלד, נישט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, האָט זי מיך געפרעגט:

— מיט וועם ביסטו געקומען?

געדאכט האָט זיך, אזוי ווי א פערשלאָפען קול וואָלט פון אונטער דער באנק אפער גערעדט.

— מיט אַ פייער, ער האָט זיך דאָרט אין דאָרף אָבגעשטעלט — ווייז איך איהר מיט'ן פינגער.

און זי איז שטיל געוואָרען און האָט ווייעדער דעם קאָפּ אראָבגעהאַלטען, צו דרימלען, אויב וואָס?

דערנאָך האָט זי פּאַמעליך דעם קאָפּ אויפגעהויבען, געוואָרפען אויף מיר א חשדי'גען בליק און האָט ביטער אָבגעזיפצט.

מיין מוהמעס קרעכין האָט מיך בערוהיגט. געוועזען איז עס עפּעס ווי אַן אונטערשריפט אונטער זעהר אַ שווערען קאָנטראַקט.

שטיל בין איך נאָך איהר אין שטוב אריינגעגאַנגען.

— זעץ דיך. שרה דאָבריש וועט באלד קומען, וועט זי פייער מאַכען. —

באלד האָט זי די שטוב פערלאָזט.

אין שטוב האָט שוין אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען. די צוויי איבערגעבליבענע שויבען, וואָס דאָס פאָרהענגעל האָט זיי נישט פערשטעלט, זיינען פערלאָפען געווען, און טריבע טרעהרען זיינען איבער זיי גערונען. פאר די צוויי אויפגעבעטע בעטען איז מיין פעטער'ס, עליו־השלום, בילד געהאנגען, און דעם טויטענס אויסגעבלייכטע גע־זיכט האָט שטרענג אויף מיר געקוקט און גוט אכטונג געגעבען אויף אלץ, וואָס איך טהו. אויף דער צווייטער זייט וואַנד איז ביי דער שאנק א קאָמאָד געשטאַנען, בעדעקט מיט א געשטריקטען טישטוך. אויף איהם זיינען געווען אויסגעשטעלט פערשיעדענע קאָלירטע טע־לער, צוזאַמען־געגלייסטע גלעזערנע קלאָשען, צווישען זיי איז אויך גע־שטאַנען א גלעזערנע צוקער־פּושקע. איך האָב עס אויפגעדעקט. אינ־ווענינג איז נאָך געלעגען וואַטע, אודאי נאָך פון מיין פעטער'ס אתרוג, עליו־השלום.

איך האָב מיך אַנידערגעזעצט ביים טישעל, גענומען א ספר'ל אין האַנד אריין און האָב דערינען אריינגעקוקט.

אין האַרץ האָב איך מורא געהאַט, אז עס זאָל מיר חלילה נישט איינפאַלען, צוצוגעהן און די צוקער־פּושקע צו צוברעכען, אָדער גלאַט אַזוי נעהמען א טעלעריל פון קאָמאָד, און עס אויף דער ערד אראָב־וואַרפען, נאָר איך האָב מיר די בייזע מחשבות פון קאָפּ פעריאָגט און אין ספר'ל זיך פערטראַכט.

באַלד האָט זיך די טהיר אויפגעעפענט, און אַ מיידעל איינגעווי־קעלט אין אַ טוך איז אריינגעקומען.

זי האָט דאָס טוך פון איהר קאָפּ אראָבגערוקט, און עס האָבען זיך בעוויזען איהרע צוזאמענגעפרעסטע האָר און איהרע שלייפען.

זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און האָט געקוקט אויף מיר מיט איהרע צוויי גרויסע אויגען. מען האָט דערקענט אין איהר, אז זי וויסט נישט וואָס צו זאָגען, און וואָס צו טהון.

באַלד האָט זי דאָס לעמפּעל אָנגעצונדען און זי האָט עס אויף דעם טישעל פאר מיר אנידערגעשטעלט.

איך האָב מיך טיעף אין ספר'ל פערטראַכט.

— דו ביסט דער מוהמע מלכה'לעס זוהן ? — האָט זי מיך פּלוצ־לונג געפרעגט, אראָבבויגענדיג דעם קאָפּ, צוהאַקענדיג האָלץ אויף דר'ערד.

— יאָ — ענטפער איך איהר. און דו ביסט דער מוהמע נחה פּע־ריל'ס טאָכטער ?

— יאָ — זאָגט זי.

און איך האָב ווייטער אין ספר'ל אריינגעקוקט.

— לאַנג וועסט דו פערבלייבען ? — האָט זי מיך ווייטער גע־פרעגט.

— איך קלעהר דאָ, אין בית־המדרש צו לערנען. — זאָג איך איהר מיט זעהר אַ ערנסטען טאָן.

— טאַקי ? — פרעגט זי.

— יאָ. — פרעה איך מיך אויף מיין איינפאַל, — די צייט איז ביי אונז שלעכט, דער טאַטע פערדיענט נישט, ער קאָן מלמדות־געלט נישט צאָהלען, בין איך געפאָהרען אין דער פרעמד לערנען.

— צייט דער טאַטע, עליו־השלום, איז געשטאָרבען, — זאָגט זי מיט אַ טרויעריגען ניגון, און נעמט אָן מיט די פינגער דעם שווארצען סאַמעט בענדיל, וואָס זי טראָגט אויפ'ן האַלז, איז ביי אונז אויך די צייט שלעכט. דער „שלאַבען" איז טייערער געוואָרען. מען איז וואָך גאַנצע נעבכט און מען פערדיענט גאָר נישט.

באַלד זאָגט זי ווייטער :

— דאָ וועסט דו קענען לערנען, שלאָפען וועסט דו ביי אונז, שבת און יום־טובים וועסט דו אודאי אויך עסען ביי אונז. און מאָרגען ווע־

לען מירביידע אריבערגעהן צו דער מוהמע רבקה'לע — א געשעפט, „טעג", וועסט האָבען וואו צו עסען.

איך קוק אויף איהר און שוויג.

— וועש וועט דיר אויך נישט קאָסטען, — זאָגט זי ווייטער, — אין איינעם מיט די אונזערע וועט מען דיינע אויך אויסוואשען. נישט געזאָרגט, וועסט דיר א עצה געבען.

איך האָב מיך אין שטיבעל ארומגעקוקט, און אלץ האָט מיר שוין אזוי פריינדליך, אזוי היימיש אויסגעוויזען.

— דאָ, זעהסט, — זאָגט זי צו מיר, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם שטיקעל ליידיגען אָרט, וואָס איז צווישען דעם שענקעל און דעם קאמאָד, — וועט מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען, בעטגעוואנד איז אָהן עין־הרע דאָ ביי אונז גענוג.

איך האָב געוואָרפען א בליק אויף דעם ליידיגען שטיקעל ווינקעל, און א ווארימקייט איז דורך מיין הארץ דורכגעלאָפען. דאָ וועט מיין „מקום מנוחה" זיין.

— גוט ? — און איהרע צוויי גרויסע אויגען האָבען ליעבליך גע־שמייכעלט צו מיר.

איך האָב געשוויגען און געקוקט אויף איהר.

און קוקענדיג דערנאָך אויפ'ן פענסטער — האָב איך מיר גע־טראכט: דרויסען איז פינסטער, און איך בין אין דער היים...

זי האָט מיר א גלאָז טהיי דערלאנגט.

— טרינק, דערוואָרים דיך, באלד וועט די וויעטשערע פארטיג ווערען.

די טהיר האָט זיך אויפגעעפענט, מיין מוהמע איז אריינגעקומען.

איך, האלטענדיג דאָס גלאָז טהיי אין דער האנד, האָב איך עפּעס ביי מיר געפיהלט. אז איך טהו א עולה.

— ווייסט, מאמע, שמואל דער מוהמע מלכה'לעס איז היע אהער געקומען לערנען. ער וועט עסען „טעג", ביי אונז וועט ער נעכטיגען, וואָס נישט ?

די מוהמע האָט אויפגעעפענט דעם פוטער, און עס האָט זיך גע־וויזען דאָס שווארצע באנד, וואָס זי טראָגט אויף איהר האלז.

מיין מוהמע האָט אָבגעזיפצט און געשוויגען.

— זעהסט, מאמע, דאָ, צווישען דער שאנק און דעם קאמאָד וועט

מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען. דאכט זיך ביי דער מוהמע רבקה'לע איז דאָ א איבריג בעטעל, איך וועל מאָרגען צו איהר ארי־בערגעהען.

— מאך דיך נישט צו נאר! שמואל וועט מאָרגען אהיים פאָהרען.

און אראָב־בייגענדיג דעם קאָפּ האָט זי אין דער שטיל געזיפצט.

— א קינד מאכט זיך צום נארען, האפּט זיך אויף און לויפט פון דער היים אוועק. אוי, אוי, יונגע נארישע קינדער!

שרה דאָבריש איז געשטאַנען אין מיטען שטוב און געקוקט אויף מיר פערוואונדערט און רחמנות'דיג.

איך האָב מיך פערשעמט אין ספר'ל פערטראכט.

אין שטוב איז שטיל געוואָרען.

באלד האָט זיך געהערט א פוהר פאָהרען, און מיין מוהמע איז פון שטוב ארויס.

שרה דאָבריש האָט שוין גאָר נישט גערעדט, דאָס פּנים האָט זי אין קוימען פערבאָרגען.

איך בין צום פענסטער צו און אויף דער גאס ארויסגעקוקט. דרויסען איז זעהר פינסטער געוועזן. באלד האָט זיך א קלאפּען פון רעדער געהערט, און א פוהר מיט א לאמטערן איז דורכגעפאָהרען. די פוהר איז געפאָהרען, און פון דער ווייטענס האָט זיך א פונק ליכטיגקייט אין דער פינסטערניש געטונקט...

*
* *

אויף מאָרגען אין דער פריה האָט מיך מיין מוהמע מיט א פּויערישער פוהר אויפגעדונגען און מיך צוריק אהיים געשיקט.

שרה דאָבריש, מיין מוהמעס מיידעל, איז געשטאַנען ביים שלאָבען און האָט מיר נאָכגעשריען:

— פאָהר געזונדערהייט, גרים די מוהמע מלכה'לע.

די פוהר איז ווייטער געפאָהרען.

דער הימעל איז געוועזן בעוואָלקענט. א געדיכטער קאלטבלוטיגער רעגען האָט אָהן אנ'אויפהער פון דער הויך, פאַמעליך, אויף דער ערד געגאָסען, עס איז געוועזן איינער פון די רעגענס, וואָס מען ווייסט נישט, ווען זיי הויבען זיך אָן און ווען זיי לאָזען זיך אויס. עס דאכט זיך, אז עס רעגענט שוין אזוי פון אייביג, די וועלט איז באלד אזוי בעשאַ־

פען געוואָרען מיט'ן רעגען, און עס וועט ווייטער רעגענען, ווייטער, אזוי לאנג ביז די וועלט וועט שטעהן...

און איך האָב מיך איינגענאָרעט אין א ווינקעלע וואָגען אריין, בעהאלטען מיך אונטער דעם נאסען געזעס, און מיינע הענד האָב איך אונטער מיין קאפאָטע ארונטערגעשטעקט, אָנגעטאפט דאָס העמד אויף דער ברוסט, איך האָב ביי מיר געשפירט, אז מיינע הענד זיינען ביי מיר אין דער היים, אין מיין אייגען ווינקעל בעהאלטען.

א קייטיל האָט זיך פון וואָגען אָבגעטשעפעט און האָט אָהן אויפ־הער אין די ברעטער געקלאפט, דער רעגען האָט געקאפיעט, און די קיי־טיל האָט נאָכאנאנד געקלאפט, און עס האָט זיך געדאכט, ווי א הונד וואָלט אונטער א נאסע באָדע געקלאָגט.

און די וואָלקענס ציהען זיך איבער מיין קאָפּ. אָט דאכט זיך מיר, אָט שטרעק איך די האנד אויס און טאפּ זיי אָן, נאָר אָט רוקען זיי זיך העכער ארויף, און דער רעגען קאפיעט, א טראָפּ צו א טראָפּ, און די טראָפּענס פאלען אין די וואסערלעך, וואָס זיינען צווישען דעם וועג און צווישען די ווייטע, נאסע פעלדער, און די וואסערלעך רעדלען זיך, און די פייכטע ערד זאפט אין זיך די טראָפּענס איין.

איך קוק אויפ'ן פויער. ער זיצט איינגעקאָרטשעט דעם קאָפּ אויף דער ברוסט, און זעהט אויס טיעף פער'חושכ'ט. זיינע אויגען קוקען ווייט אוועק, ער האלט אָפען דאָס מויל און שווייגט, נאָר זיין אויסגע־שטרעקטער רוקען, דאכט זיך, ווי ער וואָלט זאָגען, גלייכגילטיג איינ־זאכענדיג אין זיך די טראָפּענס רעגען: וואָס געהט עס מיך אָן?

און די פערד געהען זיך פּאַוואָליע, מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ און שטעלען זיך זיכער זייערע הארטע טריט אין דער פייכטער ערד.

איך קוק אויפ'ן ראָד פון וואָגען, ווי עס דרעהט זיך אריין אין דער בלאָטע. אָט באלד פאָהרט א העלפט ראָד אין דער הויך ארויף, אריינ־ציהענדיג אונטער זיך דאָס אנדערע האלבע ראָד אין בלאָטע, און אזוי דרעהט עס זיך, אמאָל איז איין האלבע ראָד אין דער בלאָטע און די אנדערע העלפט אין דער הויך און דאָס צווייטע מאָל פערקעהרט.

איך קוק מיך אָרום—די פעלדער זיינען בעוואָלקענט און נאס, דער הימעל איז גראָה; ער הענגט, דאכט זיך, נאָר אראָבצופאלען און אלעם צוצודעקען — און געדאכט האָט זיך מיר, אז די גאנצע וועלט, אָט דאָס אלץ, וואָס איז ארום איז ברוגז אויף דער וועלט'ס מאמען, זי אנטלויפט

פון חדר צו דער מוהמען נחה פעריל. און די וועלט האָט אויך אַ על־טערן ברודער, וואָס ער וועט זי פרעגען, ווען זי וועט אהיים קומען: וואו ביסטו דו געווען?

אויפ׳ן פעלד אַקערט אַ פּויער. דאָס פערד איינגעשפּאַנט אין דעם אַקעראייזען, ציהט זיך און שלעפּט זיך איבער דער פייכטער ערד, עס שטעקט דעם קאָפּ ארויס און ציהט ווייט אויס דעם האלז. דאָס אייזען שלעפּט זיך נאָכ׳ן פערד — און דער פּויער געהט הינטער זיי, און שמייסט מיט דער בייטש.

און די פוהר פאָהרט ווייטער. אָט באַלד ווייזט זיך אַ לאַנג שטיק שווארץ אויסגעשניטען פעלד פון טאָרעב. באַלד ציהט זיך אַ שווארץ שטענגעל פון פעלד אין וועג אריין, ווי אַ וועג וואָס פיהרט צו אַ „בית־עולם“ צו.

און ארום שוועבט אַ נעפּעל אין דער לופטען און שטיקט אַלעס צו.

און געדאכט האָט זיך מיר, אז מיר אַלע — איך, דער הימעל, די פעלדער, דער פּויער מיט׳ן אקעראייזען, אַלעס ארום זיטצען אין חדר. עס איז דאָנערשטאג נאָכ׳ן אָנבייסען; די זון איז ערשט ביים שפּיטץ פענסטער, אַ סימן, אז עס איז ערשט האלב איינס, און מיר זאָגען איבער דעם שיעור פאר׳ן רבי, און מיר קענען נישט דורכקומען.

באַלד האָט זיך בעוויזען אַ הויכער פּאַלאַץ ארומגערינגעלט מיט אַ גאָרטען. פון דערהויך האָבען זיך געוויזען פיער גרויסע פענסטער, אין מיטען — אַ באַלקאָן. פון פּאַלאַץ ציהט זיך אַ לאַנגע אַלעע ארום הויכע ביימער.

און איך האָב מיין פּנים טיעפער אין דער קאַפּאָטע בעהאַלטען. די הענד האָב איך אונטער מיין וועסטעל ארונטערגערוקט, אָנגעטאַפּט מיין ברוסט און האָב מיך געפיהלט היימישער, איך בין ביי מיר...

און עס האָט זיך בעוויזען פאר מיינע אויגען מיין ברודער׳ס פּנים, ער שלאָגט מיך גאָר נישט, ער האלט דעם שטעקען אין האַנד און קוקט אויף מיר, קוקט מיך גוט אָן, און ביי דער טהיר שטעהט דער פּויער, ער פערלאַנגט די פערציג גראָשען, וואָס די מוהמע האָט איהם צו־געזאָגט....

און דאָ שטעהט דער פּאַלאַץ — און באַלד אָט עפענט זיך די טהיר פון דעם פּאַלאַץ אויף — און די פוהר פאָהרט מיט מיר אריין, מען גיט מיך ערגעץ אַ נעהם ארויף.... איך ליג אונטער אַ זיידען בעטגע־

וואנד... מיר איז ווארם... באַלד באַד איך מיך אין אַ וואַנע, און דאָ זיינען אָנגעגרייט פאַר מיר נייע קליידער פון קאָפּ ביז די פיס.... איך שפּיר ווי דאָס זיידענע העמד קנאַקט אויף מיין רוקען... און אַ אַטלעסען קאַפּאָטקעלע, מיט אַ גאַרטעלע... איך קוק, דורכגעהענדיג, אין שפּיגעל אריין, איך זעה אויס ווי אַ בן־מלך... צוויי לאַנגע שווארצע פּאות׳ליך....

עפּעס אַ פוהר איז דורכגעפאָהרען, דער פויער איז פון וואָגען אראָב, און עס דאכט זיך, אז ער האָט ביי דעם צווייטען אַ פּאַפּיראָס פערדרויכערט.

... און מען פיהרט מיך אין אַ גרויס צימער אריין.... עס בלישטשען אזוי פיעל ליכט אין זילבערנע רעהרען... ביי אַ לאַנג געדעקטען טיש זיצט אַן אַלטער יוד אויבען אָן.... מיט אַ ווייסע באָרד... אַ זילבערן טאַבאַק־פּושקעלע אין האַנד און קוקט אין אַ ספר אריין... עפּעס אַ יור־דענע אין גרויסע בריליאַנטענע אויררינגען, אין אַ זיידענער הויב, גרייט צום טיש. איז עס מיין מאַמע? ניין... אַ פרעמדע... מען פרעהט זיך מיט מיר... שלום־עליכם... מען קושט מיך... די מחותנת׳טע ווייגט...

עפּעס איז ווער דורכגעלאָפען איינגעוויקט אין רעגען. אויפ׳ן פעלד שטעהט אַ פוהר אָהן אַ פערד. נאָר דער דישעל איז אזוי לאַנג.

... איך זיץ ביים טיש... שמועס אין לערנען... איך פערענטפער אַ הארבען רמב"ם.... דער מחותן ווענדט מיך אָב מיט אַ מר"ל׳ס אַ קשיא.... איך ברענג איהם אַ ראיה פון אַ רא"ש.... אַלע קוקען אויף מיר... נאָר מיין מחותן שטעהט פערגאַפט... די מחותנת׳טע ווישט זיך די אויגען מיט אַ טיכעל... און דאָרט... פון אַ שפּאַלט פון דער טהיר.... אַ זיידען קליידעל... זי האָרכט... זי עפענט ברייטער אויף די טהיר, און קוקט.... איך מאַך מיך ווי גאָר נישט.... און רעד ווייטער, פערענטפער אַ „תבואת־שור“.

... מען פיהרט די כלה אריין... זי איז שעהן ווי אַ בת־מלכה.... אין בלויז זייד און סאַמעט.... אין צוויי שווארצע צעפּ... אין אַ ווייס שער־ציל.... זי לאָזט אראָב דעם קאָפּ... זי שעמט זיך... איך אויך... דאָס הארץ קלאַפּט אין מיר.

... — ווי געפעלט דיר דיין כלה?... די קינדער שעמען זיך! זעהסט, זעהסט ווי רויט ער איז געוואָרען... און איך שטעק מיין פינגער אין גאַרטעל אריין און דרעה מיר איבער׳ן שטוב...

... זיי וועלען זיך אליין געוועהנען איינער צום צווייטען...

.... מ׳גרייט צום טיש... א גרויסער הענגלייכטער הענגט פון באַלקען אַראָב מיט גרויסע בריליאַנטענע גלעזליך... איך מיט מיין מחותן זי־צען אויף איין זייט טיש... זי מיט דער מחותנת׳טע אויף דער צווייטער זייט טיש... דער הענגלייכטער פערשטעלט... זי קוקט אויף יענעם זייט הענגלייכטער, איך אויף דער זייט...

... איך זאָג ווייטער תורה... דאָס פשט׳ל אויף „שחיטת־חוץ“.... פערענטפער דעם רמב״ם.. דער מחותן ווענדט אָב... איך לאָז נישט.... ברענג די גמרא פון חולין.... זי ווינקט.... קוקט אויף מיר: לאָז דיך נישט... אָט אזוי... פערענטפערט... ריכטיג... זי שמייכעלט... האָ?!

מען פיהרט מיר מיין כלה צו... איך מאַך די אויגען צו... איך קוק נישט.... מען גיט מיר א גאָלדענעם זייגער... זי געהט.... נעהם, זאָגט זי, און קוקט מיך אָן.... איך מאַך די אויגען צו און נעהם... איך טראָג איהם אויף די אַטלעסענע וועסט...

... איך זיץ מיט איהר אליין... אין א גלעזערנער אלטאַנקע.... זי קוקט נישט... איך אויך נישט... מען קוקט אין וואַסער אריין.... ניין, אין א ספר׳ל אריין... זי שמייכעלט... ניין... זי זיצט, האַלט דעם קאָפּ אראָבגעבויגען... ניין... זי זיצט און קוקט אויף מיר גלייך אין פנים אריין... איך אויך... גלייך איהר אין פנים אריין... זי וויינט... יאָ, עס רינען אראָב די טרעהרען איבער די באַקען... איך האַלט די צעפּ... ניין... מען מעג דען??... איך קוק אויף איהר... איך וויין אויך... זי האָט אויף מיר רחמנות, אזוי רחמנות...

איך נעהם זי אָן ביי דער האַנד...

„דו האָסט נישט דעם פויער צו בעצאָהלען? האָסט מורא פאַר דיין עלטערן ברודער?...“

איך קוק מיך אום, דער פּאַלאַץ איז שוין לאַנג פערבייגעפאָהרען, עס ציהען זיך נאַסע בעוואַלקענטע פעלדער.

עס בעווייזט זיך א קליין הייזיל, דער שטרוידאַך איז׳ אין רעגען דורכגעווייקט, פון קוימען געהט א געדיכטער רויך ארויס און צולעגט זיך געדיכט איבער׳ן וועג, פאַר דער טהיר שטעהט א פוהר, דאָס אויס־געשפּאַנטע פערד האַלט דעם קאָפּ אין וואָגען בעהאַלטען, און גיט אי־בער זיין רוקען א כפרה דעם רעגען. דער פוהרמאַן שטעהט אין דער טהיר ביי׳ם הייזיל, איינגעקאָרטשעט אין זיין צעווייקטען מאַנטעל,

האַלט די בייטש אין אָרים, פערלעגט די הענד און קוקט גאַרעדיג פון מאַנטעל ארויס:

עס בעווייזט זיך דאָס וועלדיל, עס שטעהט אין רעגען און קען זיך נישט ריהרען, און די בוימער טוליען זיך איינער צום צווייטען.

נאָך דעם וואלד זעהט מען שוין דעם שפּיץ קירכע פון אונזער שטעדטיל ארויס, און מיין הארץ האָט אָנגעהויבען צו קלאַפּען: שוין אין דער היים!...

די משוגענע מאַמע

עס איז געווען א ווינטערדיגער פארנאכט.

די קינדער זיינען געזעסען ארום טיש אין חדר און האָבען זיך מעשיות דערצעהלט פון שדים. דער רבי איז נישט געווען. ער איז געגאנגען מעריב דאוונען אין בית־המדרש. דאָס לעמפּעל האָט זיך נאָך נישט געהאט צוברענט, און די קינדער, זיצענדיג ארום דעם טיש האָבען זיך אָבגעשאָטענט אויף די געגענאיבערדיגע וואנד. די בעוועגענדיגע הענדטלעך האָבען מאָדנע שאָטען געוואָרפען אויף די וענד, וועלכע האָבען זיך געריסעוועט אויף דעם טונקעל גרויען טלאָה אין געשטאַלטען פון נאכטיגע שדים...

די קינדער זיינען איבערגעגאנגען פון דעם שמועס פון די שדים אויף טויטע מאמעס. פערצעהלט האָט נחמ'קע דער יתום. ער האָט ערשט נישט לאנג אויפגעהערט קדיש צו זאָגען, און די קינדער האָבען איהם שטארק מכבד געווען. האָט איהם ווער שלעכטס געטהון, האָט ער איהם באלד איבערגעבעטען מורא האָבענדיג, אז זיין געשטאָרבענע מאמע זאָל נישט קומען ביינאכט צו איהם און ווערגען...

אין א ווינקעל טיש איז געזעסען חיים'ל, א קליין יונגעל פון א יאָהר צוועלף, ער איז געזעסען אין שכנות מיט נחמ'קען, האנד ביי האנד האָט ער זיך אָנגעריהרט מיט איהם און האָט געפיהלט א נאָהענטקייט עפּעס מיט נחמ'קעס געשטאָרבענע מאמע... ער איז דאָך א חבר מיט נחמ'קען, וועט זי פאר איהם אויך דאָרט בעטען אין הימעל...

דעם יונגעל האָט זיך געוואָלט וויינען — האָט ער זיך אָבער פערשעהמט פאר די חדר־יונגלעך. די חדר־יונגלעך האָבען אלץ אין איינעם ווייטער פערצעהלט פון זייערע מאמעס. ער האָט זיך פיעל מאָל געוואָלט אריינמישען אין שמועס. נאָר איהם האָט זיך געדאכט, אז די קינדער לאכען איהם אויס, קוקען אויף איהם און טייטען מיט די פינגער...

דער רבי איז פון בית־המדרש צוריק געקומען.

דאָס קליינע לעמפּעל האָט געלויכטען, דאָס טישעל מיט די קינ־דישע פּנים'לעך זיינען געוואָרען בעלויכטען, זיי האָבען געקוקט אין די גרויסע גמרות, אין די לאַנגע בייטען אויסגעזייעט מיט גמרא אותיות, וואָס האָבען דערמאָנט אָן די לאַנגע ווינטער נעכט...

— זאָגט'ס קינדער — האָט דער רבי אויסגערופען און זיין לאַנגער דאַרער שטערען האָט זיך אָנגעהויבען שאָקלען מיט איין טאַקט איבער די וואַנד.

— שמע מניה תלת... „וועט דאָך זיין געדרונגען דריי זאַכען" — האָט זיך דערהערט אַ כאָר פון קינדישע קול'בעלעך.

חיימ'ל האָט זיך אויך מיטגעשאָקעלט מיט די קינדער.

...טרינה משוגענע!... טרינה משוגענע!...

ווער רופט דאָס אין זיינע אויערען? ער קוקט זיך אום.

...דאָרט ביי דעם פּלומפּ... אין צוגאַנגענעם שניי שטעהט זי, און רייסט זיך די האָר פון קאָפּ...

ווער איז עס, טרינה משוגענע, צו זיין מאַמע?

ניין, דענסטמאָל איז זי נאָך נישט געווען די משוגענע טרינה. דענסטמאָל איז זי דאָך זיין מאַמע געווען.

פרייטיג צונאַכטס, די ליכט ברענען אין די לייכטערלעך, די חלות זיינען צוגעדעקט מיט'ן חלה־„צוועלעכיל", און דער רויטער קדוש־וויין פונקעלט זיך אין פלעשעל. די מאַמע זיצט, אויפ'ן קאָפּ דאָס הייבעל מיט די ווייסע בענדער.

ווער? זיין מאַמע?

„...טרינה משוגענע שטעהט ביים שוואַרצען פּלאָט. אַזוי איינגע־ריכט, אַזוי ברודיג. און די הייטלעך פון די אויגען זיינען אויפגעריסען, און פון די אויגען־הייטלעך גיסען זיך טרערען. אין דער האַנד האַלט זי אַ סדור מיט אָבגעפּליקטע הושענות, אויפ'ן קאָפּ האָט זי אַנ'אַלטען פּריצישען קאַפּעלוש, און די יונגען צופּען ביים קלייד, ביי דער טוך..."

— אוועק זאָלט איהר געהן, יונגען, אוועק...

— טרינה משוגענע! טרינה משוגענע!

זי וויינט, זי לאַכט...

אָמר אביי — האָט אביי געזאָגט... האָט אביי געזאָגט...

— וואָס האָט ער געזאָגט אביי? — פרעגט דער רבי.

— האָט אביי אזוי געזאָגט — אזוי געזאָגט...

...די משוגענע טרינה האָט א שווארץ סאַמעטעל אויפ'ן האלז — דער ארבעל איז אראָבגעריסען, און אז זי געהט, שלעפּט זיך איהר נאָך א בלאָטיגער שלומפּער...

א מאָל איז ער אהיים געקומען אויף דער נאכט פון חדר, א קליין יונגעל איז ער נאָך דענסטמאָל געווען ווי שלמה'לע דעם רבי'נס. דער בעהעלפער האָט איהם אָבגעפיהרט. די מאַמע איז געזעסען ביי דעם ווינטער־לאָמפּ און האָט די ווארעמע וועש אונטערגעשטריקט. אין דעם אויווען האָבען זיך עפּעלעך געבראָטען, די מאַמע האָט איהם אַן עפּעלע געגעבען.ביים ליכט פון לאָמפּ האָט ער דער מאַמעס האלז געזעהן. ער איז אזוי ווייך געווען — אזוי ווייס. די מאַמע האָט א שווארץ פלעקעל אויפ'ן האלז, און, אז זי לאכט, לאכט דאָס פלעקעל מיט, און אז זי איז משוגע, איז דאָס שווארצע פלעקעל אויפ'ן האלז אויך משוגע. משוגע ? איז דאָס שווארצע פלעקעל אויפ'ן האלז אויך משוגע ?

די מאַמע האָט איהם געקושט... ניין, טרינה די משוגענע ליגט אין מטה אויפ'ן גוטען אָרט... יונגען לויפען נאָך... דאָרט אין דער קיך, ביים ווינקעל זיצט זי...

— חיים'ל, וואו האלט מען ?

— דאָ — טאַפּט דאָס אינגעל מיט די האנד אין דער גמרא.

— שייגעץ איינער ! און דער קאנטשיק שפּרינגט ארום איבער'ן קינד'ס פּנים.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין — וויינט דאָס קינד.

— „...ווי ער רופט די משוגע'נע מאַמע..."

די קינדער לאַכען.

— מתקיף ליה רב פּפּא — האָט רב פּפּא א קשיא געפרעגט.

— וואָס האָט רב פּפּא א קשיא געפרעגט ? הער, חיימ'ל ?

— אז צוויי זיינען געגאַנגען אויפ'ן וועג, נו, נו...

...ביי נאַכט איז געווען, און שווארץ איז געווען די נאַכט. אזוי שווארץ, מאַמע קרוין ! א רעגען האָט געגאָסען, פון אויבען און פון אונטען...

ער איז אהיים געלאָפען פון חדר, איינגעוויקעלט אין דעם קאַפּעטיל אויפגעשטעלט דעם קראַגען איז ער געלאָפען...

און זי איז וואס א מאל נעהענטער צוגעקומען צו איהם, זי האט געקוקט אויף איהם...

און ער האט דענסטמאל אזוי רחמנות געקריגען אויף זיין מאמען, אזוי רחמנות... גאט איינציגער!

זי האט איהם ביי דער האנד אנגענומען.

ער האט א ציטער געגעבען. ער האט זיך דערשראקען און איז ענטלאפען פלינק... פלינק...

און איהם דאכט זיך, אז זי איז איהם נאכגעלאפען. און איהם דאכט זיך, אז די האר האט זי געהאט צופלאשעט, און די הענד האט זי פערשפרייט, און איז איהם נאכגעלאפען, נאכגעלאפען...

און ער איז פלינק ענטלאפען.

— חיימ'ל, חיימ'ל, חיימ'ל — האט זי איהם נאכגעשריגען...

יא, ער האט געהערט איהר קול...

זי האט געוויינט, זי האט געלאכט...

— —

טרינה די משוגענע קומט יעדען טאג און שטעלט זיך אנידער פאר זייער טהיר אוןווארט. איינמאל האט ער געהערט, ווי שיינדעלע די שכנה'טע האט אזוי געזאגט: „א מאמעס א הארץ לאזט נישט רוהען: משוגע, און דאך קאן זי און די קינדער נישט פערגעסען"...

און דער טאטע קומט ארויס מיט א פאסעק און טרייבט זי אוועק, זי שטעהט און קוקט אויף איהם. דערזעהט זי א קינד, איהם, אדער זיין שוועסטעריל, שטרעקט זי די הענד אויס, און רופט עפעס, און וויל עפעס, וויינט זי, לאכט זי...

— —

דאס יונגעל האט א ציטער געגעבען, זיין קינדיש גופ'ל איז פון דער באנק אויפגעשפרונגען.

— וואס טהוט זיך מיט דיר, שייגעץ! קיין איין ווארט זאגסט דו דאך ניט, און דער קאנטשיק איז געפאלען איבער זיין פנימ'ל...

דאס יונגעל האט אנגעהויבען צו וויינען.

איהם האט זיך געלוסט צו וויינען, לאנג וויינען, לאנג און לאנג, און אין וויינענדיג האט ער זיך געפונען ביי זיך אין דערהיים.

זיי האבען נאך דענסטמאל געוואהנט אין דער אייגענער שטוב, וואס זיי וואהנען איצט. די מאמע זיצט תמיד אויף דעם קיכען־בענ־

קעל ביים אויוון און קוקט אויף דעם פוס פון טאטענס בעט. שטענדיג קוקט זי אויף דעם פוס, דורך גאנצע טעג, אזוי ווי זי וואלט עפעס דארט געזוכט, און האט זיך ווער צווישען איהר און דעם פוס אוועקגעשטעלט, האט זי געקוקט מיט אזעלכע רחמנות׳דיגע בליקען...

דער טאטע איז בייז, שילט אלע, שלאגט אלע...

די עלטערע שוועסטער סוד׳עט זיך מיט דער מומען.

שכנות קומען אריין, קוקען אויף איהם און קרעכצען...

טייל׳מאל קומט ער אהיים אויף דער נאכט פון חדר, מיט דעם לעמפעל אין דער האנד. אין דער שטוב איז טונקעל. עס איז קיינער ניטא, נאר די מאמע זיצט איינע אליין ביים קיכען־ווינקעל און קוקט אויפ׳ן פוס.

ער געהט צו צו איהר: מאמע.

זי רופט זיך גאר נישט אן.

ער הייבט אן צו וויינען פאר דער מאמע: מאממע מאמ־מע!...

זי רופט זיך גאר נישט אן... נאר קוקט אויפ׳ן פוס פון טאטענס בעט...

קומט אריין די עלטערע שוועסטער, און גיט איהם ברויט מיט פאווידלע.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ער האט שוין אן אלעם פערגעסען.

אין הויף איז זיך א סוכה געשטאנען, א סוכה נאך פון סוכות.

די מאמע איז אליין אין דער סוכה... ניין... דענסטמאל איז זי שוין טרינה די משוגענע געווען...

און מען שלאגט זי יעדען טאג מיט שטריק, מיט שטיקער העלצער.

ער זעהט, ווי מען שלאגט זיין מאמע, דער טאטע אליין שלאגט, די פעטער שלאגען... און די מאמע רייסט די האר פון קאפ, אבער ניין, זי איז גאר רוהיג, גאנץ רוהיג נאר זי קוקט אויף איין ארט מיט אויסגעגלאצטע אויגען.

ביי נאכט הערט איהר טייל׳מאל ווי זי וויינט... „מ׳דארף זי שלאגען“, מען זאגט, אז עס איז אזא רפואה.

מען גיסט איהר קאלט וואסער אויפ׳ן קאפ.

און זי ציטערט אזוי.

מען דארף עס. עס איז אזא רפואה.

מען מעג שלאָגען א מאמע ? יאָ, מען מעג ?...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און א מאָל ביי נאכט, אין זעהר א פינסטערע נאכט. די שדים מוזען שפּאַצירען אין די גאסען אין אזא נאכט, און די מאמע איז אליין אין סוכה צווישען די שדים...

רבונו של ע״לם.

אויף דער סוכה איז קיין מזוזה ניטא, קיין קריאת־שמע האָט זי אויך ניט געלייענט, אוי, פיעל שדים מוזען דאָרט זיין...

ער האָט זיך צוגע׳גנב׳עט צו דער סוכה, און האָט געהערט ווי עס ברומט ארויס פון דער סוכה...

עפּעס אזוי שרעקליך...

א גאנצע נאכט האָט ער דענסטמאָל ניט געקענט שלאָפען, פון דער סוכה ברומט עס ארויס...

ווער ברומט, די מאמע צו די שדים ברומען ?

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

א מאָל האָט מען איהם פון דער היים אוועקגעפיהרט, איהם מיט זיינע צוויי שוועסטער, צו דער מומע נחה. און דער טאטע איז ערגעץ־וואו געהאט אוועקגעפאָהרען.

די מאמע איז עפּעס שוין ניט געווען. זי איז ניט געשטאָרבען, מען האָט זי ניט אויפ׳ן גוטען אָרט געפיהרט, נאָר זי איז שוין אוים מאמע געוואָרען...

עפּעס לויפט זי אין גאס ארום. יונגען לויפען איהר נאָך. מען וואַרפט איהר שטיינער נאָך. און זי שטעהט א גאנצען טאָג אליין ביי דעם פּלומפּ...

זעהט ער זי — ענטלויפט ער פלינק אהיים, אז ער זאָל זיך מיט דער מאמע ניט צוזאמען בעגעגענען.

עפּעס וואָלט ער יאָ געוואָלט זיך מיט דער מאמע צוזאמען טרעפען, נאָר ניט אויף דער גאס. ערגעץ־וואו דאָרט, אין א בעהאַלטען אָרט, אז עס זאָל קיינער, קיינער ניט זעהן...

דענסטמאָל וואָלט ער צוגעגאנגען צו איהר אין דער שטיל, גאָר אין דער שטיל, ער וואָלט זי ביי דער האנד אָנגענומען און וואָלט אזוי געזאָגט :

— מאמע... מאמע...

און וואָלט פלינק ענטלאָפען.

— פאַר וואָס ? עס איז דאָך אַ מאַמע, מיין מאַמע !

ניין, ענטלאָפען וואָלט ער נישט. ער וואָלט געשטאַנען.

ער שטעלט זיך פאָר, ווי ער וואָלט געשטאַנען — אָט גייט איך צו איהר, אָט אזוי, נעהם זי אָן ביי דער האַנד.

אַ משוגענע האַנד — — פלינק...

— פערמאַכט די גמרות, נעהמט די סדורים — זאָגט דער רבי. די קינדער שטעהען און דאַווענען מעריב.

„והוא רחום יכפר עון...“

— פאַר וואָס וואָלט איך ענטלאָפען ? — עס איז דאָך מיין מאַמע ! מיין מאַמע, מיין מאַמע...

די קינדער האָבען זיך שוין די קאַפּאָטקעלעך אָנגעטהון. די לאַמ־טערען גענומען אין די הענד און זיינען אהיים געגאַנגען.

אַ גרויסע לבנה וואַנדעלט אין הימעל, די לבנה קוקט צו איהם אראָב מיט אזוי פיעל רחמנות. איהם דאַכט זיך, אז די לבנה האָט אויך אַ משוגענע מאַמע, דורך דעם חבר'ט זי זיך מיט איהם...

איז ער אָנגעקומען אין קליינעם ליקעל אריין, פאַר זייער הויז, איז ער פּלוצלונג שטעהן געבליבען. ביי דער וואַנד אָנגעלעהנט הינ־טער די רינע איז זי געשטאַנען, טרינה די משוגענע...

דעם קאָפּ האָט זי ארויסגעשטאַרט פון דעם שווארצען צוריסענעם טוך און האָט דאָס ערגעץ־וואו געגלאָצט מיט די אויגען...

צוגעהן, צו נישט צוגעהן ?

זי קוקט אויף איהם. דער מאַמעס בליק, זי שווייגט. נאָר דאַכט זיך זי שמייכעלט. וואָס שמייכעלט זי ?

— מאַמע, מאַמע, דו ביסט מיין מאַמע ? יאָ ? האָט דאָס יונגעל געפּרעגט און אומגעקוקט זיך, אויב קיינער הערט נישט, אויב קיינער זעהט נישט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו איהר, האַרט נעבען איהר :

— די ביסט מיין מאַמע ? יאָ ? דו ביסט ?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען, נאָר מיט די אויגען ערגעץ־וואו געגלאָצט...

— פאַר וואָס ביסט דו נישט אין דער היים? פאַר וואָס לויפסט דו אין די גאַסען אַרום?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— מאַמע, פאַר וואָס שווייגסט דו? פאַר וואָס?

און דאָס יונגעל איז אַרויסגעבראָכען מיט אַ געוויין.

נאָר זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— ווילסט עסען? יאָ, ווילסט עסען? זאָג, ווילסט עסען?

זי האָט זיך גאָר און גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז אַריין פלינק אין דער שטוב און געזאָגט „גוטען אָבענד“.

אין שטוב איז אומעטיג געווען און טרויעריג. דער טאַטע איז געזעסען ביים טיש און האָט עפּעס געגרעבענט. די עלטערע שוועסטער איז געשטאַנען ביי דער קיך, און האָט עפּעס געקאָכט.

— חיימ׳ל, ווילסט עסען? — האָט איהם די שוועסטער געפרעגט.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב דער טאַטע הערט נישט, איז צו־געגאַנגען צו דער שוועסטער:

— לאה, די מאַמע שטעהט אין דרויסען.

די שוועסטער האָט נאָר פערביסען די אויבערשטע ליפּ מיט די צייהן, און האָט געוויזען מיט׳ן פינגער אויפ׳ן טאַטען...

חיימ׳ל האָט גענומען די צוויי שטיקלעך פּוטער מיט ברויט, וואָס די שוועסטער האָט איהם געהאַט אָנגעשניטען, און אַרויסגעטראָגען דער מאַמען.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעהט נישט, איז ער צוגע־גאַנגען צו איהר, און דערלאַנגט איהר די שטיקלעך ברויט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָבגערופען.

— עס, ביסט דאָך הונגעריג.

ער האָט איהר די שטיקלעך ברויט אויף די האַנד געלעגט: נעהם, ביסט דאָך הונגעריג.

זי האָט ערגעץ וואו ווייט געגלאָצט מיט די אויגען, ווי זי וואָלט געקוקט אין אַ פרעמד לאַנד.

צווישען אַ וואַנד

אויף אַן איינזאַם פעלד, הינטער אַ גרויסער שטאָדט אין אַ טהאָל איז געלעגען אַ גרויסע שווארצע פעסטונג, ארומגעצווימט מיט אַ הויי־כער דיקער מויער, וועלכע האָט אָבגעשניטען די פעסטונג פון דער וועלט און פערשטעלט פון איהר די וועלטליכע שיין. פון איין זייט מויער האָט אַ ברייטער שטאַרקער טייך געפלאָסען, וואָס נור ביי נאַכט, ווען עס איז אין דער געגענד ארום שטיל געווען, האָט מען געהערט דאָס קלאַפּען פון זיינע כוואַליעס אָן די מויער. דאָס עכאָ פון די כוואַליעס האָט זיך אָבגערופען פון גאַנץ ווייט און האָט ערוועקט אַ געפיהל פון עפּעס אַ משוגענער מאַמע, וואָס איז אָנגעבונדען ביי דער מויער און וויל זיך אַלץ דערשלאָגען צו דער פעסטונג ארויסצובעקומען די גופים פון איהרע קינדער, וועלכע זיינען דערינען בעגראָבען... אין דער פעס־טונג אין אַן איינזאַמען ווינקעל איז געשטאַנען אַ הויכע שווארצע טור־מע פאַר פּאָליטישע פערברעכער.

די טורמע, וועלכע איז בעשטאַנען פון אייניגע עטאַזשען, איז געוועזן פול מיט אַרעסטירטע. די אַרעסטירטע פלעגט מען פון צייט צו צייט איבערבייטען די צימערם, כדי זיי זאָלען נישט קיין צייט האָבען צו בעקענען זיך מיט די שכנים, און טאַקע ביי טאָג איז דאָס הויז געווען אויסגעשטאָרבען און האָט דערמאָהנט אָן אַ קאַטאַקאָמבע, וואָס אין איהרע לעכער ליגען לעבעדיגע, געזונדע מענשען אָהן בעוועגונג. יעדער פון די אַרעסטירטע איז געלעגען אויף זיין נאַרע, אָדער פערקוקט זיך צו משוגע ווערען אויף דעם שפּיץ אויבען. אייניגע אַרעסטירטע האָ־בען פון אַן אָפענעם לאָך פון זייערע פענסטערלעך געזעהן די רויטע קוה, וואָס פּיטערט זיך אויפ'ן פעלד, און זיינען שוין אַזוי געוואָרען צוגעוועהנט צו דער קוה, אַז זיי האָט זיך געדאַכט אַז זיי האָבען מעהר אין זייער לעבען ניט געזעהן... אַנדערע אַרעסטירטע האָבען ווי עפּים אויף צו להכעים געקוקט אויף דעם אויג פון דעם זשאַנדאַרם, וואָס

האָט ניט מיעדווערענדיג אַריינגעקוקט דורך דאָס טהיר־לאָך... קוים אָבער פלעגט צופאַלען די נאַכט איז דאָס הויז ווי בעלעבט געוואָרען. פון אַלע זייטען ווענד האָט זיך געהערט א בעשטענדיגעס פינגער־קלאַפּען. איין ארעסטירטער האָט זיך מיט דעם צווייטען אויסגע־שמועסט און דערצעהלט זיך פון די אינטימסטע זאַכען, ניט זעהענדיג איינער דעם אַנדערען. דער צווייטער האָט ווייטער איבערגעגעבען דעם שמועס דעם דריטען שכן, דער דריטער דעם פיערטען, אַזוי, אַז דאָס גאַנצע גרויזאַמע שווארצע הויז האָט אָנגעהויבען צו רעדען און צו לעבען אין איינעם. עס האָבען זיך דערקענט פריינד מיט פריינד, ברי־דער מיט ברידער. נאָהענטע און ווייטע... פון צייט צו צייט האָט זיך געהערט פעסטע טריט אין קאָרידאָר, און דאָס שטומע ריידען פלעגט זיך איבעררייסען און דאָס גאַנצע הויז שטום טויט ווערען. באַלד אָבער ווי די טריט זיינען נור פערשוויעגען געוואָרען, פלעגט ווייטער דער שמועס זיך אָנהויבען און דאָס הויז פלעגט אויפ׳ס־ניי אויפ־לעבען...

אַזוי האָט דאָס הויז איינגעוועהנט זיך צו לעבען שטומערהייד, און די פינגער אָנשטאָט די ליפּען צו בענוצען, און מענשען האָבען זיך איינער מיט דעם צווייטען בעקענט אַזוי אַרום. דאָס אויער פון די אַרעסטירטע איז געוואָרען אין דעם פאַך אַזוי אויסגעבילדעט, אַז זיי האָבען לויט דעם פינגער־קלאַפּען דערקענט יענעמס האַראַקטער — איז ער א גוטער אָדער א שלעכטער, אַן אינטעליגענט אָדער אַן ארבייטער. זיי פלעגען אין די פינגער קלאַפּען הערען יענעמס מינע, דאָס געלעכ־טער און דאָס געוויין פון יענעם. איינער פלעגט דעם צווייטען טרייס־טען דורך די פינגער, ליעב קריגען און פיינד האָבען. נישט איינמאָל אָבער האָט זיך אַן ארעסטירטען פערגלוסט אַזוי אין העלען מיטען טאָג אָנהויבען צו שרייען, אָדער גלאַט צו ריידען אין די וועלט אריין, פרוּ־בירענדיג זיין רעדענס־אָרגאַן, אויב ער דיענט איהם נאָך...

אַמאָל אין מיטען דער נאַכט, ווען די טורמע האָט געהאַלטען אין מיטען בעסטען שמועס דורך די פינגער קלאַפּען, האָט פּלוצלונג ריין און פריש אָבגעשאַלט א יונג, געזונד לאַכען פון א לויטערער מיידעל־שער שטים. די אַרעסטירטע זיינען פּלוצלונג דערציטערט געוואָרען. זיי האָט זיך געדאַכט, ווי עס וואָלט עפּיס געשעהן א נישט נאַטירליכעס, און פערשטומט זיינען זיי וואַרטען געבליבען, אָבהאַקענדיג דאָס פינ־גער־קלאַפּעריי, האַרענדיג אויף עפּעס וואָס: עס זאָל זיך הערען א

קאַנאַנען־שאָס צו דאָס גלייכען... נאָר נאָך אַמאָל האָט זיך דערהערט דאָס מיידעלשע זונען־לאַכען, וועלכעס האָט אין די איינזאַמע פּער־שטומטע וועגד פון טורמע אַזוי ווילד אַבגעשלאָגען, ווי אַ טויטער וואָלט פּלוצלונג אָנגעהויבען צו ריידען. ביי די ערעסטירטע האָט זיך אָנגעהויבען דאָס קול צו רייסען פון האַרץ... עס האָט זיך געוואָלט אָנ־הויבען צו שרייען, הויך צו שרייען אויפ׳ן גאַנצען קול. גאַנץ שוין האָט דער און יענער דאָס מויל געעפענט, וועלענדיג אַ געשריי טהון, נאָר ביי אַלע איז געוועזן ווי דאָס לשון וואָלט זיי געוואָרען אַבגענומען און קיינער האָט נישט געקאָנט קיין זילבע פון מויל אַרויסברענגען...

דאָס לאַכען איז געוועזן פון אַ יונג מיידעל, נאָך אַ קינד. אַז מען האָט זי דאָ אַהער געבראַכט פון איהר מאַמעס שטוב, האָט זי אַזוי וויינ ניט פערשטאַנען די ערנסטקייט פון דער זאַך, אַז מוטהיג און שטאָלץ מיט אַ ראָמאַנטישער מינע האָט זי זיך אויפגעהויבען און איז נאָכגעגאַנגען דעם קאָמיסאַר מיט די פּאָליציאַנטען, וועלכע האָבען זי דאָ אַהער געפיהרט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז נאָכדעם וואָס עס האָט זיך מיט איהר געטראָפען, מוז געשעהען עפּעס זעהר אַ וויכטיגע זאַך... און זי איז די העלדין דערפון. קוים אָבער איז זי געבליבען אַליין צווישען די שטומע פיער ווענד האָט זי זיך אין אַ ווינקעל גע־זעצט, און איהר יונג לעבעדיג האַרץ האָט מיט אַ מאָל דערפיהלט די עלענדקייט, אין וועלכער זי געפינט זיך איצט אין די ברעמדע הענד וואָס זיינען אַרום איהר, און זי האָט אָנגעהויבען צו וויינען: שטיל גע־וויינט, און לאַנג געוויינט אַליין נישט וויסענדיג פאַר וועמען און צו וואָס. אַז זי האָט אָבער זיך געהאַט גוט אויסגעוויינט, איז איהר לייכ־טער געוואָרען, און זי האָט זיך געפיהלט ווי אַ העלדין, און דאָס האָט איהר מוטה און שטאָלץ געגעבען. זי האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער, שטאַרק געמאַכט אַ פּאָר פויסטען און הויך די ברוסט אויס־געשטרעקט, ווי גרייט צו ערהאַלטען דאָס שיסען פון די זעלנער. נאָר דערמאָהנענדיג זיך אין מיטען דערינען, אַז זי רעדט אַליין צו זיך, האָט זי זיך פּלוצלונג ניט וועלענדיג און ניט וויסענדיג קינדיש־הערציליך צו־לאַכט אויפ׳ן גאַנצען קול.

דער זשאַנדאַרם, וואָס איז געשטאַנען אין קאָרידאָר אויף דער וואַך, איז פלינק צו צו איהר טהיר און האָט אַריינגעוואָרפען אַ שטרענ־גען בליק אין דעם פענסטער, בייזערענדיג זיך. זיין ערנסטער און

שטרענגער בליק וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַ פייער־עקעדיג לעבעל, האָט זי נאָך מעהר געריצט צום לאַכען. און זי האָט עס לויז געלאָזט. אַז דער האַרטער סטראַזשניק האָט דערזעהן, ווי אַ יונג פריש מיידעל (די איינציגע אין טורמע) שטעהט איינע אַליין ביי דער וואַנד פון איהר צימערל און רעדט אַליין צו זיך, איז זיין מענשען־האַרץ גע־ריהרט געוואָרען, און פאַר גרויס פערגעניגען האָט ער אויך אָנגעהויבען מיטצושמייכלען, ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָהנט אָן זיין זעלנערשע פפליכט, און האָט געפרובט מאַכען אָן ערנסט שטרענג געזיכט, בע־פעהלענדיג מיט דעם בעוואוסטען זעלנערשען טאָן. ער האָט עס אָבער ניט געקאָנט אָנווענדען צו דעם יונגען לוסטיגען קינד, און דורכדעם האָט עס אויך, פערשטעהט זיך, קיין ווירקונג ניט געהאַט.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, ווי די דיסציפּלין אין דער שטרענגער טורמע איז געוואָרען געבראָכען און האָט זיך פערפעהלט איהר ווירקונג אויף שפּעטער.

דאָס מיידעל האָט זיך באַלד איינגעוועהנט אין איהר ענג־קליין צימערל. מיט איהר מיידעל־גייסט האָט זי זיך איהר ווינקעל אַזוי בעקוועם געמאַכט און אויפגערוימט, ווי עס וואָלט איהר בעשטענדיגעס ווינקעל זיין. שוין זיינען אויף די בעשמוצטע פענסטערלעך געהאַנגען אַ פּאָר ריינע זויבערע פאָרהאַנגלעך. די ווענד זיינען שוין געוואָרען בעהאַנגען מיט קליינע פייער־עקעדיגע בילדלעך, דאָס בעט איבערגע־צויגען מיט אַ קלאָר ווייס ליילעך. דאָס צימער׳ל האָט גאָר בעקומען אַן אַנדער חן; פון יעדען ווינקעל האָט אַרויסגעקוקט די איידעלקייט און די זויבערקייט פון דער איידעלער פרויען־האַנד, און אין גאַנצען האָט עס געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַן אונשולדיגער מיידעל־ווינקעל, אין וועלכען עס ווערט געטרוימט די זיסע חלומות פון דער ערשטער פרויען־ליעבע, ווען אויס דעם קינד ווערט אַ פרויענצימער...

און נישט דוקא זי בלויז, נאָר די גאַנצע שוואַרצע גרויזאַמע טורמע איז עפּעס ווי איבערגעאַנדערשט געוואָרען. עס האָט זיך געפיהלט, אַז אין זיינע שווערע מויערן האַלט זיך אויף אַ פרויענצימער — אַ מיידעל... נאָך האָט זי קיינער פון די אַרעסטירטע נישט געזעהן, נישט געוואוסט, ווי זי זעהט אויס, צו זי איז אַ שעהנע אָדער אַ מאוסע, אַ יונגע צו אַן׳אַלטע, נאָר דאָך האָבען אַלע געפיהלט, ווי די אַרעסטירטע, אַזוי די

זשאַנדאַרמען, די נאָהענטקייט פון אַ פּראָווינציעלער מיט זיי אין שכנות.

און דאָס מיידעל האָט דעם טאָן גאַנץ איבערגעאַנדערשט אין דעם שרעקליכען הויז.

דאָס מיידעל האָט געשפּיעלט פּיאַנאָ, און נאָך גאָר נישט האָט זי געבענקט אין איהר פערשפּאַרונג, ווי נאָך דעם ראָיאַל. טייל מאָל, ווען עס פּלעגט אַנהויבען טונקעל ווערען אין איהר צימערעל און אָנ־צינדען זיך דאָס קליינע לעמפּעל, פּלעגט זי אָנכאַפּען אַ שרעקליך בענ־קעניש נאָך שפּיעלען, דאַן פּלעגט זי זיך אַוועקזעצען אין אַ ווינקעל־שטוב, פערקעמט זיך די צעפּ ווי „גרעטכען" און איינהאָרכען זיך, טיעף זיך איינהאָרכען. דענסטמאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אַז ערגעץ וואו שפּיעלט מען, אַז עס קומט צוציהען אַ שפּיעלען פון ערגיץ גאַנץ ווייט, דרינגט אַריין דורך די שווערע פעסטונגס־מויערען און קלינגט אָב אין איהר צימערעל, און דער נגון שפּיעלט איהר אויס די טענער, דעם זמר, וואָס זי וויל הערען. און אַזוי איינהאָרכענדיג זיך אין דעם געזאַנג, פּלעגט זי זיך אויפהויבען און אָנהויבען אַרומדרעהען זיך איבער דעם קליינעם ענגען צימערעל אַרויף און אַראָב און מיט איהרע פיס אויס־טרעטען דעם טאַקט פון דעם זמר. און איהרע לייכטע, שוועבענדע טריט האָבען זיך אַזוי אָבגעשלאָגען אָן דער פּאָדלאָגע, אַז מען האָט געקאָנט הערען דעם נגון, וואָס עס זינגט זיך איהר ערשט. אַז איהר האָט זיך געזונגען און איהרע טריט האָבען אויסגעטרעטען דעם ניגון, פּלעגט דענסטמאָל דאָס גאַנצע גרויסע, שוואַרצע הויז איינהאָרכען זיך צו איהר פוס־טרעטען. יעדער אַרעסטירטער איז ביי זיך געזעסען אין זיין טונקעל ווינקעל און האָט זיך איינגעהאָרכט צו די שוועבענדע שפּי־לענדע טריט, וואָס הערען זיך איבער זיין קאָפּ, און האָט געצעהלט דעם טאַקט פון איהרע טריט און אויסגעזונגען דעם נגון... אַזוי האָט דאָס גאַנצע שוואַרצע גרויסע הויז און יעדער איינזאַמער אין זיין ווינקעל געלעבט אַ מאָמענט אין אַ שעהנעם ליעבעס ליעד...

מען האָט זי קיינמאָל נישט געזעהן. איינע אַליין פּלעגט מען זי אַרויספיהרען און ביי איהר דורכגעהן דעם קאָרידאָר פּלעגען די אַרעס־טירטע אין די קעמערלעך דערפיהלען איהרע טריט און פּלעגען זיך צו־וואַרפען צו דער טהיר זיך איינהאָרכענדיג צו איהרע טריט און זוכענדיג מיט געוואַלד אַ שפּאַרע, אַ לאָך פון וועלכע זיי זאָלען קאָנען אַ בליק וואַרפען אויף איהר. זי פּלעגט פיהלען דאָס נייגעריגקייט, וואָס קוקט

פון הינטער די שווערע אייזערנע טהירען ארויס, און עפּעס ווי נישט ווילענדיג פלעגט זי איהר יונגען לייכטען קערפּער אויף א טהיר פון א פערשלאָסענעם קעטערעל ארויפוואַרפען. דער פערשלאָסענער דרינען האָט דאָס דערפיהלט... און עס האָט זיך ערוועקט ביי איהם א געפיהל, ווי פינגער־ציטערען פון א לייכטער מיידעלשער האנד וואָלט פלוצלונג אויף די קלאַווישען פון א ציטערענדער פיאַנינאָ ארומגעבלאָנזשעט...

אין דעם צווייטען קעמערעל אין שכנות מיט איהרע איז געזעסען א יונגער מאַן. די פיער שוואַרצע שטומע ווענד, וואָס האָבען פון דעם יונגען מענשען שוין אכט חדשים ארויסגעריסען פון זיינע בעסטע טעג, זיינען נאָך נישט אים שטאַנד געווען אויסצולעשען זיין יונג געפיהל, וואָס האָט געלעבט אין דעם יונגען מענשען'ס האַרץ. דעם יונגען מענשען איז געווען, ווי זיין לעבען וואָלט אין איהם איינגעשלאָפען געוואָרען... אויפגעהויבען זיך אין דער פריה, פלעגט ער ליגען אויפ'ן טאָפּטשאַן שעות לאַנג און דערמאָהנען זיך סצענעס פון זיינע קינדערשע יאָהרען, וואָס האָבען איצט צו איהם אהער געשמייכעלט ווי פון א חלום, אָדער ער פלעגט קוקען אויף די רויטע קוה, וואָס פיטערט זיך פאַר דעם פענסטערעל, און בעוואונדערען מיט דער גרעסטער התלהבות יעדע קלענסטע בעוועגונג, וואָס זי האָט געמאַכט. די ענערגיע, וואָס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט אין זיינע גלידער, נישט האָבענדיג קיין מיטעל זיך אויסצודריקען אין עטוואָס, איז איינגעשלאָפען אין איהם — און איהם איז געוואָרען גלייך, צי אין דרויסען שיינט די זון, אָדער עס גיסט א רעגען... עס איז אָבער געגוג געווען א לייכט ווינטעל, וואָס זאָל אויפוועקען דאָס פערשלאָפענע געפיהל אין איהם און דאָס יונגע בלוט זאָל זיך אָנהויבען צו גיסען אין די אָדערען מיט'ן הייסען אָטהעם פון דער יוגענד...

און דאָס ווינטעל איז געווען זי...

ער האָט געהערט איהרע טריט, איהרע בעוועגונגען, איהר גאַנצעם וועזען דורך די וואַנד. ער האָט געפיהלט, אז הינטער דער וואַנד לעבט א יונג לעבען ווי זיינס... און ער בענקט נאָך עפּעס און דאַרשט נאָך עפּעס... ווי א הונד פלעגט ער ליגען א גאַנצע נאַכט ביי דער וואַנד און איינהאָרכען זיך צו אַלע איהרע בעוועגונגען. ער פלעגט הערען דאָס מינדעסטע גערודער, ווי זי הויבט אויף די האַנד, ווי זי צולאָזט

זיך די האָר, און אַט דאכט זיך איהם, ווי איהרע האָר קוועטשען זיך צוזאמען אויף איהר האלז. אַט ווי זי ציהט איבער זיך די דעקע. א ווינטעל בלאָזט איבער איהר נאַקעטען האלז, בלאָזט אין איהרע האָר, און זי גראָבט איין טיעף, טיעף דאָס פּנים אין קישען...

ער האָט זי געזעהן אין זיין פאַנטאַזיע, זי מוז זיין אַ קליינע מיט דינע, לייכטע גליעדער. אַן איידעלקייט איז אויסגעגאָסען אין איהרע גליעדער און זיי קישען זיך אַרוים פון איהר שווארצען שעהנעם קלייד. האָר האָט זי לאַנגע, שווארצע איינצעלנע, דינע ווי זייד, און שטענדיג זיינען זיי געוואַשענע, און קיהל זיינען זיי ווי טראָפּענס וואסער, און זי זיצט די פיס אונטער זיך, ווי אַ יונגע קאַץ אויף איהר בעט, און שפּיעלט זיך מיט איהרע שווארצע, לאַנגע קיהלע האָר... און זי שמייכעלט ווי זי וואָלט עפּעס געוואָלט זאָגען דענסטמאָל, ווען עס בעהאַלטען זיך האַלב פערשעהמט, האַלב עזות'דיג איהרע שווארצע אויגען, האַלב אין טרעהרען בענעצט, אונטער איהרע געדיכטע שווארצע ברעמען. און אַ שטילקייט איז אין איהר, אַ רוהיגע שטילקייט, ווי אַ שטילעם ליעד... איהר געזיכט וויל גאָר נישט. נור עפּעס אַזוי פאַר זיך, בעהאַלטען אין זיך, לעבט דאָס שטילע מיידעל אין אַ שווערען בעהאַלטענעם סוד... און אַ סוד עפּעס גאָר נישט ווי פון דער וועלט... און אייזערנע טהירען זיינען פערשלאָסען פאַר דעם סוד... קיינער, קיינער קאָן זיך דאָרט נישט אַריינקריגען, טהיילען זיך מיט איהר סוד...

ער האָט זי געזעהן אין שאָפּענס אַ נאָקטורן. זי האָט איהם געזונגען, מיט די פיס אויסגעטראָטען אַ מאָל אין אַ טונקעלע פאַרנאַכט. ער האָט געזעהן אַ יונגען בליהענדען סאָסנע־וואַלד אין פריהען הערבסט, שיטער געהען די יונגע, דינע בוימער הויך אין הימעל אויף און שפּרייטען אויס זייערע פליגעל — זייערע יונגע צווייגען — איינער צום צווייטען און וואַרפען אַ שאָטען אַרום זיך. עס איז אַ יונגער הערבסט־פאַרנאַכט. טרויעריג און רויט געהט די זון אונטער הינטער'ן שוואַרצען וואַלד און וואַרפט אַ גליהענדע בענקשאַפט אין שווארצען וואַלד אַריין. דאָ און דאָרט צווישען די יונגע סאָסנע־בוימער בלאָנדזשען נאָך אַרום אָבגעריסענע זונען־פלעקען. דאָרט, הינטער דעם יונגען סאָסנע־וואַלד, שטעהט אַן איינזאַם פערלאָזטער שלאָס, וואָס שפּיגעלט זיך מרויעריג און הערבסט'דיג אָב אין דעם בלויען וואסער־שפּיגעל, וואָס קעסטעלט זיך אַנטקעגען דער רויט אונטערגעהענדער זון. פון

דעם פעראיינזאמטען שלאָס פיהרט א פערלאָזטע ווייס שטעגעל־סטענגע צווישען די יונגע סאָסנעס. שטום און פערשלאָסען אין פער־באַרגענעם סוד טרעט זי איינזאם אויף דעם שטעגעל צווישען די יונגע סאָסנעס. באָרוועס ווייזען זיך איהרע ווייסע פיס ארויס פון אונטער איהר שווארצען לאַנגען רעפאָרם־קלייד, וואָס ווארפט איהר נאָך ווי א שווארצער שאָטען איהר סילועט, און א שווארצער פליעגעל פון א גע־שאָסענעם פויגעל פוצט איהר שווארצען קאָפּ האָר... אזוי מאַיעסטעטיש שטיל טרעט זי אויף דעם איינזאמען שטעגעל פון א פרעמדער וועלט אין א פרעמדע וועלט...

ער פלעגט צו איהר אַריינקלאַפען דורך די וואנד מיט די פינגער. אויסזאָגען איהר די ליעבעס־געפיהלען. „ווער ביזט דו? זאָג, איך פיהל, אז דו ביזט יונג און שעהן און איך ליעב דיך... איך בין שטארק, ווי א לייב, איך וויל ביי נאכט די וואנד דורכברעכען און וועל קומען צו דיר אריין. איך וועל דיר ווי א ליעבען פויגעל אויף מיין ברוסט נעהמען, אנטלויפען מיט דיר, ווייט אוועק מיט דיר, ווארט, דו פויגעל, אויף מיר..."

און זי פלעגט זיך צוהערען צו זיין פינגער־קלאַפּען. זי האָט נישט פערשטאַנען וואָס ער וויל זאָגען, זי האָט די שפּראַך פון „פינגער־קלאַ־פען" נישט פערשטאַנען, נאָר זי האָט געפיהלט, אז דאָרט הינטער דער וואנד לעבט פאַר איהר א געפיהל, א הייס געפיהל. אז דאָרט פון הינ־טער דער וואנד רופט צו איהר א שטים, מען רופט זי! מען רופט זי!...

פלעגט זי ליעגען ביי דער וואנד און איינהאָרכען זיך צו דעם פינ־גער־קלאַפען. א געזאַנג, א ליעד פון ליעבע איז דאָס פינגער קלאַפען פאַר איהר געוועזן, זי האָט געפיהלט די ווערטער, וואָס שטאַרבען אין דער וואנד אָב. און האָט געהערט א פּאָכען פון א הארץ פאַר איהר...

פלעגט זי מיט די פינגער אויף דער וואנד ציטערען, קלאַפּען, קלאַ־פען, ווי זי וואָלט מיט א כוואליע פון ליעבע די וואנד געוואָלט בעגיסען.

ער האָט געהאָרכט דעם געזאַנג פון איהרע פינגער.

„קום... ווארט אויף מיר, מיין ליעבער פויגעל, איך פיהל דיך, איך פיהל דיך ווער דו ביזט, ווארט, איך ברעך די וואנד און קום צו דיר." אזוי האָבען צוויי נשמות דורך א וואנד זייער לעבען אויסגעזונגען...

און זי האָט זיך שוין געהאַט צוגעוועהנט צו איהם. נישט גע־

וואוסט, וואָס ער איז, ווער ער איז — צו איז ער אַ יונגער אָדער אַן אַלטער, צו האָט ער אַ ווייב, צו ער האָט אַ קינד — זי האָט נור געוואוסט, אַז עס איז הינטער דער וואַנד דאָ אַ נשמה, וואָס בייַנקט נאָך איהר, און אַז איהרע בייַנקט נאָך יענער נשמה. זי האָט גע־פיהלט דאָס האַרץ, וואָס קלאַפּט פאַר איהרעט־וועגען דאָרט הינטער דער שטומער, שווייַגענדער וואַנד.

איז עס נאַכט געוואָרען, האָט זי זיך אויף דער ערד נעבען דער וואַנד אַנידערגעזעצט, אָנגעקלאַפּט מיט דער האַנד, צו זיצט ער אויף יענער זייט וואַנד אויף דעמזעלבען אָרט. אַזוי זייַנען זיי ביידע גע־זעסען שעות לאַנג. ער האָט איהר דורך די וואַנד ליעדער מיט פינ־גער־קלאַפּען געזונגען. ער האָט איהר פון זייַן ליעבע דערצעהלט. ער האָט זי געטרייסט. ער האָט איהר ווערטער געזאָגט, טיעפע ווערטער און ערנסטע ווערטער. זי האָט נישט פערשטאַנען — נור געפיהלט האָט זי זייַן האַרץ און זייַן נשמה אין זייַן פינגער־קלאַפּען, פלעגט זי דעם קאָפּ שוואַך אויף דער וואַנד אָנלעהנען, ווי זי וואָלט געוואָלט אין זייַן שויס פאַלען, אָדער שטיל, פּאַמעליך שטיל אַ מאָטיוו מיט איהרע לייַכטע שוועבענדע פינגער דורך די וואַנד אויסקלאַפּען. דער־נאָך פלעגט איהר עפּעס אַזוי גוט ווערען אויף דער נשמה, אַז זי האָט זיך אויפגעהויבען פון דער פּאָדלאָגע און אָנגעהויבען אַרויף און אַראָב צו געהן איבער דעם צימערעל — אַ ליעד אויסצוטאַנצען מיט איהרע פוס־טרעטען. און דאָס גאַנצע גרויסע גרוייזאַמע הויז האָט דענסטמאָל געפּיהלט די ריינע נשמה, וואָס לעבט אין זייַנע מויערען. יעדע פּאָ־ליטישער בעזונדער האָט איהרע טריט געצעהלט, און עס האָט זיך איהם אויסגעזונגען דאָס, וואָס עס זינגט זיך איהר איצט...

פלוצלונג איז געשעהן אַ זאַך, וואָס האָט געמאַכט ציטערען דאָס גאַנצע גרוייזאַמע, שוואַרצע הויז.

פון דער שייַן פון זייַן קליין פענסטערעל האָט אַ פּאָליטישער געזעהן, ווי מען בויט אַ תליה אויף דעם בערגעל פאַר דער טורמע. און אין אַ שטילע שוואַרצע נאַכט האָט אַ שטיל פינגער־קלאַפּען געברומט אין טורמע אַ גאַנצע נאַכט, ווי איינזאַמע, פערלאָזטע טראָפּענס רעגען וואָלטען געבלאָנדזשעט אין אַ רינע. דאָס האָט איין פּאָליטישער דעם צווייטען צו וויסען געגעבען: „מען בויט אַ תליה“, און דאָס גאַנצע

גרויזאַמע שרעקליכע הויז האָט געציטערט אין דער נאַכט פון דעם וואָרט „תליה“.

צוערשט איז געוואָרען א געקלאַפּעריי, איין וואַנד מיט דער צווייטער, אויבען מיט אונטען. איינער האָט דעם צווייטען צו וויסען געגעבען, עצות געגעבען, געטרייסט זיך, געזעגענט זיך. און פון דעם שטילען טרויעריגען פינגער־קלאַפּען אין דער טרויעריגער נאַכט האָט זיך געדאַכט, אַז דער מלאך־המות קלאַפּט אָן מיט זיינע שוואַרצע פליגלען אין דער וואַנד. באַלד אָבער דערויף איז שטיל געוואָרען אין גאַנצען הויז, ווי דאָס גאַנצע הויז וואָלט אויסגעשטאָרבען. יעדער אַרעסטירטער האָט זיך געוואָרפען אין זיין ווינקעל אריין, געמאַכט א חשבון הנפש מיט זיך אליין און געוואַרט אויף דעם מלאך־המות, וואָס זאָל קומען נאָך איהם...

אין יענער נאַכט האָט זיך זיין פינגער־קלאַפּען געענדערט. זיינע פינגער האָבען געציטערט. ער האָט איהר דורך די וואַנד עפּעס געזאָגט; זי האָט געפיהלט, אַז ער האָט איהר עפּעס צו זאָגען, זיין פינגער־קלאַפּען האָט זיך עפּעס געבעטען... געבעטען און געטרייסט און געוואָרענט עפּעס. און שטיל איז געוואָרען זיין פינגער־קלאַפּען, עפּעס מיט הארץ־ציטערניש. זי האָט געפיהלט, ווי ער לעהנט אָן דאָס פנים אָן די וואַנד, קלאַפּט מיט זיין שטערן אָן די וואַנד... קושט די וואַנד... שפּרייט אויס די אָרעמס אויף דער וואַנד... באַלד דערויף איז ער שטיל געוואָרען. נאָר ווייטער האָט זיך געהערט, ווי ער פאַלט אויף די וואַנד, בייסט די וואַנד מיט די צייהן, ראַצט זי... עפּעס וויל ער, עפּעס האָט ער איהר א סוד צו פערטרויען, נאָר וואָס האָט זי נישט פערשטאַנען...

שטיל און טרויעריג איז געווען די נאַכט. אין דרויסען האָט א ווינד געוויינט. עס האָט געמוזט אין דרויסען א געוויטער זיין, נאָר אינוויינינג אין דער טורמע האָט מען ניט געהערט. פון צייט צו צייט האָט זיך פון גאַנץ וויים אָבגערופען א ווידער־קלאַנג ווי פון א פריהצייטיג אויסגעהענדען דונער. א ווינד האָט זיך געריסען פון דאַך, פון די קליינע אייזערנע לעדענלעך, וואָס זיינען פאַר די פענסטער פון דאַך טורמע, און געטשעפּעט זיך אָן די אייזערנע שטריכעטען.

אין איהר צימערל איז פינסטער געווען און שטיל געווען, זי

האָט איינינע מאָל געפּרובט אָנקלאַפּען ביי איהם. נאָר ער איז־ וועניג — ווי ער וואָלט זיך מיט איהר אַ ברוגז געמאַכט — ענטפּערט איהר היינט נישט. איז זי אויך ברוגז געוואָרען און האָט זיך אויף איהר בעט געלעגט. שלאָפען האָט זי נישט געקאָנט — איהר איז טרויעריג און אומעטיג געוואָרען. זי האָט געוואָלט איינינע מאָל צו־ געהן צו דער וואַנד אָנקלאַפּען, נור זי האָט געוואַרט ביז ער וועט דאָס צוערשט טהון. דערנאָך איז אין טורמע אַזוי שטיל געוואָרען. מען האָט קיין פינגער־קלאַפּען נישט געהערט, נישט דעם מינדעסטען גע־ רויש, נור פון אַ גאַנץ ווייטען אָרט האָבען זיך געהערט איינזאַמע שטילע טריט פון אַ וואַכענדען אויף און אָב. אויף איהר איז אָנגע־ פאַלען אַ שרעק. דער ווינד וויינט אין דרויסען... זי איז אַראָב פון איהר בעט, צו צו דער וואַנד, אָנגעקלאַפּט אָן דער וואַנד — ער ענט־ פערט נישט. זי איז אין אַן אַנדער ווינקעל אריין, געזוכט אין יענעם ווינקעל, פון דאָרט שווייגט מען אויך. זי האָט דאָס אויער צוגעלעגט צו דער וואַנד, איינהאָרכענדיג זיך, טיעף איינהאָרכענדיג זיך — דערוי־ נען איז טויט שטיל. דער שרעק איז אויף איהר וואָס מעהר בעפאַ־ לען, דער ווינד וויינט אין דרויסען — האָט זי אָנגעהויבען זוכען ביי דער וואַנד אין יעדען ווינקעל, איינגעגראָבען דאָס פּנים אין דער וואַנד אין געבעטען זיך מיט אַ וויינענדיג, שלוכצענדיג קול: ענטפער מיר! ווער ביסט דו? און וואו ביזט דו? פאַר וואָס שווייגסט דו?... וואָס איז מיט דיר געשעהן?... איך האָב מורא, וואָס שווייגסט דו? ענטפער מיר!... ענטפער מיר!...

דיא ערשטע זאַך.

אלס א הקדמה.

פון דעם בוך „ערד".

עס איז געווען א טאג, און איך בין נאך דענסטמאל א יונג קינד געווען. ריין געוואשען זיינען מיינע הענד געווען, אונשולדיג מיין נשמה, מיין הארץ האט נאך פון שלעכטס ניט געוואוסט, מיין טאטען האב איך נישט געקענט, מיין מאמע איז אוועק אין א פרעמדעס לאנד, און עס האט מיך אנגענומען א פערלאנג, צו קענען גאט מיין בעשעפער. איך בין אוועק אין פעלד, האב ביים טייך זיך געזעצט און געווארט ביז נאכט.

און דער טאג איז אוועק און עס איז נאכט געווארען. און פון הימעל איז ארויסגעפאלען א וואלקען און האט צוגעדעקט די עקען פון דער ערד. און א טוי־רויך האט פון וואסער זיך אויפגעהויבען און האט זיך איבער די פעלדער געלעגט, דאן האב איך מיינע אויגען צו דער אונענדליכקייט געווענדעט, און מיין הארץ האט א תפלה געבעטען אזוי:

„גאט פון דער וועלט, טאטע פון אלעם לעבענדיגען און טויטען, בעשעפער פון אלעם וואס איז דא און נישט דא, וואס אלעס איז אין ־יר און דו אין אלעם, לאז מיך דיין געזיכט זעהן! איך בין פערלאזט, איך האב קיינעם נישט, נור דיך, מיין בעשעפער, פון דיר בין איך :עקומען, צו דיר געה איך צוריק. מיין שיפעל איז מיר אבגעשוואומען אין טיעפען ים, און איך בין איבערגעבליעבען אליין אויפ'ן ברעג און האב נישט מעהר, ווי דיין הימעל, וואס דעקט מיך צו, און דיין ערד, וואס האלט מיך אויף, און איך בין נאך יונג און דארף א פאטער, וואס זאל מיך ביי דער האנד פיהרען, און דארף א מאמען, וואס זאל מיר די טרעהרען פון באק ווישען."

דאָס אַלעס האָב איך אין מיין הארץ געזאָגט, אָבער מיינע ליפּען האָבען געשוויגען, און מיך האָט איינגעהילט אין זיך דער סוד פון דער נאַכט, און זיכער האָב איך מיין קאָפּ אויף די ערד אַנידערגעלעגט, און עס איז מיר געווען, ווי איך וואָלט אויף דער מאַמעס ברוסט איינ־געשלאָפען.

איך ליעג נאָך אין טרוים און איך דערהער פּלוצלונג אַ שטים און איהר קלאַנג איז ווי דאָס געזאַנג פון אַ הארפע, וואָס ווערט געוואַשען אין די וועלען פון די טייכען, און וואָס איז אויסגעוועבט מיט דעם ריח פון די סאַמעט־רויזען, און קומט צו ציהען פון טיעפען וואַלד.

— מיין רחמנות אויף דיר, מיין רחמנות אויף דיר, מיין קינד! —

און עס איז מיר געווען, ווי אַ מאַמע וואָלט מיר די האָר געגלעט און ווי אַ שוועסטער וואָלט מיר אַ ליעד פון דערהיים געזונגען.

און עס איז געווען, אַז איך האָב מיינע אויגען אויפגעעפענט, האָב איך געזעהן, אַ פרויענצימער איז פאַר מיר שטעהן געבליעבען, און זי איז נאַקעט און באָרוועס.

איהרע ברוסטען זיינען פול און בעהאַלטען אין די זאַנגען פון פעלד, און איהר קאָפּ איז בעפּוצט מיט די פרוכטען פון דער ערד, און איהר שאַנד איז צוגעדעקט מיט די בלעטער פון פייגען־בוים.

אין איהרע הענד האַלט זי די ווינדען פון דער וועלט, און איהרע פיס זיינען ווי איינגעפלאַנצט אין דער ערד, און איהר געשטאַלט איז געגליכען צו אַ בוים פון דער ערד, און אַז זי האָט אַ ריהר געטהאָן מיט איהרע הענד, זיינען זיי געגליכען געווען ווי די ליליען אין וואַסער, און אַז דער ווינד האָט אין איהרע האָר געבלאָזען, זיינען זיי געגליכען געווען צו די בלעטערדיגע צווייגען פון דעם וויערזשבע־בוים.

און זי איז בלינד און קומט פערהילט אין שאָטען פון דער נאַכט.

און עס איז געווען, אַז זי האָט זיך דערנעהנטערט צו מיר, האָב איך מיין פּנים פערבאָרגען אין די אויבערפלעך פון דער ערד און האָב געפרעגט: „ווער ביזט דו?“

זי האָט מיר אָבגעענטפערט: „איך בין דער גאָט, נאָך וועלכען דו האָסט גערופען, איך בין די מוטער פון שעפּפונג, דאָס פרוכטבאַרע, וואָס שאַפט פון דער אונענדליכקייט צו דער אונענדליכקייט, קיינער האָט מיר ביי מיין ארויסגאַנג קיין געזעץ נישט געגעבען, קיינער האָט מיר צו מיין ענדיגען קיין גרענעץ געשטעלט, קיינער ווייסט נישט, ווען

איך בין געוואָרען, קיינער ווייסט נישט, ווען עס וועט ווערען אַ סוף צו מיין ווערען. איך בין דאָס שאַפען פון אַלעם לעבענדיגען, און מיין נאָמען איז „דאָס זיין". דיין תפלה האָב איך געהערט, און בין געקומען צו דיר, ווייל דו האָסט מיך גערופען!"

און עס איז געווען, אין מיין רעדען מיט איהר, האָט אַ בלאָז געטהאָן אויף מיר אַ ווינד, וואָס אַ פריהלינגס־געשמאַק איז אין זיינע וועלען אויפבעהאַלטען, און אַ פייכטקייט איז אין איהם און אַ צערטליכ־קייט, און עס האָט זיך אַראָבגעלאָזען אויף מיר אַ וואָלקען פון טוי, ווי דער טוי אויף פעלדער, וועלכער שטייגט פון וואַסער אַרויס, איידער די זון געהט אויף, און ער האָט געשמעקט, ווי דער פריהמאָרגען אין וואַלד אין פריהלינגס־צייט, ווי דאָס וואַסער, וואָס קומט צו גיסען פון שטיינערנע קוואַלען, ווי דער קוש פון אַ כלה אין דער נאַכט פון איהר חתונה, און עס איז מיר, ווי אַ נייַ בלוט וואָלט אין מיינע אָדערן גערונען, און אַ קרעפטיגקייט האָט ערפילט דעם מאַרך פון מיינע ביינער, און אַ ליכט איז געפאַלען אויף מיינע אויגען. איך האָב אויפגעעפענט מיינע אויגען און האָב געזעהן, די ערד איז ברייט און לאַנג ווי די אויסשפרייטונג פון הימעל, און די וואָרצלען פון אַלץ וואָס וואַקסט זיינען אין איהרע טיעפענישען איינגעפלאַנצט, און יעדעס בלומעלע און יעדעס גרעזעלע טהוט דאָס מיילכעל עפענען, די חיונה אין זיך איינצוציהען, און יעדעס גרעזעלע, און יעדעס שפּראָצענדע און וואַקסענדע נאָגט זיין זאַפט פון דער ערד. און עס זיינען געקומען צו פליהען די פויגעל פון לאַנד און האָבען זיך בעהעפטט מיט די בלומען פון דער ערד. און איינס האָט געלעבט פון צווייטען. און זי האָט געזאָגט צו מיר אַזוי:

— צו אַנדערע געטער האָט איהר זיך געטהאָן קעהרען, און גאָט אייער בעשעפער האָט איהר נישט ערקענט.

ווארום וואָס איז דען דער מענש, אַז נישט איינס פון מיינע שעפּפונגען, וואָס ציהט זיך חיונה פון דער ערד און קומט פון איהר און געהט צוריק צו איהר, נאָך דער צייט פון זיינע יאָהרען.

איז ער דען נישט דער ברודער פון בוים? — און ווי דאָס גראָז אין פעלד איז ער דען נישט געגליכען, וואָס האָט זיינע וואָרצלען אין די ערד אַריינגעפלאַנצט, וואָס קומט פון איהר און געהט צו איהר?

און איהר האָט זיך געטהאָן צו די הימלען ווענדען. צו די שטערן

האָט איהר די אויגען דערהויבען, צו דעם וואָס איז אין דער הויך פון אייך און איז פרעמד פון אייך. דיינע אויגען האָט געררייצט דער הימעלס־שיין, און דיין האַרץ האָט געצויגען דאָס וואָס איז פון דער הויך פון דיר.

אזוי טהוט גאָט זאָגען: דעם הימעל, דעם הימעל — צו גאָט, און די ערד, די ערד האָב איך צו די מענשען געגעבען.

און איהר האָט געטהאָן ריכטען מיין ערד מיט א פרעמד געריכט, און איהר האָט געטהאָן פיהרען מיין וועלט מיט אַ פרעמדען אמת.

וואָרום נישט דעם הימלעס גערעכטיגקייט איז די גערעכטיגקייט פון דער ערד, און נישט דער אמת פון די הימלען איז דער אמת פון די קינדער פון דער ערד.

און איהר האָט זיך געטהאָן ווענדען צו אַ פרעמדען גאָט, צום גאָט פון הימעל, גאָט, וואָס האָט אייך נישט געקענט און אייער תפלה נישט געהערט.

און עס איז געוועזן, אז איהר האָט רעגען געדאַרפט, האָט ער אייך ווינד געשיקט. דעם גוטען האָט ער שלעכטס געטהאָן און דעם שלעכטען האָט ער גוטס געטהאָן. וואָרום נישט דאָס גוטס פון הימעל איז די גוטסקייט פון דער ערד און ניט דאָס שלעכטע פון הימעל איז דאָס שלעכטע פון דער ערד. איהר האָט נביאות געזאָגט אין דעם נאָמען פון די געטער פון הימעל, און אייער נביאות איז נישט מקוים געוואָרען, וואָרום פרעמד זיינען זיי געוועזן דעם גאָט פון דער ערד און צו דעם מענשען פון דער ערד.

זיי האָבען נביאות געזאָגט אין די נעמען פון די געטער פון הימעל. דיך זאָלב איך פאַר אַ נביא צום גאָט פון דער ערד!

דערהערענדיג אזוינס, האָב איך מיך געווענדעט צו איהר און האָב אזוי געזאָגט:

איך בין נאָך יונג און קיינער קען מיך נישט, און קיינער האָט פון מיין נאָמען נישט געהערט. און עס וועט זיין, אז איך וועל צו די ברידער פון מיין לאַנד קומען און זאָגען צו זיי אין דעם נאָמען פון אַ גאָט, וואָס זיי האָבען פון איהם ביז איצט נישט געהערט, וועלען זיי זאָגען: „נור ליגענד, ליגענד זאָגט דער יונג!"

„אַז עס איז טאַקע אמת, אַז גאָט האָט זיך צו איהם בעוויזען, זאָל

ער אונז זיין צייכען ווייזען, כדי מיר זאָלען זעהען און גלויבען, אזוי ווי אין די נביאים פון די געטער.“

און עס האָט זיך דערהערט איהר שטים, און זי האָט געקלונגען ווי מיט'ן וואסער געשוואומען און האָט געשמעקט, ווי מיט'ן בלומען־ריח געבלאָזען.

— נישט דער גאָט פון די הימלען איז דיין גאָט פון דער ערד, און נישט ווי די נביאים פון די הימלישע געטער איז דער נביא פון דעם גאָט פון דער ערד.

נישט דער צייכען פון אונגעוועהנליכעס איז דער צייכען פון גאָט, דיין גאָט, — דער צייכען פון דיין גאָט איז דאָס געוועהנליכע.

נישט די מאַנדלען, וואָס וואקסען אויף דעם שטעקען אין מענשענס האַנד, איז דער צייכען פון דיין גאָט, נאָר די מאַנדלען וואָס וואקסען אויפ'ן צווייג, וואָס דער וואָרצעל פון זיין בוים איז אין דער ערד איינגעפלאַנצט.

נישט ווען די זון געהט אונטער אין מיטען טאָג איז דער צייכען פון דיין גאָט, נור דאָס, וואָס די זון געהט אונטער יעדען פאַרנאַכט און שיינט אויף יעדען פריהמאָרגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט. דאָס וואָס אין זומער שיינט די זון, און ווינטער גיסט דער רעגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט.

וואָרום אַלעס, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, האָט ער צום גוטען בעשאַפען: מיין צייכען איז „דאָס זיין“!

און עס איז געווען, אז גאָט מיין בעשעפער האָט געענדיגט צו רעדען, און אַ טוי איז אויפגעגאַנגען פון די פעלדער פון לאַנד און האָט אַנגעטרונקען אַלעס בליהענדע און וואקסענדע, איז גאָט מיין גאָט פערהילט געוואָרען אין דעם טוי־וואָלקען, וואָס האָט גערוהט אין די עקען פון לאַנד.

און די זון איז אַרויסגעגאַנגען צו בעלויכטען די וועלט, און די ערד האָט זיך ערוואכט צו איהר אַרבייט.

עדד

ע ר ד

דאָס שטיק ערד פֿון וועלכען איך וויל ערצעהלען, איז געלעגען אויסגעצויגען פֿון יענער זייט דאָמבראָווער גרויסע וועלדער ביים ברעג פֿון דער ווייכסעל. די הויכע סאָסנעס וואָס זיינען געשטאַנען ווי אַלטע גרויסע מלכים, מיט זייערע קרוינען אויף די קעפּ און האָבען מיט זייער הויך איבערגעשטיגען איינער די צווייטע אין ווייטען, ווייטען וואַלד אריין, האָבען פֿון דער ערד דורך דורות און דורות אויסגעטרונקען איהר פֿעטקייט און פֿייכטקייט און זי איבערגעלאָזט טרוקען און זאַמדיג ווי א סוכאָטנישע אויסגעזויגענע ברוסט פֿון א דארער מוטער, און זי האָט אויסגעצויגען מיט איהר טונקעלען טרוקענעם זאַמד־רוקען, אונ־טער דעם העלען לויכטענדען הימעל, וואָס האָט יעצט אין פֿריהלינג־צייט בעגאָסען אַלעס ארום מיט לייכטענדע יונגע שטראַהלען. די יונגע שטראַהלען האָבען ערפֿילט דעם שטח מיט א לעבענס־לוסט וואָס האָט געוועקט צום שאַפֿען, נור די לייכטענדע פֿול מיט קראַפֿט אָנגעטרונ־קענע שטראַהלען האָבען ווי יונגע חתנים־בחורים איבערגעלויכטען זיך איבער דער ערד, און האָבען ניט געפֿונען קיין כלה צו דער חתונה. בחנם האָבען זיי געוועקט פֿון דער ערד דאָס פֿערבלאָנדזשעטע קערנדעל וואָס דער ווינד האָט עס אַהער געבראַכט פֿון פֿעטע פֿעלדער, די ערד האָט קיין גרינס ניט אַרויסגעצויגען און האָט זיך שוין יאָ דאָ און דאָרט דורך דעם זאַמד גרינע קנאָספּען־שפּראָצעכטס געוויזען, איז עס פֿריה־צייטיג פֿון זאַמד און שטויב פֿערטריקענט און אויפֿגעגעסען געוואָרען. און דאָס גאַנצע שטיק לאַנד אויסגעצויגען אַרום ברעג פֿון ווייכסעל איז געווען ווי אַן אוננוצליכע שמאַטע, וואָס איז געוואָרען אַרויסגעוואָרפֿען פֿון דעם הויכען רוישענדען וואַלד, פֿערשעמט פֿון גאָט און לייט.

זי האָט ניט צוריקגעגעבען דעם פּויער, איהר בעל־הבית, די מאָס ווייטצען וואָס ער האָט בעדאַרפֿט אַרויסנעהמען פֿון איהר, זיין ארבייט און די קערענדלעך וואָס ער האָט אין איהר אריינגעלעגט, האָט ער זי בעשטימט פֿאַר דעם אָרעמען קאַרטאָפֿעל און פֿאַר׳ן אָרעמען ברויט,

וואָס זי האָט איהם אָבגעגעבען צוריק פאַר זיין פראַצע מיט זעהר אַ קאַרגע האַנד. טאַקע דער שטרוי איז געוועזן קליין און שיטער, און די קערענדלעך אַזוי מאָגער דאַר, אַז עס האָט ניט געלוינט זיי פון די פּלעווע אַרויסצוהאַקען — נור דאָך איז עס געוועזן גאָט'ס ערד, און זי צו פערשעמען, איבערצולאָזען ניט בעאַרבייט — וואָלט געוועזן אַ זינד פאַר גאָט.

איז ער אָרעם געוועזן דער פּויער פון דער ערד און האָט איבערגעטראָגען זיין אָרעמקייט מיט אונטערטהעניגקייט און געדולד. זיינע קינדער ווי זיינע פּיה האָבען זיך איהם ניט געכאָוועט, זיי זיינען איהם געבוירען געוואָרען ווי די ערד, כוכאָטניקעס, אָדער זיי זיינען פריהצייטיג געשטאָרבען. צי פאַר הונגער און דחקות, צי איבער די קללה, — דאָס שטיק לאַנד, איז עפּעס איבער אַ פערבאָרגענע געהיימניספאָלע זינד געוואָרען פערשאָלטען, ווי די פּויערים האָבען געגלויבט — נור אפילו די וואָס זיינען יאָ געבליבען ביים לעבען, און ווי דאָרט זיך געקענט דורכשטופּען און דערוואַקסען, האָט די סוכאָטניטשע ערד אויך ניט געקענט זיי מפרנס זיין און ערהאַלטען. דאָס פּיה ווי די מענשען, כאָטש זיי זיינען קליין־וויקסיג געוועזן, האָבען זיי איהר געמוזט פערלאָזען אין דער יוגענד און פיהרען זייערע הענד אויף אַנדערע פעלדער, צו פרעמדע פעלקער, איבער די דייטשע גרענעץ. אָדער אויף יענער זייט ים, אין ווייטען בראַזיליען.

און געהאַלטען האָבען זיך נור אויף איהר די פון איהרע קינדער, וועלכע האָבען ניט געקלערט — און ניט געוואוסט, אַז עס איז ערגעץ אַנדערש־וואו דאָ אַנדערע ערד, וועלכע בעצאָהלט בעסער און רייכער פאַר דער ארבייט און ווייצען וואָס מען לעגט אריין אין איהר; די פון איהרע קינדער, וועלכע עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי זיינען בעשאַפען געוואָרען פאַר איהר, אָנגעוואַקסען אָן איהר, און מוזען אריבערטראָגען מיט איהר צוזאַמען איהר אָרעמקייט און טרוקענקייט.

האָבען זיי זיך געהאַלטען אָן איהר, און איהר צוריקגעגעבען די קראַפט און פראַצע, וואָס זיי האָבען גענומען פון איהר ביסעל בידנע חיונה, פון איהר לופט, פון איהרע אָרעמע פרוכטען, און נאָך די צייט פון זייערע יאָהרען זיך איינגעגראָבען אין איהר, און זייערע לייבער אויסגעמישט מיט איהר שטויב און זאַמד, און ניט איינמאָל האָט אַ פּויער געפונען ביים אַקערען מיט'ן אייזען אין די ערד דעם שייטעל ביז

זיין עלטער־זיידע, וואָס זיין קערפּער איז שוין לאַנג געוואָרען אַ חלק פון די ערד.

אויף אַ שיידען־וועג אין אַ ווינקעל פון דעם שטיק לאַנד, איז געשטאַנען אַן אַלטער האַלב־איינגעזונקענער צלם. דער צלם מיט דעם קריסטוס וואָס איז געווען אויף איהם האָבען פערשפּרייט זייערע אַלטע מיט מאָך בעוואַקסענע הענד איבער די צוויי זייטען וועג און האָבען געזאָלט, אַזוי ווי מען האָט אויף זיי אָנגעשריבען, אָבהיטען די געגענד פון הונגער, פייער און מלחמה. דער צלם מיט דעם קריסטוס־בילד וואָס זיינע הענד און פיס זיינען געווען צוגעשלאָגען צום קרייץ — זיינען אַזוי אַלט געווען, אַזוי אָבגעלאָזען און מיט מאָך בעוואַקסען, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי זיינען אַזוי ווי דער אַלטער אויסגעלעכער־טער און מיט דונער'ס דורכגעבּרענטער בוים, וואָס איז געשטאַנען הינ־טער זיי — אַז זיי זיינען אויך אַרויסגעוואַקסען פון דער ערד, האָבען אַמאָל געבליהט, צווייגען און בלעטער געהאַט, נור פאַר אַלטקייט זיינען זיי אַזוי אויסגעדאַרט און טונקעל געוואָרען, און מיט מאָך בעוואַקסען און נייגען זיך צו דער ערד.

אויף יעדען מאַי־יום־טוב האָבען די קינדער פון דאָרף דעם צלם מיט בלומלעך בעפּוצט, ריכטיגע פעלד־בלומלעך, גאָט'ס ארבייט וואָס זיי האָבען ערשט פון בוימער אין פעלד אָבגעריסען און פּאַפּירענע, זייערע הענד־ארבייט. נור די בלומלעך האָבען זיך אויסגעמישט. מען האָט ניט געוואוסט וועלכע עס זיינען פעלד־בלומלעך און וועלכע זיינען פּאַפּיער־בלומלעך. ס'האָבען ליכטלעך געברענט פאַר די הייליגע מאַמע'ס בילד וואָס איז געווען אריינגעוואַקסען אין בוים אריין, האָט דעם צלם מיט בוימעלעך וואַלד־קשאַקעס ארומגעזעצט, מיט זאַמד אויסגע־שיט און אַ ווייסען טישטוך פאַר דעם צלם אויפגעהאַנגען, האָבען ווי קינדער זייער גאָט'ס שטיבעל, וואָס איז געשטאַנען אין מיטען וועג אונטער'ן פרייען הימעל אָהן אַ דאַך, אָהן אַ וואַנד, אויסגעפּוצט און אויסגעציערט, און דאָרף־גוי'עס האָבען זיך יעדען אויף־דער־נאַכט אין גאַנצען חודש מאַי אונטער דעם קרייץ, צווישען די אריינגעשטעלטע בוימלעך ארונטערגעקליבען און אַלע, ווי מענער און ווייבער, ווי אינגלעך און מיידלעך, האָבען פון די ביכער מיט די ליכט בעלויכטען הייליגע ליעדער אין די נאַכט אריין געזונגען.

אין איינע פון אזעלכע מאי־נעכט האבען זיך די גוים פון דעם דארף צונויפגענומען מיט די ליכטער און די געבעט־ביכער אין די הענד ארום דעם קרייץ און האבען אבגעריכט זייער מאי־געבעט. די פויערים זיינען זעהר בעטריעבט געווען, עס איז שוין געווען אין שפעטען מאי, ווען אנדערש־וואו האבען שוין געמוזט די פעלדער אין גאנצען בעקליידט זיין מיט גרינס, דער ווייטץ און דער קארן האט שוין בעדארפט אין דער הויך צו שטעהן און דא נאכ'ן אקערען אזוי ווי דער ווינד האט אנגעטראגען דעם שטויב, בעהויכט די ערד, אזוי איז עס געווען איצט, טאקע דא און דארט האט זיך געגרינט קארן, די קארטאפעל האבען בלעטלעך ארויסגעגעבען, עס וואלט אפשר דאס הא־יאהר בעסער געווען ווי אין אנדערש מאל, נור וואס קומט ארויס — קיין רעגען איז ניטא. די ערד איז טרוקען, צוזאמענגעבאקען פון די זונן וואס האט שוין הא־יאהר אין מיטען פריהלינג היים געווארעמט. די ערד שפאלט זיך און דער שטויב לעגט זיך אויפ'ן גרינס. דער גלח אין די קירכע פון נאהענטען שטעדטעל האט שוין איינינע געבעטען אבגעריכט אויף רעגען, נור דער רעגען ווייזט זיך ניט. יעדען פאר־נאכט קוקען די פויערים אויף די רויט־אונטערגעהענדע זונן וואס לאזט זיך אין טיעפען וואלד אריין, זוכען צייכען אויב עס וועט מארגען זיין רעגען — געפינען אבער קיינע ניט. די טעג זיינען ווארעם, די נעכט זיינען שווארץ, מיט שטערען איז דער הימעל בעדעקט, און די זונן געהט יעדען טאג גליהענד אונטער, בעלייכט דעם גאנצען וואלד און די בוימער נייגען זייערע קעפ צו די רויט־אונטערגעהענדע זונן. האבען די גוים דאס מאל זייער געבעט אבגעריכט מיט צובראכענע הערצער, און זייערע שטימען זיינען געווען זעהר ריהרענד. אין די ווייבערישע שטימען האבען זיך טרעהרען געהערט, און די מענער־שטימען זיינען געווען הארט, רויה, נור דאך האט זיך אין זיי א קלאגען געהערט. זיי האבען זיך ניט געהאלטען אין טאקט, ניט מיטגעזונגען, נור האבען געשריען, רויה געשריען די ווערטער אין די שטילע טונקעלע נאכט אריין, וואס האט ארום־געהארכט ארום דעם גאנצען, גאנצען שטח. דער וואלד איז שווארץ געווען און זיך איינגעהילט, געטוליעט זיך צו זיך, יעדער בוים איז געשטאנען פאר זיך, ווי אליין אין זיין סוד בעהאלטען און געמאכט דעם איינדרוק ווי א שוואך אונבעהילפיג קינד, וואס מען האט עס אניעדערגעשטעלט און עס ווייס ניט ווי צו דעה

מאַמען אַהיים צו גײן. נור די קעפּ אין דער הויך האָבן זיך אויסגע־מישט, בעהאַלטן זיך אין איינעם און פֿאַרלוירן געוואָרן אין די שוואַרצע נאַכט. שטיל איז געווען אַרום, נור אַ שטיל טיף געריוש האָט זיך געהערט אין טיפֿן וואַלד — ווי דאָס וואָלט אויסגעזאָגט פֿון דעם טיפֿן שרעקלעכן געהיימניס וואָס טוט זיך יעצט אין וואַלד אָבּ... דאָס שטילע געריוש האָט געוואָרפֿן אַ שרעק אויף די קינדער, וואָס די גוים האָבן מיטגענומען צום צלם. די קינדער האָבן אַרומגע־קניעט און זיך איינגעטוליעט צום צלם צו. צוערשט האָבן זיך געהערט זייערע קינדער־שטימען מיטזינגען די ליעדער, דערנאָך ,ווען די נאַכט איז שוואַרץ געוואָרן, דאָס ביסל רויטליכקייט איז פֿאַרטרונקען גע־וואָרן אין טיפֿן וואַלד, און פֿון וואַלד האָט זיך דערהערט דאָס שטילע געריוש — זיינען זיי שטיל געוואָרן, נור ענגער נאָך צוגעטוליעט זיך צום קרייץ צו... זייערע ליפּן האָבן אין דער שטיל געברומט „טאַטע אונזער"... דאָס ליכט, וואָס האָט זיך געברענט אַרום קרייץ, און די עלטערן'ס שטימען וואָס האָבן יעצט שוין ניט מעהר געזונגען נור געשריען, האַרצרייסענד געשריען, קלאָגענדיג זיך, קלאָגענדיג זיך, האָט אויף זיי אַזאַ שרעק געוואָרפֿן, אַז זיי זיינען איינגעשלאָפֿן, איינס צוגעטוליעט צום צווייטן, און מיט די הענד אַרומגענומען דעם האַלז פֿון קרייץ. די סובאָטניטשע ערד וואָס האָט זיך יעצט איינגענאָרעט, און איינגעקאָרטשעט זיך אין די שוואַרצע נאַכט אַריין איז געלעגן אויס־געצויגן אַרום דעם שוואַרץ־געהילטן וואַלד, אַרום דעם טיף אין סוד איינגעזונקענעם וואַסער און האָט זיך איינגעהאָרכט צו די געשרייען, און האָט זיך צוגעקוקט צו די ליכטלעך וועלכע לייכטען זיך פֿון קרייץ אַהער, און צו די שוואַרצע שאָטענס פֿון די פּויערים וועלכע ליגען אַרום דעם קרייץ, איינגעהאָרכט און צוגעזעהן זיך אַלץ און געוואוסט, אַז איבער איהר זיינען די געשרייען וואָס רייסען זיך אין די נאַכט אַריין, און ווי אַ קאַפּריזנע, שלעכטע מאַמע איז זי געלעגן, „איך וועל ניט בעסער ווערען".

ניט ווייט פֿון צלם, אָבגערוקט פֿון די קינדער, אָבגערוקט פֿון די פּויערים, איז געלעגן אויף דער ערד איינגענאָרעט אַ מין בעשעפֿע־ניש, וואָס האָט געמאַכט דעם איינדרוק אין די נאַכט ווי אַ משוגע'נער הונד, וואָס קוקט אויס אויף וועמען אָנצופֿאַלען און בייסען, אַזוי האָט דאָס בעשעפֿעניש אַריינגעגלאָנצט אין די נאַכט אַריין, מיט זיינע

צווײ שוואַרצע גלאַנצענדיגע אויגען, וואָס זיינען געווען אונרוהיג, געוואָרפען זיך און געמיאוטשעט. עס האָט געבילט, אונפערשטענדליכע געשרייען האָט עס געשריען, טהיילמאָל מיט געבייזער ווי אויף די קופּע מענשען געבילט, געוואָלט אַנפּאַלען אויף זיי, טהיילמאָל פאַר זיך אַליין געשריען, בעקלאָגענדיג זיך אויף עפּעס... אָדער איינגעטוליעט דעם קאָפּ צו דער ערד, און פאַר דער ערד עפּעס געקלאָגט, געזאָגט, געוואָלט... טהיילמאָל האָט עס זיך פון פון אָרט דערהויבען, צוגעלאָפען אויף אַלע פיער, צום קרייץ צו, ווי געוואָלט זיך אויף וועמען וואַרפען, מיאוטשענדיג עפּעס, נור באַלד האָט עס זיך ווידער אַניעדערגעלעגט פון דער־ווייטען, געלעגט זיך אויף אַלע פיער, צוגעקוקט זיך, דעם קאָפּ צו דער ערד צוגעבויגען און אָנגעהויבען צו קלאָגען מיט אַזוי אַן אונמענשליך קול, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען... די פּויערים האָבען דאָס בעשעפעניש צוערשט ניט בעמערקט, דערנאָך, ווען דער אַלטער מארטשין האָט בעמערקט פון דער־ווייטענס זיינע גלענצענדיגע אויגען, האָט ער אַ מינוט אויפגעהערט צו זינגען, ארויסבויגענדיג דעם קאָפּ האָט ער געזאָגט צו אַנטאָן גראַבאָוו:

— אַנטאָניו, דיין אונגליק דערנעהנט זיך.

אַ מינוט האָבען די גוים אויפגעהערט צו זינגען, און געסטראַשעט פון דער ווייטען דאָס בעשעפעניש.

— אַנטלויף, דערווייטער זיך, דו אונגליק, — און גע׳צלם׳ט זיך איינצייטיג פאַר׳ן הייליגען בילד: — הייליגע פריילין ערבאַרעם דיך!

אַנטאָן האָט גענומען אַ ווידקע פון דער ערד, און פון דער ווייטען געשאָקעלט דערמיט צו דער בעשעפעניש:

— צו די סטאַדאָלע, צו די סטאַדאָלע, דו פּאַקראַקע.

די אַנטאָניכע האָט זיך דערווייל גע׳צלם׳ט, און ווייזענדיג אויף דער בעשעפעניש האָט זי זיך געבעטען פאַר׳ן הייליגען בילד, מיט טרעהרען אין די אויגען:

— הייליגע פריילין, ערבאַרעם דיך, און טרייב פון איהם ארויס דעם שלעכטען גייסט, און נעהם איהם צו דיר אין הימעל אריין; בעשיץ איהם אונטער דיינע לייכטענדע פליגעל, הייליגע, הייליגע פריילין, קריסטוס הער!

דאָס בעשעפעניש איז אַלץ געלעגען אויף אַן אָרט, און צוגעהאָרכט זיך ווי די גוים שרייען אויף איהם. די קינדער האָבען זיך אויף אַ

מינוט אויפגעכאַפּט, דערזעהן די גלענצענדע אויגען, געשראָקען זיך, און נעהנטער זיך צוגעטוליעט צו די עלטערען.

— דאָס האָט דיך דער טייוועל אהער געשיקט, אז דו זאָלסט אונז אין אונזער בעטען שטערען — האָט א גוי זיך אָנגערופען פון דער חברה.

באַלד האָט זיך אַנטאָן גענעהנטערט צו דער בעשעפעניש, יאָגענ־דיג איהם מיט די צווייג, און דאָס בעשעפעניש האָט זיך אויפגעכאַפּט, אנטלאָפען און פערלוירען געוואָרען אין די טונקעלע נאַכט אריין.

באַלד דארויף האָבען די פויערים זייער תפילה געענדיגט, איבער־געלאָזט דעם קריסטוס אויפ'ן צלם מיט דעם ליכטעל וואָס האָט געברענט פאַר איהם אין מיטען דער נאַכט און זיינען זיך ווי שאָטען צוגאַנגען.

אַנטאָן מיט די אַנטאָניכע זיינען אהיים געקומען אין זייער שטיבעל אריין, האָבען געוואָרפען א בליק אויף די קוה מיט'ן קאַלב וואָס זיינען געשטאַנען אין הויז און זייערע פּיסקער אין שטיבעל דורכ'ן לייטער'ל אריינגעשטעקט. אַנטאָן איז ארויסגעגאַנגען די לאָדען צומאַכען, די אַנטאָניכע האָט פון אינעווייניג דאָס אייזענדעל אריינגעשטעקט, דאָס שטיקעל קיהן האָט זיך אויפ'ן אויווען געברענט. אַנטאָן איז אריינגע־קומען, און אָנגעהויבען זיך אויסטהון, האָט די אַנטאָניכע געפרעגט דעם מאַן:

— עס ליגט הינטער דער שוועל?

— עס ליגט — האָט אַנטאָן אָבגעענטפערט.

די אַנטאָניכע האָט א שטיק ברויט אָבגעשניטען פון דעם שוואַרץ ראָזעוואַנע לעבעל, א שפּאַלט פון די טהיר אויפגעעפענט, און הויז ארויסגעוואָרפען.

— נאַ, האָסט דו, מיין אונגליק.

דאָס בעשעפעניש וואָס איז הינטער די טהיר געלעגען, האָט דאָס שטיק ברויט געכאַפּט. די אַנטאָניכע האָט דאָס קיהנדעל פערלאָשען און זיך אין בעט צום מאַן געלעגט שלאָפען.

דאָס בעשעפעניש, וואָס איז יעצט געלעגען אויף די שוועל פון אַנטאָנ'ס כאַלופּע, אין וועלכער עס האָט זיך געפונען זיין קוה מיט'ן קאַלב, און קרישענדיג דאָס הארטע שטיק ברויט האָט עס זיך איינ־

געהילט אין די גרויסע ווערט וואָס האָט געטראָגען און געבלישטשעט מיט די צוויי גרויסע שווארצע אויגען — האָט געהערט צו אַנטאָנ׳ען מיט די אַנטאָניכע.

די סובאָטניטשע ערד פלעגט פון צייט צו צייט אַרויסוואַרפען פון זיך ווילדע מיני בעשעפענישען, קאַליקעס און אונגעוועהנליכע בעלי מומים, סיי ביי מענשען, סיי ביי פיה, וואָס האָבען געהאַט פערשיעדענע מאָדנע פאָרמען. עס פלעגען געבוירען ווערען טהיילמאָל פון אַ קוה קעלבער מיט געשטאַלטען פון פערשיעדענע בהמות, אָדער פון די ערד פלעגען אַרויסוואַקסען פרוכטען, עהנליכע צו מענשליכע פאָרמען, קאַרטאָפלען אין געשטאַלט פון קליינע פערדלעך, קעלבליך, ווי לאַנגע אויסגעצויגענע טאָפּאָלען; מענשליכע קינדער מיט הינדטישע פנים׳ער, אָדער אין געשטאַלט פון קעלבער, וואָס פלעגען קריכען אויף אַלע פיער, און פלעגען בילען ווי הינד, מיאַוטשען ווי קעץ, און האָבען די אייגענשאַפטען פון חיות. די גוים האָבען געגלויבט ביים געבוירען ווערען פון אזא מין בעשעפעניש אַז דאָס איז פון שטן, און דאָס איז די גאַנצע סיבה פון זייער אָרעמקייט, טרוקענקייט און פערשיעדענע קרענק. דאָס פיה אין די אונגליקליכע געשטאַלטען פלעגען זיי באַלד אונטערברענגען, אין וואַסער דערטרינקען, אין די ערד איינגראָבען, אָדער טהיילמאָל עס אין וואַלד אַריינפיהרען און ביי אַ געוויסע צערעמאָניע עס אין פייער פערברענען. די מענשליכע בעשעפענישען אין אַזעלכע געשטאַלטען, ווען עס פלעגט זיך טהיילמאָל ווייזען, האָבען זיי געלאָזט אויסהונגערן ביז עס פלעגט אַליין פון זיך שטאַרבען, דערנאָך האָבען זיי דאָס ערגעץ אין די ערד איינגעגראָבען, וואו קיין מענשענ׳ס פיס טרעטען ניט.

די אַנטאָניכע האָט פאַר אַ פּאָאַר יאָהר צוריק געבוירען אזא מין בעשעפעניש — אַ קינד אין געשטאַלט פון אַ הינדטעל. עס איז געווען אין גאַנצען מיט האָאַר בעוואַקסען, קליינע שווארצע אויגען וועלכע זיינען טיעף אין פלייש געזעסען, לאַנגע אַראָבהענגענדע אויערן, שטום איז עס געוועזען, און פלעגט אַרויסלאָזען פון זיך קולות עהנליך צו הינדטישען בילען. אין די ווינקלען פלעגט עס קריכען, ליעגען אויף אַלע פיער און קוקען ווילד און אונהיימליך ערגעץ־וואו מיט די אויגען.

די גוים האָבען געגלויבט, אַז דאָס בעשעפעניש איז געקומען פון שטן, און אַזוי לאַנג ווי דאָס לעבט איז עס נור דאָ שלעכטס צו מאַכען. אַלע אונגליקען וואָס פלעגען פּאַסירען אין דאָרף האָט מען

אַנגעלעגט אויף דעם בעשעפעניש. האָט מען עס געטראָפּען אויפ'ן וועג, האָט מען דאָס אַנגענומען פאַר אַ שלעכטען צייכען; אַז עס פלעגט זיך ווייזען ביי אַ געבעט, איז געווען אַ צייכען אַז דער שטן האָט זיך אריינגעמישט. אין דאָרף האָט מען עס געוואָלט אונטער־ברענגען, אויסהונגערן, די עלטערן האָבען עס פון קליינערהייט אָן פון שטוב דערווייטערט, און עס פלעגט זיך אין דאָרף ארומוואַלגערן, נור וואָס די גוים האָבען ניט געטהאָן דאָס בעשעפעניש אונטערצוברענגען, האָט עס זיך דאָך ערהאַלטען, אין דאָרף ארומגעלאָפען, געפרעסען אַלץ וואָס עס האָט געפונען; דורך די אָפענע פענסטער, דורך די אָפענע טהירען אין די שטובען זיך אריינגעכאַפּט, אַראָבגעשלעפּט אַלץ וואָס האָט געפונען אויף די טישען אין די שיסלען, און ערנעהרט זיך פון וואָס עס האָט געקאָנט. אָבלאַוועס פלעגט מען מאַכען אויף דעם בעשעפעניש, פעריאָגען עס אין וואַלד אריין, נור עס האָט ניט געהאָל־פען קיין שום זאַך, אַזוי ווי אויף להכעים די גוים האָט דאָס דער שטן גענומען אין זיין שוטץ, בעשערט עס טאָג און טאָג זיין ביסעל בידנע חיונה, פון וואָס עס האָט זיך געדאַרפט ערנעהרען אום צו דערהאַלטען זיין אונגליקליך לעבען, צו שאַדען די מענשען אין דעם דאָרף, און צו דער שאַנד פון זיין מוטער, וואָס דער שטן האָט זיך דערנעהנט צו איהר, און פון זיך אַזאַ בעשעפעניש ארויסגעגעבען...

ביי טאָג האָט עס זיך אין דאָרף אויפגעהאַלטען, הינטער יעדער טהיר געטשאַטעוועט, אויף די קינדער אָנגעפאַלען, פעריאָגט זיי און דאָס ברויט אוועקגענומען. און קוים האָט עס עפּעס דערטאַפּט, פלעגט עס זיך בעהאַלטען הינטער אַ טרעפּ, הינטער אַ שטאַל, און אויפפרעסען דאָס וואָס עס האָט דערטאַפּט. קוים אָבער איז די נאַכט צוגעפאַלען, פלעגט עס פאַר געוואוינהייט אָנקומען פאַר'ן טויער פון זיין מוטער'ס שטיבעל, זיך דרעהען אַהין און דרעהען אַהער, און ווי אַ הונד, וואָס מען לאָזט איהם ניט אין שטוב אריין אין אַ רעגען, האָט עס הינטער די טהיר געבילט, געמיאַוטשעט, ביז דער פאָטער פלעגט ארויסגעהן דעם לאָדען צומאַכען, האָט ער עס אריינגעלאָזט אין הויז אריין וואו דאָס פּיה איז געשטאַנען. די מוטער פלעגט דאָן אַ שטיק ברויט, אַ טעלער מיט איבערגעבליבען עסען הינטער די טהיר ארויסשטעלען, און די טהיר פערמאַכען נאָך זיך.

די מוטער וועלכע האָט געהאַט נאָך קינדער, און האָט בעדאַרפט

אינאײנעם מיט די קיה אין אַקער זיך אײנשפּאַנען, אום די צװײ מאָרגעס ערד, װאָס איהר מאַן האָט געהאַט, צו בעאַרבײטען, האָט ניט קײן צײט געהאַט צו זאָרגען, אָדער צו דענקען פון דעם בעשעפעניש. אַז זי פלעגט עס זעהען, אָדער מען האָט איהר עפּעס דערצעהלט פון דעם, פלעגט זי די הענד פערשפרײטען פאַר די הײליגע מאַריע, און בעטען אַז גאָט זאָל זיך אױף איהם מרחם זײן, ארױסטרײבען פון איהם דעם גײסט און צונעהמען איהם צו זיך. נור אין די װינטערדיגע נעכט, װען דאָס בעשעפעניש איז געלעגען אין הױז, דער פראָסט אין דרױסען איז גרױס געװען, פלעגט זי אין דער שטיל בײנאַכט זיך אױפהײבען, װען דער מאַן איז שױן געשלאָפען, די טהיר עפענען און דאָס בעשעפעניש אין שטוב אַרײנלאָזען, צואװאַרפען איהם אַ לאַכמאַנע, אַז ער זאָל זיך צודעקען, אַ שטיק ברױט איהם צואװאַרפען, אַז קײנער זעהט ניט, אָדער אַ טעלער עסען. און װען עס איז געװען דער בױך־טיפוס אין דאָרף, קלײנע קינדער זײנען פיעל געשטאָרבען, די גױם האָבען געזאָגט אַז עס איז פון איהם, מעשי שטן, און האָבען איהם דורכאױס געװאָלט סם׳ען, האָבען פאַר איהם אַ קובען אָבגעבאַקען מיט סם און איהם אונטערגעװאָרפען אַז ער זאָל עס אױפפרעסען, — איז זי געשטאַנען אַ גאַנצען טאָג, אַ גאַנצע נאַכט, דאָס בעשעפעניש מיט אַ שטעקען אָבגעהיט, און פון דעם אָרט װאו דער קובען איז געלעגען איהם אװעק־געיאָגט, ביז עס איז געקומען דער דאָרפס־סטראַזשניק, מיט׳ן סאָלטיס, און האָבען דעם קובען צוגענומען, און דאָס בעשעפעניש אױף אַ פּאָאר טעג אין די װאך אײנגעשלאָסען ביז די גױם האָבען זיך בערוהיגט...

דער פאָטער האָט אױך װעגען דעם בעשעפעניש װעניג געקלערט, האָט מיט זײן פערדעל אַ גאַנצען טאָג האָלץ געפיהרט פון װאַלד צו די זעג; ער האָט געװאָלט עס זאָל שטאַרבען, נור עס זאָל אַלײן פון זיך שטאַרבען. טױטען עס, װי די פױערים האָבען געװאָלט, האָט ער ניט געקענט איבערטראָגען, דאָך, װען די גױם, בײם טיפוס־קרענק, האָבען איהם סם׳ען געװאָלט, האָט ער געװאָלט זיך בעהאַלטען אין װאַלד, ניט געװאָלט אהײם געהן, און געשריגען, אַז עס איז איהם אַלץ אײנס, נור װען ער האָט זיך אָנגע׳שכור׳ט, מיט די פױערים אין שענק געקריגט, אַז זײ האָבען איהם פאַרגעװאָרפען מיט׳ן בעשעפעניש: —

דײן װײב איז מיט׳ן שטן געשלאָפען! באָװעסט אַ בענקאַרט פון שטן

אויף" — פלעגט ער אהיים קומען, דאס ווייב ביי די האר כאפּען, און שלאגען מיט די פויסטען אין קאפּ אריין:

— דו פערשאלטענע! טייוואלים געווינסט דו, צום שאנד פון די מענשען.

זי פלעגט זיך ארויסרייסען פון איהם, בעהאלטען זיך ביי א שכנ'טע. דער גוי איז אויף דער ערד נעפאלען, אויסגעשלאפען זיך, אויסגעניכטערט, דערנאך האט ער ווידער פערגעסען אין בעשעפעניש.

צו מארגענס אין דער פריה האט זיך אנטאן אויפגעהויבען, האט פון הויז ארויסגעפיהרט דאס פערדעל, (דאס בעשעפעניש איז שוין ניט געווען), איינגעשפּאנט צום וואגען און ווי זיין געוואהנהייט געפאהרען אין וואלד אריין, פיהרען די אבגעהאקטע ביימער צו די זעג. עס איז געווען א שעהנער פריהמארגען, די יונגע זון האט געווארעמט דעם וואלד פון דעם קאלטען אבענד, און געטריקענט די בלעטלעך. דער פּויער — ווי זיין זאך וואס ער האט געהאט אויף זיך — האט גאר ניט געקלערט, גאר ניט געוואוסט, נור געטהאן זיין ארבייט. פּלוצים, אזוי ווי ער איז טיעפער אריינגעפאהרען אין וואלד, האט ער דערזעהן אייניגע וועגען־הייזלעך פון צירק־קאמעדיאנטען שטעהען אין מיטען וואלד, א פייער'ל ברענט זיך, א רויך געהט, און עס הערט זיך א קול פון האקען האלץ. אז ער איז נעהנטער צוגעקומען האט ער דערזעהן ווי די שפּעפער־שקצים'לעך האבען נייגיעריג ארומגערינגעלט איינס פון די וועגען־הייזלעך, פון וועלכען עס האבען דורך די גראטעס ארויסגעקוקט פערשיעדענע חיות: א לייב האט זיך געדרעהט ארויף און אראב אונרוהיג, מאלפּעלעך האבען אין א שטייג אויף א לייטער'ל ארומגעשפּרונגען און אמוזירט זיך מיט די שעפער־אינגעלך, וועלכע האבען זיי שטיקער צוקער און עסענווארג צוגעווארפען. א מענש, אין א קארטאן אנגעטהאן, מיט ארויפגערוקטע ארבעל און מיט פארב־אויסגעשטאכענע הענד און א רינגעלע אין אויער האט די חיות פלייש דערלאנגט דורך די גראטעס און צוגעווארפען זיי אזעלכע מאדנע ווילדע ווערטער, וואס נור די חיות האבען פערשטאנען. צוערשט האט דאס פּויער'ל געוואלט דורכפאהרען, עס איז שוין שפּעט, ער איז אבער נייגיעריג געווען צו זעהען די חיות, האט ער אבגעשטעלט די פוהר, און א מינוט זיך אויף

צוגעקוקט צו די בעשעפעגישען, געקוקט און געשוויגען און געטראַכט זיך : „ס'אַרא ווילדע בעשעפענישען דאָס זיינען !"

ער איז נייגיעריג געווען צו וויסען פון וואָס פאַר א מין דאָס איז — צו פרעגען האָט ער קיינעם ניט געהאַט, האָט ער זיך נאָך א פּאָאר מינוט צוגעקוקט, נייגיעריג, מיט א געוויסען שרעק, באַלד אָבער אינסטינקטיוו האָט ער געגעבען א פּישטש צום פערדעל, א שמיטץ מיט'ן בייטשעל „וויאָ" — און איז ווייטער געפאָהרען זיין וועג.

— קריסטען אודאי ניט. — האָט ער זיך געטראַכט.

— מיט מאַלפּעס טרייבט זיך דאָס ארום, צום טייוועל מוז דאָס דינען.

— און דאָס בלאָנדזשעט ארום איבער די וועלט, דאָ אהער געקומען זיך צו שלעפּען, מענשען שלעכטס צו טהון...

— וועט שוין וועם דארפען אַן עולה ארויסקומען, — טראַכט ער זיך ווייטער — אַז דאָס ווייזט זיך נור. בחנם ווייזט זיך דאָס ניט.

— מען האָט עס געדאַרפט מיט שטעקענס צו פערטרייבען פון דאַנען ; שדים ווייסען וואָס דאָס איז. — אַזוי קלערענדיג איז ער צוגעפאָהרען צו די גוים וועלכע האָבען שוין געוואַרט אויף איהם, דעם אָבגעהאַקטען בוים אין דעם פערדעל איינצושפּאַנען, צום זעג צוצופיהרען.

ער האָט זיי געוואָלט דערצעהלען וועגען די מענשען וואָס זיינען אין וואַלד — נור עפּעס ווי מורא־האָבענדיג, אַז מען זאָל איהם ניט זיין „חרפּה" פאָרוואַרפען, האָט ער געוואַרט ביז די גוים וועלען דערפון אָנהייבען צו רעדען.

נאָך דעם מיטאָג־עסען, ווען די גוים האָבען זיך אַנידערגעזעצט הינטער די ביימער מיט די טעפּ אין די הענד, האָט דער אַלטער וואַיטעק זיך אָנגערופען :

— באַ ! דען דאָס איז פון שטן געשיקט — אונז נור קאַליע צו מאַכען. דען דאָס האָט ניט קיין רוהיגע נשמות, אַזוי ווי דער ווינד וואַנדעלט עס פון לאַנד צו לאַנד, און וואו עס קומט טהוט עס שלעכטס די מענשען.

— און די מאַלפּעס, מיינט איהר, זיינען ריכטיגע מאַלפּעס ? — דערצעהלט א דריטער — אָדער די מייזלעך וואָס זיי האָבען אין די קעסטלעך. עס איז דאָך בעוואוסט, אַז דאָס זיינען אַלץ פערשאָלטענע

נשמות, וואָס זיי נעהמען אויף אויף זייער וועג, אָדער וואָס טשעפּעט זיך צו און זיי פיהרען עס צום טייוועל אהין.

— פערטרייבען דארף מען דאָס! מיט שטעקענס דארף מען דאָס פערטרייבען פון דאָרף. — האָט זיך אַנטאָן אָנגערופען.

— אַלערערשטענס דארף מען דעם שטן, וואָס זיצט צווישען אונז, פערטרייבען. — האָט איינער פון די מחנה געזאָגט, מיינענדיג אַנטאָנ׳ס בעשעפעניש, וואָס וואַלגערט זיך אין דאָרף ארום.

א מינוט האָבען אַלע שטיל געשוויגען. נור דאָרט הינטער א בוים האָט אין דער שטיל געקיכערט... אַנטאָן איז בלייך געוואָרען, האָט געקלערט צו כאַפּען דעם דישעל פון זיין וואָגען און צושלאָגען. ער האָט דאָס דאָך ניט געטהאָן, ער האָט זיך געפּוילט...

א מינוט איז דער שמועס אָבגעהאַקט געוואָרען, נור באַלד איז ער פיעל ערנסטער געוואָרען, דען מאַטשיק, דער עלטסטער פון די פּויערים מיט אַן אָבגעהאַקטען פוס, האָט זיך אָבגערופען:

— מיר האָבען איהם שוין לאַנג געדאַרפט פערטרייבען פון דאָרף, אַל־דאָס שלעכטס ברענגט ער צו אונז, און ווער ווייסט צי ער האָט זיי ניט אויך דאָ אהער געבראַכט, די קאָמעדיאַנטען, אויב ניט איבער זיינעטוועגען זיינען זיי דאָ אהער געקומען.

— ווי ער האָט נעכטען אין מיטען געבעט באַלמוטשעט! דאָס שיקט איהם דער שטן אהער, דער שטן אהער.

— צו סם׳ען האָט מען איהם געדאַרפט נאָך דענסטמאָל, אויף גאָר ניט צו קוקען — נור סם׳ען — האָבען שוין איינינגע הויך געשריען.

— ווער האָט דען אייך ניט געלאָזט? — האָט איהר בעדאַרפט מיט אייגענע הענד. ווילט איהר, אַז די זינד זאָל דערנאָך אויף מיין האַלז ליעגען — וויל איך ניט! — האָט אַנטאָן זיך אָנגערופען.

דער אַנטוואָרט פון פאָטער האָט איינגעשטילט די פּויערים, ווייבער געמאַכט זיי, האָבען זיי אויפגעהערט צו רעדען דערפון, און א גאַנצען טאָג, ביי דער ארבייט, שוין איין וואָרט ניט געלאָזט פאַלען דערפון.

ווען אַנטאָן איז פאַרנאַכט אהיים געפאָהרען, האָט ער געוואָלט אויסמיידען די קאָמעדיאַנטען און פאָהרען דורך אַן אַנדערען וועג, זיך ניט בעגעגענען מיט׳ן שטן פנים אל פנים, נור צוקומענדיג נאָהענט האָט ער דערהערט פון דאָרט, וואו די וועגען זיינען געשטאַנען, א גרויס ברומען און א געשריי, און א גרויסע מענגע איז דאָרט געשטאַנען. ער

איז נייגיעריג געווען צו זעהן, וואָס דאָרט איז אזעלכעס, האָט ער אויסגעדרעהט און צוגעפּאָהרען צו זיי. אהינקומענדיג זיינען איהם שוין איינינע דאָרפס־יונגען פּאַראויסגעלאָפען, מיט איינעם פון די קאָמעדיאַנטען מיט דעם רינגעלע אין אויער, און האָבען געשריען, ווייזענדיג אויף איהם:

— אָט איז דער פּאָטער! אָט איז דער פּאָטער!

דער קאָמעדיאַנט, ארויסנעהמענדיג אַ פּאַפּיראָס און פּעררויכערנדיג, האָט געזאָגט צו אַנטאָנען, ווייזענדיג אויפ׳ן אינגעל:

לאָז אונז אָב, פּאָטער, דעם אינגעל, אין דאָרף וואַלגערט ער זיך ארום, האָסט קיין נוצען פון איהם סיי ווי סיי ניט.

אַנטאָן האָט זיך ערשט יעצט אומגעקוקט און דערזעהן זיין בעשעפעניש אַנגעטהאָן אין אַ קליידעל, ווי אַ צירק־הינטעל, און מיט אַ קייטעל אויפ׳ן האלז האלט איהם איינער פון זייערע לייט, און לערנט איהם שפּרינגען דורך אַ רייף, צום געלעכטער און פרייד פון די מענגע דאָרפס־אינגלעך און ווייבער, וואָס רינגלען ארום דעם ספּעקטאַקעל.

— מיט אַן אמת, פּעטערל — קומט אָן אַ צווייטער פון זייערע לייט, אַ הויכער און אַ דיקער, מיט אַ גרויסען בויך און אַ גאָלדענע בראַנזעלעט אויף דער האנד, מיט אַ שפּיצרוט אויף דער האנד און אַן אָדלער אויפ׳ן אויפגעדעקטען הארץ אויסגעמאָלט — מיט אַן אמת, און געלד וועסטו אויך קריגען — אויף צוויי מאָרגעס ערד. וואו וואוינסטו דו פּעטער׳ל?

— און וואָס נאָך? דו טייוועל! און איך וועל דיר דאָ ווייזען, הע, הע, דו טייוולישער בענקאַרט! — ער איז אראָב פון די פוהר מיט די בייטש צום בעשעפעניש, ווען עס האָט איהם דערזעהן מיט דער בייטש אין האנד, האָט זיך עס געגעבען אַ ריים ארויס פון דעם קאָמעדיאַנט און מיט אַ ווילד בילען זיך געלאָזט אין טיעפען וואַלד אריין.

דער פויער האָט געגעבען אַ שמיץ דאָס פערדעל, און בעגלייט מיט די געוואַלדען פון די שקצים אין ער אין דאָרף צוגעפּאָהרען.

אריין אין שטוב, איז ער מיט די פויסטען צו צום ווייב:

— היט דיר דיין בענקאַרט, היט דיר דיין טייוועל, דו טייוולישעס ווייב!

— אַ לאַ באָגאַ, אַ לאַ באָגאַ. — האָט די גויה געשריען.

די שקצים׳לעך, די קינדער, זיינען פונקט פון וואַלד אַנגעקומען מיט

די קוה און קאַלב, האָבען דערזעהן ווי דער פּאָטער שלאָגט די מוטער, האָבען זיי אָנגעהויבען הויך צו וויינען, און צוגעפאַלען איהם צו די קניען.

— אַ יעזאַ, אַ יעזאַ, טאַטולקאַ, טאַטולקאַ. — און די פיס איהם געקושט.

— שווייגט, בענקאַרטס, איך וועל אייך די קעפּ שפּאַלטען! — האָט ער געשריען.

די גויה האָט זיך פון איהם אַרויסגעריסען, און צו אַ שכנ'טע אַנטלאָפען.

דער ערשטער בעס איבערגעגאַנגען, האָט ער זיך דערמאָהנט אַז דאָס פערדעל שטעהט נאָך איינגעשפּאַנט צום וואָגען. ער איז אַרויס, דאָס פערדעל אויסגעשפּאַנט, אין שטאַל געפיהרט, דעם וואָגען אין הויף געבראַכט — איז ער הונגעריג געוואָרען, אין אויווען געזוכט, האָט ער אַ שייגעצ'ל נאָך דער מוטער געשיקט.

די מוטער איז געקומען, קאַלאַציע דערלאַנגט. צו די „מאַליטוואַ מאַיאָווע" איז ער ניט געגאַנגען — האָט זיך ניט געוואָלט מיט די גוים טרעפען נאָך די סצענע אין וואַלד, איז ער אין בעט געקראָכען שלאָפען.

דערנאָך ווען די מוטער איז אַרויס דעם לאָדען צו פערמאַכען, האָט זי שוין געטראָפען איהר „אומגליק" ליעגענדיג הינטער די טהיר פון הויז און בילענדיג ווי אַ הונד, אַז מען זאָל איהם אַריינלאָזען.

די נאַכט איז שוואַרץ און קאַלט געווען, עס האָט זיך געקליבען אויף רעגען. פון דערווייטענס האָט אָבגעשאַלט דאָס געזאַנג פון די פויערים ביים צלם... דאָס בעשעפעניש איז געלעגען אין דעם הינטישען קלייד, איינגעגנאָרעט דאָס פנים אין דער ערד. געציטערט פאַר קעלט מיט פיס און הענד, און געבילט, געקלאָגט זיך, געקלאָגט זיך... האָט אַ גרויסער רחמנות די מוטער אַרומגענומען אויף איהר בעשעפעניש... אַ פּשעטשעז איז ער דאָך איהר בלוט — וואָס איז ער שולדיג, אַז דער טייוועל האָט זיך אין איהם בעזעצט. האָט זי די האַנד אויסגעשטרעקט, איהם געגלעט איבער'ן קאָפּ:

— דו מיין אונגליק... דו מיין וועהטאָג! פאַרוואָס האָט דיך גאָט אַזוי געשטראָפט? פאַרוואָס? יעזוס ליעבער, פריילין הייליגע, ערבאַרם דיך איבער איהם, ערבאַרם דיך.

דאָס בעשעפעניש האָט זיך געטוליעט צו איהר, און געלעקט ווי אַ

הונט איהר האנד... געביסען איהר קלייד און מיט'ן פנים עפעס געזוכט אין איהר... צוטוליענדיג זיך צו איהר ענגער... ענגער...

זי האט איהם, דורך די טהיר, אין דער שטיל, דער מאן זאל ניט זעהן, א טעלער ארויסגעשטעלט, צוגעמאכט די טהיר נאך זיך, און פאר'ן הייליגען בילד זיך געווארפען איהר נאכט־געבעט זאגען:

— הייליגע פריילייז, ערבארם דיך איבער איהם, נעהם איהם צו דיר אין הימעל ארויף... הייליגע פריילייז, קריסטוס ליעבער.

— קריך אין בעט אריין, אלטע. — האט דער פויער האלב פון שלאף געזאגט.

זי האט זיך אויסגעטהאן, אין בעט געקראכען.

דער פויער האט א גאנצע נאכט ניט געקענט שלאפען, געווארפען זיך, געדרעהט, און יעדעס מאל דאס וויב געוועקט:

— דו שלאפסט?

— איך שלאף... און האט זיך פערדרעהט אויף דער צווייטער זייט.

ער האט געקלערט וועגען דעם, וואס דער דיקער האט איהם אין וואלד געזאגט.

געלד פאר צוויי מארגעס ערד...

— איך וועל דאך דעם טייוועל קיין קינד ניט פערקויפען, און ווי עס זאל ניט דארט זיין, פון מיר איז עס דאך. — האט זיך דער פויער געטראכט און צו דער וואנד אויסגעדרעהט שלאפען.

געשלאפען איז ער דאך ניט. ער האט די אויגען צוגעמאכט, און עס האט זיך איהם פארגעשטעלט דאס בילד אין וואלד, ווי דער צירק־מענש האלט דאס בעשעפעניש אויף א קייטעל אנגעבונדען און לערנט עס שפרינגען דורך א רייף, צושלאגענדיג פון אונטען מיט די שפיצרוט וואס ער האט אין האנד.

— און פון שטן איז דאס געשיקט, געוויס פון שטן. דאס האט ער זיי אהער געבראכט, דא אהער. — האט ער זיך געטראכט, דערמאהנענ־דיג זיך וואס די גוים האבען געזאגט אין וואלד.

איינצייטיג אבער ווי ער האט זיך דאס געטראכט, איז איהם איין מינוט פון קאפ ניט ארויס, דאס וואס דער „דיקער" האט איהם געזאגט: און געלד פאר צוויי מארגעס. — ער האט איין מינוט געגעבען א טראכט

וועגען דעם שטיק ערד וואָס ליעגט ביי איהם אין שכנות אויפ'ן בערגעל, דאָרט קומט דער זאמד ניט ארויף — בעסער ווי זיינע — נור מאַנטשיק האָט דריי מאָרגעס. צוויי וועט ער ניט פערקויפען — אין איינעם מיט זיינע פיער וואָלט ער אַ זיעבען מאָרגעס געהאַט, אריינגעכאַפּט אויך אין וואַלד אריין.

— אָ, דו זינדיגער, דו זינדיגער, פערקויף ניט די נשמה! פער־קויף ניט! ווייסט דאָך עס איז פאַר דעם טייוועל! —

נור טראַכטען מעג ער זיך.

האָט ער זיך ארונטערגערוקט הינטער די לאַכמאַנע, בעהאַלטען דעם קאָפּ אונטער די קאָלדרע, אזוי ווי ער האָט מורא געהאַט פאַר די שוואַרצע שטוב, אז עס זאָל קיינער ניט הערען זיינע געדאַנקען, און דאָרט זיך פאַרגעשטעלט דאָס בילד אין גאַנצען צו קויפען דעם באַרג, אָ, אויף דריי וועט ער אויך געבען. דאָס „אונגליק" וועלען זיי מיט־נעהמען מיט זיך, עס וועט שוין קיינער ניט האָבען מעהר אויסצווזידלען, אזוי ווי היינט אין וואַלד — דאָס „אונגליק" איז נישטאָ און ערד האָסטו נאָך דערפאַר, און אזוי ווי אַזוי וואָלט גלייכער געווען עס וואָלט געשטאָרבען.

און ווי ער האָט זיך דאָס געטראַכט, האָבען אַלץ די ליפּען גע־קלאַפּט: אוי, אוי, מעשי שטן, מעשי שטן. פרייליין הייליגע, יעזוס ליעבער, העלף מיר, זיי רחמנות'דיג, זיי רחמנות'דיג.

עס איז איהם היים געוואָרען. ער האָט פון זיך די קאָלדרע אראָב־געוואָרפען, דערזעהן פלוצלונג דאָס לעמפּעל וואָס האָט געברענט פאַר'ן הייליגען בילד, און אַ שטאָך האָט איהם געטהאָן אין הארצען.

— דו טראַכסט דיר, און גאָט וויים אַלעס. אוי, דו זינדיגע נשמה, דער טייוועל נעהמט דיך גוט אין האַנד אריין.

און דאָך האָט ער איינצייטיג דאָס ווייב געוועקט:

— אַלטע, אַלטע, הער נור.

— ע, וואָס לאָזט דו היינט ניט שלאָפען? ביזטו קראַנק? דער בויך טהוט דיר וועה?

— מען וויל דיר דאָס „אונגליק" אבקויפען, אויף צוויי מאָרגעס ערד ווילען זיי געבען.

געוואָלט האָט ער זאָגען: דער „טייוועל" וויל דיר דאָס קינד אָבקויפען.

— ע, רעד ניט קיין נארישקייטען, לאז שלאפען.

— אז זיי ווילען — בא זיי ווילען — האט דער גוי נאך צוגע־ברומט.

שלאפען האט ער ניט געקענט, עס איז איהם הייס געוועזן, און דאס ליכטעל פאר׳ן הייליגען בילד האט איהם עפעס געשטערט... האט ער זיך אנגעטהאן, דען פון שפאלט פון לאדען האט זיך שוין געלויכטען.

— וואס איז דיר דאס היינט ? פאר וואס טהוסט דו דיך אן ? — פרעגט איהם די אלטע פון שלאף ארויס.

— עס דאכט זיך מיר, אז עס ריהרט ווער דארט ביי די בהמות.

— ע, דיר דרעהט זיך היינט אין קאפ.

דער גוי האט גארניט אבגעענטפערט.

נאך א קליין שטילשווייגען, האט זיך די פויערטע אנגערופען, ווי זי וואלט זיך אן עפעס דערמאהנט :

— וואס האסטו דאס פריהער געזאגט, אז זיי ווילען קויפען. וואס ווילען זיי קויפען ?

—א, דאס אונגליק, דיין בעשעפעניש ווילען זיי קויפען — ווילען זיי קויפען. — האט דער פויער געזאגט בייז, ניט וויסענדיג פארוואס ער איז בייז.

— איך וועל דיר באלד דא געבען א קויפען. איך וועל באלד לויפען צום גלח, דעם סטראזשניק וועל איך דערצעהלען.

— א, שוייג, ווארעם, שווייג. איך בין אז קריסט ווי יעדער איינער. אז דו וועסט עפעס רעדען, וועל איך דיר די צייהן אויס־האקען.

די גויה האט שוין געשוויגען.

אין א פאאר מינוט ארום איז דער גוי אזוי בייז געווארען, אז ער האט געוואלט נעהמען א האק און איהם דעם קאפ אבהאקען, אזא כעס האט איהם ארומגענומען.

— טייוואלים געווינסט דו, מיט׳ן טייוועל שלאפסט דו — א זאל דיר ! — און איז ארויס, צוהאקענדיג די טהיר נאך זיך.

די גויה האט דאס פנים אין קישען איי...גראבען, און געכליפעט : פאני באזשע, פאני באזשע !

אויף דער שוועל אין הויז האט ער אנגעטרעטען אויף עפעס

ווייכס, פון וועלכען ער איז מיט שרעק פלינק צוריקגעשפרונגען. עס איז געווען דאָס בעשעפעניש, אין הינדטישען העמדעל, וועלכעס איינ־גענאָרעט דעם קאָפּ אין זיך איז געלעגען און געשלאָפען. ער האָט אויפגעעפענט די טהיר פון הויז און ביי דער שיין פון דעם ערשט־איינברעכענדען טאָג, האָט ער בעטראָכט דאָס בעשעפעניש.

דאָס הארץ האָט איהם עפּעס געזאָגט, אז ער זאָל צוגעהן נעהנטער, ער האָט ניט געוואָלט, איז אַרויס אויף דער גאַס, געטראַכט זיך, ער וועט אליין געהן צום גלח.

איינשפּאַנענדיג דאָס פערדיל האָט ער געגעבען א וואָרף א בליק אויף מאַטשיק׳ס נחלה, וואָס ליעגט מיט איהם אין שכנות אויפ׳ן בערגעל. אין פריהען מאָרגען־גרוי איז די ערד אויפ׳ן בערגעל געווען גרינער ווי אין דער גאַנצער אומגעגענד, א ראָסע־וואָלקען איז איבער געלעגען.

נישט צו קומען צו קיין פּרובונג, איז ער געפאָהרען אין אַן אנדער׳ן וועג אין וואלד אריין, כדי זיך ניט צו בעגעגענען מיט די קאָמעדיאַנטען.

די אנטאָניכע האָט זיך אויפגעהויבען באלד נאָכ׳ן מאַנ׳ס ארויסגעהן, ארוים אין הויז, געגומען דאָס בעשעפעניש, צוגעפיהרט עס צום שטרוי־בוידעם, איהם אריינגעלאָזט און פערשלאָסען די טהיר נאָך איהם, פאַר דער טהיר זיך געשטעלט, ווי עפּעס געוואָלט וועמען אָבוואַרטען, בערייט געווען מלחמה צו האַלטען מיט דעם וואָס וועט קומען איהר דאָס בעשעפעניש אַוועקנעהמען, האָט דעם שייגעץ א טעלער מיט א שטיק ברויט אַרויפגעטראָגען, איהם אַוועקגעשטעלט, בעהאַלטענערהייד, עס זאָל קיינער ניט בעמערקען ווי זי האָט דאָס בעשעפעניש בעהאַלטען, און ערשט דאַן, ווען זי האָט דאָס שליסעלע פון שלאָס, הינטער וועלכען דער שייגעץ איז געווען בעוואָרנט, אויף איהר הארץ געפיהלט, האָט זי זיך געקענט נעהמען צו איהר טעגליכע ארבייט.

א שכנ׳טע איז אריינגעקומען, האָט געוואָלט באָרגען א שופעל דאָס ברויט אַרויסצונעהמען, און שוין ביי דער טהיר האָט זי זיך אָנגערופען:

— היט אייער אונגליק, היט איהם גוט, דען ניט־גוטע זיינען געקומען נאָך איהם. מען הערט זיי פון וואלד. — האָט די גויה געזאָגט.

— וואָס האָב איך איהם דאַרט צו היטען. אז גאָט וועט וועלען וועט ער זיין געהיט — זאָגט די אנטאָניכע, טהוענדיג איהר ארבייט, און פיהלענדיג דאָס שליסעלע אויפ׳ן הארץ.

— ווארום דאס זיינען אזעלכע מענשען, וואס זיינען פון טייוועל געשיקט נאך איהם. א סך האבען זיי שוין מיט זיך.

די אנטאניכע האט גאר ניט געענטפערט, נור פעסטער צוגעדריקט דעם שליסעל צו איהר ברוסט, ווי זי וואלט איהר קינד בעהאלטען.

אז די גויה האט געזעהן אז יענע שוויגט, איז זי ארויסגעגאנגען.

דערווייל האט זיך איבער'ן דארף דער קלאנג פערשפרייט, אז ניט־גוטע זיינען געקומען, געשיקט פון טייוועל, צוצונעהמען אנטאן'ס בעשעפעניש. עס האט אנגעהויבען ארומצוגעהן איבער'ן דארף פער־שיעדענע לעגענדען און איין פויערטע האט די צווייטע געשראקען מיט די ווילדסטע זאכען. מען האט אנגעהויבען דערצעהלען וועגען טייוועל־מעשים, וואס זיי, די קאמעדיאנטען, טהוען אין דארף מיט די חיות און מאלפעס אב. די פויערטעס האבען זייערע קינדער בעהאלטען, הונדערט מאל אין טאג זיך גע'צלם'ט און ניט געלאזט קיינעם פון זייערע געהן אין וואלד אריין, ווייזען זיך, אדער זעהען זיך מיט'ן שטן וואס איז דארט.

און דערווייל האט זיך עפעס טאקע איבער'ן דארף געוויזען פער־שיעדענע מיני קאליקעס, אלטע לייט מיט לירעס האבען דאס דארף דורכגעצויגען, מכשפות האבען זיך געזעהען, ווי זיי האבען דורך די פענסטער אריינגעקוקט... אזעלכע גויה'ס, בלינד אויף איין אויג, האבען זיך אין דארף געוויזען, האבען זיך אין די הייזער געפרעגט, ווער עס האט מייז צו פערטרייבען, וואנצען אויסצוראטען. אין דעם אלעם האבען די גוים געזעהן צייכענס פון שטן, אז ער איז געקומען נאך דאס זייניגע.

— אז ער איז געקומען נאך דעם איז פערפאלען, מוז מען עס דעם שטן ארויסגעבען, אז ניט, וועט ער דאס גאנצע דארף מזיק'ן. — האבען די גוים געזאגט.

די אנטאניכע אבער האט זיך פארגעברייט מלחמה צו האלטען מיט'ן שטן מיט אלע כחות. זי האט אויף דער טהיר פון היי־בוידעם א צלם אויפגעקריצט מיט א שטיקעל קרייד, אז דער שטן זאל קיין שליטה ניט האבען. זי האט געפיהלט, אז עפעס טהוט זיך אין דארף... מען ברייט זיך אן אויף איהר, דען אן אנדערע שכנ'טע איז וויעדער אריינגעקומען, און האט איהר געזאגט:

— און איהר זיינט דא, און איהר ווייסט ניט וואס די פויערים

זאָגען — און דאָ איז דאָך דער טייוועל געקומען נאָך דיין אונגליק.

די גויה האָט געשוויגען.

— אוי, עס איז פערפאַלען, אוי, עס איז פערפאַלען. מיט'ן טייוועל וועסטו גאָר ניט מאַכען.

די גויה האָט ווידער געשוויגען און געטהאָן איהר ארבייט, רויט־טויט ווערענדיג.

און די גוים זיינען אין קרעטשמע געגאַנגען אויף אַ נאַראַדע... דען מען דאַרף איהם אַרויסגעבען פון דאָרף.

— און איך וועל זיי דעם יונג ניט אַרויסגעבען, און וואָס וועט זיין, וועט זיין. — האָט די גויה געזאָגט.

— אוי, שפּאַר דיך ניט איין, אוי שפּאַר דיך ניט איין, וואָרום מיט'ן טייוועל וועסטו גאָר ניט מאַכען.

— און איהר געהט און צוברעכט הענד און פיס, — האָט זי געזאָגט — דען איך וועל אייך דאָ געבען מיט'ן לאָפּעטע — האָט זי אויפגעהויבען די לאָפּעטע אַז די שכנ'טע איז אַרויסגעלאָפען. און די אַנטאָניכע האָט צוגעמאַכט די טהיר נאָך איהר.

פּשא יוכא! — זי האָט געטראַכט צו כאַפּען דאָס טוך און לויפען צום גלח, אָדער נאָכ'ן מאַן. אבער זי האָט זיך דערמאָהנט אַז זי לאָזט איבער דאָס בעשעפעניש אַליין, האָט זי אָנגעגרייט דעם רידעל און געוואַרט אויף דעם.

די גוים, וואָס זיינען איבערגעבליבען אין דאָרף, זיינען נישט געווען אויף די ארבייט, נישט אין פעלד נישט אין וואַלד — האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען אויפ'ן בריקעל און האָבען גערעדט, און האָבען געראַדזשעט:

— און מען דאַרף אַהין געהן, דאָס בעשעפעניש מיט געוואַלט אַרויסנעהמען און זיי אַרויסגעבען. זאָלען זיי געהן פון דאַנען, זאָלען זיי געהן פון דאַנען.

— אַ פייער וועט ער שיקען, אוי אַ פייער וועט ער שיקען. און יעדעס מאָל זיינען אייניגע פון זיי דורך איהר שטיבעל דורכגעגאַנגען, געוואָלט כאַפּען אַ בליק וואו דאָס „בעשעפעניש“ געפינט זיך. זיי האָבען געזעהן די אַנטאָניכע מיט צופלאַמטע אויגען, צופלאָשעטע האָאַר און רויטע צוקאָכטע באַקען האָט זיך מיט דעם רידעל ווי אַ טיראַן פאַר איהר שטיבעל געדרעהט, גרייט געווען אַרויפצופאַלען אויף די וואָס

וועלען קומען איהר קינד אוועקנעהמען, און מיט די נעגעל ווי א חיה אויף זיי זיך ווארפען, איהר אייגען־געבוירענעם מיט דעם גאנצען לייב און לעבען ראטעווען — האבען זיי מורא געהאט, אבגעלעגט די זאך ביז פארנאכט, ווען דאס גאנצע דארף פויערים וועלען פון פעלד אהיים קומען, און די זאך זיך איבערלעגען, וואס זיי האבען צו טהון.

דאס בעשעפעניש האט זיך צווישען די צירק־לייט, אין געזעלשאפט פון די חיות און מאלפעס, געפיהלט גוט און צופריעדען. אהנע צו וויסען האט זיך אין דער מענשען־חיה ערוועקט א אינסטינקט פון א צירק־הונד צו ערגעטצען און צו ערפרעהען די צושויער מיט זיינע העויות און קרומע בעוועגונגען. און וואס העכער עס האט זיך געהערט דאס געלעכטער פון די דארפס־אינגלעך, וואס האבען איהם נעכטען געזעהן דורך דעם רייף שפרינגען, און וואס צופריעדענער זיי זיינען געווען — האט זיך עס געסטארעט וואס מעהר צו ערגעטצען דעם עולם.

און קוים האט עס די מוטער אין היי־בוידעם איינגעשלאפען, האט עס זיך געפיהלט געפאנגען, און געבענקט און געצויגען נאכ'ן װאלד, נאך דעם צירק. עס האט דאס עסען ניט אין מויל גענומען, געווארפען זיך פון איין ווינקעל אין צווייטען, בעהאלטען דאס פנים אין די פאדלאגע און געוואיעט, און געוואיעט. א שכנה פון דער־נאהענט האט דאס וואיען געהערט, האט זי געזאגט: „דאס וויינט, דאס ציהט דאס זיין נשמה צום שטן.“ און זי האט דאך רעכט געהאט, עס האט זיך אזוי לאנג געווארפען, און געשמעקט און אויסגעקוקט ביז עס האט דאך א לאך געפונען פון וואנען עס זאל זיך פון היי־בוידעם ארויסקריגען. און ווען די מוטער האט זיך הינטען פאר'ן הויז מיט דעם רידעל ווי א ווילדעם טהיער ארויף און אראב געדרעהט, בעשיצענדיג איהם, האט דאס זיך דורך א בעהאלטען לאך, דורך א בעהאלטענעם וועג, צווישען קשאקעס און שטעכערס, אז קיינער זאל דאס ניט זעהן, אין וואלד זיך צו די צירק־לייט געלאזט...

ביי די צירק־לייט איז היינט קיינער ניט געווען. די מוטערס האבען זייערע קינדער ניט געלאזט אין וואלד אריין, שרעקענדיג זיך, אז דאס איז דער טייוועל מיט די מכשפים, וועלכע זיינען געקומען נאך דעם „בעשעפעניש“. זיי זיינען שוין גרייט געווען אבצופאהרען אין די נאהנטסטע שטאדט אריין, נור זיי האבען געוואלט דאס „בעשעפע-

ניש" מיטקויפען, וועלכעס וואָלט פאַר זיי אַ גוטע סחורה געווען. אין דאָרף אַריין האָבען זיי מורא געהאַט צו געהן מיט דעם פּאַטער איבער־צורעדען, כדי עס זאָל ניט קיין גערודער ווערען. זיי האָבען איהם אָב־געוואַרט אין וואַלד, וואו קיין מענש וועט ניט זיין.

און אַזוי ווי דער קאָמעדיאַנט מיט'ן רינגעלע אין אויער און מיט די בעמאַלטע הענד שטעהט פאַר די מאַלפּעלעך און וואַרפט זיי פלייש דורך די גראַטעס אריין, דערהערט ער פון דער נאָהנט אַ בילען ווי פון אַ הונד. ער קוקט זיך אום — ערשט דאָס „בעשעפעניש" ליעגט פאַר איהם, און פּיעשטשעט זיך צו איהם, און קוקט אויף איהם מיט אַזעלכע בעטענדע אויגען, ווי עס וואָלט רעדען געוואָלט, און מאַכט מיט די ליפּען, און ברענגט פון זיך אַזעלכע וויינענדיגע בעטענדיגע קולות, אַז דער קאָמעדיאַנט האָט רחמנות געקריגען דאַרויף, און האָט עס ליעבליך מיט די האַנד אויפ'ן קאָפּ געגלעט, און דאָס „בעשעפעניש" האָט זיך געפרעהט, געלעקט איהם די האַנד, און געשפּרונגען געגען איהם ווי אַ הינדטעל.

אַז אַנטאָן האָט געדאַרפט פאַרנאַכט אהיים פאָהרען פון וואַלד, האָט ער געוואָלט, ווי אין דער פריה, דורך אַנאַנדער וועג פאָהרען, זיך ניט צו בעגעגענען מיט יענע לייט, נור ביים פאָהרען האָט ער געטראַכט: סיי ווי סיי וועט פון דעם גאָר ניט ווערען. די ווערטער האָט ער מעהר געזאָגט מיט'ן מויל ווי מיט'ן האַרץ. פאַר'ן האַרץ האָט ער אַנאַנדער'ן תירוץ געהאַט, אַז ער וועט ניט פאָהרען דורך דעם וועג, ער וועט נור צופאָהרען צום צלם, דערנאָך וועט ער אויסדרעהען צום געלען וועג צו— און וועט דאָרט אַרום אהיים פאָהרען, דען דורך דעם גאַנצען טאָג האָט איהם דער שטן דערקוטשעט, האָט איהם פאַרגעשטעלט מאַטשיק'ס באַרג־שטיק אין פערשיעדענע צייטען פון יאָהר... ער האָט מורא געהאַט פאַר די פויערים אַז זיי זאָלען ניט זעהען זיינע גערדאַנקען, האָט ער זיך דערוויימערט פון זיי דעם גאַנצען טאָג, און אַלץ געקלערט וועגען דעם. אויף דער נאַכט, האָט ער זיך געטראַכט, וועל איך אהיים פאָהרען דורך אַנאַנדערן וועג, זיך ניט צו בעגעגענען מיט זיי, נור קוים איז ער צוגעקומען צום צלם האָט ער ווי ניט וויסענדיג אָבגעדרעהט אויף דעם זייט וועג, וואו די קאָמעדיאַנטען זיינען.

דער וואַלד איז אין פאַרנאַכט שטיל געווען. די סאָסנעס זיינען געשטאַנען יעדע איינציגע בעזונדער, הויך געשפּאַרט אין הימעל אַריין

מיט זייערע קעפּ און געשוויגען. אַנטאָן האָט זיי ניט דערקענט, עס האָט איהם געדאַכט, אַז ער זעהט צום ערשטען מאָל דעם וואַלד און ערקענט ניט די סאָסנעס; פרעמדע, נייע אָנגעקומענע זיינען זיי, אַזוי שווייגען זיי... דאָס האַרץ האָט איהם געקלאַפּט און ער האָט זיך געשראָקען... ער האָט ניט געוואוסט פאַר וואָס עס שרעקט איהם, פאַרוואָס דאָס האַרץ קלאַפּט איהם.. דאַכט זיך, ער האָט יעצט איבער דעם גאָר ניט געטראַכט, ער האָט איבערהויפּט וועגען גאָר ניט געקלערט... ער האָט גאָר ניט געדענקט... עס איז איהם גאָר ניט איבערגעבליבען, נור שרעק...

פון דערווייטענס צווישען די בוימער האָט זיך געשפּיגעלט דער רויטער הימעל, איבערגעפלאָסען מיט בלאָע וואָלקענס, וועלכע האָבען דורך די בוימער פון וואַלד געמאַכט אַן איינדרוק, ווי אַ ברייט ליכטיג וואַסער־פעלד פון אַ ים. אין וואַלד דאָ און דאָרט האָבען זיך העלע זון־פלעקען געוויזען, און די בוימער שטעהען און שווייגען... קוקען זיך צו אַלעם צו און שווייגען...

באַלד האָט ער פון דערווייטענס די פוהרען צווישען די בוימער דערזעהען, אַ שטיל געררויש פון דאָרט דערהערט. דער גוי האָט געציטערט , און מיט שרעק ווי פאַר עפּעס אונהיימליכעם האָט ער דאָס פערדעל אָבגעשטעלט.

ער האָט געטראַכט, געוואוסט אַז ער דאַרף אומקעהרען, און אוועק־פאָהרען, פלינק, פלינק אוועקפאָהרען; דאָך האָט ער זיך ניט געקענט ריהרען פון אָרט, ווי צוגעשמידט.

באַלד האָט ער דערזעהן ווי מען דערנעהנטערט זיך צו איהם, דער דיקער מיט׳ן גראָבען בויך, מיט די בראָנזעלעטע אויף די האַנד און די שפּיטצרוט אין די האַנד, זיין פּנים האָט ער ניט געזעהן, נור אַ פיער־קאַנטיג היטעל אויפ׳ן קאָפּ. נאָך איהם איז ווער נאָכגעגאַנגען.

און ווי זיי האָבען זיך דערנעהנטערט צו איהם, האָט זיך דער פויער געטראַכט: „שוין, אַז עס איז שוין לאַנג פערפאַלען, אַז ער איז אין די האַנד פון שטן. דער שטן האָט איהם אַרומגענומען מיט זיין מאַכט, געפאַנגען איהם אין זיין נעסט און ער מוז טהון אַלץ וואָס ער וועט איהם הייסען.“

און ווי די קאָמעדיאַנטען זיינען נור צו איהם צוגעקומען, איידער זיי האָבען נאָך אַ וואָרט געזאָגט, האָט דער פויער זיך אָנגערופען:

— און אויף דריי מאָרגעס וועט איהר געבען?

— מיר ווע‎לען געבען.

— טאָ איז גוט.

— גוט.

— פאָהרען מיר צו יענקל'ען.

— פאָהרען מיר.

די קאָמעדיאַנטען האָבען זיך אויף זיין וואָגען ארויפגעזעצט, און ער איז געפאָהרען מיט זיי צו יענקל'ען.

דער גוי האָט געוואוסט, אז ער פאָהרט מיט'ן טייוועל, און ער האָט זיך געוואונדערט, אז עס איז גאָר ניט אזוי שרעקליך ווי ער האָט געמיינט.

יענקל דער קרעטשמער האָט זיי אין זיין בעזונדערע שטוב אריינגעלאָזט, בראַנפען דערלאַנגט, ביער דערלאַנגט. ער האָט ניט געוואוסט וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער זיך אויך אָנגעהויבען אריינצומישען, האָט אָנגעהויבען צו ריהמען דעם פויער'ס פעלד, דאָס הייזעל, די קיה, געוואָלט זיך אין געשעפט אריינקריגען. געוואָהר געוואָרען צום סוף וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער זיך אָבגערוקט, מורא געהאָט, און שטיל שווייגענדיג מיט א געלעכטערל אויף די ליפען האָט ער מאַנעקיניש דערלאַנגט צום טיש דעם בראַנפען, וואָס זיי האָבען פערלאַנגט, געהיט זיך מיט אַן איבריג וואָרט און געמאַכט זיך ווי ער ווייס גאָר ניט וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך, איבערהויפּט זיי אליין געלאָזט, און צו זייניגע, וואָס זייגען הינטער דער טהיר געשטאַנען, געזאָגט:

— מיר ווייסען פון גאָר ניט, ניט אונזער געשעפט... זיי ווילען בראַנפען, גיט מען זיי בראַנפען, אַן אָפענע שענק — ווער עס וויל קומט אריין.

און די אידענע, וואָס איז הינטער די שענק געזעסען, האָט זיך די באַקען געקניפּט, די הענד געבראָכען... אין דער שטיל געזאָגט:

— אוי, וועה, מאַמעלע קרוין, עס איז דאָך גאָר קיין אומה ניט. אַן אייגען פלייש און בלוט, ווי קען מען דאָס? — און האָט דאָס מיידעלע געקושט אין קעפּעלע, וואָס איז ביי איהר געשטאַנען, מיט גרויס רחמנות, צוטוליענדיג עס צו זיך, ווי זי וואָלט מורא געהאַט מען זאָל עס פון איהר ניט אַוועקנעהמען. איהר גוט ארומגעוויקעלט דאָס

טיכעלע אויף איהר העלזעל, און צוגעקנעפּעלט איהר דאָס קאַפּטענדעל:

— ערקעלט דיך ניט, קינד.

דער פויער איז שפּעטליך אַהיים געקומען. אַהיים געקומען, האָט ער שוין געפונען די קאָלאַציע אויפ'ן טיש און די שקצים'לעך האָבען געוואַרט אויף איהם. שווייגענדיג איז ער אין שטוב געקומען, שווייגענדיג האָט ער זיך צום טעלער געזעצט, זיך ניט גע'צלם'ט פאַר'ן עסען. די גויה האָט איהם געוואָלט דערצעהלען וועגען די נאַראַדע אין דאָרף איבער דעם „בעשעפּעניש", נור זי האָט עס אָבגעלעגט אויף נאָכ'ן עסען. דער פויער איז בייז געווען. אין מיטען עסען האָט זי זיך ניט געקענט איינהאַלטען, און האָט אָנגעהויבען צו רעדען:

— א יאָשט טי, זיי האָבען זיך געראַדזועט, געראַדזועט, דעם שייגעץ אַרויסצוגעבען...

דער פויער האָט גאָר ניט געענטפערט, וואָרום דורכ'ן פענסטער האָבען זיך געהערט פוהרען דורכפאָהרען, א געלויף פון קינדער נאָך... און פון דער גאַס האָט זיך געהערט דורכ'ן אָפענעם פענסטער א קול רופען:

— בעהאַלט די קינדער, בעהאַלט די קינדער, דען דער טייוועל פאָהרט דורך!

אין הויז האָבען צוויי שכנ'טעס געשמועסט:

— געלויבט איז גאָט, פערלאָזט שוין אונזער געגענד.

די גויה האָט שוין מעהר ניט גערעדט דערפון, מורא געהאַט זי זאָל ניט ברענגען צו קיינע אונאַנגענעהמע סצענעס.

אָבגעגעסען, האָט די גויה א טעלער גענומען, אין דער שטיל, ווי האַלב גע'גנב'עט, אַרויסגעגאַנגען, און אַרויפגעטראָגען דעם בעשעפּעניש אין „היי־בוידעם"...

באַלד האָט זיך געהערט פון דרויסען א שרעקליך האַרץ־געשריי, ווי מען וואָלט מיט די פויסטען אין פענסטער געקלאַפּט.

— אוי יעזו, יעזו, ראַטוי ראַטוי, — איז זי אין שטוב אַריין, מיט אַן אונמענשליך געשריי, ווי מען וואָלט זי גע'שחט'ען — כלאָפּאַקאַ ניעמאַ...

זי האָט זיך אויף דער ערד געוואָרפען און געשלאָגען דעם קאָפּ אין די פּאַדלאָגע...

— ראַטעוועט, ראַטעוועט דעם יונג... ער איז נישטאָ...

דער פּויער האָט זיך שווייגענדיג פון טיש אויפגעהויבען, אַרויס־גענומען דאָס געלד פון די הויזען־קעשענע און אויף דעם טיש געוואָרפען.

די גויה האָט זיך פון דער ערד אויפגעכאַפּט, מיט אַ בליק פון אַ וועלפין צו צום מאַן, מיט די הענד אויסגעשטרעקט, באַלד האָט זי געכאַפּט אַ טוך אויפ'ן קאָפּ, אַרויס אויף דער גאַס, און מיט אַלע כוחות געלאָזט זיך לויפען נאָך די פוהרעז.

אויף אַלע שוועלען איבער די דאָרף־גאַס, וואו די גויה איז מיט אַ געוואַלד אויפ'ן וועג געלאָפען, האָבען זיך קופּקעלעך פויערטעס און פויערים צוזאַמענגעקליבען, די גויה נאָכגעקוקט, געצ'לם'ט זיך און געזאָגט איינע צו די צווייטע:

— וואָס איז צום טייוועל — דאָס איז צום טייוועל ;דו וועסט גאָר נישט מאַכען ; געקומען נאָך ס'זייניגע און גענומען זיך ס'זייניגע...

די גויה איז געלאָפען מיט אַלע איהרע כחות, שוין אַרויס אויפ'ן וועג, די נאַכט איז צוגעפאַלען, די נאַכט איז שוואַרץ געווען, און די ערד האָט זיך אין שוואַרצען געהילט... אַ קליינער רעגען האָט געטריפט, און פון ביידע זייטען וועג די אַלטע טאָפּאָלען האָבען אויסגעזעהן ווי אַנגעלאָפענע שדים האָבען זיך אָהער געקליבען מיט אָבגעהאַקטע קעפּ און שטעהען אויפ'ן וועג. די ערד איז שוואַרץ אַרום און אַרום — ווי אַ ווילד פער'עקשן'טער פויגעל, בויגט דעם קאָפּ אין די קניען און בעהאַלט זיך... די גויה האָט זיך געדאַכט אַז שדים און רוחות יאָגען איהר נאָך, יעדע טאָפּאָליע איז אַן אַנגעלאָפענער שד, יעדער שוואַרצער פלעק איז אַ פערשאָלטענער טייוועל... נשמות פערשאָלטענע... און דאָרט די בוי־מער אין די נאַכט מיט זייערע שוואַרצע צווייגען — אַ פערשאָלטענע משפחה, פערשטיינערט געוואָרען אין אַ בוים... געהען איהר נאָך... געהען איהר נאָך און בעטען איהר עפּעס... און די גאַנצע שוואַרצע ערד אַרום און אַרום.... ווי אַ שוואַרצער פערשאָלטענער פויגעל, בויגט דעם קאָפּ אין זיך און קלאָגט... און קלאָגט... אַ פערשאָלטענע גרויסע נשמה... וואָס מוטשעט זיך און זוכט אַ רוה... און באַלד האָט זיך איהר געדאַכט אַז אַלעם אַרום איז אַ ים פון שדים, רוחות רעות, טייוואָלים, אַז אַלץ וואָס רינגעלט אונז אַרום טרינקט זיך אין פערשאָלטענע נשמות, יעדער בוים, יעדער שוואַרצער פלעק, יעדער טראָפּען וואַסער, יעדעס שטיקעל טונקעלע גראָז, איז אַ פערשאָלטענע נשמה, וואָס איז פער־

וואנדעלט געוואָרען דורך אַ געהיימען שפּרוך אין אַזאַ זאַך, און שטעהט און קלאָגט, און בעט זיך, עס וויל אויסגעלעזט ווערען... זי האָט מורא געהאַט מיט אַ פוס צו טרעטען אויף דער ערד, אַז זי זאָל ניט הינטער זיך אַ קוויטשע הערען... און די טאָפּאָלען שטעהען ווי אַלטע שדים און שטעקען אַזעלכע לאַנגע, לאַנגע צונגען ארויס...

האָט זי פאַר זיך אַ צלם געזעהן, שטעהט צווישען די טייוואָלים — דער צלם, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז דאָס איז דער איינציגער שטיקעל פלעק, אינזעל אין דעם ים פון שדים, — איז זי צו דערצו, ארומגעכאַפּט מיטביידע הענד דעם צלם, די האָר זיך ארום דעם צלם ארומגעוויקעלט, דאָס פּנים איינגעגראָבען, ווי זי וואָלט זיך ראַטעווען געוואָלט פון די נאָכיאָגענדע שדים און האָט געברומט:

— יעזו! יעזו! יעזו!

און זי האָט געזעהן ארום זיך די גאַנצע ערד, ווי עס וואָלט אַ ים פון שדים געווען, אַ פערשאָלטענע נשמה... יעדער פלעק — רוחות טייוואָלים, און איבער דעם אַלעם שטעהט אַ גרויסער צלם און אויף דעם צלם הענגט אַ גרויסער, גרויסער קריסטוס מיט ברייטע, לאַנגע, לאַנגע הענד, וועלכע ער פערשפּרייט איבער די גאַנצע ערד און שיצט זי פאַר די שדים... און שוואַרצע וועגען פאָהרען ווייט, ווייט אין אַ שוואַרצען ים אריין, וואו עס איז דאָרט פול מיט שדים, מיט לצים און רוחות רעות... און איהר „בעשעפעניש“ איז אויף די וועגען... און די וועגען פיהרען איהם טיעף, טיעף אין דעם שוואַרצען ים אריין פון די שדים און טייוואָלים... טיעף, טיעף אריין.

האָט זי צום צלם געברומט, ביי וועלכען זי איז געלעגען:

— יעזו, יעזו, ערבאַרעם דיך אויף איהם! ערבאַרעם דיך אויף איהם!...

מאָמענטען פון די פרייהייטס-טעג

די ערשטע טעג....

היינט, דעם 22־טען מערץ, אין יאָהר 1905 (דאָס ערשטע מאָל אודאי אין מיין לעבען ווי איך שרייב אַ דאַטע) בין איך אין קוטנע. דאָס וויכטיגסטע, וואָס איז היינט אין מיין טאָג, איז דאָס, וואָס איך האָב בעקוקט די קערפּער פון די גע'הרג'עטע פּויערים, וואָס די זעלנער האָבען געשאָסען אין לאַנענט. זיי זיינען געלעגען אין דעם טויטען־שטיבעל אין שפּיטאָל, וויפיעל ווייס איך נישט, צו 10, צו 12, איך האָב נור געזעהען ליגען. נור עפּעס שוין נישט קיין מענשען, נור ווי לאַל־קעס אָנגעפּילט מיט שטרוי, אָנגעטהון אין פּויערישע קליידער.... די פּנים'ער זיינען געווען ראַנירט. עס האָט אויף מיר אַ שרעקליכען איינ־דרוק געמאַכט. נור נאָך מעהר, דאָס וואָס דער טויט (איך מיין די טויטע מענשען) איז געווען אָנגעטהון אין גראָבע, פערשמוצטע פּויערי־שע קליידער.... מיין אויג האָט געזוכט ווייסע לייווענד.... צווישען די גע'הרג'עטע איז אויך געווען אַ פּויעריש אינגעל פון אַ יאָהר 14. זיין יונג, לאַבעסדיגער אויסקוק האָט עפּעס גאָר נישט האַרמאָנירט מיט דעם געלען, שרעקליכען, ערנסטען און שווייגענדיגען טויט, וואָס איז געלעגן אויסגעגאָסען אויף זיין פּנים... געלע גראָבע שווייגעדיגע הענד פערלייגט איינע אויף די צווייטע, — מעהר האָב איך נישט געזעהען. פּויערטעס און פּויערים אַרום האָבען מיר פערשטעלט. דער לעבעדי־גער האָט שטיל געשוויגען. די עולה האָט אין יעדענס האַרץ געברענט. און דאָך האָבען זיי געשוויגען. די קרעבצען, דאָס געוויין פון די ווייבער האָט געשטערט די גרוזאמקייט פון די נקמה, וואָס די לעבעדיגע געהמען פון די מערדערס מיט זייער שטילשווייגען....

די ערשטע הרוגים אויפ'ן פּוילישען פעלד, וואָס מיינע אויגען האָבען געזעהען.

דאָנערשטאג, דעם 24־טען.

היינט בין איך געווען אויף די לויה פון די ניין גע׳הרג׳עטע פוי־ערים, אין קוטנע.

איך בין געווען אונטער א שרעקליכען איינדרוק. די שררים האָ־בען געטראָגען די טרונעס, דאָס פאָלק איז געגאַנגען קעפּ איבער׳ס קעפּ און האָבען שטיל געשוויגען. יודען זיינען זעהר פיעל מיטגעגאַנגען אין די היט אָנגעטהון. אַלע האָבען געוויינט אין דער שטיל. אַן ערנסטע הארמאָניע האָט אַלע צוזאַמענגעבונדען, און עס האָט זיך גע־דאַכט, אַז זיי נעהמען נקמה פון די מערדער מיט זייער שטילשווייגען. אַם שטאַרקסטען האָט אויף מיר דעם איינדרוק געמאַכט דאָס רעליגיעזע געזאַנג פון די גייסטליכע אין פאָלק. איך האָב עפּיס אָנגעהויבען צו גלויבען, אַז די מענשען גלויבען, אַז עס איז דאָ ווער, וואָס וועט זיך אָננעהמען זייער קריוודע... און איך האָב געוואָלט גלויבען, און האָב געגלויבט, אַז עס איז דאָ ווער, אַז די וועלט איז ניט הפקר. דאָס געזאַנג האָט מיך זעהר געצויגען — און איך בין נאָכגעגאַנגען. די יודען אין די היט צו־זאַמען מיט די מאַסע מענשען — האָט מיך עפּעס געפרעסט, אין מיך טרויריג־גוטיג געמאַכט. עפּיס ווילט זיך אַזוי זיין אין איינעם, געהע־רען צו וועמען....

די מאַמע פון דעם גע׳הרג׳עטען יונגעל, די פויערטע, האָט גע־וויינט: „ווי וועל איך קוקען אויף זיין געדעקט בעט? !“ מיך האָבען די ווערטער דערמאָנט זעהר פיעל מוטערליכעס — (איך האָב מיך דער־מאָנט אָן מיין מאַמע, זי איז אין אמעריקא — איך בין דאָ —) און, אַך, גאָט, ווי שעהן איז דיין וועלט, און וויפיעל צרות געפינען זיך אין דיין וועלט!

איך ליעב זעהר דאָס פויערען־פאָלק. ביי זיי איז דאָס נאָך אַזוי ערנסט, אַזוי ערנסט, און פּראַכט ווי די ערד אַליין!

5־טער אפּריל

איך בין אין וואַרשוי.

לעבעדיג איז אויף די גאַסען. טויזענדער לויפען און זיינען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם....

אין פּאַוויאַק (אַ טורמע, וואו עס זיצען פּאָליטישע געפאַנגענע)

איז געשטאָרבען איינער פון די פּאָליטישע ארעסטירטע. טויזענדער האָבען זיך צוזאמענגעקליבען פאר'ן פּאוויאק און פערלאנגען דעם טויטען. זעלנער זיינען בעפאָלען דעם עולם און אָנגעהויבען צו שיסען. דער עולם איז געשטאנען ווי א וואנד, און עס זיינען געפאלען איין קאָפּ נאָכ'ן צווייטען....

א פערוואונדעטען האָב איך געזעהען. די קויל איז איהם אין בויך אריין, דאָס בלוט האָט זיך געגאָסען, ער איז אומגעפאלען, דער פּאָליצייסקער איז צו איהם צו און האָט איהם געשלאָגען. דאָך זיין פערלאנג איז אויף זיינע ליפּען געלעגען, ביז דער שכל האָט איהם נישט פערלאָזט.....

בין איך געגאנגען ווייטער, האָב איך געטראָפען א משוגענעם זעלנער, א צוריקגעקומענער פון דער מלחמה, מיט א הויכען פוטערען הוט, און א דאר אויסגעמאָגערט פנים, וואָס די אויגען האָבען זיך (האָט זיך געדאכט) געקאָליטשעט צווישען צוויי דארעביינער. דער משוגענער האָט זיך געוואקעלט אהין און צוריק, און עפּעס גערעדט צו זיך. ער האָט מעהר דעם איינדרוק געמאכט פון א שיכור'ן איידער ווי פון א משוגענעם.

א משוגענער אין א זעלנערישען מאנטעל!
א נרדף אין א זעלנערישען מאנטעל!
ווי טרויעריג דאָס איז!

מיט 2 שעה שפּעטער.

איך בין געגאנגען אין גאַס, טויזענדער איילען זיך אהין צום פּאוויאק, קיינער ווייסט נישט, אויב ער וועט צוריק קומען. די אלע זיינען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם. מיט געוואלד ארויסבעקומען דעם טויטען.

א מלחמה בעשאפט העלדען...

אויף דער נאכט.

איך געדענק שוין נישט אויף וועלכע גאַס. איך ווייס נישט מעהר א שמאָלע גאַס, צוויי הויכע ציילען הייזער שטעהען שטום. אין די עקען שטעהען זעלנער מיט ביקסען, לאָזען נישט אדורך. פון איין זייט איז בעלייגט מיט זעלנער, און אין דער גאַס האָט מען ארייגגע־

קראַגנען א טהייל פון „עולם“, זעלנער מיט געוועהר יאַגען, ווער עס קאַן, כאַפּט זיך אריין אין די טהויערען. די סטרוזשעס האָבען די טהויערען פערשלאָסען, און לאָזען נישט אריין. אויף די גאַסען לויפען נאָך ארום איינִיגע יונגע מענשען, וואָס האָבען זיך נישט געקענט ארויסקריגען, און מיט דעם בעוואוסטזיין, אז אַט פאַלען זיי פון די קוילען, לויפען זיי ווי משוגעים ארום, זוכענדיג ערגיץ אַן אָרט זיך צו בעשיצען. איינער, א יונגער מענש, איז אָנגעקומען צו אונזער טהויער. מיר האָבען איהם געזעהען דורך אונזער פענסטעריל. מיט די אויגען האָט ער געבעטען, אז מען זאָל איהם אויפעפענען. מיר אָבער האָבען דעם שליסעל נִיט געהאַט. מיר האָבען געפּרופט די טהיר צו צוברעכען — אָבער אונמעג־ליך. און ער שטעהט פאַר'ן טהויער. קוקט מיט די אויגען און בעט זיך שטום.... איך ביים די נעגעל פון מיינע פינגער....

אַט! עס האָט זיך געהערט א שיסעריי.

עפּעס וואָס איז אַנידערגעפאַלען פאַר אונזער טהויער....

איך האָב נור געהערט דאָס לעצטע וואָרט: גאָט!

ביי־נאַכט.

איך האָב דעם לופטשיק פון מיין פענסטער אויפגעעפענט:

עס איז שוין גאָר שפּעט אין דער נאַכט. איך שטעה אין פענסטער. מיין פענסטער איז אויף א פינפטען שטאָק — ביי טאָג זעהט מען דע־בער, קוימענס איבער קוימענס. די נאַכט איז שוואַרץ, ווי אין א ים. אין די שוואַרצע נאַכט קען איך נור אָבשיידען די שוואַרצע שאָטען פון די פאַבריקען־קוימענס. איך הער א געוואַלד. — מענשען לויפען. דעם אויער רייסט דורך אַן עכאָ פון א שיסעריי.

איך האָב דעם לופטשיק צוריק צוגעמאַכט...

עס איז נאַכט. אימיצער קלאַפּט אין מיין טהיר.

— ערלויבט.

עס קומט אריין מיין חבר אברהם. ער ווינקט צו מיר. „וואָס איז?“

— ווילסט געהן?

— וואו?

— דאָרט אהין...

דעם „דאָרט" האָב איך שוין פערשטאַנען וואָס ער מיינט און איך האָב איהם ערשטוינט אָנגעקוקט.

ער האָט פערשטאַנען, וואָס איך מיין.

— עס שאַדעט נישט, זאָגט ער, דו געהסט מיט מיר.

און מיר זיינען געגאַנגען.

איך געדענק ניט ווי און וואוהין. ער האָט מיך ערגעץ וואו אין די יודישע גאַסען פערפיהרט, אריין מיט מיר אין א לאַנגען, שוואַרצען קאָרידאָר, דערנאָך אויף טרעפּען, און ארום אונז איז אַזוי שוואַרץ געווען. דאַכט זיך, אז נישט די רוסישע ביוראָקראַטיע איז עס אימשטאַנדע צו געפינען, ניט אפילו דער טייפעל אליין. ארויפגעהענדיג אויף די טרעפּען, האָט מיין האַרץ געקלאַפּט. אָט דאָ קום איך אין ריכטיגען „מקור"....

מיין חבר האָט ערגיץ וואו אָנגעקלאַפּט, צי אין א טהיר, צי אין א וואַנד, געגעבען א פּראַל און א טהיר האָט זיך געעפענט.

מיר זיינען אין א קליין פינסטער שטיבעל, וואָס דער פלאַם פון דעם ברענענדיגען לעמפּעל איז פערטרונקען געוואָרען אין א וואָלקען רויך פון פּאַפּיראָסען און קעפּ. איידער מיר זיינען אריין, זעהט זיך אויס, האָט מען געמוזט זיין פערנומען אין זעהר אן ערנסטען שמועס, נאָר ביי אונזער אריינקומען איז דער שמועס געוואָרען איבערגעהאַקט, און עס איז זעהר שטיל געוואָרען.

איינער האָט אויפ'ן צווייטען געקוקט.

אויף א בעט, ביי א קליין טישעל איז געזעסען א פריילין מיט זעהר שוואַרצע האָר, ארום איהר האָבען זיך יעצט ארומגעקליבען א פּאָר יונגע לייט און מען האָט זיך אָנגעהויבען צו סוד'ען.

אין דער קופּקע איז אויך אריין מיין חבר אברהם, ער האָט עפּעס זעהר ערנסט גע'טענה'ט, מעהר מיט די הענד, ווי מיט'ן מויל. איינִיגע האָבען פּראָטעסטירט, דאָך, נאָך א לאַנגע ווייִלע האָט זיך דאָס פריילין אָבגערופען:

— חברים, רעדט ווייטער:

ווי עס האָט זיך דערנאָך אַרויסגעוויזען, האָט מען גערעדט וועגען א גראַנדיעזער מאַניפעסטאַציע אויף מאָרגען צום צעהנטען פּאַוויליאָן, פּאָדערן די קערפּער פון די טויט־געריכטע חברים: יענקל'ס און נאָך אַנדערע.

אין א ווינקעל איז געזעסען איינער א יונגערמאַן, זעהר מאָדנע אָנגעטהון (דערנאָך בין איך געוואָהר געוואָרען אז עס איז א זעלנער פון שלאָס), און האָט דערצעהלט פון דער נאַכט, ווען מען האָט יענקל'ן זיין רעכטס געטהאָן.

זיבער, מיט רוהיגע טריט איז יענקל געגאַנגען, געפיהרט צווישען די צוויי זעלנער צו דער תליה, און שטעהענדיג אויף דער תליה, איידער דער תליון האָט איהם דעם שטריק איבער'ן האַלז פערלעגט, האָט ער זיך געווענדעט צו די זעלנער, צו די אָפיציערען:

„זעהט, מענשען זייגען זיך מוסר נפש, געהען מיט זיכערע טריט צום טויט, קעמפפענדיג פאַר די פרייהייט, פאַר א בעסערע צוקונפט, פאַר אונז, פאַר אייך..."

דער אָפיצער האָט געהייסען פויקען אז מען זאָל ניט הערען, וואָס ער רעדט. נור דער זעלנער פון דער פויק, האָט זיך א מינוט פערזוייגערט, געוואָלט הפנים אויסהערען, וואָס טראַכט א מענש פאַר'ן טויט.

און עס האָט זיך נאָך געהערט זיין קול...

— באָמ־מ־מ־ם! — האָט די פויק געקלאַפט.

און שוין — א לאַנגער באַרכעל, א צאַפּלען מיט די פיס, און פאַר אונזערע אויגען האָט שוין געהאַנגען א טויטער קערפער, איינגעוויקעלט אין א קאַפּאָטע, טויט און שטום, נור מיט א טיעפען סוד פון „יענער וועלט"...

נאָך יענקל'ען האָט מען ארויסגעפיהרט א צווייטען בחור, וועלכען מען האָט געהאַט בעשולדיגט, אז ער האָט געשאָסען אויף א קאָזאַק.

דאָס איז נאָך געווען א יונג קינד, פון א יאהר 17—18, בלייך אויפ'ן פנים, דאַר, און שרעקליך שוואַרצע אויגען, וועלכע האָבען זיך געוואָרפען אין זיין בלייך פנים ווי מייז־לעכער. די אימה פאַר'ן טויט איז איהם געלעגען אויפ'ן פנים. ניין, ער איז נאָך ניט געווען צוגעגרייט צום טויט, נור פערשטאַנען האָט ער די שרעקליכקייט פון דעם אויפ־הערען צו זיין, און ער האָט געוואָלט לעבען, ווייטער לעבען, אין א פינסטערען קערקער, אַבי נור די האָפנונג ניט צו פערליערען, לעבען.

ניט געוואָלט האָט ער געהן צום טויט, האָט ער זיך פאַר די וואַנד געכאַפּט, און געמאַכט שרעקליכע געוואַלדען...

נור די געוואַלדען זייגען געווען אזוי אונמענשליך, אזוי שרעקליך

און אזוי גרויזאם, אז די האאר פון קאפ האבען זיך אויפגעשטעלט, די גאנצע שרעקליכקייט פון א מענש, ווען ער דערזעהט דעם טויט פאר זיך, איז געווען אין זיין געשריי.

— מאמע... לעבען... מאמע... מאמ...

פון די געוואלדען האט זיך די גאנצע פעסטונג אויפגעכאפט, ווייבער און קינדער האבען זיך אין די פענסטער געוויזען. מען דער־צעהלט אז לאנג, שוין זעהר לאנג, האט מען ניט געהערט אין שלאס אזעלכע געוואלדען.

צוויי קאזאקען האבען איהם פאר די האאר גענומען, די איבריגע ביי די הענד און פיס און האבען איהם צו דער תליה געטראגען.

און די פויק האט געקלאפט הויך, שטארק, וואס אמאל העכער, שטארקער, נור דעם אונגליקליכענס געוואלדען האט זי ניט געקענט פערטויבען.

אז מען האט איהם אויף דער תליה אנידערגעשטעלט, האבען זיך די פיס הינטער איהם געבראכען, און ער איז געפאלען הינטער זיך, האבען איהם צוויי קאזאקען דעם קאפ מיט געוואלד הינטער דער פעטליע אריינגעשטעלט...

— מאמע... מאמ... — האט זיך נאך געהערט דאס לעצטע מאל דער אויסרוף פון אונטער דעם תליון'ס שטריק.

אין א מינוט ארום האט שוין א מענש — א שמאטע געהאנגען, און איז שוין זעהר שטיל, זעהר רוהיג געווען...

דער עולם האט די „מעשיות" אויסגעהערט שטיל, אבער דאך געגנוג גלייכגילטיג; זעהט זיך אויס, אז זיי זיינען געוועהנט מיט אזעלכע „מעשיות" און עס מאכט שוין אויף זיי קיין איינדרוק ניט.

דער עולם האט זיך יעצט גענומען האנדלען איבער דעם, ווי טעכניש די מאניפעסטאציע אויסצופיהרען, צו פערשטענדיגען זיך מיט אנדערע ארגאניזאציעס, א. ד. גל.

אינדעם קלאפט מען אין טהיר.

דער עולם ווערט שטיל.

מען גיט א פאראל און א קליין מענשיל גיט א קום אריין און פיהרט מיט נאך וועמען דארט. מען רוימט זיך עפעס.

עס ווערט זעהר שטיל.

די אנגעקומענע פערלאזען באלד דאס חדר.

— חברים! — רופט זיך אָב דאָס פּריילײן, נאָכדעם ווי זיי זיינען ארוים — ווארשא איז געוואָרען ערקלערט אין קריעגס־צושטאנד, דער גענעראל־גובערנאטאָר האָט געגעבען א בעפעהל די זעלנער צו שיסען ביי דער קלענסטער מאסענפערזאמלונג!

— חברים! עס לוינט זיך צו אָפּפערן א געוויסע צאָהל קרבנות אויף אזא מאניפעסטאציאָן. עס שרייט אין די גאסען! — האָט זיך אָבגערופען א קול פון אַן אַנגעזעהענער פּערזאָן.

— געווים! — האָבען זיך אָבגערופען אנדערע קולות, ווי מען וואָלט מענשען־לעבענס געצעהלט ווי ארבעס...

איך פרעג אין דער שטיל מיין חבר אברהם׳ן, אויב איך מעג מיך אָנרופען. א פּאָר „גענעראלען" האָבען מיך שטרענג אָנגעקוקט.

— חברים, זאָג איך, יעדען מענשענס לעבען איז א הייליגטהום פאַר זיך בעזונדער, א וועלט בעזונדער. מען טאָר ניט שפּיעלען זיך מיט יענעמס לעבען אויף צוועקען, מעג דער צוועק זיין ווי הייליג. איך האָב נור רשות אויף מיין אייגענעם לעבען, אבער קיינמאָל ניט אויף יענעמס...

מען איז מיך בעפאַלען ווי מיט האָגעל:

— מיר דארפען ניט קיין רחמנות.

און אפשר האָבען זיי רעכט.

זיי זיינען וועג־וויזערס, בויערס פון א נייער וועלט, און יעדער איז נור א ציעגעל צו בויען די נייע וועלט. איך בין א צובראָכענער, אָרימער זינגער, איך זעה אין יעדען מענש, אין יעדען אינדיווידואום א בעזונדערע וועלט פאַר זיך אליין... איך וויל שוין גאָר ניט רעדען.

מיין חבר האָט מיך צוריק אראָבגעפיהרט.

לאַנג האָב איך מיך גאס איין, גאס אויס געדרעהט, פיעל מאָל האָט מען מיך אָבגעשטעלט, מיין פּאס בעקוקט, פיעלע פּאטרולען האָב איך אויפ׳ן וועג בעגעגנט פיהרען מענשען אין צירקעל אריין. ווי משוגע בין איך ארומגעלאָפען. דאָך צום סוף זיך צו מיין וואָהנונג דערשלאָגען...

אז איך בין ארויף די שווארצע, הויכע טרעפּ, האָט מיר אַן אָדער צי אין מח, צי אין הארצען געקלאַפּט:

— מאָרגען פאַר׳ן פאַוויאַק!

ווי אַ מידער הונד בין איך אויף מיין בעט געפאַלען, און לאַנג, לאַנג אין דער פינסטערער נאַכט געקוקט. דאַכט זיך איך האָב איבער עפּעס וואָס געקלערט.

נור וואָס — געדענק איך ניט.

מאָנטאג.

די זון האָט אין מיין פענסטער געקוקט, בעגאָסען מיין אָרים שטיבעל מיט ליכט, און מיין האַרץ האָט עפּעס ניט־ווילענדיג אָנגעהויבען צו קלאַפּען:

— מענש, שטעה אויף!

און אָנגעצונדען מיט ענערגיע האָט עס מיך פון די טרעפּ געהויבען. איך בין אין גאַס געקומען. שטיל איז אין גאַס. די געוועלבער זיינען צו, די שויפענסטער פערהאַקט. מאַסען מענשען דרעהען זיך איבער די טראָטוארען, רוהיג, מיט אייגנגעהאַלטענע טריט, האַנד ביי האַנד, אַקסעל ביי אַקסעל. און איין נשמה לעבט אין דער שווארצער מאַסע, אַ נשמה פון אחדות, פון איין טהייל לעבען...

עס קומט צוגעהן אַ מענשעל און וואַרפט אַ וואָרט... און ווערט פערשוואונדען. מען ווייסט ניט ווען, ניט וואו. און דער עולם איז שוין אַראָב פון טראָטואַר, פערנומען די גאַס, און מען געהט.

צוויי הויכע שערענגעס הייזער ציהען זיך גאַנץ ווייט אוועק און ווערען ערגעץ ווייט פערנעבעלט. און צווישען די שערענגעס הייזער — די מאַסע, אַ ים קעפּ.

און אויף דעם ים קעפּ שווימט, ווי אַ זעגעל־בוים, אַ פאָהן אַ רויטע, און ווייזט אַ וועג...

ניט פון גאָלד געהעפט, ניט רייך געפּוצט איז די ארבייטער־פאָהן. אין די שווארצע נאַכט, אין פינסטערן קעלער, האָט די מאַמע — די נויט — דעם פאָדעם געשפּינט, די שוועסטער — די סובאָטניצע (פון דער טאַבאַק פאַבריק), האָט די פעדעם אויף דעם וועב־שטוהל אויפגעצויגען. און דער ברודער — דער דלות, האָט די פאָהן געשפּינט.

אין בלוט זיינען די פעדים געטונקט געוואָרען; אין בלוט פון די הרוגים, פון אָרימקייט, פון נויט און דחקות.

פלאַטער אָרימקייט, פלאַטער איבער דעם ים קעפּ. און שארף

און שטאַרק זאָג דיין וואָרט, וואַרף דיין וואָרט אין מענשענס געזיכטער.
שאַרף און שטאַרק, ווי דיין האַמער, ווי דיין האַנד איז.
און פון טויזענדער בריסטען איין געוואַלד, איין געשריי און איין קול:
און די „שבועה“, ווי גאָט'ס וואָרט, ווי אַ ווינד וואָס איז אָקאָרשט אַרויסגעלאָזט פון דעם אונטער דעם „אוצר הרוחות“ טראָגט זיך אין גאַס. דער „יחיד“ איז אויס יחיד געוואָרען. יעדער איז געוואָרען אַ חלק אין דעם גרויסען, גרויסען כלל — אין דעם פייער פון אחדות — וואָס איין אונגעהויערע, אונבעוואוסטע קראַפט האָט זיי אַלע צוזאַמענגעבונדען.
פייער, אָרימקייט, דיין יום־טוב, דיין רויטען יום־טוב — דעם יום־טוב פון דיינע הרוגים!
זעלנער קומען אָן.
אַ גאַנצע ראָטע. אַ מינוט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט. אַ מינוט האָט זיך די מאַסע אויך אָבגעשטעלט. באַלד ווי גאָר נישט.
איינער איז אַריין אין צווייטען, און עס איז שטיל געוואָרען, זעהר שטיל.
צוויי רוחות האָבען אַ מינוט איינער דעם צווייטען אין פּנים געקוקט.
מען האָט נאָך ניט געוואוסט צי האָט זיך שוין אָנגעהויבען... מען האָט נאָך ניט פערשטאַנען וואָס דאָס איז. — עפּעס אַ ווינד איז דורך אונזערע קעפּ דורכגעפלויגען.
— טראַכ־כ־ך!
דאָ און דאָרט האָבען זיך מענשען איינגעבויגען אין דער מאַסע.
און אין דעם ים קעפּ זיינען עפּעס לעבער געוואָרען. טראַכ־כ־ך!
אַ ווינד האָט מיין קאַפּעליוש אַראָבגעשלעפּט.
מיין חבר אברהם בייגט זיך איין.
— וואָס איז דיר?
ער ענטפערט מיר ניט.
— זוכסט עפּעס?
זיינע פּיס גליטשען זיך אונטער איהם.
איך בייג מיך אַראָב, איך טאַפּ אָן, עפּעס זעהר אָנגענעהם רינט מיר דורך מיין האַנד.
וואָס איז דאָס?

עס איז ווער געפאַלען איבער מיר.
מיין קאָפּ ליעגט אויף עפּעס זעהר ווייכעס.
עס איז מיר זעהר פ׳נסטער אין די אויגען...

מיטוואָך.
זעהר פריה פריהמאָרגען.
די וועלט איז נאָך איינגעהילט אין האַלבען נעבעל, דאָ און דאָרט קערעווען זיך אַרויס פון וואָלקען הויכע רייהען הייזער — אַ גאַס.

לעער און לעדיג איז די גאַס, קיין מענש, קיין פערד, קיין הונד. נור געדיכטע פּאַטרולען זעלנער געפיהרט פון אַ גאַראָדאָוואָי שפּרייזען דורך די גאַס. און די בעליידיגטע הייזער, טריבע, פער׳יתום׳טע. עס דאַכט זיך, אַז די איינוואוינער זיינען אין זיי אויסגעשטאָרבען. אין יעדען פענסטער אַ מת בעדעקט מיט אַ שווארץ ליילעך, און די זעלנער היטען קאַטאַקאָמבען...

לויות ציהען זיך איבער׳ן גאַס, פון שפּיטאָל אויפ׳ן בית־עולם. די קרבנות פון די מאָנטאַגדיגע דעמאָנסטראַציאָן. אַ שוואַרצער קאַסטען געצויגען פון אַ בלינד פערד. אַ קרייז פון פּאָרענט, אַ טאַטע אָדער אַ מאַמע נאָכ׳ן קאַסטען...

און זיי מישען זיך אויס, די זעלנער מיט די לויות, און די שטאָהלענע קרייזען קוקען אַרויס פון די שטאָהלענע זעלנערישע פּיקעס. און זיי שלעפּען זיך די שוואַרצע קאַסטענס ווי די קויהלען־וועגען פון דער טאַווראָווע, דורך די אייזען־גאַס...

ווער זייט איהר יונגע קרבנות? האָט מען האָטש אייערע נעמען פערצייכענט?

מיין חבר אברהם! ליעגט אפשר דיין קערפּער אין איינע פון די וועגען? — נור איך האָב דעם וואָגען ניט דערקענט — ווייל אַלע זיינען געווען גלייך.

אַ קרייז פון פּאָרענט, אַ טאַטע, אַ מאַמע פון הינטען, פוןביידע זייטען מיט פּאַטרולען זעלנער בעגלייט.

שרייבענדיג די ווערטער, ליעגט מיין טיכעל פאַר מיר, מיין טיכעל דורכגעווייקט אין דיין בלוט, אין דיין יונגעם בלוט.

אברהם׳ס בלוט, אברהם׳ס בלוט! איך האָב דיך געקענט. איך האָב געוואוסט דיינע ליידען, איך האָב אבער אויך געוואוסט דיין

גלויבען, דיינע שטרעבונגען, נאָך וואָס דו האָסט אזוי הייס געקאָכט אין אברהם'ס אָדערן...

אברהם'ס בלוט. — פערגאָסען אויף מאַרשאַלקאָווסקי גאַס אין דעם רינשטאָק. צו האָט ער כאָטש געוואוסט, דער סטאַראָזש פון מאַרשאַלקאָווסקי גאַס נומער 153, אז דאָס בלוט וואָס ער האָט אָבגעוואַשען פון די שטיינער און אין זיין שאַף אויסגעשווענקט — איז געווען דיין בלוט — דיין יונגעס, לעבעדיגעס בלוט ?!

איך האָב עס געקענט ! — — —

מיט צוויי טעג שפּעטער.

פריי‎טאג.

איך בין אין גאַס ארויס. א טריט צוויי—דריי פאַר מיין טהיר בעגעגענט מיך א פּאַטרול. דעם סטראַזשניק — וואָס האָט געפיהרט דעם פּאַטרול — האָט אודאי מיין אויסזעהן ניט געמוזט געפעלען. געהט ער צו צו מיר און מען נעהמט מיך אין מיטען אַריין און מען הייסט מיר געהן. געה איך. א מינוט בין איך א יחיד: באַלד געהט דורך א צווייטער איד, און האָט זיך אומגעקוקט הינטער זיך, דער סטראַזשניק האָט עס בעמערקט, געגעבען א ווינק צו א זעלנער, ער זאָל איהם הייסען מוחל זיין. און מיר געהען שוין געפּאָרט.

— שלום עליכם, א איד.

— עליכם שלום, פּעטער.

—אָבגעראָווענט, אָנגעביסען און געגאַנגען אין גאַס ארויס — מוכן ומזומן א גראָשען געלד פּערדיענען. דאָס ווייב וואַרט מיט'ן מיטאָג אויף מיר, האָסטו דיר א חתונה, זייער קאָפּ זאָל אזוי שטעהען צו טאַנצען ווי מיינער שטעהט מיר, יעצט מיט זיי שפּאַציערען צו געהען.

— וואָס קענען מיר טהון ?

— אז מיר זיינען אין גלות. — לעגט ער צו — אָבער ווי לאַנג קען ער אונז פיהרען ?

— ווי לאַנג עס וועט איהם געפעלען.

ניט לאַנג זיינען מיר געווען א פּאָאר'ל. מיר דערזעהען א דריטען צווישען זיך. געוועזען איז עס אן ארבייטער־אינגעל מיט א פּעקעל אין דער האַנד.

— שליעדזשאַ מאַם — איך האָב אַ הערינג, ווייזט דאָס אינגעל דעם סטראַזשניק דעם אויפגעוויקעלטען הערינג, פון וועלכען טראָפּען זאַלץ האָבען געראָנען.

— ניטשעוואָ, אידי, אידי!

— מיך האָט די מייסטערין געשיקט נאָך אַ הערינג מיט אַ ברויט, פיהרט ער מיך גאָר אין צירקעל (אוטשאַסטאָק) אריין. זי קעהר אין דערהיים שוין לאַנג וואַרטען. — זאָגט דער יונג צו אונז.

— עס דערווייל דעם הערינג אויף. מען קען איהם דיר נאָך קאָנ־פיסקירען אין צירקעל.

— אודאי וועל איך אזוי טהון, וואָס דען מיינט איהר? — ברעכט דער יונג דעם הערינג אויף צוויי — אפשר ווילט איהר, פעטער, פער־זוכען? — דערלאַנגט ער די צווייטע העלפט מיר מיט מיין שכן.

דער איד וויל ניט.

— חאַטשעש, בראַט? — ווענדעט ער זיך מיט'ן האַלבען הערינג צו דעם זעלנער, וואָס גערהט נעבען איהם.

— דאַוואַי, בראַט! — מאַכט דער זעלנער, און נעהמט דעם הערינג אריין אין ארבעל, און זויגט איהם בעהאַלטענערהייט, ווי ער וואָלט אַ פּאַפּיראָס געזויכערט, שטעהענדיג אויפ'ן קאַראַאול.

— טי סטאָי! — שרייט דער סטראַזשניק צו אַ דורכפאָהרענדע דראָשקע, דער זעלנער האַלט שוין דאָס פערד איין.

אַ דערשראָקענער יונגערמאַנטשיק, עלעגאַנט געקליידעט, קוקט ארויס פון דראָשקע.

— ווילעזאַי. בעפעהלט דער סטראַזשניק.

— גוואַלד, מיין ווייב געהט מיר צו קינד, איך פאָהר נאָך די הייבאַמע, — שרייט און בעט זיך דער יונגערמאַנטשיק מיט טרערען אין די אויגען.

— ניטשעוואָ, בראַט, ווילעזאַי! — בעפעהלט דער סטראַזשניק.

ער איז נעבעך אַראָבגעקראָכען פון דראָשקע. אַ ברירה האָט ער געהאַט.

— זי מוז שוין געווינען. — קרעכצט דער יונגערמאַנטשיק.

— מזל־טוב, אַ בן־זכר. זאָגט דער איד.

— שטעלט, פעטער, לעקיך און בראַנפען.

יענע לאַכען.

— א חורבן נאָך דעם געלעבטער.

אזוי שפּאַציערען מיר איבער דער טווארדאַ גאַס.

און דאָ לויפען מענשען, האנדלען און וואנדלען, שאַפען זיך געלד וועקסלען צו צאָהלען, — א פינף זעקלעך מעהל קויפען. א פּראָווינצער איד לויפט איינקויפען, און אהיים כאַפּען זיך, — ווייל די באַהנען וועלען זיך שטעלען.

א אידינע מיט עפּעל שטעהט ביי א לאַמטערן און פערקויפט עפּעלעך חדר־אינגלעך.

דעם סטראַזשניק געפעלט ניט די אידענע, אודאי „א אינטעלי־גענטקע", א „רעוואָלוציאָניסטקע", א קשיא אויף א מעשה, אז מיר זיינען געוואָרען איבערגעגעבען אויף דעם סטראַזשניק'ס פּסיכאָלאָגיע. ער נעהמט די אידענע.

— א בייזע נאַכט אויף זיין קאָפּ! איינגעשלאָסען די קינדערלעך אין דער היים, ארויסגעלאָפען א פּאָר גראָשען לייזען און א ברויטעל קויפען.

— אידען, געוואלד, וואָס טהוט מען? ! די קינדער קענען דאָך אין דער היים פּאַר הונגער אויסגעהן.

אן עצה איז דאָ דארויף? מיר געהען ווייטער.

— ווי לאַנג קען דער שפּאַציער דויערן?

— עס זאָל זיך כאָטש ענדיגען פאַר דריי, איך האָב מיטאָג פּונקט דריי א זייגער. מיין ווייב וואָלט מיר דעם טויט געמאַכט, ווען איך וואָלט מיך פערשפּעטיגט. — רופט זיך אָן איינער צווישען אונז.

— איהר וועט עסען מיטאָג, ברוך השם, אָהן דעם ווייב, אין אן אנדערע חברותא. — איז איהם מבשר דער יונג פון הערינג.

— אודאי ניט דאָס ערשטע מאָל ביי איהם. — טרעפען טהייל אויף דעם יונג — מיטגעמאַכט שוין אמאָל די חתונה? הע?

— מיטגעמאַכט, וואָס דען?

— נו?

איהר וועט פערזוכען — וועט איהר געניסען...

ביי ענדע קרולעווסקא גאַס האָט דער סטראַזשניק א יונגענמאַנ־טשיק וואָס האָט געוואָלט פלינק אויף יענער זייט טראָטואר דורכגעהן, אָבגעשטעלט.

— שטעה!

— איך האָב א פּאס. — זאָגט דער יונגערמאַנטשיק — און נעהמט ארויס א ביכעל פון קעשענע — „חיים גאָלדמאַכער“.

— ווסיאָ ראוונאָ. — זאָגט דער סטראַזשינק — אין צירקעל וועט מען זעהען.

און ער געהט שוין צווישען אונז.

— איך האָב איהם אין דר'ערד, איך קום אין צירקעל אריין, געה איך צו צום קאָמיסאַר — וועט איהר זעהן, כאַפּט ער די עליה: מיינער א גוטער בעקאַנטער, ווארט, טאָמער טרעף איך דאָ דעם פּאָמאָטשניק, א רעוויראָווע פון צירקעל, אויפ'ן וועג — איך זאָג נור איין וואָרט..., זאָגט דער יונגערמאַנטשיק וואָס האָט א „פּאס“.

— הערר לעבען! — הויבט זיך אָן צו בעטען ביים „מאַכער“ די אידענע — א לעבען אויף אייך, ראַטעוועט ארויס אַן אומגליקליכע מאַמע, כ'האָב די קינדער אין קעלער איינגעשלאָסען.

— קאָוואַלעווסקי. — שטעלט זיך פּאָר פאר איהם דער יונגער־מאַנטשיק, וואָס איז געפּאָהרען נאָך דער הייבאַמע, און רוימט איהם עפּעס אריין אין אויער.

— עס וועט שוין רעכט זיין, שוין רעכט זיין... ווינקט דער יונגער־מאַנטשיק וואָס האָט א „פּאס“.

— יונגער מענש, אז איהר זיינט שוין יאָ אזא בריה, טאָ לאָזט זעהען אייערע גבורות, — זאָגט צו איהם דער איד פון מיטאָג — און נעהמט אונז אַלע ארויס פאר דריי א זייגער. מיר זיינען דאָך גאָט די נשמה שולדיג.

— לאָז מיך נור א שטיקעל רעוויראָווע הינטער די האַנד ארונטער־קריגען, וועלען מיר שוין דערנאָך רעדען.

— אָט געהט, געהט א רעוויראָווע! — שרייט איינער פון די „פּאַרטיע“, דערזעהענדיג א רעוויראָווע אויפ'ן טראָטואַר.

דער יונגערמאַן, דער „מאַכער“ קוקט לאַנג.

— א בעקאַנטער? — פרעגט מען איהם.

— יאָ, א בעקאַנטער, סטעפּאַן מיכאַילאָוויטש.

— פּאָזוואָלטיע, פּאָזוואָלטיע — שרייט דער יונגערמאַן און מאַכט מיט די הענד, ווי איינער וואָס ראַטעוועט זיך פון וואַסער ארויס.

דער רעוויראָווע קומט צו.

— גאָספּאָדין סטעפּאַן מיכאַילאָוויטש, — שטרעקט דער יונגער־מאַן צו איהם די האַנד אוים אויף „שלום עליכם“, ניע אוזנאַלי ?

— א קטאָ טי טאַקאָי ? — פרעגט איהם דער רעווירזאָווע.

— יא ח־יי־ם גאָלד־מאַ־כער. — דריקט אוים דער יונגערמאַן שארף זיין נאָמען.

— ניע זנאַיו קאַקאָי גאָלדמאַכער.—רופט זיך אָן דער רעווירזאָווע און ווענדענדיג זיך צום סטראַזשניק, מאַכט ער אויף זיין לשון: דיערזשי, דיערזשי.

— ניט דערקענט... — שאָקעלט דער יונגערמאַנטשיק מיט'ן קאָפּ, רויט־טויט פאַר חרפּה.

— אַז עשו וויל ניט, דערקענט ער ניט. — זאָגט א איד.

— אין אוטשאַסטאָק וועל איך איהם שוין ווייזען. — שטאַמעלט דער יונגערמאַנטשיק פאַר חרפּה.

און אַזוי האָט מען אין גאַס שפּאַצירט, ביז עס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט א שטיק 20—30, האָט מען אונז אין צירקעל אָבגעפיהרט.

פאַר דער טהיר פון צירקעל האָט מען בעגעגענט אייניגע אַזעלכע „קאָמפּאַניעס“ און מיר האָבען בעגריסט איינער דעם צווייטען.

אַז מיר זיינען אין פאָדערצימער פון צירקעל געשטאַנען, האָט מען געהערט פון אינוועניג שרעקליכע געוואַלדען, געשרייען, אַזוי ווי פון אונטער דער רוט.

דער יונג פון הערינג איז צוגעגאַנגען צו דעם אידען, וואָס האָט זיך דורכאוים אהיים געאַיילט אויף דריי א זייגער צו מיטאָג, און קלאַ־פּענדיג איהם אין רוקען, מאַכט ער אַזוי:

— גרייט אייך צו, פּעטער, צו די „לאָקשען“ וואָס מען טהיילט דרינען.

דער איד איז טויט־בלאַס געוואָרען.

דריי א זייגער.

מען זאָגט, אַז פּאָליציי האָט בעקומען א בעפעהל ניט צו שטערען די מאַניפעסטירענדע. די פּאַטרולען אין גאַס ווערען וואָס אמאָל ווינציגער. וואָס אמאָל ווייזען זיך מעהר זעלנער צווישען פּובליקום.

פון איין גאַס צו דער צווייטער ציהען זיך מאַניפעסטאַציעס מיט רויטע פאָהנען. דער סטראַזשניק ביים עק גאַס שטעהט, זעהט און

גלויבט זיינע אויגען ניט. דאָס פּובליקום פערלאַנגט פון איהם ער זאָל דאָס היטעל אראָבנעהמען, ער טהוט דאָס מיט א אידיאָטישען שמייכעל אויף די ליפּען. טהייל פון פּובליקום שטעקען איהם די רויטע פאָהן אין האַנד אריין און נעהמען איהם מיט, פאָראויס. פּנים'ער ווייזען זיך אין די פענסטער, מענשען אויף די באַלקאָנען פאָכען מיט די ווייסע טיכלעך.

א מענש קומט אָן געגען דער מאַניפעסטאַציע:

— בעגרים די פרייהייט!

— עס זאָל לעבען די פרייהייט!

אן אָפיציער אויפ'ן טראָטואר נעהמט אראָב דאָס היטעל.

— ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג!

— ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג — שאָקעלט מיט דער אָפיציער מיט'ן קאָפּ.

אויף א לייטער אין מיטען גאַס שטעהט א „בונדיסט“ און רעדט צום פאָלק:

„מיר געניסען פון דער פרייהייט, בשעת די וואָס האָבען אונז געגעבען די פרייהייט שמאַכטען אין די קערקערס פון פּאַוויאַק אין דעם צעהנטען פּאַוויליאָן!“

— צום פּאַוויאַק! — שרייט דאָס פּובליקום.

— צום פּאַוויאַק!

עס קומט אָנצולויפען א קאָמיסאַר פונ'ם צירקעל, דאָס האַרץ זיינס קען ניט פערטראָגען, וואָס עס טהוט זיך אין גאַס אָב. עס געהן דורך איינינגע זעלנער מיט ביקסען. ער לויפט צו צו די זעלנער און קאָמאַנדירט:

— שיסען!

— טרראַר־כך! !

און עס פאַלען צוויי מיידלעך, זייערע האָאר איינגעטונקט אין בלוט.

דאָס פּובליקום גיט א רינגעל ארום די זעלנער, מען גיט א כאַפּ פון זיי די ביקסען ארויס. דער קאָמיסאַר אנטלויפט אין אן אָפענעם טהויער, וואָס איז געוועזן געגענאיבער איהם.

דאָס פּובליקום לויפט נאָך. ער האָט דעם טהויער פערקלאַפּט.

— אויפּרייסען! — שרייט דאָס פּובליקום, און הונדערטער הענד גיבען זיך אַ לעהן אָן אין טהויער.

— פערברענגען דאָס הויז מיט איהם אינאיינעם! — שרייען אַנדערע.

עס בעווייזט זיך אַן אָפיציער אויף אַ טיש.

— „חברים! — גיט ער אַ געשריי — פערשמוצט ניט אייערע הענד אין זיין ברודיג בלוט. ברודיג איז זיין בלוט, וואָס האָט ניט פערשטאַנען די פרייהייט. גיט איהם איבער אין מיין האַנד, איך וועל איהם משפּט'ן."

— גוט! — שרייען קולות פון פּובליקום.

מען רייסט אויף דאָס טהויער, מען פיהרט אַרויס דעם קאָמיסאַר. דער אָפיציער רייסט פון איהם די שליפעס אַראָב. אימיצער פון פּובליקום כאַפּט אַרויס דעם קאָמיסאַר'ס שווערד און צוברעכט איהם אויף שטיקלעך, מען גיט איהם אַ נעהם און צוויי יונגען פיהרען איהם הינטער'ן אָרעם אין צירקעל אַריין.

— אַזוי ווי ער האָט ביז יעצט מיט אייך געטהאָן, אַזוי טהוט מיט איהם איצט.

אַך פּובליקום, פּובליקום, ווי לייכטזיניג דו ביזט...

אַך פּובליקום, פּובליקום, ווי אונבערעכענט דו ביזט.

עס ווערט שטיל.

פון דאָרט קומט אָן אַ מאַניפעסטאַציע. די מאַניפעסטאַציע טרעט אָב אָן אַ זייט, און מאַכט אַ וועג פאַר יענער. עס ווערט זעהר שטיל צווישען עולם. אַלע נעהמען די היטלען אַראָב. אַלע בויגען די רויטע פאָהנען לכבוד יענער מאַניפעסטאַציע, וואָס קומט אָן צו ציהען פון מאַרשאַלקאָווסקאַ גאַס.

וואָס איז געשעהען?

רוהיג און שטיל געהט דורך די מאַניפעסטאַציע דורך די גאַס. צוויי סטודענטען טראָגען אַ טוידטען חבר אויף די אָרעמס, פאָראויס געהען אייניגע פּרייליינס, טראָגענדיג דעם גע'הרג'עטענס מאַנטעל אין בלוט איינגעטונקט.

שטיל איז געווען די מאַניפעסטאַציע.

אָהן געזאַנג, אָהן רעדעס...

פארנאכט.

די גאס איז ווי זי וואלט עפעס געווארען פון גלות אויסגעלייזט... פון אלע הייזער האבען זיך טהיר און טהויער געעפענט. און כוואליעס מענשען האבען זיך פון די הייזער ארויסגעגאסען. אין גאס איז היימ־ליך. די גאס איז פרעהליך.

אלע מיט יום־טוב'דיגע פנים'ער, רויטע בלימלעך אין די קלאפעס, פרייליינס מיט רויטע בענדער אויף דער ברוסט, מיט געזאנג אויף די ליפען לאזען זיך פון גאס צו גאס. איינער קען ניט דעם צווייטען, און איינער בעגריסט דעם צווייטען, מענשען קושען זיך אויף דער גאס, אונבעקאנטע מיט אונבעקאנטע נעהמען זיך אין די ארעמס, שפאציערען אינאיינעם, און זינגען אינאיינעם איין פרייהייטס־ליעד. א זעלנער מיט א ביקס זעהט מען אין גאס ניט. די איינצעלנע זעלנער וואס געהען אין גאס, האבען זיך אינאיינעם אויסגעמישט מיט'ן פובליקום, דארט קושט זיך א יונגערמאן מיט א זעלנער, דארט כאפט דאס פובליקום א זעלנער אויף די הענד, און טראגען איהם אין מיטען גאס.

— בעגרים די פרייהייט!

— עס זאל לעבען די פרייהייט!

— הורא!

אין די פענסטער ווייזען זיך אילומינאציעס. פון איבער דעכער שיסען אוים ראקעטען, וועלכע צינדען א האלבען הימעל אונטער. און איבער די גאסען גיסען זיך כוואליעס מענשען, איינע אויף די צווייטע, אויף אלע געזיכטער שיינט איין האפענונג און עס גיסט זיך דאס געזאנג פון טויזענדער מיילער:

„און ריכטער וועלען דענסטמאל זיין מ י ר!"

אלט און יונג, קינד און קייט, זיינען אויף דער גאס. פריי און אפען איז אלץ געווארען, עפעס א גרויסער יאך איז פון אקסעל געפאלען, און דיר דאכט זיך אז די גאנצע וועלט איז פערוואנדעלט געווארען אין אט יענע וועלט, פון וועלכע מיר האבען זיך אין אונזערע קינדער־יאהרען אזוי פיעל לעגענדען אנגעהערט — אין די פרייהייטס־וועלט וואס איז אויף יענער זייט ים. דאס פאלק קושט דעם סאלדאט, וואס עס טרעפט אן אויפ'ן וועג. שטעקט אן די קעשענעס פון דעם סטראזש־ניק מיט אלע גוטע זאכען. און ווארעם דריקען איהם יונגע מענשען די האנד און בעגריסען איהם:

— פרייע בירגער!

פערגעסען האָט דאָס פאָלק די שנאה פון נעכטען, פערגעסען אָן די נקמה, וועלכעס זי האָט געשוואָרען ביי די קברים פון די קרבנות. פערגעסען האָט דאָס פאָלק אָן אַלעס. און איין גרויסע ליעבע האָט ארומגענומען דעם מענשענ׳ס הארץ. און ברייט און ווייט האָבען זיך די אָרעמס אויסגעשפרייט:

— גאָט, ווי ברייט איז דיין וועלט!

און צו דעם טיראַנישען בעדריקער האָט דאָס פאָלק די האנד אויס־געשטרעקט, און הערצליך און ברידערליך זיין האנד געדריקט.

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

און די פרייהייט האָט זיך אין דער לופט געטראָגען, אָנגעפילט דעם גאנצען רוים און ווער עס האָט די לופט געשעפט האָט אין זיך די פרייהייט געפיהלט:

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

נאָר דאָרט ווייט אין עק גאַס, צווישען די הויכע ציילען הייזער איז די זונן אונטערגעגאנגען אין אַ רויט געשטאַלט, און אַ נעבעל האָט איינגעהילט די גאַס. דער רויטער זונן־אונטערגאנג האָט פון דעם נעבעל ארויסגעקוקט, און דערמאָנט אָן עפּעס...

עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָרט זיינען פערגליווערט געוואָרען די שטראָמען בלוט פון די טויזענדער יונגע לעבענס וואָס די איינע מינוט פרייהייט האָט אָבגעקאָסט, און פון דאָרט, פון יענער זייט וועלט ווינקט אהער צו אונז דאָס בלוט, און גריסט פון דער ווייטען:

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

— צום פּאַוויאַק! פאַר׳ן ראָטהויז!

— בעפרייען די ארעסטירטע!

— אַמנעסטיע!

פון עק גאַס קומט אָן צו ציהען אַ לאנגע און אַ ברייטע מאַני־פעסטאַציע מיט רויטע פעהנער און מיט געזאַנג. פאָראויס לויפט אַ יונגער מאַן מיט אַ שטעקען אין דער האנד, און מאַכט עפּעס מיט׳ן שטעקען אהין און אהער. עס לויפט איין יונגער מאַן נאָכ׳ן צווייטען, שטעלען אָב וועמען זיי טרעפען אויפ׳ן וועג:

— צום פּאַוויאַק! צום פּאַוויאַק!

פאַר׳ן פּאַוויאַק זיינען שוין געשטאַנען איין דעמאָנסטרירענדע

מאסע נאך דער צווייטער. יעדע פארטיי מיט איהר פאהן. פאר יעדער פארטיי־מאסע איז געשטאנען א רעדנער אויפ'ן צווייטענ'ס אקסעל, און גערעדט פאר'ן עולם:

— .... מיר געניסען פון דער פרייהייט וואס זיי האבען אונז נעגעבען, יעצט אין דער מינוט ווען זיי שמאכטען נאך אין די פינסטערע קאמערען פון פאוויאק! ניין! ניט פריהער וועלען מיר אבטרעטען פון דאנען, ביז זיי וועלען ניט זיין צווישען אונז!...

און וואס אמאל מעהר זיינען אנגעקומען איין הויפען נאך דעם צווייטען, איין מאניפעסטאציע נאך דער צווייטער און האבען פערנומען די גאנצע דזיעלנא, קארמעליצקא ביז נאך לעשנא.

די קארמעליצקא גאס איז אין איין מינוט געווארען בעלויכטען אין איין פלאם פייער. אין יעדען פענסטער, פאר יעדער טהיר זיינען געווען ארויסגעשטעלט לייכטענדע לאמפען, ברענענדע ליכט און גרויס און קליין, יונג און אלט האבען פערוואונדערט געקוקט, וואס טהוט זיך דא אב.

פאר'ן פאוויאק, פנים אין פנים פון די מאניפעסטאנטען זיינען געשטאנען קאזאקען אויף פערד, מיט די ביקסען אין די הענד און האבען ניט צוגעלאזט די מאניפעסטאנטען צום פאוויאק צו. די מאני־פעסטאנטען האבען אויסגעשיקט פון זיך דעלעגירטע — פארשטעלען זייערע פערלאנגען די אפיצערען פון די קאזאקען:

— מיר ווילען אונזערע ברידער דא צווישען אונז! — האבען די דעלעגירטע געזאגט צו די אפיצערען.

— חברים, לאמיר אויפהויבען אונזערע שטימען, לאמיר הויך זינגען אונזער פרייהייטס־ליעד, אז זיי דארט אין די פינסטערע לעבער פון פאוויאק זאלען אונז דערהערען! זאלען זיי וויסען, אז מיר זיינען געקומען הינטער די טהויערען פון פאוויאק זיי בעפרייען און פריהער וועלען מיר זיך ניט ריהרען פון ארט ביז זיי וועלען ניט זיין צווישען אונז — האט איינער געשריען פון עולם, רייטענדיג אויף א צווייטענ'ס אקסעל.

„עדות וועלען זיין די ליכטיגע שטערען....“

און פון ערגעץ־וואו גאנץ טיעף, וואו עס מוז זיין זעהר טונקעל און פייכט האבען שטימען פון ציטערנדיגע ברוסטען אבגעענטפערט,

און עס האָט זיך געדאַכט, ווי זיי וואָלטען פון אַ הוילען פּאַס אַרויס־געגאַנגען:

„מיר שווערען! מיר שווערען!“

דאָס איז געווען די שבועה פון זיי דאָרט, פון שוואַרצען פּייכטען, גרויסען פּאַוויאַק...

דער פרייהייטס־טאָג איז אין די שטיבער אַריינגעדרונגען און אַרויסגערופען אויף דער גאַס קינד און קייט:

— קומט געניסען פון פרייהייטס־טאָג!

און פערלאָזען האָבען די שטיבער פרויען און אַלטע לייט, מאַמעס האָבען זייערע זויגענדיגע קינדער אין די אָרעמס גענומען און שוועס־טערס האָבען זייערע אינגערע ברידערלעך ביי די הענדטלעך געפיהרט. מען איז געגאַנגען אין גאַס אַריין צו „זעהן“ די פרייהייט.

בעלויכטען איז געווען וואַרשא, און פריי האָט זיך געפיהלט וואַרשא. דאָ און דאָרט האָבען זיך געזאַנגען געהערט, און דאָ און דאָרט האָבען זיך מענשען מיט זעלנער, מיט סטראַזשניקעס געקושט... און די פּאַליעס מענשען האָבען זיך געיאָגט איינער נאָך דער צווייטער און האָבען פערנומען דעם גרויסען טהעאַטער־פּלאַץ, וואָס איז פאַר׳ן ראַטהויז.

פול מיט מענשען איז געווען דער פּלאַץ.

אַ גרויסע אונגעהייערע שוואַרצע מאַסע. די מאַסע האָט בעלויכטען פערשיעדען־קאָלירטע לעמפּלעך וואָס זיינען געווען אָנגעבונדען ביי די רויטע פעהנער און אָן דעם קייזער׳ס מאָנאָגראַם, וואָס איז געהאַנגען פאַר׳ן ראַטהויז. פון דעם טהעאַטער־באַלקאָן האָבען זיך אַראָבגעגאָסען די מוזיק־טענער פון דער „רויטער פאָהן“. די טענער זיינען געפאַלען אין דער מאַסע אַריין, די מאַסע האָט זיי צוריק אויפגעהויבען, און עס האָט אַ ווייטע עכאָ פון טויזענדער קולות וויט־ווייט אָבגעקלונגען. דאָ און דאָרט האָבען זיך געהערט רעדעס פון אַגיטאַטאָרען, די בעלי־בתים, וואָס האָבען מיט אַמאָל זייערע צימערען פערלאָזען נאָך מאָנאַטען־לאַנגען קריעגס־צושטאַנד, האָבען זיך איינגעהאָרכט מיט נייגיעריגקייט צו די רעדעס פון די אָראַטאָרען; זיי האָבען זיך צוגעריהרט מיט נייגיעריגקייט צו די רויטע פעהנדלעך, וועלענדיג וויסען, ווי זעהט דאָס אויס, וואָס האָט נאָך נעכטען געשמעקט מיט טוידט און היינט איז עס שוין אַזוי אָפען... דער עולם האָט זיך מעהר געוויילט, קיין שפור פון אַ

רעוואלוציאנערער שטימונג. עפּעס איינער איז מיט'ן צווייטען נאהענ־טער געווארען, חבר געווארען, און אלע האבען זיך דערפיהלט, אז עס איז געשעהן א זאך וואס געהער זיך מיט אלעמען אן.

אויפ'ן באלקאן פון ראטהויז האט זיך געוויזען דער פאליצמייס־טער, א טהייל פון פובליקום האט איהם בעגריסט... און ער האט זיך גענייגט... איין רעדנער, א צווייטער, א דריטער רעדנער — האבען פערלאנגט פון איהם אין נאמען פון פאלק, אז ער זאל בעפרייען די פאליטישע ארעסטירטע, מיט וועלכע עס זיינען דורך דעם קריעגס־צושטאנד פול געווארען אלע טורמעס, אסטראגען, שלעסער און גלאט קאזארמעס. ער האט צוגעזאגט צו בעפרייען די, וועלכע ער האט ארעס־טירט און זיצען ביי איהם אין ראטהויז. דער עולם האט פון זיך געמאכט צוויי רייהען. דאס הויכע, שווערע טהויער פון ראטהויז האט זיך אויפגעעפענט און עס האט זיך בעוויזען די ערשטע פאליטישע ארעסטירטע. דאס איז געווען א הויכע מאגערע פרוי מיט א קינד אויף דער האנד, איינגעוויקעלט אין אן אלטען צוריסענעם טוך. די פרוי האט מען געפיהרט דורך די רייהען אונטער דער חופה פון א רויטע פאהן. די מוזיק פון טהעאטער־באלקאן האט אראבגעגאסען א שאל־מעלאדיע און דאס צעהן־טויזענדע פובליקום האט זי בעגריסט מיט א דונער־שטארקען „הורא!" אזוי האט מען ארויסגעלאזט פון ראטהויז א צוואנציג, דרייסיג ארעסטירטע.

און ווידער אמאל האט זיך דאס גרויסע שווערע טהויער פון ראטהויז פערקלאפּט מיט זיין אייזען־ריגעל פאר די אינוועניגסטע.

נאר דאס פאלק איז אלץ ווייטער געשטאנען. אויפ'ן באלקאן ווייזט זיך ווידער אמאל דער פאליצמייסטער מיט א ברוסט בעלעגט מיט ארדענס און נייגט זיך צום פאלק... זיין פרוי שיקט צום פאלק דורכ'ן פענסטער מיט דער האנד קושען אראב...

און דאס פאלק בעגריסט זיי...

נאר נאך ווילט זיך דאס פאלק. נאך איז ניט פערזויערט געווארען דער דאנקבארער שמייכעל אויפ'ן בעל־הבית'ס געזיכט, וואס דעם פא־ליצמייסטער'ס ערשיינונג האט ארויסגערופען אויף איהם. מיט אמאל, פלוצלונג, מען ווייס ניט ווי אזוי עס איז געווארען, אין פובליקום ווייזען זיך קאזאקען אויף פערד, דאס פאלק בעגריסט זיי... א פרוי שטרעקט איהר האנד אויס צו א קאזאק.

— זאָל זיין בעגריסט די פרייהייט!

מען דריקט זיך... דאכט זיך מען לויפט...

— וואָס איז געשעהן? א גרויזאַמער געוואלד ערשרעקט די לופט... א פרויען־געוואלד... קינדער וויינען...

מען האָט אָנגעהויבען צו לויפען. איין מענש איז איבער׳ן צווייטען געלאָפען. א שווערד האָט א בלישטש געטהאָן, עס האָט זיך דערהערט א געשריי, און דער געשריי איז אין מיטען פּלוצלונג אָבגעריסען געוואָרען... איין מענש איז געפאַלען אויפ׳ן צווייטען, איינער האָט זיך הינטער דעם צווייטענ׳ס קערפּער בעהאַלטען. יעדער איינציגער האָט זיין קאָפּ אין יענעמ׳ס קערפּער אריינגעשטעקט, מאַמעס האָבען זייערע קינדער הינטער זיך בעהאַלטען, בעשיצענדיג זייערע לעבענס מיט זייער פרויען־קערפּער... די קאָזאַקען האָבען זיך מיט די פערד געגעבען א לאָז ארויף אויפ׳ן פאָלק. פערדישע פּאַדקאָוועס האָבען אויף פרויען־קעפּ, אויף פרויען־בריסטען געטרעטען. די שווערדען זיינען געפאַלען אויף קעפּ, אויף פּנים׳ער, איבער האַלז און נאַקען. טהייל האָבען בעשיצט זייערע קעפּ פאר׳ן קאָזאַק׳ס שווערד מיט די פינגער פון זייערע הענד... נאָר די פינגער פון די הענד זיינען געפאַלען, ניט קענענדיג ראַטעווען די שאַרבענס פון די קעפּ. טהייל האָבען אוים משוגעת זיך אַליין אונטער דעם קאָזאַק׳ס פערד זיך געוואָרפען, שיצענדיג זיך פון בלאַנקען שווערד, וואָס האָט געלויכטען געגען דאָס ליכט פון קייזער׳ס מאָנאָגראַם. נאָר מעהרסטען עולם האָבען זיך געגעבען א לאָז צו דעם סקווער, וואָס איז מיט א שוואַרץ־אייזערנעם צוים ארומגערינגעלט. אזוי האָבען זיך מענשען־קערפּערס צום שטאָהל און אייזען זיך געפּרעסט און געשטיקט, און פרויען־בריסטען, און קינדער־לייבער זיינען אויף די שפּיצען פון דעם אייזען־צוים געבליבען הענגען, בעגיסענדיג דאָס קאַלטע אייזען מיט דעם ווארעמען בלוט פון זייערע יונגע לעבענס...

און גאַנץ ליידיג און וויסט איז שוין געוואָרען פאר׳ן טהעאַטער־פּלאַץ. פון דער ווייטענס האָט נאָך אָבגעקלונגען אַן איינזאַם היסטעריש געוויין פון אַן ענטלאָפענער מוטער, וואָס האָט איהרע קינדער דאָ איבערגעלאָזען... איבער דעם ברייטען, ווייטען טהעאַטער־פּלאַץ זיינען געלעגען טוידטע קערפּער, בעשמוצט אין זייער בלוט, ס׳האָבען זיך ארומ־געוואַלגערט איינצעלנע אָבגעהאַקטע מענשליכע גליעדער, פרויען־קאַפּעלושען, אויסגעריסענע האָר פון פרויען־קעפּ...

שוואַרץ און פרעמד זיינען אַרום דעם ווילדען אומגליקליכען פּלאַץ געשטאַנען די הייזער. דאָס גרויסע טהעאַטער מיט זיינע פיעל פינסטערע פענסטער האָט עפּעס אַזוי שרעקליך אויסגעקוקט, ווי דער באָדען פון אַ רוימישען צירק, האָט אויסגעזעהן דער טהעאַטער־פּלאַץ, ווי אַ שפּיעל־פּלאַץ, וואו ווילדע הונגעריגע טיגערען ווערען אַרויסגעלאָזען אויף שוואַכע, אומבעוואָפענטע מענשען...

שוואַרץ און פינסטער זיינען שוין געווען די גאַסען אין וואַרשאַ, איבער די שטיינער האָט נאָר אָבגעקלונגען דאָס שווערע געהן פון די געדיכטע פּאַטרולען. טהיילמאָל האָט פערציטערט די איינזאַמע שטיל־קייט אַן איינזאַמע סאַלווע, וואָס האָט זיך געהערט פון אַ וויטער גאַס... טהיר און טהויער זיינען געווען פערהאַקט. נאָר נאָך דאָ און דאָרט איז געהאַנגען פאַר אַ הויז אַן איינזאַמער אילומינאַציע לעמפּעל, וואָס מען האָט אָנגעצונדען לכבוד די פרייהייט, און וואָס דער סטרוזש האָט ניט צייט געהאַט עס אַרונטערצוכאַפּען, בעפאָר ער האָט דאָס טהויער פערקלאַפּט, פאַר די ענטלאָפענע, וואָס די קאָזאַקען האָבען זיי נאָכגעיאָגט... און ווי פערשעמט, אַן איינזאַמס האָט דאָס לעמפּעל געהאַנגען, ווי אַן אַרויסגעוואָרפענעס אויף דער גאַס...

שוואַרץ און פינסטער איז די נאַכט געווען...

שטום זיינען געשטאַנען די הייזער איינגעהילט אין טונקעלהייט. נאָר נאָך האָבען די שטילע שוואַרצע נאַכט געשטערט איינזאַמע טריט פון אַ מאַמען אין אַ שוואַרץ טוך געהילט, און אַ מאַמע׳ס אַ קול האָט אין די פינסטערע נאַכט געוויינט, לויפענדיג גאַס אויס, גאַס איין:

— מיין קינד! מיין אָרעם קליין קינד!

דאָס קלאָגענדע קול פון דער מאַמע איז אין די שוואַרצע נאַכט פערטרונקען געוואָרען, ווי אַ שוואַרצער טראָפּען אין אַ שוואַרצען ים...

און ווייט אין גאַס, אין דער שוואַרצער נאַכט, האָט דער מאַמע׳ס קלאָג־געוויין אָבגעקלונגען:

— וואו איז מיין קינד? מיין אָרעם קליין קינד?

נאָר שטום זיינען געשטאַנען די הייזער, פערקלאַפּט ווי אַ טורמע פאַר די בירגער פון דעם ערשטען פרייהייטס־טאָג.

מיין שעהנסטע ליעבע

אמאָל זיינען מיר געזעסען דריי פריינד און מיר האָבען גערעדט וועגען אונזערע פערגאַנגענע טעג. אַזוי אַלט זיינען מיר נאָך ניט געווען; מיר אַלע דריי צוזאַמען האָבען נאָך ניט אויסגעלעבט אַ זאַטען אַלטער פון אַ הונדערט־יעהריגען זקן. איז אייגענטליך זאָלען מיר ריידען פון אונזערע קינדהייטיגע טעג, נור אונזער חבר יאָשע „ביוסטשיק" האָט שרעקליך ליעב געהאַט צו ריידען פון זיינע פערגאַנגענע טעג, און יעדער עפּיזאָד פון זיין פערגאַנגענעם לעבען האָט ער בעטראַכט פאַר אַ היס־טאָרישע וויכטיגקייט, וואָס וועט גרויסע נוצען ברענגען זיין קינפטיגען ביאָגראַפיע־שרייבער צו ערקלעהרען זיין פערזענליכקייט און זיין טהעטיגקייט.

וואָרים יאָשע „ביוסטשיק" איז געווען אַ סקולפּטאָר, און ביי איהם טאַקע, אין זיין אַרבייטס־צימער, זיינען מיר דאָס געווען פערזאַמעלט: איך און אונזער פריינד גרינבערג (איך אַ שרייבער, גרינבערג אַ מאַהלער — נור פון אונז שפּעטער, דערווייל וועלען מיר ריידען פון „ביוס־טשיק"). „ביוסטשיק" האָט מען איהם גערופען דערפאַר, וואָס ער האָט שרעקליך ליעב געהאַט אידעלע פרויען־ביוסטען. אין די פרוי האָט ער נור געזעהן איהר ליניע, און זי האָט איהם נור געדיענט אויף אַזוי פיעל, וויפיעל ער האָט געקענט דורך איהר אויסזינגען זיין פּאָעזיע און מאָדע־לירען איהר פיגור. ווען ער פלעגט אַ שעהנע פרוי דערזעהן אויף דער גאַס, איז ער איהר שוין לאַנג נאָכגעגאַנגען און בעטראַכט איהר פיגור, די ליניען פון ביוסט און מיט די הענד פלעגט ער איהר מאָדעליזירען שוין אין דער לופטען, אויסקנעטען און גלעטען, ווי ער וואָלט פון דער לופט איהר פיגור אויסגעבילדעט. מענשען פלעגען איהם אָננעהמען פאַר אַ משוגע'נעם, און ניט איין מאָל פלעגט טאַקע „ביוסטשיק" קריגען גוט אויסגעפּאַטשט פון דער פרוי'ס מאַן אָדער פון איהר'ס אַ גוטען פריינד פאַר אַזעלכע שטיק. נאָר דאָס קעהר ניט צו דער מעשה.

ביוסטשיק אָבער פלעגט זיך אַליין האַלטען פאַר א האַרץ־בעזיעגער, פאַר וועלכען די פרויען געהען אויס. אַליין א קליינער, מיט א קורץ איינגעקנייטשט נעזעל, א האָריג בעוואַקסען פּנים, און קליינע שוואַרצע אויגעלעך, וואָס האָבען זיך געוואָרפען אין זיין האָריג געזיכט — האָט דער „שעהנער פאַרשוין“. מיד געדערדט נור וועגען פרויען, וואָס ער, דער „גזלן“, האָט זייער האַרץ צובראָכען, געקוילעט אין מיטען שטאָדט אין שעהנעם העלען טאָג, און ווי א גבור שטעהן געלאָזט און ווייטער געגאַנגען נייע הערצער בעזיעגען. דאָס האָט ער אונז אויך טאַקע יעצט אויף דעם געשפּרעך אַרויפגעבראַכט צו ריידען וועגען אונזערע ליעבעס. וואָרים הונגעריג זיינען מיר אַלע דריי געווען און קיין געלד איז ניט געווען (כאָטש מיר ביידע, „ביוסטשיק“ און איך האָבען חושד געווען גרינבערג׳ן, אַז ער טראָגט זיין געלד־זעקעלע אויפ׳ן האַרצען אָנגעבונ־דען; א כיטרער יונג געווען!), האָט אונז „ביוסטשיק“ פון זיינע ליעבעס דערצעהלט. און דערביי געוויעזען די קעפּלעך פון די פרויען, פון די וויבלעך, וועלכע ער האָט מאָדעלירט — און וואָס ער האָט זייערע הערצער בעצוואונגען. געזעסען זיינען מיר און האָבען אויסגעהאָרכט לאַנגווייליג, נור „ביוסטשיק“ האָט עס דערצעהלט מיט דער מינע פון א גענעראַל, וואָס דערצעהלט זיינע טהאַטען אויף דעם מלחמה־פעלד, און דערביי די געקרומטע פוס גלייך אויסגעצויגען, די וואָנצעס זיך גלייך געמאַכט, און געקוקט ווי איינער זאָגט: בעהאַלט עס גוט אין אייער זכרון, עס וועט אייך צוניץ קומען. און זיין נאַרישע ראָלע האָט אונז געווײלט.

נור צום סוף איז ער אונז שוין לאַנגווייליג געוואָרען, און מיר האָבען זיך טאַקע געוואָלט נעהמען צו גרינבערג׳ן, אַז ער זאָל אויפקנעפּ־לען זיין וועסט און ווייזען דאָס געלד־זעקעלע. וואָרים גרינבערג איז א יונגער מאַן פון א קליין פּויליש שטעדטעל, וואָס האָט זיך אויפגעצויגען ביי קאַרגע, כיטרע עלטערען. ער האָט פון קליינערהייט אָן זעהר ליעב געהאַט דאָס לאַנדשאַפט און פלעגט אַלס אינגעלע זיך אַרויס׳גנב׳ענען הינטער זייער שטעדטעל און מאָלען דאָס לאַנדשאַפט. עס האָט איהם איינמאָל דער שׂררה פון זיין שטעדטעל בעמערקט און ער האָט איהם אויף זיין רעכענונג אין דער גרויס־שטאָדט אין דער אַקאַדעמיע געשיקט, וואו ער פלעגט בעקומען פון איהם 50 רובעל א מאָנאַט. און כאָטש דאָס איז שוין געווען פיער יאָהר אין די גרויסע שטאָדט, אין א

קינסטלערישע אומגעבונג, וואו מיר אלע: יונגע קינסטלער, די שילער פון דער אקאדעמיע, שרייבער און יונגע שוישפיעלער, פלעגען זיך צוזאמענקומען אין איין קאפע־הויז, וואו מיר פלעגן אלע לעבען פון קרעדיט, איינער האט זיך געטהיילט מיט׳ן צווייטען, איינער האט געבארגט פון צווייטען א העמד, א ראק, א פאר שיך, — איז ער געווען דער איינציגער „פראקטישער״ מענש פון אונז. ער פלעגט קיינעם נישט בארגען, און פלעגט זיך פון קיינעם נישט בארגען; א כיטרער יונג, וואס האט אין דער שטיל אונטערגעהאנדעלט מיט זיין געלד... נור קוים פלעגט ער דערזעהן דורכ׳ן פענסטער א פאס ליכט פאלט אויפ׳ן גראז, הינטער די בוימער פון גארטען, אדער א ליכטיגער וואלקען האט זיך אויפ׳ן הימעל בעוויזען, א טאן איז אויפ׳ן וואסער, פלעגט ער אן אלעם פערגעסען, כאפען דעם לייווענט און פענזעל און ארויפגעכאפט דעם וואלקען אויפ׳ן לייווענט. אזוי פלעגט ביי איהם טיילמאל דער קינסטלער גובר זיין דעם כיטרען סוחר, וואס ער האט נאך פון זיין קליין שטעדטעל מיטגעבראכט.

דאס האט טאקע ער געבראכט צום געשפרעך וועגען שעהנסטע ליעבע. ווארים „ביוסטשיק״ זאגט אזוי צו איהם:

— גרינבערג, בארג א גילדען.

אבער גרינבערג איז פערטהאן אין די ליעבע־געשיכטעס, וואס „ביוסטשיק״ האט דערצעהלט. „אינטערעסאנט״, „אינטערעסאנט״ — קלאפט ער אלץ מיט די ליפען. און כדי זיך פון שטוב ארויסצומאכען, פאלט ער אויף א פלאן:

— האסט געהערט, „ביוסטשיק״, זאל יעדער פון אונז דערצעהלען זיין שעהנסטע ליעבע, אבער דו הערסט, זיין שעהנסטע ליעבע, וואס ער האט געהאט אין זיין לעבען.

ער האט געוואוסט מיט וואס איהם צו נעהמען. קוים האט „ביוס־טשיק״ געהערט די שעהנסטע ליעבע, האט ער פערגעסען אין הונגער, אין דעם זעקעל געלד אויף גרינבערג׳ס הארץ, און האט שוין אנגעהויבען צו דערצעהלען.

און איינער האט דעם צווייטען איבערגעהאקט. יעדער האט גע־וואלט פריהער דערצעהלען, אויסכאפען. „ביוסטשיק״ דערצעהלט שוין פון די און פון יענע, און צווייפעלט וועלכע איז געווען שעהנער, און גרינבערג׳ס אויגען גלענצען שוין, דערצעהלט פון זיין קליין שטעדטעל,

— נור זייערע זיינען ניט געווען אינטערעסאַנט,ווירקליך ניט. מיינע, מיינע איז אינטערעסאַנטער און שעהנער. דאָס האָב איך זיי געזאָגט אויך. און דאָס וויל איך אייך דאָ דערצעהלען.

אַז עס איז געקומען מיין צייט צו דערצעהלען (נאָך מיה און מאַטערניש), לאַכען זיי, מיינע חברים, איבערהויפּט „ביוסטשיק".

— וואָס לאַכסטו?

— וועלכע שעהנסטע? — פרעגט „ביוסטשיק" — זאָג מיר, זאָלסט מיר לעבען, וויפיעל שעהנסטע ליעבעס האָסטו דאָס שוין געפיהרט אין דיין לעבען?

וואָרים דאָס וואָס איך האָב דאָ אויסגערעדט אויף מיין פריינד „ביוסטשיק", זאָגט מען דאָס זעלבע אויך אויף מיר. נור איך בין ווירקליך אַ ווייבער־זיעגער. איך רייד מיר ניט בלויז איין, ווי מיין פריינד „ביוסטשיק", — נור מיט אַן אמת. פרעגט די גאַנצע וועלט אויף מיר, וועט זי אייך דערצעהלען. פאַר מיין טריט חלש'ן ווייבער. אַז מען דערזעהט מיך, זאָגט מען: „אָט דאָ געהט דער ווייבער־יעגער".

— נו, דערצעהל, דערצעהל — זאָגען זיי ווייטער.

און ווי איך הויב אָן צו דערצעהלען, פּלאַצען זיי ווידער אַרוים מיט אַ געלעכטער:

— אָבער וועלכע ליעבע, דו ליעבסט אַלע טאָג אַן אַנדערע.

— ניין, אַלע טאָג נאָך איינע — לעג איך צו.

איבערהויפּט בין איך שוואַך אויף דעם פּונקט ווייב.. איך פערשטעה ניט פאַר וואָס מען קען ניט ליעב האָבען עטליכע פרויען מיט אַמאָל. קען אַ מענש ניט ליעב האָבען אויף איין מאָל אַ ליליע און אַ טיבעראָזע, אָדער צוויי ליליען, הונדערט ליליען מיט אַמאָל? אין מיין צימער הענגט דאָס געזיכט פון די הייליגע „אננאַ" פון לעאָנאַרדאָ ד'־ווינטשי און פון דזש. קאַנדלאַ. ליעב איך דען ניט דיביידע פרויען־געזיכטער צוגלייך? ליעב איך דען ניט צוויי פריהלינגס־טעג איינעם נאָך דעם אַנדערען מיט די זעלבע ליעבע?

און יעדען אין דער־ פריה קום איך צו לויפען צו מיין פריינד „ביוסטשיק" און וועק איהם ביי די האָר אויף:

— „ביוסטשיק", „ביוסטשיק", איך בין פערליעבט, איך בין פערליעבט, איך שטאַרב. האָב איך נעכטען געזעהן אַ מיידעל אין טהע־

אטער — איך זאָג דיר אַ „פיגור“! — מיין פריינד „ביוסטשיק“ הויבט באַלד אָן צו מאַדעליזירען אין דער לופטען — „אַזוי, אַזוי“.

און איך רייס איהם פון בעט אַרויס. „קום אין גאַס, די זונן שיינט אין דרויסען, איך קען ניט אין שטוב איינזיצען. איך ליעב, איך ליעב, מיט אַ רעכטען אמת, צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען“.

און קוים קום איך אין גאַס אַרויס און דערזעה אַן אַנדער מיידעל אויף דער גאַס, אויך אַ שעהנע, מאַך איך אַזוי:

— און די ליעב איך אויך...

איך זעה אַז איך קען נישט דורכקומען, שריי איך אויס:

אַלע שעהנע מיידלעך פון דער גאַנצער וועלט ליעב איך.

דערפאַר לאַכען מיינע חברים, אַז איך הויב אָן צו דערצעהלען פון מיין „איינציגע“ שעהנע ליעבע.

— אָבער די וואָס איך ליעב אַם שעהנסטען, אַם הייליגסטען, אַם ערהאַבענסטען, האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן!

— נאָך ניט געזעהן — דאָס איז אינטערעסאַנט! — זאָגען מיינע חברים און ווערען שטיל און לאָזען מיך אויסדערצעהלען מיין שעהנסטע ליעבע.

און איך הויב אָן:

— אַזוי ווי איהר ווייסט, בין איך געבוירען ביי חסיד׳ישע, נגיד׳ישע עלטערען אין אַ קליין פוילישׁ שטעדטעל. מיין פאָטער, וועלכער איז געווען אַ פרומער סוחר, האָט דוקא געוואָלט האָבען אַ זוהן אַ לער־נער, וועלכער זאָל ווערען אַ רב. און פון מיין מוטער דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען, אַז דאָס איז געווען די איינציגע שטיקעל האָפענונג אין דעם טרויעריגען לעבען, וואָס די גוטע, פרומע אידענע האָט דורכגע־לעבט. די האָפענונגען, וועלכע מיין פאָטער האָט געלעגט אויף מיינע עלטערע ברידער איז צו גאָרנישט געוואָרען, ער האָט זיך אויף זיי פיעל געלד געלאָזט קאָסטען, די בעסטע מלמדים אין שטוב געהאַלטען. אָבער ער איז געווען פערנומען מיט זיינע געשעפטען אַ גאַנצע וואָך, און ער האָט קיין צייט ניט געהאַט אכטונג צו געבען אויף זייער ערציהונג. און מיין אָרעמע מוטער איז צו שוואַך געווען, אַז זי אַליין זאָל קענען אויף זיי ווירקען, אַז זיי זאָלען זיך לערנען. פון זיי איז געוואָרען סוחרים, קרעמער א. ד. ג. די איינציגע האָפענונג פון מיינע עלטערען צו דערלעבען אַ שטיקעל נחת אין זייערס אַ קינד בין איך געווען. רעליגיעז

געשטימט פון מיין פריהעסטע יוגענד, א קינד מיט מיסטישע נייגונגען — פלעג איך זיך אָבשיידען פון מיינע ברידער, פלעג דאַווגען פרום און לאַנג, לערנען גאַנצע טעג, און געהן אין אַ פרומען וועג. מיין אָרעמע מוטער האָט זיך גליקליך געפיהלט און פלעגט קוקען אויף מיר מיט אַזעלכע געטרייע, צערטליכע מוטערליכע בליקען, אַז איך האָב געפיהלט די וואַרימקייט פון איהר גליק.. און מיין פאָטער... אין דער וואָכען האָט ער קיין צייט ניט געהאַט. נור אַז ער פלעגט הערען, שבת נאָך׳ן שלאָף, מיין גמרא לערנען, איז ער ווי אויף די שפיץ נעגעל ארומגעגאַנגען איבער׳ן צימער, און פון נחת זיך די הענד געריבען. פון צייט צו צייט פלעגט ער צוקומען, איבערבויגען זיך איבער מיין גמרא, אריינקוקען און, זיך ניט קענענדיג איינהאַלטען, האָט ער מיר געגעבען אַ גלעט איבער׳ן בעקעל. איך בין געוואָרען דאָס ליעבסטע קינד אין דער היים, די איינציגע האָפענונג פון מיינע עלטערען. מען פלעגט מיר מאַכען אויף יעדען יום־טום אַטלעסענע קאַפּאָטקעלעך. און עס איז ניט געווען איין רייזע, פון וועלכע דער טאַטע זאָל מיר ניט עפּעס מיטברענגען. און די מאַמע, זי איז משוגע געוואָרען פאַר גליק. פלעגט מיר געלד געבען, גאָלדענע זייגערלעך קויפען, און איז יעדעס מאָל צו מיין רבי׳ן געקומען, ביי וועלכען איך האָב געלערענט און פלעגט זיך אוועקזעצען און צוהערען זיך צו מיין לערנען. דאָס האָט אַזוי אָנגעהאַלטען ביז 15 יאָהר פון מיין לעבען. דערנאָך איז געשעהן אַ זאַך, וואָס איך ווייס נישט ווי אַזוי עס איז געוואָרען.. געגוג... איך האָב אָנגעהויבען צו קלעהרען און צו צווייפלען אין גאָט, אין מיין דאַווגען.דאַכט זיך, איך האָב דאַן אַ פּאָר ביכלעך איבערגעלעזען. נור ניט אַזוי די ביכלעך האָבען מיר געמאַכט צווייפלען, ווי איך זיך אַליין. איך האָב דאַן פיעל געקלערט איבער די וועלט און די מענשען, איבער גאָט און זיין תכלית — „און וואָס איז דער סוף?“ „און פאַר וואָס דאַרף מען אָבהיטען די מצוות?“ וואָס אַרט עס איהם אַז דער מענש זינדיגט? און פערשיעדענעס, ווי ס׳איז אייך אַלעמען גוט בעקאַנט די צייט פון אפּיקורסות, וואָס יעדעס קינד מאַכט דורך, ווען עס קומט די צייט ווען עס הויבט אָן צו קלערען. נור מיר האָבען די אַלע זאַכען מעהר געפייניגט ווי אַן אַנדערען; אַ שטימונגס־מענש — פלעגען די אַלע ספיקות ווירקען אויף מיין לוינגע. און איך, אַ קינד פון 15 יאָהר, פלעג דאַן אַרומגעהן און קלעהרען איבער דעם תכלית פון דער וועלט. און די זונן האָט אין דרויסען געשיינט. און

איך האָב ליעב געהאַט די זונן. פלעג איך זיך פון בית־המדרש ארויס־גנב'ענען מיט מיינע ביכלעך און געהן אין גאָרטען, וואו שרה־הנה'לע — א אידענע פון שטאָדט — האָט פרוכטען פערקויפט און פלעג ליגען הינטער די בוימער, אין הימעל זיך איינקוקען — זעהן ווי די וואָלקענס ציהען זיך פערביי און נאָכקלעהרען איבער דעם תכלית פון לעבען.

היינט רייד איך איבער מיין דאַמאָלסדיגער ענדערונג קאַלט־בלוטיג. אָבער דאַן, אין מיינע קינדער־יאָהרען, האָב איך די זאַכען גענומען מיט דעם גאַנצען ערנסט פון די אינגעלשע יאָהרען. יעדעס מאָל ניט דאַווענען האָט מיך געקאָסט א גאַנצע וועלט, די וועלט פון מיין רעליגיאָן, אין וועלכער איך האָב געלעבט, מיין פרומקייט אין וועלכער עס איז מיר גוט געווען, היימיש זיך געפיהלט. איך האָב דערפאַר ניט געדאַוונט, ווייל איך בין געקומען צו מיין אייגענער איבערצייגונג, אַז די אַלע פאָרמען זיינען אויסערליכע, ארויפגעוואָרפענע פון מענשען, אָבער ניט קיין געטליכע. דאָס איז מיר היינט לייכט צו זאָגען. אָבער דאַן.... דאַן... איך האָב זיך געפיהלט ווי א מענש, וועלכער האָט זיין פאָטערלאַנד פערלאָרען, ווי ער וואָלט זיין אייגען הויז פערברענט און איז אוועק און בלאָנדזשעט — און טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז ביז'ן היינטיגען טאָג האָב איך נאָך ניט געפונען קיין אָרט, קיין רוהה, קיין ווינקעל, וועלכע זאָל מיר פערטרעטען יענע היים פון רעליגיאָן, פרומ־קייט, וועלכע איך האָב פערלוירען; אויסער מיין ביסעל שרייבען...

נור צום ערגסטען האָט מיך געפייניגט דער געדאַנק פון מיינע על־טערען'ס ענטטוישונג. זיי האָבען נאָך גאָר ניט געוואוסט, נאָך גאָר ניט געאהנט, כאָטש זיי האָבען געמערקט, אַז איך געה ארום א פערדרעהטער, א פער'חושב'טער. נור וואהרשיינליך האָבען זיי דאָס אויסגעטייטש'ט אויף עפּעס אַנדערש... מיך האָט שרעקליך געפייניגט דער געדאַנק, אַז איך נאַר זיי אָב, כאָטש איך האָב זיך פאַר זיי מיט גאָר נישט געהיט. מיין פאָטער איז געווען פערנומען א גאַנצע וואָך אין געשעפט, ארומ־געפאָהרען און געקומען פון שבת צו שבת; און דעם שבת האָב איך נאָך געפּראַוועט מיט אַלע איינצעלהייטען, ניט אויס פרומקייט, נור מעהר אויס שטימונג. דער שבת האָט מיך שטענדיג בערוהיגט מיט זיין יום־טוב'דיגקייט און רוהיגקייט, און איך פלעג א גאַנצע וואָך וואַרטען אויף שבת. פרייטאָג־צו־נאַכט האָב איך זיך אָנגעטהאָן די אַטלעסענע קאַ־פאָטע און מיטגעגאַנגען מיט'ן טאַטען דאַווענען, און איך בין אַהיים

געקומען, און איך האָב געזעהן די אָנגעצונדענע ליכט אין די זילבערנע לייכטער אויפ'ן טיש. און מיין מוטער'ס פּנים שיינט אַרוים פון די שבת'דיגע הויב. און געריהרט פון מיין טאַטען'ס זינגען „שלום עליכם" — פלעג איך אויך אַריינפאַלען אין אַ רעליגיעזע שטימונג און פלעג זינגען מיט אַ הויך קול „שיר השירים" מיט דער גאַנצער נשמה מיינער. דאָס האָט מיך בערוהיגט. און איך פלעג זיך פערגעסען אין מיינע אפּיקורס'ישע געדאַנקען. און דער טאַטע מיט דער מאַמע זיינען גליקליך געווען.

אָבער דאַן האָב איך שוין געהאַט אָבגעמאַכט ביי מיר צו אַנטלויפען פון דער היים און צו קומען אין די גרויסע שטאָדט אַריין און זיך לערנען, פאַרזובערייטען זיך צום עקזאַמען און אַנצוקומען אין עפּעס אַ שוהלע אַריין.

אָבער דאָס לערנען פון אַנדערע זאַכען האָט מיך אויך ניט בערוהיגט. איך האָב געלערענט טרוקענע זאַכען, ווי גראַמאַטיק פון שפּראַכען; אַ ביסעל האָט מיך פּעראינטערעסירט די פיזישע געאָגראַפיע, אַלגעבראַ. אָבער די אַלע עלעמענטאַרע וויסענשאַפטען זיינען ניט גענוג געווען צו זעטיגען מיין גייסטיגען הונגער — אַ הונגער פון אַ זעכצעהן־יעהריגען אידישען אינגעל, וועלכער האָט שוין דאַן נאָכגעקלעהרט איבער געוויסע פילאָזאָפישע געגענשטענדען, וועלכער האָט שוין דאַן געהאַט אין זיך אַ שטיק קבלה, דורכגעדרונגען מיט חסיד'ישע אידעען, די אגדתות פון תלמוד, און געהאַט געהערט פון אַ שפּינאָזאַ...

איז אַזוי ווי געזאָגט בין איך דאַן געווען „אַן אַרויסגעוואָרפענער" און האָב זיך געפיהלט ווי אַ מענש, וואָס האָט שוין פערלאָרען זיין וועלט. און דער עיקר האָט מיך געפּייניגט „דער תכלית"... „דער תכלית", ניט וואָכעדיגער תכלית פון לעבען, נור עפּעס אַ מין גייסטיגער „תכלית" פון יענע וועלט, וואָס וועט זיין דער סוף — דער סוף?

עס זיינען אַוועקגעגאַנגען מיינע טעג אָהן פרייד. עס איז געקומען אין דער פריה און איך בין געלעגען אויפ'ן געלעגער, האָב איך זיך געטראַכט, צו וואָס זאָל איך זיך אויפהויבען? צו וואָס זאָל איך לעבען? עס איז געקומען דער פריהלינג, וועלכען איך האָב אַזוי ליעב געהאַט, וואָס האָט זיך מיר שטענדיג געדאַכט, אַז ער וואַשט אָב דעם גאַנצען ווינטער פון קאָפּ, האָב איך דאַן דאָס געפיהל געהאַט, איך בין נאָך ניט פאָרבערייט צו דעם פריהלינג. איך בין עפּעס נאָך ניט גרייט.

האָב איך געזעהן די שטאָדט־„שקצים׳לעך“ געהן מיט זייערע ביכער אין די שוהלען יעדען פריהמאָרגען, האָב איך זיי מקנא געווען, וואָס זיי האָבען אַ שוהל, אַ וועג, וועלכע די פּאָטערס האָבען פאַר זיי אויסגעאַרבייט. און איך פלעג דאָן אויפ׳ן פעלד ארויסגעהן, און דער פריהלינג איז ביי מיר דאָן ווי דער הערבסט געווען, און פלעג צוזאַמענגנעהמען שטיקלעך האָלץ און אַ פייער מאַכען און אָנצינדען...

— נור דאָן איז געשעהן אַ זאַך.

אַמאָל, אין אַ שעהנעם נאָכ׳ן אָנבייסען, ווי איך זיץ אַזוי אין בית־המדרש און לערען מיט געשמאַק (עפּעס פלעגט זיך מיר דאָן וועלען פון ציט צו צייט אָוועקזעצען ביי דער גמרא און לערנען, לערנען הויך, געשמאַק, מיט אַ נגון, און אָן אַלעם פערגעסען, און פּונקט אַ גליק, וואָס דאָן האָט מיר דער חשק אָנגעכאַפּט צו לערנען), קומט אין בית־המדרש אַריין יענקעל דער שדכן פון שטעדטעל מיט עפּעס אַ איד מיט אַ ברייטע שווארצע באָרד און שווארצע אויגען, אַ שעהנער אויפ׳ן פּנים, אַ ברייט־ביינינגער, אין אַ קאַשקעטעל איז ער געגאַנגען אָנגעטהאָן, און געהען צו צו מיר, און הייסען מיר זאָגען „אויפ׳ן אָרט“, פערהערען מיך פּשוט. איך בין רויט געוואָרען, פערדראָסיג אַ ביסעל. דער עולם אינגלעך האָט זיך אָנגעהויבען ארומקלייבען ארום מיר — נור דאָך האָב איך געזאָגט מיט קוראַזש. פרעגען זיי מיך עפּעס אַ קשיא, איך ענטפער אָב אַ תירוץ. דערנאָך גיט מיר דער איד אַ קניפּ אין בעקעל און געהט אַוועק מיט׳ן שדכן. איך קום אהיים צו מיטאָג, ביי אונז איז דער טיש געדעקט יום־טוב׳דיג, מיט שבת׳דיגע זילבערנע גאָפּעל און לעפעל. די מאַמע געהט אָנגעטהאָן אין אַ נייע קלייד, אַ ווייסע שירץ און פאַרעט זיך ביי דער קיך. פון די צווייטע שטוב הער איך אַ הויך געשפּרעך, מיין פּאָטער׳ס שטימע. די טהיר עפענט זיך, די זונן שיינט אַריין דורך די פענסטער, מיין פּאָטער מיט׳ן פרעמדען איד — מיט די ברייטע באָרד — רויכערען ציגאַרען, ווי חול המועד. מען רופט מיך אַריין אין צווייטען שטוב. דער איד קנייפּט מיך אין בעקעל, און פרעגט מיך עפּעס וועגען היימישע זאַכען, און יענקעל שדכן מאַכט צו מיר אַזוי :

— וועסט אָנשרייבען אַ דייטשען בריעף פאַר׳ן טאַטע׳ן.

דער טאַטע דיקטירט מיר אַ בריעף, איך שרייב. דערנאָך נעהמט מען דאָס פּאַפּיר, דער שווארצער איד בעטראַכט עס, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און קנייפּט מיך אין בעקעל. די מאַמע רופט אונז אַריין עסען. מען

גיט מיר אויך א גרויס חלק, ווי אן ערוואקסענעם. און יענקעל דער שדכן רעדט א סך, ווייזט דעם עולם. די מאמע שטעלט אוועק אויפ'ן טיש פסח'דיגען ווישניק, און די זונן שיינט אריין דורכ'ן פענסטער.

נאכ'ן עסען געה איך אריין אין די צווייטע שטוב, און די מאמע פאלט ארויף מיר אויפ'ן האלז:

— מיין קינד, מיין לעבען, מען רעדט דאך דיר א שדוך, דאס איז דאך דער מחותן. א רייכער איד, ער האט אן אייגענע מיהל, וועסט עסען קעסט כל ימיו — און די כלה, די כלה, מיין קינד... און קושט מיך, און האלזט מיך...

איך דארף אייך ניט דערצעהלען, אז צו מארגענס בין איך אין די גרויסע שטאדט אוועק — „זיך לערנען".

נור פון דענסמאל אן זעה איך די „כלה", — אז איך בין אליין, אין א פאר־נאכט, און אז איך שטעל מיר פאר עפעס שעהנעס: ווי איך וואלט געלעבט, ווען איך וואלט געליעבט, קען איך מיר קיין אנדער מיידעל ניט פארשטעלען נור דאס מיידעל, מיין כלה, די טאכטער פון דעם מילנער, וועלכע מען האט מיר אמאל א שדוך גערעדט.

איך זעה זי אין גאנצען. אט שטעהט זי מיר פאר די אויגען. א טונקעל מיידעל מוז עס זיין, מיט א הויכען, הויכען שטערען. איך זעה זי טיילמאל אין שווארצען, טיילמאל אין ווייסען, נאר אין שווארצען געפעלט זי מיר בעסער, אין א לאנגער שווארצער קלייד מיט א שפאני־שער בראש אויפ'ן האלז. איך זעה דעם קאליר פון איהר הויט, — ער איז ברוינלעך, ווי איהר בלוט וואלט ניט רויט געווען, נור טונקעל־שווארץ. און דער שווארצער טאן פון איהר בלוט שלאגט דורך דורך איהר רויטליכעס לייב. טיילמאל דאכט זיך מיר, אז איהר גאנצער קערפער איז איינגעשלאפען, דאס מיידעל געהט און שלאפט, זינגט און טאנצט און שלאפט — אזוי געהט זי ארום און שלאפט תמיד, אוןווארט אויף איהר בעשערטען, אויף מיר — אז איך זאל זי קומען אויפ־וועקען. יא, מיר דאכט זיך, איך האב א גרויס אונרעכט געטהאן, אז איך בין אנטלאפען פון דער היים. — האב ערגעץ־וואו איבערגעלאזט א כלה, ווארטענדיג אויף מיר. און זי לעבט ניט איהר לעבען און ווארט אויף מיר, און זי עלטערט זיך ניט. איהר כלה־צייט איז שטעהן געבלי־בען, און זי ווארט ביז איך וועל קומען און קושען זי אויף די ליפען. יא, און ליפען האט זי — דו האסט דאך געזעהן „ביוסטשיק", דעם שטילען

פערבענקטען צנועה׳דיגען שמייכעלע, וואָס לייכט איבער די ליפּען פון די הייליגע „אננא“ פון לעאָנאַרדאָ ד׳ווינטשי — אזא שמייכעל האָט זי. יאָ, אַזוי ווארט זי, אַז איך זאָל קומען און זי קושען — לייכט קושען זי אויף איהרע ליפּען, און אויפוועקען זי פון איהר שלאָף, און לעבען ווייטער מיט איהר — איהר לעבען.

פיעל מיידלעך האָב איך שוין געליעבט דורך די צייט. מיט אייניגע מענשען האָב איך מיין גליק צוזאַמען געגאָסען, און זיי זיינען שעהן געוועזן. נור מיר דאַכט זיך אַלץ, אַז איך טהו אַן עולה, אַז איך בעטריג דאָס וועמען, אַז אין דער היים ווארט אויף מיר אַן איינגעשלאָפענע בת־מלכה, אַ אידישע טאָכטער. עס איז פרייטאָג־צו־נאַכט — די ליכט האָט זי שוין אָנגעצונדען און געבענשט איבער זיי — און אַזוי פיעל לייכטער בלישצען אין שטוב. און די פּערל אויף איהר האַלז, און איהרע שווארצע צוויי צעפּ פאַלען אראָב אויף איהר האַלז, אויף איהר נאַקען, אויף איהר רוקען — און הענד האָט זי לייכטע, וואַסערדיגע, און די נאַכט איז אין דרויסען טונקעל, און איהר פּאַטער׳ס ווינד־מיהלען יאָגען. און דער ווינד בלאָזט. און זי זיצט אַליין און ווארט אויף מיר — די פערשלאָפענע בת־מלכה. זעה, די ליכט ברענען זיך קיינמאָל ניט אויס. דער שבת געהט קיינמאָל ניט אַוועק פון שטוב, און זי זיצט אַלץ ביים טיש און די הענד פערלעגט, און ווארט, אַז איך זאָל אַהיים קומען. און איך וואַלגער זיך דאָ אַרום איבער שטעדט, איבער דערפער — בעקען זיך יעדען טאָג מיט אַנדערע מענשען, מיט אַנדערע ערטער, אין איין מיידעל ליעב איך זיך איין, אין די צווייטע ליעב איך זיך אויס, און אָן איהר און אָן אונזער לעבען האָב איך זיך גאָר פערגעסען און געה ניט אַהיים אויסלעבען מיין שטיל לעבען אין מיין שטילען ווינקעל.

נור טיילמאָל בין איך ביי איהר, אַז איך בין אויף דער נאַכט ביי מיר אין בעט, די אייניגע מינוט בעפאָר איך שלאָף איין נעהם איך דאָס וועמען אַרום און בעקלאָג מיך דאָס פאַר וועמען, און זי טרייסט מיך און דעקט מיך צו מיט איהרע האָאר, און קוקט אויף מיר מיט איהר שמייכעלע, און אויגען האָט זי —

איך קען מיר קיינמאָל ניט פאָרשטעלען איהרע אויגען. וואָס איך האָב ניט געקלעהרט וועגען איהרע אויגען, האָב איך ניט אַ ריכטיגען בעגריעף. אַמאָל האָב איך געזעהן אויף אַ מינכענער אויסשטעלונג אַ פראַנצויזישעס דאַמען־פּאָרטרעט פון אַ יונגען פראַנצויזישען מאַהלער,

איך האָב זיין נאָמען פערגעסען. אַ יונגע דאַמע אין שוואַרצען, מיט אַ שוואַרצען פליענעל פון אַ געשאָסענעם פויגעל אויף איהר קאָפּ, שלאַנק און הויך, שטעהט ביי אַ פּיאַנאָ, און מיט איהרע לייכטע, לאַנגע, איידעלע הענד, וועלכע זיינען אין שוואַרצע זיידענע שפּיצען־האַנדשוה געהילט, וואַרפט זי רויטע רויזען אויף די קלאַווישען פון דער פּיאַנאָ. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אַזוי דאַרפען איהרע אויגען צו זיין. דאָס איז נור געווען אין דעם ערשטען אויגענבליק, אָבער דערנאָך בין איך ניט איינפערשטאַנדען געווען דערמיט, און איבערהויפּט איז מיר איהר גאַנצעס געשטאַלט נאָך פערנעבעלט, און איך קען מיר אַ ריכטיגען בעגריף נישט מאַכען, ווי זי קען אויסזעהן. נור איינמאָל האָב איך געזעהן אין פּעטערסבורג אין דער אָפּערא אַ יונג מיידעל מיט אַ הערר — דאָס יונג מיידעל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס איז זי — און איך בין משוגע געוואָרען אין דעם ערשטען אויגענבליק, און בין נאָכגעגאַנגען זייערע טריט, ווען זיי האָבען די אָפּערא פערלאָזט. דער הערר האָט מיך איינינע מאָל בעמערקט, ווי איך געה זיי נאָך און האָט געוואָרפען אויף מיר אַ חושד׳דיגען בליק, און האָט גענומען אַ וואַגען און איז אַוועקגע־פאָהרען. איך נאָך זיי — זיי זיינען אריין אין „וויענאַ“ און פערפאַלען געוואָרען אין איינע פון די פילע קאַבינעטען...

יאָ, אַז איך זעה אַ שעהן מיידעל אויף דער גאַס, מיין איך אין ערשטען אויגענבליק — דאָס איז זי. נור קוים זעה איך באַלד אַן אַנדערע — קלעהר איך ווייטער — דאָס איז זי. אַזוי צווייפעל איך און זוך, וואָרים איך קען מיר זי גאָר ניט פאָרשטעלען ווי זי זעהט אויס, אין די היינטיגע סקולפּטור זעה איך עס ניט. זי מוז אין זיך עפּעס האָבען פון די קלאַסישע ליניע, וואָס איז אין די אַפראָדיטישע אַנטיקע, אָבער ניט אַקאַדעמיש. ניין, ניין. דערביי מוז די ליניע לויז זיין, ווייך, עטוואָס פערשלאָפענעס, אַ תאוה אַ פערשלאָפענע מוז ליגען אין די ליניע, ווי מען געפינט עס אין די שפּאַנישע ווייבער־פיגורען, ווי אין די פּרימיטי־ווען. אַזוי מיין איך —

נור דאָ קומט מיר מיין פריינד דער סקולפּטאָר צו הילף, און הויבט מיר אָן זי צו מאָדעליזירען אין דער ליפּטען. כאַפּט זיין מאָדעל־האָלץ און וואַרפט אַ ליניע אין די ליפּט.

— אָט אַזוי וואָלט איך מיר זי געמאַכט. די פיגור דאַרף זיין רונדיג, פול, נור האַרט, האַרט, מעהר בלוט ווי פליישׁ ; נור אַזוי זאָלסטו

יעדען טראָפּען בלוט פּיהלען. און שטאַרק, שטאַרק וואָלט איך די פיגור געמאַכט, שטאַרקע ליניען, מיט רונדיגע אַראָבגעפאַלענע פּלייצעס. נור עפּעס אַזוי איינגעשלאָפען, יעדער אָדער בעזונדער וואָלט איך מיר אויס־מאָדעליזירט אַזוי און פון אויבען אַזוי פערשלאָפען... א טהוי בעדעקט... ווי א פרימיטיווע זאַך. ווי א יפתח׳ס טאָכטער, און א שטאַרקע פולע ברוסט, נור א קליינע, רונדיגע, און האַרטע; קאַלט זאָל זי זיין... אָבער אַזוי קאַלט, אַז עס זאָל יאָגען א ווינד פון איהר, און קליין וואָלט איך זי מיר געווען געמאַכט, קליין און פול, ווי א קרבן, וואָס איז רייף געוואָרען פאַר גאָט אויפ׳ן מזבח צו ברענגען... — מען זאָל פּיהלען די ביינער און יעדעס טראָפּען בלוט, וואָס אַרבייט אין איהר — און וואָלט מיר זי אוועקגעזעצט — אין א זיידען דין העמדעל, און אַרום וואָלט געווען עפּעס א לאַנדשאַפט. —

נור דאָ האַקט איהם שוין אַדורך דער מאַהלער. גרינבערג האָט אין אַלעם פערגעסען. דער יונג מיט די גלענצענדע שוואַרצע אויגען, מיט די לאַנגע הענד שטעהט שוין אויף א טיש, אַראָבגעוואָרפען א ליימענע פיגור, (און „ביוסטשיק“ זעהט גאָר נישט) און מאַהלט דאָס בילד:

— ווינד־מיהלען האָט דער פאָטער, זאָגסטו — אָט זעהסטו איז א בערגעל, — געלער זאַמד, פּאַר א רעגען, איין וואָלקען טונקעל, איין שטיק וואָלקען ליכטיג, פאַלט א ליכט איבער׳ן געלען זאַמד — גאָלד... גאָלד... גאָלד... פון פאָרענט דריי ווינד־מיהלען, אַלטע, דער ווינד יאָגט און די לייטערס לייגען זיך אַלע אין איין זייט. אַרום אַלטע טאָפּאָלען, ווערבען מיט לאַנגע, לאַנגע צווייגען, און אַלעס פאַלט אין איין זייט — און בענגאָסען מיט שאָטען און געלבעס ליכט, געלב, גאָלד... גאָלד... גאָלד... הערבסט... א וואַסער, א טונקעלער פלעק אויפ׳ן געלבען. זי שטעהט ביים וואַסער, א קליינע יונגע מיידעלע, בעגאָסען אין ליכט, נאַקעט — א מעטאַלענער פלעק, געקומען פון וואַסער, קאַלט... קאַלט... האַלט דאָס העמד, וויל עס אַנטהאָן און דער ווינד בלאָזט, און די האָאר צופלושעט, און אַלעם אויף א געלבען, געלבען אונטערגרונד—הערבסט... דויטע בלעטער, געלע בלעטער... גאָלד... גאָלד... גאָלד — — — —

נור דאָ האָט זיך שוין דערוועקט אין מיר דער שרייבער, און איך שריי זיי ביידען איבער, ניין, — און איך הויב זיי אָן צו מאַהלען א בילד פון פרייטאָג אויף דער נאַכט, פון שבת אויף דער נאַכט — ווי איך זיץ און לערען, און בין א פרומער, חסיד׳ישער יונגער

מאַן, און ווי מיר ליעבען זיך, און האָבען קינדער צוזאַמען, און דאָס געטריישאַפט פון איהר. און דער מאהלער קומט מיר אַנטקעגען און מאָהלט מיר דאָס אויס דעקאָראַטיוו, מיט'ן לאַנדשאַפט, מיט די ווינד־מיהלען, מיט די טאָפּאָלען. און „ביוסטשיק" קנעט דאָס אַלעס אויס אין דער לופטען. ער האָט מיר זאָגאר שוין געוויעזען ווי זי זעהט אויס, האָט געכאַפּט אַ בליישטיפט און מאַכט שוין די צייכנונג. ערשט גרינבערג רופט זיך אָב:

— זאָג נאַר, האָסטו זי קיינמאָל ניט געזעהן, — ווי ווייט איז עס דען פון דיין שטעדטעל. און דיין שטעדטעל ליעגט דאָך זעהר נאָהענט פון דאַנען.

— יאָ, עס איז ניט ווייט פון דאַנען. עס איז מיט די באַהן צוויי שטונדען צו פאָהרען אין מיין שטעדטעל אריין, און אַ שטונדע מיט'ן פוהר פון אונזער שטעדטעל. איך האָב שוין זאָגאר אייניגע מאָל דעם שדכן אויפגעזוכט. ער איז היינט אַן אַלטער איד אַ שכור. איך האָב איהם אייניגע גילדען געגעבען, אַז ער זאָל מיר ווייזען דאָס אָרט, וואו די כלה, וועלכע ער האָט מיר אַמאָל אַ שדוך גערעדט, וואוינט. איך ווייס יעצט דאָס אָרט גאַנץ גענוי. און איך בין שוין אַמאָל אין אַ ווינטער אויף דער נאַכט, ווען עס האָט מיר אָנגעכאַפּט אַ שטאַרק בענקעניש, אַוועק אין דעם דאָרף, אָבער אַז איך בין אָנגעקומען פאַר'ן דאָרף, אַז איך האָב דערזעהן די ווינד־מיהלען, בין איך אַנטלאָפען. איך וויל ניט זעהן ווי עס זעהט דאָרט אויס.

— פאַר וואָס האָסטו מורא, ועסט דיך ענטטוישען?

— ניין, איך וויל ניט זעהן מיין גליק.

— האָסטו געהערט?! לאָזען מיר זיך אויפכאַפּען יעצט, אַזוי ווי מיר שטעהען און געהען אין דאָרף פאָהרען, זעהן דיין בעשערטע. דריי שטונדען פון דאַנען אין גאַנצען. יעצט איז 7 אוהר, די באַהן געהט אָב אום אַכט. מיר וועלען אַהין קומען אין מיטען נאַכט, ווי פערבלאָנדזשעטע ריטערס קומען ביי־נאַכט אין פער'כישופ'טען שלאָס פון זייערע געליעבטע, וועלכע זיי האָבען קיינמאָל נאָך ניט געזעהן. אָך וועט דאָס זיין ראָמאַנטיש! — פאַנטאַזירט „ביוסטשיק".

— אַ גליקליכע אידעע, קום, לאָמיר פאָהרען — שרייט אויס גרינ־בערג.

— און געלד? און געלד? — פרעגט „ביוסטשיק", און ווינקט צו

גרינבערג׳ן און ווייזט איהם אויפ׳ן זעקעלע, וואס ער טראגט אויפ׳ן הארצען.

— האב אייך א שווארץ יאהר! נאט אייך דאס זעקעלע — ווארפט עס אראב פון האלז. 20 רובעל דערינען, די צווייטע העלפט פון חודש. אבער באלד כאפט ער זיך צוריק, דער סוחר האט זיך ערוועקט אין איהם:

— נאר איהר זאלט עס מיר צוריקגעבען, אז ניט וועל איך ניט האבען אויף די צווייטע וואך אויף א מיטאג.

— צוריקגעבען, צוריקגעבען, ווי עס זארגט דאס אויף מיטאג צו פרעסען. — קום, קום, שלעפען זיי מיך.

— איך וועל ניט פאהרען, איך וויל ניט זעהן — האמפער איך מיך.

— אבער וועסט זעהן, ווי ראמאנטיש דאס וועט אויסזעהן — פאנטאזירט „ביוסטשיק“. — מיר קומען ביי־נאכט אן, און מיר קלאפען אן אויף דעם אייזערנעם טהויער פון דעם שלאס פון דיין געליעבטע.

— פערשלאפענע בת־מלכה, עפען אונז! — רופט „ביוסטשיק“ מיט א מורא׳דיגען קול.

— ווער איז דארט? — ציהט גרינבערג מיט א ווייבליכע שטימע.

— דיין פערלאזענער בעשערטער איז צוריקגעקומען, נאכדעם ווי ער האט זיך ארומגעוואלגערט אין דער גאנצער וועלט, און קלאפט יעצט אן אויף דעם טהויער פון דיין שלאס — עפען איהם. ער וויל דיך פון שלאף אויפקושען.

— כא־כא־כא! וועט דאס זיין ראמאנטיש — קום, קום, גרינבערג, האב נישט קיין מורא, וועסט האבען וואס צו פרעסען, דו מעגסט אמאל הונגערען אויך. — און איך האמפער מיך נאך. און מיר אלע דריי לויפען ווי משוגעים צום באהן, קויפען ברויט מיט פרוכטען אויפ׳ן וועג, און לויפען און שרייען: „צו די פערשלאפענע בת־מלכה“, „צו די פערשלאפענע בת־מלכה“, — זי פון איהר פער׳כשופ׳טען שלאף אויפצוואוועקען.

אין האלבער נאכט זיינען מיר אנגעקומען אין דארף אריין, וואו מיין בעשערטע האט געוואוינט.

און די רייזע איז טאקע געווען ראמאנטיש, ווי מיין חבר „ביוס־טשיק“ האט געזאגט. די נאכט איז געווען שווארץ, די פעלדער האט מען

ניט געזעהן, נור מען האָט געפיהלט זייער פייכטקייט, און ליכט האָבען זיך פון דער ווייטענס געפינקעלט. מיין הארץ האָט געקלאַפּט אין מיר, איך האָב מיך געשראָקען פאַר עפּעס, און האָב געהאַט דאָס געפיהל, ווי איך וואָלט אהיים געפאָהרען צו ערגעץ עפּעס א גאַנץ ווייטער היימאַטה. נור וואָס איך בין נעהנטער אָנגעקומען אין דאָרף אריין, אַלץ רוהיגער בין איך געוואָרען. מיין פאַנטאַזיע האָט מיר געמאָהלען די פּער־שיעדענסטע בילדער, און איך האָב געהאַט דאָס געפיהל, אז איך קום אהיים און וועל טרעפען דאָרט מיין היים. איך האָב גאַנץ קלאָהר געזעהן א קליין, קליין שטיבעל. ווייסע פאָרהעננגלעך העננגען פאַר׳ן פענסטער, און ריינע צוויי בעטען שטעהען מיט ווייסע לייליכער פערדעקט, און צווישען די בעטען שטעהט א קאָמאָד, איבער דעם קאָמאָד א געשטריקט טישטוך, און פערשיעדענע זאַכען שטעהען אָנגעשטעלט אויף איהר — אונזער דרשה־געשאַנק, און דאָרט ביי די קאָמאָד שטעהט זי. איך האָב זי יעצט בעשיינפערליך געזעהן, גאַנץ קלאָהר, א אידיש, אידיש ווייבעל. די האָאר פערקעמט גלאַט, מיט א שרונד, און אויגען קלאָהרע, שעהנע, און רעדט אין דער שטיל. זי לויפט מיר נישט אַנטקעגען, נור זי וואַרט אויף מיר. זי וואַרט אויף מיר אין דער שטיל, און ווערט גאָר ניט ער־שטוינט ביי מיין אריינקומען — נור פיהלט זיך טיעף גליקליך. און קוים, קוים וואָס מען דערקענט איהר גליק אין איהר. טיעף איז עס בעהאַלטען אין איהר. נור אין איהר שטימע הערט מען עס. זי רופט אין צווייטען שטוב אריין: „מאַמע, מאַמע, שלום איז געקומען!“ און גרייט דעם טיש פאַר מיר. זי אַליין מיט איהרע לאַנגע ווייסע איידעלע הענד.

— אָט זיינען מיר פאַר דעם טהויער פון דיין פער׳כשופ׳טען שלאָס — רופט אויס „ביוסטשיק“, וואָס איז ביז יעצט שטיל געוועזן.

מיט שרעק כאַפּ איך מיך אויף. איך זעה פאַר מיר די דריי ווינד־מיהלען וואָס שטעהען ווי שווארצע שומרים אויפ׳ן בערגעל און שניידען זיך שאַרף מיט זייערע סילועטען אין די טונקעלהייט פון דער נאַכט, א שטילער רויש הערט זיך פון פעלד, און פאַר אונז שימערען איינציגע ליכטלעך.

מיין הארץ קלאַפּט אין מיר שטאַרקער.

אָט זיינען די שווארצע שומרים פון דיין כלה׳ס פאַלאַץ — לאַכט „ביוסטשיק“.

— וואו צופיהרען?

— צום מילנער־איד.

— אַט שטעהען מיר דאָך שוין פאַר דעם טהויער — זאָגט דער גוי.

— איז טאַקע אויך דאָ די קרעטשמע פון דאָרף — לייגט ער צו.

פון צוגעמאַכטען לאָדען שימערט אַרויס אַ ליכט. אַ באַנק שטעהט פאַר דער טהיר, טעלער אָנגעשטעלט, איך זעץ מיך אויף דער באַנק.

— נו, קלאַפּ אָן צו דיין בת־מלכה, — רופט „ביוסטשיק" אויס און מאַכט גאַר מיט אַ ווייבערשע שטימע:

— קעניגין, פערשלאָפענע קעניגין, דיין ריטער שטעהט פאַר דיין טהיר.

נור דאָס, זעהט זיך אויס, האָט אפילו גרינבערג'ן פערדראָסען און ער רופט זיך אָב:

— שווייג, שווייג, זעה, ער ליידט דאָך!

נור דער פויער קלאַפּט שוין אין טהויער:

— העי, איד, עפען אויף! הערהען זיינען געקומען.

און באַלד שטאַרט אַ קאָפּ אַרויס דורכ'ן לאָדען, און עס הערט זיך אַ שטימע:

— ווער איז דאָרט?

ליכטיג ווערט. מיינע פיס ברעכען זיך אונטער מיר. מען פיהרט מיך ערגעץ־וואו אריין, איך האָב גאַר ניט געזעהן נור אַ ליימענע פּאָד־לאָגע. רויטע ציגעל ביי דער טהיר, אַ לאָך איז דאָרט ערגעץ־וואו געווען, און אַ פינסטערער טומאַן אַרום. נור אַ קליין לעמפּעלע האָט געלויכטען אויפ'ן אויווען. יאָ, אַ קינד האָט געוויינט אין אַ צווייטע שטוב...

„ביוסטשיק" רעדט דאָס מיט ווּעמען — איך זעה נישט קיין מענש, נור אַ ווייסען פלעק פון כאַלאַט, עס מוז זיין אַ יונגער מאַן, וואָרים אַ שוואַרצע באָרד ווייזט זיך פון כאַלאַט אַרויס.

און באַלד דאַרויף ווייזט זיך אַ פרויען־קאָפּ פון אַ צווייטע שטוב אין אַ ווייסע הויב אָנגעטהאָן.

איך הער נור גרינבערג'ס קול:

— קען מען עפּעס קריגען צו עסען?

— אודאי. — פרעמדע, שרה'לע, שרה'לע — רופט ווער אין דעם צווייטען צימער.

יעצט ווייזט זיך שוין דאָס פרויענצימער אין גאַנצען, אַ ברוינע

יאַקע אַרויסגעוואָרפען און דער קאָפּ מיט א טוך פּערדעקט, לויפּט געשווינד פערביי פאַר אונז, געהט צו צו דער קיך, און האַקט האַלץ.

דאָס קינד וויינט אין צווייטען צימער.

עס הערט זיך דער אידענע׳ס קול פון הינטער דעם טוך, האַלב האַקענדיג:

— וואָס שטעהסטו? דאָס קינד וויינט דאָך.

דער ווייסער כאַלאַט ווערט פערשוואונדען אין צווייטען צימער. מען הערט ווי ער שטילט דאָס קינד איין.

— לאַ־לאַ־לאַ, שוויינ, שוויינ.

— ווי הייסט דיין טאַטע? — פרעגט מיך ווער.

אָהנע צו קלעהרען, וואַרף איך א וואָרט — יצחק זשאַבלינער.

און באַלד דערויף הער איך „ביוסטשיק׳ס“ פראַגע, ווי ער שטעלט די אידענע:

— ווי לאַנג זייט איהר שוין פערהייראַטהעט?

— אַכט יאָהר — ענטפערט אָב די פרוי׳ס שטימע פון הינטער דעם טוך.

און פּלוצלונג ווי א דונער וואָלט אויסגעבראָכען:

— איהנען האָט מען אַמאָל גערעדט א שידוך מיט יצחק זשאַבלינער׳ס א זוהן פון פיאַנטקע, ווען זי זיינען א כלה־מיידעל געווען — וואָס, ניין?

— פון וואַנען ווייסען זי דאָס? — ווייזט זיך די אידענע׳ס פּנים ארויס פון הינטער דעם טוך, און איך האָב געזעהן א שמייכעל, ווי עס פערקרימט איהר אויבערשטע ליפּ, און ווייזט ארויס איהרע שוואַרצע צייהן...

„שוואַרצע צייהן“ — דאָס האָב איך צו מייסטענס געזעהן פון איהר געזיכט, און דער שמייכעל וואָס פערקרימט איהר ליפּ.

איך בין אַרויס פאַר דער טהיר, די נאַכט איז שוואַרץ געווען און די ערד איז פייכט געווען, און איך בין וויט, וויט אין די נאַכט אין פעלד געגאַנגען.

איך געדענק ניט מעהר וועגען וואָס איך האָב געקלעהרט, וועגען וואָס איך האָב געטראַכט — נור א שמייכעל אויף שוואַרצע צייהן, דאָס איינע איז מיר איבערגעבליבען אין מיין געדאַנק פון מיין שעהנסטע ליעבע.

אַ חנ'דעלע

— וואָס איז? — וואָס ווילט איהר? — איהר האָט דען חתונה מיט איהר? — איך, איך, איך! — האָט דער יונג געשריען הויך און בייז.

— אָבער זעה — האָט נאָך געפּרוואווט די מוטער טענה'ען.

— וואָס ווילסטו פון איהם? ער האָט דאָך רעכט, — האָט דער עלטערער ברודער גדליה צו דער מוטער געזאָגט — אז ער וויל זיך דוקא א שווארץ יאָהר אויסריכטען, וואָס ווילסטו פון איהם?

דער יונג בעריל איז האַסטיג פון שטוב ארויס און האָט האַסטיג צוגעהאקט די טהיר הינטער זיך.

— און וואָס וועסטו טהאָן, אז ער וועט זיך גאָר אין גאַנצען פון שטוב ארויסציהען, די פּרנסה נישט אהיים ברענגען, — קענסט עפּעס ריידען מיט איהם? ער איז דאָך דער גאַנצער פּרנסה־געבער — האָט די מוטער צום עלטערען ברודער געזאָגט, נאָך בעריל'ס ארויסגעהן.

דער יונג, וועלכער האָט געהאַט די שטוב פערלאָזען, האָט זיך נאָך א קליינע ווילע ארומגעדרעהט אין געסיל, און געשלאָגען זיך מיט דער דעה, וואו ער זאָל געהן. ער איז געוועזען אויפגערעגט פון דעם געשפּרעך מיט די עלטערען. ער האָט איינינגע מינוטען אַנגעטרעטען אויפ'ן וועג, נישט זעהענדיג, און האָט אלץ גע'טענה'עט צו זיך: וואָס ווילען זיי? וואָס ווילען זיי?

אז עס איז א ביסעל טונקעלער געוואָרען, האָט ער זיך אָבגעקעהרט אין אַן עק ליקעל, צווישען צוויי גאַסען. ער האָט זיך אָבגעשטעלט פאַר א גאַניקעל, וואָס איז דאָרט געוועזען אין א קליין הייזעל, געביסען די ליפּען און געקלעהרט וועגען עפּעס. באַלד האָט זיך פון פענסטערעל, וואָס איז איבער'ן גאַניקעל, געוויזען א מיידעלשע קעפּיל, צוויי שוואַרצע קאָקעטע אויגען האָבען איהם צוגעוואונקען פון א בלייכע קליינע געזיכ־

טעל ארויס, און א דינער קול׳כעל האָט צו איהם פון דער ווייטענס גע־רופען:

— וואָס שטעהסט דו אין דרויסען, בעריל?

בעריל איז צוגעגאַנגען בייזלעך, נאָך אויפגערעגט, — כאָטש אויף זיינע גראָבע ליפען פון זיין ברייטע רויטע געזיכט האָט זיך געוויזען א געלעכטעריל, און זיינע שווארצע גרויסע אויגען האָבען צוגעלויכטען צו איהר — ער האָט פאר גדולה די צייהן געוויעזען.

— דער טאַטע איז דאָ?

— ניין, ער איז געגאַנגען אין גאַס. קום אריין!

בעריל איז ארויף אויפ׳ן גאַניקעל. זי איז איהם געקומען אנטקעגען ביים טיהר פון גאַניקעל, איז געווען אין א לייכטע טיכעל איינגעוויקעלט, וואָרים עס איז געווען פריהלינג. און יעצט האָט מען געזעהען די אוננאַטירליכע רויטע ליפען איהרע, וועלכע זיינען זעהר דין געווען, — און אז זי האָט גערעדט, האָט זי געוויזען איהרע צייהן, וועלכע זיינען געווען וויים, אָבער נישט גאַנץ פול.

— עפּעס ביזט דו מיר היינט צוטראָגען? — האָט זי געזאָגט מיט א שמייכעלע, אין וועלכען זי האָט אויסגעשטעלט א פּאָר גרויסע אויגען מיט אַן ענערגישען בליק, און מען האָט אָנגעזעהן, אז אום אָנצושטעלען דעם ענערגישען בליק האָט דאָס דינע מיידעלע מיט די קליינע אונענט־וויקעלטע גליעדער און קינדערשען דינעם העלזעל אָנגעשטרענגט אַלע איהרע כוחות, און עס האָט איהר שוין מעהר געסטאַיעט אויף דעם האַנד־דרוק, ווען זי האָט בעריל׳ן אָנגענומען ביי זיין גרויסע קרעפּטיגע האַנד, און דער האַנד־דרוק, וועלכער עס האָט געזאָלט אויסדריקען איהר טיעפע, שטאַרקע ליעבע צו איהם, איז ארויסגעקומען זעהר ווייך און שוואַך.

— אין דערהיים זיך צוקריעגט, — האָט דער יונג אָבגעענטפערט נאָך מיט דעם פריהעריגען געבייזער, — און האָט זיך נעבען איהר אויפ׳ן גאַניקעל אוועקגעזעצט.

א מינוט האָבען זיי ביידע געשוויעגען, ווי זיי וואָלטען זיך פער־קוקט ערגעץ־וואו.

באַלד האָט זיך דאָס מיידעל אָנגערופען:

— איבער מיר?...

דערביי איז איהר בלייך פנים׳ל אָנגעבלאָזען געוואָרען, — און

נישט לויט איהר וואוקס ענטוויקעלטע ברוסט האָט זיך הויך געהויבען. זי האָט מיט איהרע האלב אויסגעבראָכענע צייהנדלעך די דינגע ליפּ געביסען.

— עס וועט זיי גאָר נישט העלפען, לאָזען זיי שרייען, לאָזען זיי ריידען. ווען זיי וועלען נאָך עפּעס מיר זאָגען, וועל איך מיך גאָר אין גאַנצען ארויסציהען פון זיי, גאָר אין גאַנצען, — האָט דער יונג מיט אַ הויכע שטימע געזאָגט.

— כ'לעבען, זיי וועלען זיך נאָך מיט דיר דעם יחוס איינריכטען — האָט די מוטער פלוצלונג די טהיר פון גאַניק געעפענט. זי האָט געמוזט הינטער דער טהיר דעם יונג'ס ווערטער הערען. און רופענדיג צום מיידעל, האָט זי אין אַ שטרענגען טאָן געזאָגט:

— אריין, רחש'ע, אריין זאָלסטו מיר געהן! מען קען זיך נאָך מיט דיר דעם יחוס איינריכטען.

— וואָס שרייט איהר? וואָס שרייט איהר? — האָט דער יונג צו דער מוטער געזאָגט, — וואָס איז?

— אודאי, איך האָב מיך מיט מיין קינד ניט צו שעהמען, אז עס געפעהלט זיי ניט דער שידוך, דאַרף מען ניט. איך לאָז זיי פון עסק ארויס! — האָט די אידענע הויך געשריען.

— קומט אריין! קומט אריין! נישט אויף דער גאַס! — האָט דער יונג אויפגערעגט געזאָגט.

זיי זיינען אריין אין שטוב; אין שטוב איז האלב טונקעל געווען, און אין די טונקעלהייט איז די אידענע ערשט ארויס אויפ'ן קול:

— דו זאָלסט מיר לעבען, מיר האָבען געשיקט נאָך דיר? צו וואָס? זיי מיינען דאָך, אז מיר האַלטען דיך צו, אריינגעכאַפּט פון די ראָזענצווייגס אַ יונג און מען וויל איהם דוקא חתונה מאַכען; מיין רחש'ע קען נאָך וואַרטען, נישט־קשה, זי האָט נישט וואָס צו איילען זיך.

— אפשר שוין גענוג, — האָט דער יונג געזאָגט צו דער אידענע אין אַזאַ טאָן, וועלכער האָט געוויזען, אז ער איז ניט קיין פרעמדער אין דעם הויז.

— ווירקליך, בעריל, ווען דיינע עלטערען ווילען ניט, אפשר איז עס טאַקע ניט. (און צו רחש'ען, וועלכע איז געזעסען און האָט געוויינט, האָט זי זיך געווענדעט) — וואָס האָסטו צו וויינען, נישט־קשה, די האָסט נישט וואָס צו וויינען.

דער יונג האָט געקוקט אויפ׳ן מיידעל, זי האָט געהאַלטען דאָס פּנים׳ל פערשטעלט אין איהרעביידע הענד, און איבער איהר גלאַטען קאָפּ האָאר, וועלכער איז געווען פערקעמט גלאַט מיט א שרונד, און פער־נאַנדערגעפלאָכטענע צעפּ ארום דעם קאָפּ, האָט גערוהט א געוויסער מיידעלשער חן, וועלכער האָט דעם יונג געריהרט, און איהר גאַנצע דינע פיגור, וועלכע האָט זיך יעצט אין די טונקעלהייט פון חדר ארויסגעווי־זען זעהר קינדיש, איז איהם זעהר געפעלען און עס האָט איהם ארומגע־נומען זעהר א ווארים געפיהל איבער איהר — און דער יונג האָט מיט די פּיס געטאָפּעט, די פינגער אין מויל געביסען, און גערופען מיט א ווייכע שטימע, וועלכע קומט מעהר פון רחמנות־געפיהל איידער פון ליעבע: רח׳שע, הער אויף, הער אויף, געוואלד, הער אויף — האָט ער איהר געגעבען א טרייסעל מיט די הענד, ביי וועלכען דאָס מיידעל האָט זיך שיער אומגעדרעהט.

זי האָט איהרע הענד פון איהר פּנים׳ל אוועקגענומען און געקוקט יעצט אויף איהם מיט איהרע צוויי גרויסע אָפּגעפּעפּטע פייכטע אויגען מיט׳ן זעלבען אָנגעשטרענגטען שטאַרקען בליק וואָס פריהער, נור יעצט, מיט איהרע טרעהרען — האָט דער בליק ערוועקט מעהר מיטלייד, ווי די קאָקעטעריי, צוליעב וועלכע ער איז געווען אָנגעשטרענגט. דער בליק פון די פייכטע אויגען האָט דעם יונג נאָך מעהר גערייצט, און ער האָט אָנ־געהויבען צו שרייען:

— איך וועל מיר א מעשה אָנטהאָן, איך וויל דאָך חתונה האָבען, איך וויל דאָך...

— וואָס איז? — וואָס איז געשעהען? — האָט זיך פּלוצלונג א שטימע געהערט, און א ליכטיגקייט האָט אריינגעדרונגען דורך די גע־עפענטע טהיר אין טונקעלען שטיבעל אריין—דערנאָך האָט א ליכט פון אָן אָנגעצונדענע שוועבעלע דאָס שטיבעל בעלויכטען. בעריל האָט דער־זעהען די צוויי אויסגעלאָשענע אויגען, וואָס זיצען אין דעם בלייכען גע־זיכט, ארומגעוואקסען מיט דעם שווארצען בערדיל, וואָס האָט אין דער אויגענבליקליכע ליכט־בעלויכטונג געמאַכט אָן איינדרוק ווי א געזיכט פון א טויטען. בעריל האָט גאַנץ גוט געוואוסט, ווער דאָס איז. דאָס איז געווען איהר־פאָטער.

קיינער האָט נישט אָבגעענטפערט אויף זיין פראַגע.

דער פּאָטער האָט די לאָמפּ אָנגעצונדען, און איז געבליבען שטעהן מיט איהר אין דער האַנד.

— וואָס איז געשעהען? — פרעגט דער פּאָטער נאָך א מאָל.

— ווייסט נישט וואָס? די ראָזענצווייגס (די יודענע האָט אויף בעריל'ן געוויזען), רעדען זיך איין.

— און ווער האָט דען געשיקט נאָך זיי? — ווער דאַרף זיי דען דאָ? — האָט זיך דער פּאָטער אָנגעהויבען צו קאָכען, — נאָר קאָכען זיך לאַנג האָט ער ניט געקענט, עס האָט איהם באַלד געשטיקט דער הוסט, און זיין קול איז געוואָרען הויל, הייזעריג, און אונפערשטענדליך.

— שטיל דיך איין, שטיל דיך איין, — האָט די יודענע פון איהם די לאָמפּ גענומען און איהם אַוועקגעזעצט. די מיידעל האָט אויפגעהערט צו וויינען, איז געלאָפען, געבראַכט א גלאָז וואסער, און דער יונג איז געשטאַנען דערביי, ווי מען האָט דעם פּאָטער דאָס וואסער אין מויל אריינגעגאָסען, און זיך די הענד געבראָכען, ביים קאָפּ זיך געריסען, און געשריען: „וואָס זאָל איך טהאָן?" „וואָס זאָל איך טהאָן?"

אז לייזער שפּילטער האָט זיך בערוהיגט, האָט ער זיך גלייך גע־שטעלט, געוואַרט א מינוט, אזוי ווי ער וואָלט געוואַרט, ביז אָלע גליע־דער וועלען ביי איהם פערטיג זיין צום דיענסט, אָנגעצויגען די אָדערען אין דעם האַלז, און אויך ווי די טאָכטער געשטאַרקט זיך, א שטרענגען בליק פון דעם חרוב'דיגען פּנים מיט די אויסגעלאָשענע אויגען ארויס־צוקריגען, — האָט ער צום יונג מיט אַן ערנסטע שטימע געזאָגט, וועלכע איז געוועזען פערכריפּעט (און געהערט האָט זיך, אז זי קומט נישט ארויס פון גאַנצע לונגען — און דאָס האָט נאָך מעהר ערנסטקייט זיין שטימע געגעבען): — ביז די תנאים וועט נישט זיין, וויל איך ניט, אז דו זאָלסט זיך מיט רחש'ען זעהען, — זי איז א מיידעל, דו ביסט א יונגער־מאַן, — דו פערשטעהסט, אז עס איז גלייכער. — רחש'ע, אריין אין שטוב אריין — האָט ער דעם מיידעל געוויזען אויף דער טהיר פון די צווייטע שטוב.

— א גוטע נאַכט — האָט דער יונג געזאָגט, און גענומען זיך שטיל ארויסצוגעהן, וואָס דאָס האָט געוויזען נאָך מעהר זיין אויפגערעגטקייט, — און דער שאָטען פון זיינע ברייטע פּלייצעס האָט זיך איבער די וואַנד פערצויגען, אַוועקגענומען א האַלב שטיבעל, און אין זיך אריינגענומען דעם פּאָטער מיט די טאָכטער.

דעם זעלבען אבענד, ווען די מוטער האָט בעריל׳ן צום טיש גע־נרייט, — האָט ער געכאפּט דעם טעלער מיט די זופּ און געגעבען אזא זעטץ אין דר׳ערד, אז די קאַרטאָפּלעס פון די זופּ האָבען זיך אויפ׳ן באַלקען געזעצט.

ביי דעם יונג׳ס עלטערען, ביי די ראָזענצווייגס, איז דער שדוך מיט לייזער שפּילטער׳ס טעכטעריל נישט געווען בלויז א יחוס־פראגע. טאקע די ראָזענצווייגס, וועלכע האָבען זיך גערעכענט פאר איינע פון די שעהנ־סטע משפחות אין שטעדטעל, איז נישט אָנגעשטאַנען דער שדוך מיט לייזער׳ן, אויף וועלכען עלטערע מענשען דערצעהלען, אז אין זיינע יונגע יאָהרען איז ער נישט געווען קיין גרויסער צדיק... דייטש, שעהן געקליי־דעט, און צופיעל מיט׳ן שררה פון שטעדטעל קיין ווארשוי געפאָהרען, און א גאַנצער „פייערלעשער" געווען, — איז ער נישט געווען א געאייג־נעטער מחותן פאר ר׳ יצחק ראָזענצווייג, דער פרומער שטאַרקער בעל־הבית — וועלכען אלע איינוואָהנער פון שטעדטעל פלעגען זאָגען צום ערשט מיט כבוד „גוט מאָרגען", ווען זיי האָבען איהם בעגעגענט מיט טלית און תפילין אין בית המדרש געהן דאווענען. נור דער אַלטער יצחק איז שוין טויט געווען. עס איז איבערגעבליבען די אלמנה מיט זעקס זיהן, איינס גרעסער פון צווייטען, און קיין מלאכה האָט איינס נישט געהאָט געלערענט (פאר ר׳ יצחק ראָזענצווייג האָט נישט געפּאסט, אז זיינע קינדער זאָלען בעלי־מלאכות ווערען) און דערנאָך, אז דאָס „גע־וועלב" אין גאַס, וועלכעס האָט אָנגעהויבען שלעכט צו געהן ביי ר׳ יצחק׳ס לעבען — האָט נאָך זיין טויט גאָר שלעכטע געשעפטען געמאַכט, אזוי אז עס האָט נישט געקענט דערנעהרען דאָס הויז־געזינד, — איז דאָס גאַנצע הויז־געזינד צופאַלען. יעדער יונג האָט פאר זיך געמוזט אָנהויבען צו זאָרגען און זיי זיינען זיך צופאָהרען אויף זיעבען ימים: דער נאָך אַמעריקא, דער נאָך לאָדז. דאָן האָט זיך בעריל אויסגעלע־רענט זיין א טאַפּעצירער. א שטוב האָבען זיי נאָך געהאַט, וואָס האָט געהערט צו זיי, האָט ער זיך א פּאָאר מאַשינען אריינגעשטעלט און איז געוואָרען א בעל מלאכה פאר זיך. דער יונג איז פעהיג געווען, א גע־שיקטע האנד, האָט ער אָנגעהויבען אַליין צו מאַכען ארבייט פאר זיך און פערדיענען זעהר שעהן, און נאָך דער מאַמע׳ן צוגעהאָלפען. דורך דעם האָט מען פאר איהם דרך ארץ אין שטוב געהאַט און מורא געהאַט זיך שטאַרק געגען איהם צו שטעלען.

עס האָט זיך געמאכט, אז ער האָט זיך בעקענט מיט דעם שפּיל־טער׳ס מיידעל, אמאָל, א שבת, אין א גאָרטען, און ער האָט זיך איינ־געליעבט אין איהר און אָנגעהויבען ארויפצוגעהן צו זיי אין שטוב אריין.

לייזער שפּילטער, וועלכער פלעגט זיין אן אָפטער אריינגעהער ביי זיי אין הויז, ווען דער אַלטער יצחק האָט נאָך געלעבט און דאָס הויז איז געווען אין א מדרגה — האָט דער יונג גוט געקענט אַלס קינד, און טאטע־מאמע האָבען זעהר גערן געקוקט, וואָס עס וועט פון איהם ווערען. דער יונג איז געווען א פערדיענער און פון איינע פון די שעהנסטע משפּחות אין שטעדטעל... ביז זיין מוטער איז דערפון געוואָהר געוואָרען און האָט צוגערופען איהר עלטערען זוהן גדליה׳ן, און זיי האָבען מיט דעם יונג געמאַכט א געוואַלד.

וואָרים, ווי געזאָגט, איז ניט געווען בלויז דער יחוס דאָ אין שפּיעל. די אידענע, וועלכע האָט נאָך איהר מאַן׳ס טויט ניט געהאַט שוין איין חרפּה אויסצושטעהן, האָט זיך שוין געהאַט צו אַלעם צוגע־וועהנט. די עלטערע יונגען האָבען אויך געטהאָן שידוכים, אויף וועל־כע די אידענע האָט געזאָגט, אז איהר מאַן קען אין קבר נישט איינ־רוהען, וויסענדיג ווער זיינע מחותנים זיינען. דאָך איז ר׳ יצחק גאַנץ רוהיג אין קבר איינגעלעגען און די יונגען האָבען געטהאָן וואָס זיי האָ־בען געוואָלט. זי וואָלט דאָ אויך שטיל געשוויגען, נור דאָ האָט זיך געהאַנדעלט אום דעם, וואָס דער יונג, וועלכער איז ארויסגעקומען פון א שטאַרקע, געזונדע משפּחה, איז געווען הויך, ברייט און שטאַרק גע־בויט, — האָט געקענט זיין געליעבטע, וועלכע האָט איהם קוים דער־גרייכט צו דער ברוסט, בעהאַלטען אין איין אָרבעל זיינעם. ער האָט זיך גאָר נישט געאייגענט פאר דעם שידוך מיט דעם מיידעל, וואָס איז געווען, ווי איהר פאָטער׳ס א קינד: דין, מיט ווייכע, דינע ביינדעלאך. ווי איהרע, דאָס מיידעל׳ס, פאָטער־מוטער האָבען זיך ניט געסטאַרעט זי אויסצופּאַשען און פעט צו מאַכען, איז זיי נור געלונגען אָנצוהענגען אויף איהרע דינע ביינדעלאך א סך פעטס, וועלכעס האָט ניט געשטימט מיט דער דינקייט פון איהר האַלז און פון איהר טאַליע, און ווי הויך איהר ברוסט איז נישט געווען ענטוויקעלט, און אַרום הינטען, דאַכט זיך, א שפּאַר ברייט מיידעל.... דאָך האָט איהר גאַנצעס אויסזעהן גע־מאַכט דעם איינדרוק ווי א קליין אונענטוויקעלטעס קינד, וועלכעס

טראָגט א הויכע ברוסט און א ברייט קליידעל, נישט לויט איהרע יאָהרען....

דער יונג אָבער האָט דאָס נישט געזעהען. אויף איהם האָט אַן איינדרוק געמאַכט איהר פּנים׳ל, וועלכעס איז געווען פון א בלייכער הויט, מיט א ניט־נאַטירליכע רויטע פאַרב, האָט געהאַט אין זיך פער־באָרגען א געוויסען מיידעלשען חן: א קורץ, דין נעזעל, וועלכעס זי האָט אויסגעשטרעקט פאָראויס מיט די אויגען, און א קליין מיילכעל מיט דינע רויטע ליפּעלאַך, וועלכע זי פלעגט בייסען פון צייט צו צייט מיט די דינע, נישט פולע צייהנדלעך, אז זיי זאָלען רויט זיין. און דער עיקר די אויגען. אויגען האָט זי געהאַט ברוינע, אונטער שיטערע ברע־מען, וועלכע זי פלעגט צופאַרבען, אז זיי זאָלען מעהר איינדרוק מאַכען, און איהר גאַנצע ענערגיע האָט זי אָנגעשטרענגט אויף דעם בליק, אז ער זאָל ארויסקומען שטאַרק, ענערגיש און איינדרוקספאָל, און אַן איינדרוק האָט זי דוקא געוואָלט מאַכען מיט דעם, וואָס זי האָט צום ווענינגסטען געקענט, מיט איהר פיזישע שטאַרקייט. אז זי האָט מיט ווער מען גע־רעדט, האָט זי זיך געגעבען א שטעל אַוועק, אויפגעעפענט ברייט די אויגען, הויך געאָטהעמט מיט דער ברוסט און איהר געזיכט האָט אָנגע־נומען אַן אוננאַטירליכעס בעלעבען. מיט א דין קאָקעטיש שמייכעלע אויף די ליפּען איז זי געשטאַנען אַזוי גראַציעז, האָט פון צייט צו צייט האַלב די אויגען פערגלאָצט און קאָקעטירט מיט איהר הויכע ברוסט און דינע פיסלאַך. נור לאַנג האָט איהר בליק ניט געקענט אָנהאַלטען. זי פלעגט פון דער אנגעשטרענגטקייט צו בעלעבען איהר געזיכט באַלד מיעד ווערען. די אויגעלאַך זיינען שוין שלאָפען געגאַנגען, די ליפּעלאַך בלאָס געוואָרען, און די גליעדערלאַך זיינען פערלאָרען געגאַנגען אין די פיעל פעטס, וואָס זי האָט געהאַט אויף איהרע דינע ביינדלעך, און עס האָט זיך באַלד ארויסגעוויעזען די אָרימע ירושה וואָס זי האָט פון איהר פאָטער גע׳ירש׳ענט....

דעם יונג האָט זי שוין געקענט פון לאַנג. אַלס קינדער האָבען זיי זיך געשפּיעלט צוזאַמען, שכנים געווען, עלטער געוואָרען, זיינען זיי פרעמד געווען. אז זיי זיינען ערוואקסענע געוואָרען, האָבען זיי זיך בעג־געגנט און פערליעבט זיך. אַזוי ווי געזאָגט, האָט אויף דעם יונג גע־מאַכט אַן איינדרוק איהרע חנדעלאַך. אז זי האָט גערעדט מיט איהם, האָט זי העבער געהויבען די ברוסט און דער יונג האָט דערפיהלט א גע־

שמאַק פון פּאַרפיום.... און געקוקט אויף איהם ליעבליך מיט די אויגען, און גערעדט צו איהם האַלב פּוליש, עלעגאַנטיש, און האָט ביי יעדען זאַטץ אריינגעוואָרפען דאָס וואָרט „וו'שאַק", און גערעדט מיט איהם וועגען דעם טאַנץ־מייסטער, וואָס האָט זיך אריינגעצויגען אין שטעדטעל:

— וו'שאַק, פּאַן טאַנשי?

דאָס איז אזוי עדעל געווען!

אויף דעם יונג האָבען די ווערטער אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט, און כאָטש באַלד איז איבערגעגאַנגען דער געשפּרעך אויף אידיש, דאָך, דאָס וואָרט „פּאַן", וועלכען זי האָט איהם געזאָגט אין דער פּוילישער שפּראַך, האָט איבערגעלאָזט אַן אונפערגעסליכען אנדענקען אויף איהם.

און אין די זומערדיגע פאַרנאַכטען, ווען ער איז מיט רח'שען אין שטאָדט־פּאַרק שפּאַצירען געגאַנגען, און איהר פון גערטנער אַ „ראָזשע" (אַ רויז) געקויפט, און זי האָט עס געשמעקט, איז געשפּראָכען געוואָרען פון „ראזשעס" — דאָס איז געווען אזוי עדעל, אזוי פיין, אזוי געבילדעט....

דער פאָטער, לייזער שפּילטער, האָט גאַנץ גוט געוואוסט וואָס ער טהוט, דאָס וואָס ער האָט פערבאָטען דעם יונג צו זעהן זיך מיט די טאָכטער — דאָס האָט נאָך מעהר געררייצט זיין ליעבע. זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט פיעל שעהנער ווי ביז איצט, און דער יונג איז שיער ניט אויסגעגאַנגען פאַר בענקעניש. אַלע פאַרנאַכט האָט ער זיך געדרעהט פאַר'ן גאַניקעל, הין און צוריק, און די ליפּען זיך געביסען פאַר אויפרעגונג. ער האָט זיך געשעהמט פאַר די פערבייגעהענדע. אַלע האָבען איהם געקענט, און אַ האַלב געסעל האָט געוואוסט פון די „ליעבע". פלעגט ער זיך בעהאַלטען אין אַ הויז געגענאיבער דעם גאַניקעל און אריבערקוקען. און רחש'ע האָט „געפיהלט", אז ער שטעהט דאָרטען, האָט זי אַרויסגעשטעקט איהר קעפּעל. דער יונג האָט דערזעהען איהרע אויגען און דעם בליק, און דאָס שטילע חן'עוודיגע שמייכעלע, וועלכעס האָט געלייכטען איבער איהרע ליפּעלאַך, און די בלייכע, ראָזע קאָלירטע בעקעלאַך — און דאָס אַלעס האָט אַהין געלויכטען צו איהם, און אויף דעם אַלעם איז אזא שעהן, עדעל חן'דעל געלעגען, אַז איבער דעם יונג'ס גליעדער האָט זיך צוגאָסען אַ ווארימקייט, און אַ שמייכעל פון פרייד האָט זיינע גראָבע ליפּען פערקרימט און געוויזען

א קאסטען ציינער.... נאָר באלד איז דאָס קעפּעל פערשוואונדען גע־וואָרען, דאָן פלעגט פון פענסטעריל, וואָס איז איבער דעם גאניקעל, עפּעם ארויספאלען. דער יונג פלעגט צולויפען עס אויפכאפּען. דאָס איז געווען א בריוועל, אין וועלכען עס האט זיך געפונען א פּאָאר פער־טריקענטע בלעטער פון א „ראָזשע" (א רויז) און עס האָט זיך דאָרט געהאנדעלט וועגען דעם „מאָנד" און די „שטערען" און די אויביג „הימ־לישע ליעבע" מיט די „ענגעלס", און דאָס איז אזוי איידעל געווען, אזוי פיין, אזוי געבילדעט, אז דער יונג פלעגט שלאָפען דערמיט א גאנצע נאכט, און עס בעדעקען מיט קושען פון זיינע ברייטע גראָבע ליפּען — וועלכע האָבען זיך גאָר נישט צוגעפּאסט צו אזעלכע זאכען....

און עס האָט גאָר נישט געהאָלפען. אין א פּאָאר וואָכען ארום איז די תנאים געווען און נאָך שבת נחמו די חתונה....

ווען בעריל איז געבליבען איינער אליין מיט זיין יונג ווייבעל, און ער האָט געזעהען ווי זי טהוט זיך אויס, איז זי איהם א ביסעל מאָדנע געוואָרען, — איין קליידעל נאָכ'ן צווייטען איז געפאלען פון איהר, און זי איז געבליבען שטעהן א קינד פאר איהם, עפּעס מיט מאָדנע דינע פיסלעך, וועלכע האָבען זיך איהם געדאכט, אז זיי ברעכען זיך אונטער דעם דיק פעט קערפּעריל, — און ער האָט פאר עפּעס מורא געקראָגען... נור איהרע אויגעלעך האָבען געשמייכעלט, און די ליפּעלעך זיינען רויט געווען — און דאָס ליכט איז געוואָרען פערלאָשען, און עס איז פינסטער געווען....

נור פון דענסמאָל אָן האָט דער יונג עפּעס מורא. קוקענדיג אויף דער ווייבעל ווי זי שטעהט ביי דער קיך, און בעוועגט זיך אהין און אהער, האָט ער מורא, אז די דינע פיסלעך, וועלכע ער האָט אמאָל געזעהן, זאָלען זיך נישט ברעכען אונטער איהר. אז ער האָט זי א מאָל געזעהן פלינק געהן איבער די טרעפּען — האָט ער זיך געוואונדערט ווי די קליינע דינע פיסלעך קענען אזוי פיעל אויף זיך טראָגען, און ער האָט מורא געהאָט.... און אז ער האָט געטראָכט דעריבער, האָט ער די ליפּען געביסען.

און דאָס שטיבעל, וואָס זי האָט איהם אויפגערוימט און צונויפגע־שטעלט נאָך זייער חתונה — האָט אויך אָנגענומען אזא כאראקטער,

דער טיש און די ביינקלעך האָבען געהאַט דינע געטאָקטע פיסעלעך, איידעל מעבעל, אַזוי אַז דער יונג האָט מורא געהאַט זיך אָרענטליך אוועקצוזעצען אויף אַ ביינקעל, אַז עס זאָל נישט קנאַקען אונטער איהם. אַלץ אין שטוב איז געווען ווי פאַר אַ קינד, און אַלעם אַזוי אויסגע־שטעלט, אַז דעם יונג האָט זיך געדאַכט, אַז עס וועט אַראָבפאַלען און צובראָכען ווערען. פאַר'ן שפּיעגעלע זיינען געשטאַנען פערשיעדענע קליינע פאַרצעלייענע טעלערלאַך, און פאַרצעלייענע גאַלאַנטעריי, אין יעדעס מאָל, ווען דער יונג איז צוגעגאַנגען צום שפּיעגעלע, האָט ער עפּעס צובראָכען...

— אויף היהנער־פיסלעך שטעהט דאָ אַלעם — שרייט דער יונג.

דאָס ווייבעל פּלעגט דאַן בלייך ווערען — איהרע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען, נור דאָס בלייכע פּנים'על (וואָס איז צייט נאָך דער חתונה נאָך בלייכער און איינגעפאַלענער געוואָרען) האָט אויף דעם יונג געמאַכט אַן איינדרוק, אַז די אויגען האָבען זיך נישט אין וואָס צו האַלטען און פאַלען אַרויס פון די צוויי ביינער, און דעם יונג האָט אַ שרעק אָנגעכאַפּט, פּלעגט ער די ליפּען פערבייסען און זיך אַליין פּאַטשען:

— איך בין אַ חזיר, אַ פּאָדלעץ, — איך וועל נישט מעהר.

זי, אָבגעשוואַכטערהייד, האָט זיך אויך געזעצט אויף אַ קאַנאַפּע, און האָט הויך אָבגעעטעמט, און אויף דעם בלייכען שטערען זיינען אַנגסטען אַרויס.

דאָס האָט דעם יונג אַזוי אויפגערעגט, און דערביי האָט איהם אַזאַ טיעף רחמנות געפיהל אַרומגענומען איבער דער ווייבעל, אַז ער האָט זיך אויף דר'ערד געוואָרפען און געשלאָגען זיך מיט די הענד אין פּנים אַריין: —

— רחש'ע, רחש'ע, רחש'ע, איך בעט דיך, הער אויף, הער אויף, און ער האָט זי אָנגעכאַפּט ביי די האַנד, אַז זי איז שיער געפאַלען אַרי־בער איהם.

זי האָט אייגענטליך נישט געוואוסט, וואָס זי זאָל אויפהערען, זי האָט זיך שוין לענגסט כמעט בערוהיגט, און האָט שוין לענגסט געוואָלט אויפהערען, נור די אַנגסטען זיינען אַרויס אויף איהר שטערען אונווי־סענדיג און אונווילענדיג.

דאָס ווייבעל איז אַריינגעקומען אין די הויכע חדשים, — איהר

געשטאַלט האָט אָנגענומען אַן אוננאַטירליכעס אויסזעהן; זי איז ברייטער געווען ווי העכער, — און דער יונג האָט זיך געוואונדערט, אז זי לעבט נאָך — — — ער האָט זי נישט געלאָזט שטעהן, ער האָט זי נישט געלאָזט געהן און נישט בעוועגען זיך, און אז ער האָט זי געזעהן אויפהויבען זיך פון דער קאַנאַפּע, וואו זי איז געלעגען גאַנצע טעג — האָט דער יונג געמאַכט אַזאַ געוואַלד, אַזוי ווי עס וואָלט חלילה אַן אונגליק געשעהן:

— רחש׳ע, לייג זיך, געדענק אַן גאָט, לייג זיך.

און רחש׳ע האָט זיך צוריק אַוועקגעלייגט, די מוטער האָט געוואַכט איבער איהר גאַנצענע טעג, צום רב געלאָפען, געלאָזען מתיר זיין, אַז מען זאָל איהר פלייש אויף פּוטער מעגען בראָטען, פון גוי׳אישען וויין־הענדלער ווייַן געלאָזט ברייַנגען, וואו עס איז נור געווען אין א שטוב אין דעם געסעל א פּריש ביסעלע יויך האָט מען רחש׳ען געבראַכט. אַלע האָבען געוואַכט איבער איהר, דער פאָטער, די מוטער און דער מאַן, יעדער איינער איז יעדע ווייַלע מיט עפּעס אַנדערש געקומען און זיך געבעטען ביי רחש׳ען: „נור פערזוך“, „נעהם צו דיר“, „א געזונד זאָל דיר זיין“. ווער עס האָט נור אין געסעל א ביסעל גוטס איינגעמאַכטס געהאַט, ווער נור א ביסעל אַלטען וויין, האָט מען צוזאַמענגעשלעפּט צו רחש׳ען, און דו ליג רוהיג, ריהר דיך נישט, חלילה — „אַז דו זאָלסט געזונטער־הייד איבערקומען.“

און רחש׳ע איז טאַקע געלעגען אויף דער קאַנאַפּע — האָט זיך נישט בעוואָויגען, — נור איז וואָס א מאָל ברייטער געוואָרען, אַז דער יונג האָט זיך געוואונדערט. גאָט, ווי קען זיך דאָס אַלעס אויף די דינע פּיסלעך האַלטען?

און דאָס חן׳דעל אויפ׳ן פּנים האָט דוקא נישט אָבגעלאָזט, די אויגעלעך האָבען נאָך פון צייט צו צייט אָנגעשטעלט יענעם בעקאַנטען אָנגעשטערענגטען בליק, — אַזאַ בליק פלעגט זי שענקען דעם יונג, ווען ער פלעגט אַרייַנקומען פון די ווערקשטעל אין זיין פּאַרטוך אָנגעטהאָן, און צוגעהן צו איהר, און פרעגען זי מיט א ציטערנדע שטימע, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז זיין שטימע זאָל איהר נישט שאַדען:

— וואָס מאַכסטו, רחש׳ע לעבען?

און זיינע אויגען האָבען געבלישצעט און ער האָט געמאַכט צו איהר א שמייכעלע, ער האָט זיינע צייהן געוויזען כדי צו ערפרעהען,

— און זי האָט פון הינטער איהר פּנים'ל אויך געשיקט צו איהם אַ שמייכעלע, און דאָס „חן'דעל" האָט זיך געוויזען אויף איהרע בלייכע ליפּעלעך.

דער יונג האָט איהר געגלעט מיט די האַנד איבער'ן רוקען. נאַ, נאַ — און געהייסען, אז זי זאָל שטיל זיין, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אז דער „בליק" און דאָס „חן'דעל" זאָל פון איהר נישט צופיעל כח אַוועקנעהמען.

און איין מאָל איז ער אריינגעקומען אין אַ פאַר־נאַכט פון זיין ווערקשטעל אויף די שפּיץ נעגעל, — איז לייכט צו צו דער קאַנאַפּע, און האָט געזעהן ווי זי שלאָפט און זי האָט הויך און שווער אָבגע־אָטהעמט. עס איז שוין געווען פארנאַכטליך, אין צימער איז טונקעל געווען, און איהר געזיכט איז אַזוי בלייך געווען, און איהרע אויגעלעך האָבען זיך בעהאַלטען טיעף אונטער איהר שטערען, — און גרויסע טראָפּען שוויים זיינען גערונען אויף'ן שטערען, — און די ליפּעלעך זיי־נען געווען עפּעס מאָדנע פערקרימט, — און די נאָז־לעכער זיינען ברייט געווען און הויך געאָטהעמט — גאָט מיינער, אַזאַ רחמנות האָט דעם יונג ארומגענומען איבער דער ווייבעל, דאָס פּנים'על, מיט די פער־קרימטע ליפּעלעך האָבען איהם אַזוי געריהרט, אז עס האָט איהם ביים האַרץ אַ נאָג געגעבען, און ער האָט זיך דאַן בעטראַכט ווי אַ גזלן, וואָס קוקט אויף זיין גע'שחט'ן קרבן. און אז ער האָט געגעבען אַ קוק אויף איהר ברייטקייט — האָט ער אַ שרעקליכע גרימאַסע געמאַכט, און זיך געגרופען „פּאָדלעץ"...

* * *

דאָס ווייבעל איז געגאַנגען צו קינד.

דער דאָקטאָר אין זיין ווייסען פארטוך מיט די ארויפגעקאַשערטע אַרבעל איז אַרוים פון צווייטען צימער, וואו די קינפּעטאָרען איז גע־לעגען. נאָך איהם איז נאָכגעלאָפען בעריל. דער יונג, בלייך, מיט אויפגעעפענטע אויגען און מיט מאָדנע פערקרימטע ליפּען, ווי ער וואָלט געוואָלט וויינען, האָט דעם דאָקטאָר מיט אַ געבעט אין די אויגען אָנ־געקוקט.

— פּאַני דאָקטאָר, פּאַני — האָט ער אָנגעכאַפּט דעם דאָקטאָר ביים אַרבעל.

דער דאָקטאָר, אַ יונגערמאַן מיט אַ שפּיציג בערדעל, האָט די ברילען

פון די אויגען אראפגענומען, געפינקעלט מיט די אויגען און געזאגט זעהר ערנסט און נערוועז:

— עס איז אן אונמעגליכע זאך. דאס קינד איז צוויי מאל אזוי גרויס ווי זי — איך ווייס נישט ווי אזוי ער האט זיך ערהאלטען, עס מוז א לעבען קאסטען, א לעבען קאסטען — האט דער דאקטאר גע־שריען אויפגערעגט — ווי האט מען דאס חתונה מיט אזא אונענטוויקעלטעס קינד? — האט דער דאקטאר זיך געבייזערט קוקענדיג אויפ'ן יונג.

— אבער עס לעבט נאך, דאקטערשי? — האט דער יונג גע־שריען — עס לעבט נאך אינעווייניג?

— עס לעבט נאך! עס לעבט נאך! — האט דער דאקטאר גע־רעדט אויפגערעגט — אבער איך ווייס נישט ווי אזוי — אונמעגליך, סיידען עס וועט די מוטער'ס לעבען קאסטען.

— וואס איז? ווי? ווי? — האט לייזער שפּילטער געהעשעט, ארויסקומענדיג פון דער קינפּעטארינס צימער, א בלייכער ווי טויט, אז די נשמה האט איהם געפּאכט פאר די נאז, און מיט איין האנד האט ער זיך פאר'ן הארצען געהאלטען, און האט שווער די לופט גע־כאפּט — וואס איז, דאקטאר?

— אוי, שווער לעבען, עס לעבט נאך — האט דער יונג געזאגט אין אזא טאן, אזוי ווי לאכען און וויינען וואלטען זיך צונויפגעמישט, און האט געציטערט ווי א קליין קינד, און מיט די הענד געבעטען דעם דאקטאר פון דערוויטענס, און דאס פּנים זיינס האט זיך אזוי פער־קרימט צום שמייכעל, און די טרערען האבען זיך איהם געוויזען אין די אויגען.

— אוי, דאקטאר, עס לעבט דאך נאך! — שווער, שווער, עס לעבט דאך אינעווייניג.

דער שפּילטער איז געשטאנען ווי פריהער מיט די בלייכע שרע־קענדע פראגען אויף זיינע ליפּען, און אנגעקוקט דעם דאקטאר מיט יענעם בליק, וועלכער האט דערמאהנט די טאכטער'ס, נור מיט שרעק.

— ווי מאכט מען דאס חתונה אזא קינד פאר אזא יונג? — ווייזט דער דאקטאר אויף דעם יונג — ווי מאכט מען דאס חתונה אזא אונ־ענטוויקעלטע קינד — זי האט ניט געטארט חתונה האבען — שרייט

דער דאָקטאָר אויפגערעגט — נישט געטאָרט; עס וועט איהר איהר לעבען קאָסטען.

— וואָס? — האָט דער בלייבער איד אַזש אויסגעשריען מיט אַזאַ געזונדען געשריי, ווי ער וואָלט אוים אַ פּאָר געזונטע ברוסטען ארויס־געקומען, און דאָס איז געווען אַזוי אונגאַטירליך פאַר דעם בלייבען געזיכט פון דעם אידעל.

— ניין, ניין, ניין — האָט דער אידעל אויסגעשריען — ווי עס וואָלט זיך עפּעס געהאַנדעלט אום אַ שלעכט געשעפט, און די אויגען האָבען איהם מיט אַ מאָל אָנגעהויבען צו בלישטשען און די הענד צו ציטערען — ניין, ניין, ניין — האָט דאָס קליינע אידעל געשריען מיט אַן אונמענשליכע שטימע.

— וועט מען דאָס קינד מוזען צושניידען, צוצווייען; קיין אַנדער עצה איז ניטאָ, אַן אונמעגליכע זאַך — ווי האָט מען דאָס געלאָזט חתונה האָבען? — האָט דער דאָקטאָר געשריען הויך אויפגערעגט און בייז.

— אוי, געוואַלד, עס לעבט דאָך נאָך! — האָט דער יונג געברומט און טרעהרען זיינען איהם ארוים פון די אויגען, און ער האָט געכליפּעט ווי אַ קליין קינד — עס לעבט דאָך נאָך, און ער האָט זיך געהאַקט מיט'ן קאָפּ אָן וואַנד, און האָט די פינגער געביסען, און די האָאַר זיך פון קאָפּ געריסען, און געוויינט ווי אַ אינגעל — עס לעבט דאָך נאָך, שווער, עס לעבט דאָך נאָך! — דאָקטאָרשי, דאָקטאָרשי!

— מיין איינציגע קינד, מיין איינציגע טאָכטער, מיין איינציגע קינד! — האָט דער איד גע'טענה'ט, און קאַלטע טראָפּען שוויים האָבען איהם געגעבען אַ זעץ ארוים אויף דעם שטערען — דאָקטאָר, — האָט ער שוואַך ארויסגערעדט, און שווער אָבגעאָטהעמט, און האָט אַ פּאָר סעקונדען נישט קיין וואָרט געקענט ריידען.

דאָס קינד איז אַ געזונדס, און עס לעבט — האָט דער דאָקטאָר ווי פאַר זיך געזאָגט מיט אַ קרעכץ.

— עס לעבט נאָך! עס לעבט נאָך! — האָט דער יונג געכליפּעט.

— געוואַלד, זי חלש'ט, דאָקטאָר! — האָט די מוטער דעם קאָפּ פון די קינפּעטאָרין'ס טיהר ארויסגעשטעקט — דאָקטאָר!

— מיין טאָכטער! מיין טאָכטער! — האָט דער שפּילטער געגע־בען אַ כאַפּ דעם דאָקטאָר מיט אַזאַ קראַפט, אַז דער דאָקטאָר האָט זיך

אומגעקוקט אויף איהם, וואונדערענדיג זיך פון וואנען נעהמט זיך ביי דעם אידעל אזא קראפט.

ער איז אריין נאכ׳ן פאטער צו די קינפעטארין.

דער יונג האט זיך געגעבען א ווארף אן דר׳ערד און זיך אנגע־הויבען די האר פון קאפ צו רייסען, און געשריען און געברומט מיט אן אונמענשליכע שטימע.

— מאמע, מאמע, עס לעבט נאך! — האט דער יונג אנגעכאפט ווי א קינד די מוטער׳ס שירץ, ווען די מוטער זיינע איז ארוים פון די קינפעטארין׳ס צימער און זיך געאיילט פלינק מיט א טעפעל אין קיך אריין — מאמע, מאמע לעבען — מיין קינד, איך וועל אויסגעהן — עס לעבט, מאמע, עס לעבט.

— אוי, בעריל, וואס האסטו געטהאן? — האט די מוטער גע־וויינט און איז אריין אין קיך מיט׳ן טעפעל.

דער יונג האט זיך אויפגעכאפט און איז ארוים מיט א געוויין אין גאס, ארונטער אין בית־המדרש, געכאפט א תהילים, און זיך אוועק־געשטעלט פאר׳ן עמוד, און האט זיך אנגעהויבען צו שאקלען, אבער תהילים האט ער נישט געזאגט, נור ער האט געבליפעט מיט א געוויין:

— אוי, רבונו של עולם, הימעל, גאט, טאטע, עס לעבט דאך נאך! עס לעבט דאך נאך.

די אידען, וועלכע זיינען געווען אין בית־המדרש, האבען געקוקט אויפ׳ן יונג און געשאקעלט מיט די קעפ, זאגענדיג איינער צום צווייטען: אז עס איז זיי שלעכט, קומען זיי אריבער אין בית־המדרש. „וואוילע יונגען“, הע?

לאנג איז ער נישט געשטאנען. ער איז מיט דעם זעלבען געוויין אהיים געלאפען, פאר די טהיר האט ער געטראפען א קופע ווייבער. ער האט אריינגעווארפען א פראגע: „עס לעבט נאך?“ און ניט ווארטענדיג אויף קיין אנטווארט איז ער אין שטוב אריין. אין פאדער־צימער איז קיינער נישט געווען — נור א שטילקייט איז געווען ארום, און פון „דארט“, פון די צוגעמאכטע טיהר האט זיך נאר געהערט א קלאפען פון איין געשיער אין די צווייטע. א קרעכץ פון מינוט צו מינוט. ער איז צו, אונטערגעלייגט דאס אויער און זיך איינגעהארכט. ער האט געהערט ווי מען גיסט עפעס איבער פון איין כלי אין די צווייטע, און א שטיל, שטיל קרעכצען האט אויף איהם געווארפען

אזא שרעק, אז דער יונג האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אין אַ ווינקעל, איינגעגראָבען דעם פּנים אין די הענד און געבליבען אָהן איין וואָרט. אזוי איז ער אָבגעלעגען אַ לאַנגע צייט. ער האָט געהערט ווי די טיהר עפענט זיך, און טריט ליפען איבער דער שטוב אין קיך אריין, מען טראָגט איבער כלים פון קיך אין שטוב. ער האָט זיך נישט געוואָלט אומקוקען, נישט זעהן, נישט הערען, נור געבליבען אין דער שטיל אָהן ווערטער, ביז נאָך אַ לאַנגע צייט איז די מוטער צוגעגאַנגען צו איהם און האָט איהם אָנגעריהרט ביים פּלייצע:

— מענסט זיך שוין אויפהויבען — עס איז שוין נאָך אלעמען.

ער האָט שוין נישט געפרעגט, אויב „עס לעבט נאָך?" — ער האָט געוואוסט... נור נאָך אַ קליינע ווילע האָט ער אין דער שטיל די מוטער געפרעגט, שעהמענדיג זיך צו קוקען איהר אין די אויגען:

— וואָס איז עס געווען, אַ אינגעל?

— וואָס איז דער אונטערשיעד? עס איז שוין ניטאָ — האָט די מוטער געקרעכצט.

דער יונג האָט שוין גאָר נישט געפרעגט, נישט אויפ'ן ווייבעל, נישט אויף קיינעם, האָט צוריקגעוואָרפען דעם פּנים אין די הענד אריין, און איז געלעגען, און האָט שוין ניט מעהר געבליבען.

באַלד האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז ארויס פון שטוב, מיט קיינעם קיין וואָרט נישט גערעדט. ער האָט זיך איבער דעם געסעל געדרעהט אָהין און צוריק אין דער נאַכט, און האָט עפּעס געברומט צו זיך — באַלד איז ער ווידער אין שטוב אריינגעקומען, געטראָפען די שוויגער מיט דעם שווער, וועלכע האָבען זיך געדרעהט אויף די שפּיץ נעגעל, די קראַנקע ניט צו שטערען. ער האָט נישט געקוקט אויף זיי, ער איז צו צום פענסטער און געקוקט אין די טונקעלע נאַכט אריין.

— בעריל, ווען גישט אריינגעהן צו איהר? — רחש'ע האָט געפרעגט אויף דיר, זי איז נעבעך אזוי שוואַך — האָט די שוויגער געזאָגט אין אַ וויינענדיגע שטימע — ווער ווייס, אויב זי וועט שוין קענען איבערטראָגען.

— זי וועט שוין איבערטראָגען, שוין איבערטראָגען!

— ווען ניט אריינגעהן צו איהר? — האָט די מוטער ווייטער געפרעגט.

— איך וועל שוין אריינגעהן, איך וועל שוין אריינגעהן — האָט

דער יונג מיט א געבייזער געזאָגט, נישט אומדרעהענדיג זיך צו איהר.
דער שפּילטער האָט צום ווייב געוואונקען, אַז זי זאָל אויפהערען— האָט זי אויפגעהערט.

דערנאָך, אַז די קראַנקע איז איינגעשלאָפען, האָבען שווער און שוויגער אויף א מינוט פערלאָזט דעם צימער, און בעריל איז אריינ־געגאַנגען צו איהר. ער איז אריינגעקומען אויף די שפּיץ נעגעל, בייז און מיט א שלעכטען געפיהל צו איהר.

אין שטיבעל וואו די קראַנקע איז געלעגען איז געווען שוואך בע־לויכטען, א ליכט האָט געברענט אויפ׳ן טישעל פאר איהר, און דאָס געזיכט, וואָס האָט ארויסגעקוקט פון דעם ווייסען לייליעך איז בלייך געווען, און די האָר נאָס און צולאָזען, די אויגען געשלאָסען, די הייט־לעך איבערגעצויגען איבער דעם אויג־אַפּעל, האָבען אויסגעזעהן ווי ביי א טויב ווען מען דריקט עס ביים האלז... און די דינע בלייכע ליפּען האַלב אָפען, און א שטילע גרימאַסע פון צער האָט גערוהט איבער איהר שמייכעל, און א חן׳דעל איז געווען אויף איהר בלייך פּנים׳על, דאָס זעלבע חן׳דעל, וואָס האָט געלויכטען איבער איהרע ליפּען דענסמאָל אין גאָרטען — נור יעצט האָט עס גאָר נישט געוואָלט, נור שוואך און אונשולדיג האָט עס גערוהט איבער איהר איינגעשלאָפענעם פּנים׳על. ווי איבער א קינד, און די גרימאַסע פון צער איבער איהרע ליפּען האָט עפּעס אין דער שטיל געבעטען — א רחמנות האָט עס געבעטען, ווי א טייבעלע, וואָס בייגט דאָס קעפּעלע איין, אזוי האָט זי איהר קעפּעל איינגעבויגען. און דעם יונג האָט אזא רחמנות ארומגענומען אויף דער ווייבעל, אַז עס האָט איהם דאָס גאַנצע הארץ צוזאַמענגעקניפּט. איהרע פערמאַכטע אויגען האָבען יעצט געקוקט אויף איהם ניט מיט יענעם בעקאַנטען אַנגעשטרענגטען בליק, נור האָבען אויסגעדריקט אַן אונטערטהעניגקייט, ווי א שוואַכע פייגעלע, וואָס בייגט דאָס קעפּעל איין, און דער יונג האָט דאָס געפיהל געהאַט, ווי זי בייגט איהר קעפּעל פאר איהם איין און בעט זיך ביי איהם: „פערלאָז מיך נישט!“ „פערלאָז מיך נישט!“ און דאָס האָט זיין הארץ אזוי דערוואָריכט, אַז טרעהרען האָבען זיך איהם געוויעזען אין די אויגען, שטילע טרעהרען האָבען גערונען איבער זיינע באַקען, און אזא רחמנות־געפיהל האָט איהם ארומגענומען, אַז א גרימאַסע פון צער האָבען זיינע ליפּען פער־

קרימט, און ער האָט זיך פערשעהמט פאר די געדאנקען, וואָס ער האָט פריהער געהאט, און געזאָגט אין דער שטיל: „ניין, רחש'ע לעבען, ניין — איך וועל זיך מיט דיר נישט גט'ען — ניין, איך וועל מיט דיר שטענדיג זיין, שטענדיג, רחש'ע לעבען — אלעס וועל איך טהאָן פאר דיר, אלעס!"

דאָס ווייבעל האָט שוואך די אויגען געעפענט, ווי א טייבעל, וועלכעס פערגלייסט מיט די אויגען און האָט קוים געקרעכצט:

— בע־ריל!

און זי האָט די בלייכע אונמעכטיגע האנד פון אונטער דער קאָלדרע ארויסגעגליטשט.

דער יונג האָט זיין פנים איינגענאָרעט אין די בלייכע האנד, און מיט טרעהרען זי בענעצט.

— שוויג, רחש'ע, שוויג! — איך וועל מיט דיר אייביג זיין, אייביג.

דאָס ווייבעל האָט די אויגען פערגלייסט.

אין א קאַרנעוואל נאַכט

.1

ר׳ שמואל הוירדעס האָט בעגלייט די טאָכטער ביז צו דער טהיר. ער האָט געוואָלט עפּעס זאָגען, נור די מיידעל האָט שטיל אראָבגעהאַל־טען די אויגען צו דער ערד, און דער קנייטש וואָס האָט זיך פערקרימט איבער איהר אויבערשטער ליפּ האָט אזוי געשוויגען, אז דער אַלטער איד האָט, קוקענדיג אויף איהם, אראָבגעשלונגען די ווערטער און זיך איינינגע מאָל די ברייטע האנד איבער די באָרד אריבערגעצויגען און שוויינענדיג האָט ער זיך איבער די שטוב ארויף און אראָב געדרעהט.

אז דאָס מיידעל מיט איהר ברודער, וועלכער האָט זי בעגלייט מיט די לאַמטערן, האָבען שוין געהאַט די שטוב פערלאָזט, האָט זיך דער אַלטער געטראַכט: רבונו של עולם, לאָז קומען פאַר דיר די שאַנד פון יונגע קינדער וואָס טראָגען זי רוהיג איבער פאַר דיין כבוד וועגען.

דאָס מיידעל, וועלכעס האָט אין איהר אָרעם געהאַלטען רויטען זיידען־שטאָף און נאָדלען און האקלען מיט זילבער־פעדעם און גאָלד־פעדעם, האָט שטיל נעבען איהר ברודער די שמאָלע געסלעך פון דער רוימער גהעטאָ דורכגעצויגען. עס איז געווען א ליכטיגע לבנה־נאכט און די לאַמטערן, וואָס דער ברודער האָט געהאַלטען אין האנד, איז מעהר געווען לכבוד איהר, — ווייל א כלה מיידעל טאָר נישט אליין געהן ביינאַכט, און עס הייסט: זעהט א כלה־מיידעל געהט, — איידער דעם וועג צו בעלייכטען, וועלכער איז געגוג העל געווען פון לבנה־ליכט און לאַמטערן־שטראהלען, וואָס האָבען ארויסגעשיינט פון די הייזער. שטיל זיינען זיי ביידע פערבייגעגאנגען די אַקטאַוויאַ אַלעע, אין וועלכע די אַלטע רוימער האָבען טיטוס׳ען מקבל פנים געווען נאָך זיין ירושלים־נצחון, און פון וועלכער עס האָט יעצט ארויסגעשיינט א שטאָלצער קרייץ מיט די העברעאישע ווערטער: „הארטנעקיג פאָלק וואָס דו טהוסט אַבקעהרען דיין רוקען פון גאָט׳ס וואָרט“.

כאָטש זיי האָבען שוין אַזוי פיעל מאָל די העברעאישע ווערטער אראָבגעלעזען פון די קירכע און זיינען ביידע שוין ניט איינמאָל געוואָרען אריינגעשמיסען מיט די בייטש פון די שומרים שבת נאָכמיטאָג צו הערען די דרשות פון די פּרעדיגער, דאָך האָבען, ווי אויף דעם ברודער, אַזוי אויך אויף דער שוועסטער, די העברעאישע ווערטער פון קרייץ אראָב געמאַכט אַ מין ווילדען איינדרוק, און אַ טיעפער שרעק, אַ בעהאַלטענער שרעק איז זיי פלוצלונג בעפאַלען. שטיל־שווייגענדיג זיינען זיי ביידע נעבען אַנאַנדער געגאַנגען, ביז זיי זיינען אָנגעקומען פאַר ר׳ יוסף׳ס הויז. דער ברודער האָט ניט געוואָלט מיט־אריינגעהן; ער האָט געוואוסט אַז דרינען געפינט זיך זיין כלה, כ. ט וועלכע ער וואָלט זיך ניט געוואָלט טרעפען יעצט, אין אַזאַ מינוט. האָט ער זיך אָבגעשיידט פון די שוועסטער מיט אַ בלויז „גוטע נאַכט“ און אַזוי ווי זיי זיינען שווייגענדיג געגאַנגען, אַזוי האָבען זיי זיך שווייגענדיג אָבגעשיידט.

ביי ר׳ יוסף׳ן אין דער גרויסער שטוב זיינען שוין געווען פערזאַמעלט די פּאַרנעהמסטע אידישע טעכטער פון דער קהלה רוים און ביי דעם שיין פון קליינע אויל־לעמפּלעך האָבען זיי אויף טהייערע רויטען־זיידען שטאָף מיט זילבער־פעדעם און פּורפּור־פעדעם אויסגעהעפט דיוואַנען.

דעם מיידעל׳ס אריינקומען האָט ניט געמאַכט קיין אויפזעהן, ווי עס וואָלט אַן אַנדער מאָל דער פאַל געווען. זי האָט זיך ניט געוויטעוועט מיט איהרע חבר׳טעס; זי האָט נאָר לייכט מיט׳ן קאָפּ געגריסט צו איהר ברודער׳ס כלה, וואָס האָט איהר שוואַרצען אידיש־שפּאַנישען קאָפּ אויפגעהויבען ביי איהר אריינקומען. שווייגענדיג האָט זי זיך, ווי איהרע חבר׳טאָרינס, צו דער ארבייט אַנידערגעזעצט, האָט אַ קאָפּ פון אַ לייב, וועמעס פּוס איהרס אַ חבר׳טע האָט געהאַט, אָנגעהויבען אויסצונעהען. און שטיל איז געווען ביים ארבייטען, ווי עס וואָלטען דאָ נישט יונגע כלה־מיידלעך געזעסען מיט יונג בלוט אין די אָדערען, און מיט יונג ווילען אין הארץ. ניט עס האָט אָבגעקלונגען דאָס ריינע מיידעל־לאַכען, וואָס בעגלייט אַזאַ ארבייט, ווען דאָס כלה־מיידעל העפט אויס אַ טלית־בייטעל פאַר איהר חתן און דאָס לאַכען מאַכט די פאַרב העלער. עס איז גיכער גלייך געווען, ווי אַלטע ווייבער וואָלטען געזעסען אין אַ מגפה־נאַכט און וואָלטען זיך תכריכים אויפגענעהט — צו רעם קומענדען טויט.

וואָרים דאָס העפטען איז געווען אַן אַרבייט פון אונטערטהעניגקייט און שאַנד. די אידישע כלה־מיידלעך האָבען דיוואַנען אויסגעהעפט צו בעפוצען דעם טיטוס־בויגען, וואָס מען האָט געשטעלט לכבוד טיטוס, נאָכדעם ווי ער איז פון דער עראָבערונג פון ירושלים צוריק געקומען. איצטער בעפוצט מען דעם בויגען לכבוד די פּראָצעסיאָן פון דעם „הייליגען פּאָטער", וואָס וועט מאָרגען, אין ערשטען טאָג פון קאַרנאַוואַל, דורך דעם טיטוס־בויגען דורכגעהן, און מיט זיין פוס טרעטען אויפ'ן קאָפּ פון עלטסטען רב, וואָס וועט איהם אַ ספר תורה דערלאַנגען. און די מנורה מיט דעם שלחן הזהב, וואָס זיינען אויסגעהאַקט אין די וואַנד פון דעם בויגען, וועלען אַרויסקוקען פון די דיוואַנען, וואָס די אידישע טעכטער האָבען אויסגעהעפט, און וועלען אין דער שטיל, מיט אַ שטילער ווירדע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזעלכע מיוחסים ווי זיי זיינען, איבערטראָגען זייער צער.

אַזוי זיינען געזעסען די אידישע טעכטער און האָבען, ניט מיט איין וואָרט די טרויעריגע שטילקייט צו שטערען, געטהאָן זייער אַרבייט.

אין דעם איז אַריינגעקומען דער אויפזעהער פון דער מאָרגענדיגער צערעמאָניע און, אָהן אַ וואָרט צו רעדען, איז ער צוגעגאַנגען צו דער אַרבייט, האָט אָנגענומען די שטיקער און בעקוקט זיי איינס נאָכ'ן אַנדערען.

די פּאָטערס פון די מיידלעך האָבען זיך אין דער טהיר געוויזען, נישט איבערצולאָזען דעם גוי מיט אידישע טעכטער אליין, אַזוי ווי דער דין איז. אַריינצוגעהן האָבען זיי דאָך מורא געהאַט, זיי זאָלען דעם גוי ניט דערצאָרענען.

דער אויפזעהער האָט איין שטיק נאָך דעם אַנדערען אויס דער האַנד געוואָרפען און, נישט ווי עפּעס קענענדיג מעיז פּנים זיין די מיידלעך, וואָס, אין זייערע שוואַרצע זיידענע שטאָפּען־קליידער און די פּערלען געשמיקט, זיינען עהנליך געווען צו געפאַנגענע פּרינצעסינען, האָט ער זיך צו די אידען געווענדעט אין דער טהיר: אידען, גנבים! איהר ווילט אונז אָבנאַרען מיט'ן שטאָף און פּערעם!...

און אַרויסגעהענדיג האָט ער זיך צו זיי געווענדעט: וועט איהר ניט מיט אַנדערע דיוואַנען דעם בויגען בעפוצען, וועל איך לאָזען די

פּרוכת'ן פון אייערע שוהלען און די העמדלעך פון אייערע ספרי־תורות אראָבריימען און מיט זיי דעם בויגען אויספוצען.

— זעה, דאָס שעהנסטע, דאָס בעסטע, — האָבען זיך טהייל פון די אידען געפּרובט ביי איהם בעטען.

— ביז צום ערשטען קלאַנג פון דער פעטער'ס קירכע האָט איהר צייט !... — האָט ער שטרענג געזאָגט, און איז ארויס פון דער שטוב.

די מיידלעך האָבען זייער ארבייט אָבגעהאַקט, און, האַלטענדיג די פעדעם אין די הענד, האָבען זיי טהייל אויף דער ערד געקוקט, טהייל צו די פאָטערס, טהייל ווייט אין פענסטער אריין, געשעהמט זיך צו בעגעגענען מיט די בליקען. די פאָטערס אויף דער שוועל פון דער טהיר זיינען אויך שווייגענדיג געבליבען, א מינוט נאָכגעדענקט. אזוי האָבען אַלע געוואַרט אין שווייגען.

דער עלטסטער, דער בעל־הבית פון דער וואוינונג, ר' יוסף, האָט זיך אָבגערופען :

— אידישע טעכטער, דער כבוד פון דער תורה איז יעצט אין אייערע הענד. טהוט ווי איהר פערשטעהט.

א מינוט האָבען נאָך די אידישע טעכטער געוואַרט.

באַלד דערויף, מיט רוהיגע טריט, אָהן א וואָרט צו ריידען, האָט זיך אויפגעהויבען דעם בעל הבית טאָכטער, די כלה פון לאה'ס ברודער, און איז אין איהר צימער אריינגעגאַנגען, איהר קאַסטען אויפגעעפענט, אין וועלכען עס איז געלעגען איהר אויסשטייער, און האָט פון דאָרט ארויסגענומען א שוואַרץ סאַמעט מענטעל, אויסגעהעפט מיט גאָלדענע פעדעם די כותל־מערבי מיט די פיער טענען־בוימער. די בלעטער פון די טענען־בוימער זיינען געווען אויס מאַטע זילבער־פעדעם, בעפּוצט אַרום מיט וויינטרויבען־בלעטער אוים דעם זעלבען מאַטען שטאָף, און דאָ און דאָרט זיינען אויף די בלעטער געהאַנגען טהוי־טראָפּען, אַרויפגעוואָרפען אוים א מאַטען זילבער־טראַז. די ארבייט איז געווען זעהר קינצליך און עדעל אויסגעפיהרט. שוין דאָס דריטע יאָהר, זינט זי איז א כלה געוואָרען, העפט זי אוים פאַר איהר חתן א טלית־בייטעלע, אין וועלכען מען וועט איהם דאָס ערשטע מאָל דעם טלית דערלאַנגען צו דער חופּה. אַלע איהרע מיידעל־חלומות, אַלע איהרע כלה־חלומות האָט זי אריינגענעהט מיט די פעדעם אין דעם זעקעל אריין. מיט איהר פרייד זיינען די פאַרבען העלער געוואָרען. מיט איהר טרויער זיינען

די פאַרבען טונקעלער געוואָרען. און גאָר נישט צו רעדען, האָט זי די חתן־מתנה, פון די כלה־הענד געהעפט, אין שטוב אריינגעבראַכט און שווייגענדיג אויף דעם טיש אַניעדערגעלעגט.

און יעדע כלה נאָך איהר איז אהיים געגאַנגען און פון איהר קאַסטען איהר חתנ׳ס־זאַק, מצה־צוועל און חופה־טוך ארויסגענומען, אין שטוב צו ר׳ יוסף געבראַכט, און שווייגענדיג אויף דעם טיש אַניעדערגעלעגט.

און די אידישע מיידלעך האָבען די טלית־זעק צוזאַמענגענעהט און פון דעם א גרויסען טעפּיך געהעפט צו בעפּוצען דעם טיטוס־בויגען, וואָס די אַלטע רוימער האָבען לכבוד איהם אויפגעשטעלט, ווען ער איז פון רוים צוריקגעקומען פון דעם נצחון איבער ירושלים.

2.

אין דער זעלבער נאַכט האָבען זיך די שווערע טויערען פון דער הייליגער פּעטרוס־קירכע אויפגעעפענט. און דער איד פון דער שטאָדט נצרת, וואָס איז אין גליל, איז פון זיין קרייץ אראָב און די מזרח־וואַנד פון דער פּעטרוס־קירכע פערלאָזט. זיין וואונד אין הער זייט און זיין קערפּער האָט ער ארומגעהילט מיט יוסף׳ס לייליך פון דער שטאָדט ערימתא און האָט אַליין איבער די גאַסען פון רוים געוואַנדעלט. קיין געלען פלעק אויף זיין רוקען, דעם צייכען פון זיינע ברידער, האָט ער נישט געטראָגען, און די שומרים האָבען איהם נישט אָבגעהאַלטען, כאָטש די טהויערען פון געטאָ זיינען שוין לאַנג געווען פערקלאַפּט און ער, אַלס איד, האָט זיך נישט געטאָרט געפינען אויף יענער זייט געטאָ־טויער נאָך דעם לעצטען קלאַנג. רוים איז געווען בעשעפטיגט מיט מאַסקעס קלעבען און קאָסטיומען זיך אויפנעהען צום מאָרגענדיגען קאַרנאוואַל. די רוימער האָבען נישט געזעהן דעם מענשען־גאָט, וואָס האָט זייער הייליגע קירכע פערלאָזט, און צווישען זיי זיך ארומגעדרעהט. עס האָט זיך זיין לייליך געבלייכט צווישען די הויכע זיילען וואָס זיינען אויפ׳ן פּעטרוס פּלאַץ. אַליין איז ער איבער דעם אַלטען בית־המדרש פערבייגעגאַנגען, וואָס שטעהט געגענאיבער דעם קאָלאָסעאום. ער האָט געהערט די אידענ׳ס געוויין פון אינוויינינג, ווי זיי בעטען, אז גאָט זאָל זיי ביישטעהן מאָרגען, ביי דעם ערשטען קארנאוואל זונטאָג, נישט פערשעהמען, אז זיי זאָלען נישט פיעל חרפּות אריבערטראָגען,

און אז דער הייליגער פּאַטער, ווען ער וועט זיין פוס אויפ'ן קאָפּ פון אַלטען רב טרעטען, זאָל דאָס ספר תורה וואָס מען וועט איהם דערלאַנגען, נישט צו דער ערד וואַרפען. ער איז פערביי דעם קאָלאָסעאום געגאַנגען. די לבנה אַליין האָט אין דעם גרויסען שרעקליכען מויער אַרומשפּאַצירט, נישט צו קענען פון איהם אַרויסצוקומען. דעם איד פון דער שטאָדט נצרת האָט זיך געדאַכט נאָך צו פערנעהמען די רופען פון זיין נאָמען פון זיינע ערשטע גלויביגע, וואָס האָבען, ראַנגלענדיג זיך מיט די חיות, איהם אויסגערופען ביי דעם לעצטען זיפץ.

דער מענשען־גאָט איז דורכגעגאַנגען דעם „אויגוסט"־טויער, וואָס שטעהט ביי דעם אַריינגאַנג פון דער שטאָדט רוים. אין נאַכט געהילט האָט ער דאָרט געטראָפען משיח'ן זיצען אויף אַ שטיין און אָנגעבונדען צו דער וואַנד ביי ביידע פיס מיט צוויי שוואַרצע שווערע קייטען. אין האַנד האַלט ער דעם שופר, דאָס קריגעל אויל שטעהט ביי איהם, און ער וואַרט אויף גאָט'ס וואָרט, ער זאָל איהם הייסען צו בעפרייאונג בלאָזען. די אויגען איינגעגראָבען אין דר'ערד, און דער שטאָלצער הויכער, שטאָלענער שטערען — ווי אַ שילד געגענאיבער די שרעקליכע לאַנגע "פיא אפיא". דער מענשען־גאָט האָט זיך צו משיח'ן געווענדעט און האָט געזאָגט אַזוי:

— משיח, איך בין צו דיר געקומען. זיי מיר מוחל איבער אַלעם וואָס זיי טהוען אין מיין נאָמען.

משיח האָט דעם קאָפּ געבויגען צו דר'ערד און געשוויגען.

— צו בין איך דען נישט צו אייך געקומען? צו האָב איך דען אייך נישט ווי אַ הוהן, וואָס נעהמט איהרע יונגע היהנדעלעך אונטער איהר פליגעל אַרונטער, — נישט געוואָלט אַרונטערנעהמען? צו האָב איך דען פאַר אייך מיין בלוט נישט פערגאָסען אין מיין מאַמע'ס אויגען? צו וועמען בין איך דען געגאַנגען? אין אונזערע בתי־מדרשים האָב איך מיך דען נישט געפונען? אין די שוהל־הויפען האָב איך מיך דען ניט אויפגעהאַלטען, און צווישען אייך און פאַר אייך מיין וואָרט פערשפּרייט? און ווי פון אַן אָבקרעציגען האָט איהר זיך פון מיר אָבגע־שיידט. און יעצט זיינען פרעמדע געקומען, דאָס לייליך האָבען זיי פון מיין לייב געריסען און אויף פעהנער עס צושניטען. די פעהנער האָבען זיי אין מיין בלוט געטונקט, און מיט זיי ציהען זיי אויס — טרערען און

צער צווישען מיינע ברידער צו פערברייטען מיט מיין נאָמען אויף זייערע ליפען. מיין וואָרט צו שלום האָבען זיי צו מלחמה פערדרעהט, מיין וואָרט צו סליחה האָבען זיי צו נקמה פערקעהרט. די בחורים פון מיין פאָלק האָבען זיי צו זייערע וועגען געשפאַנט. און די כלות — מיינע שוועסטער — מיט שאנד און שפּאָט האָבען זיי זייערע אויגען צו דער ערד געדריקט.

משיח האָט דעם קאָפּ געבויגען צו דער ערד און געשוויגען.

— און אויף מיין שטוהל האָבען זיי זיך געזעצט צו פרעסען און צו זויפען און צו רעגיערען איבער די וועלט. זעה, זיי זאָגען ווערטער אין מיין נאָמען, וואָס איך האָב זיי נישט געזאָגט, דעם טרויעריגען געמיטה האָבען זיי נישט געטרייסט, די טרערען פון דעם אונגליקליכען האָבען זיי נישט געווישט. דעם אונטערדריקטען טהוען זיי נאָך מעהר אונטערדריקען, און דעם ערהויבענעם טהוען זיי חנפ'ענען. אָ, איהר פרעמדע, ווער האָט אייך דאָס רעכט געגעבען, איהר זאָלט משפּט'ען צווישען א ברודער און א ברודער? מיין וועהטאָג טהוט איהר דאָך נישט פיהלען, און מיין צער טהוט איהר דאָך נישט פערשטעהן.

משיח האָט דעם קאָפּ געבויגען צו דער ערד און געשוויגען.

— דאָ ביי דיר וויל איך זיצען, מיינע הענד, ווי דיינע, לאָזען זיי צו די מויערען קייטען. מיינע אויגען, ווי דיינע, וועל איך אין דער ערד איינגראָבען. און מיט מיינע ברידער אינאיינעם, און מיט מיינע שוועס־טער אינאיינעם — שאנד און שפּאָט אריבערטראָגען, וואָרים דערווידער איז מיר זייער ליבּ און געזאַנג. וואָרים צו מיין האָלץ טהוען זיי זיך בוקען, און מיין וואָרט האָבען זיי געטהאָן פערגעסען. דאָ מיט דיר וויל איך ווארטען, ביז עס וועט קומען דער טאָג פון גאָט, און דו וועסט מיט דיין שופר בלאָזען, צו פערזאַמלען די פעלקער הינטער דיין באַרג. און — ווי דער געטרייער שעפער זיין שאָף, אין טאָג פון היץ און וואַרעמ־קייט, זאַמעלט פון וואַסער אויף — וועל איך מיין סטאַדע צוזאַמענ־נעהמען און וועל גאַנץ מאַכען דאָס, וואָס דער לייב האָט פערצוקט, און וואַרעמען דאָס, וואָס דער ווינטער האָט פערקיהלט, און היילען דאָס, וואָס די הינד האָבען צוביסען. און ווישען וועל איך די טרערען פון אונגליקליכען, און הויבען דעם צובראָכענעם געמיטה, וואָרים דענסטמאָל וועל איך זיין מיט זיי און מיינע ווערטער וועלען לעבען אין זיי.

.3

...עס איז געקומען די צייט פון „לויפען“. די ענגע קאָרזע, וואָס שטעהט מיט איהרע אַלטע בעלי־בתים — די ערנסטע הייזער — פון דור־דורות, איז געוואָרען איינגעטונקט אין אַ ים פון פּערסישע היט און טערקישע מיצען. געפּאַקט זיינען געווען די באַלקאָנען מיט די פּאַר־נעהמסטע סינאָרעס און סינאָרען, וועלכע, אין ווילדע מאַסקעס און אויסגעלאַסענע קאָסטיומען, האָבען זיך מיט גרויס נייגיריגקייט צוגע־קוקט צום „לויפען“. פון יעדען פענסטער און באַלקאָן, וואו די רוימער געזעלשאַפט איז געווען פערזאַמעלט, פון אַרקאַדאַ מיציאַנאַ איבער די גאַנצע קאָרזע, ביז צו דער קירכע סאַן־מאַרקאָ, האָבען אַראָבגעהאַנגען ברייטע פּערשיעדען־קאָלירטע טעפּיך־בענדער, קראַנצען בלומען און זיינען אַרויסגעפּאַלען אויף די מאַסע קעפּ פון דער אָנגעפּילטער קאָרזע. מיט שווערליכקייט האָבען די אויפזעהער פון דעם קאַרנאַוואַל, וואָס זיינען געווען אָנגעטהאָן אין רויטע, ווילד־אינדישע פערעס־היט, מיט נאַקעטע פיס, געקענט פּלאַץ מאַכען צווישען די מאַסקעס פאַר די לויפערס. און איבער דער קאָרזע, איבער דעם זעלבען אָרט, וואָס זיינען אַמאָל, פאַר די קריסטען־צייט, די שעהנסטע און פאָרנעהמסטע יונג־לינגען פון רוים נאַקעטערהייד געלאָפען פאַר ווילדקייט און פריקייט פון מעטאַ צו מעטאַ, און די שעהנסטע יונגפרויען פון רוים האָבען זיך זיי אין די אָרעמס געוואָרפען און געשטערט זיי, — זיינען היינט, — פאַר די אויגען פון דעם הייליגען „פאָטער“, וועלכער איז געזעסען אין פענסטער פון דער מעטאַ, אין סאַן־מאַרקאָ׳ס קירכע, — געלאָפען אַכט גרייז־גראָע אידען, געיאָגט פון קאַרנאַוואַל־זעלנער אויף פערד און אונטערגעשמיסען מיט ריטער. די אידען וואָס זיינען נאַקעט געווען, נור בלויז אויף זיך לייבטע העמדער געהאַט, האָבען, מיט זייערע אויסגע־קרימטע פיס און פולע בייכער (ווייל מען האָט זיי פיעל צום עסען געגעבען פאַר׳ן לויפען), דאָס ווילדעסטע געלעכטער אַרויסגערופען ביי די רוימער. געהעצט און געיאָגט פון די מאַסען, זיינען די אַלטע אידען געלאָפען. וועלענדיג פערדעקען זייער טהיילס־נאַקעט לייב, שעהמענדיג זיך פאַר די פרויען, זיינען זיי געפּאַלען און זייערע קרומע בעוועגונגען האָבען אַרויסגערופען דאָס ווילדעסטע לאַכען און די רוישענדסטע העצע־רייען ביי דעם אויפגערודערטען עולם. פון די פענסטער האָט מען זיי

אַראָבגעוואָרפען געשרייען און צורופען. די מאַסע האָט זיי נאָכגעיאָגט מיט האַנד־פּאַכערען און רוישענדען געלעכטער, און די אַלטע אידען, געיאָגט פון די שמיץ פון די קאַרנאַוואַל־וועכטער אויף די פערד, גע־רייצט פון דעם ווילד־געוואָרענעם עולם, פערטויבט פון רוישענדען לאַכען און געוואַלדען, זיינען ווי משוגע געלאָפען. געלאָפען ווי אויס אַ שרפה, נישט וויסענדיג פון וואַנען און וואוהין, געלאָפען ווי צומישטע; בעגלייט מיט שפּאַס און שמיץ, זיינען זיי ווי אויס זיך אַליין געלאָפען; געלאָפען ווי אין אַ חלום, נישט געזעהן קיין מענש און הויז, נאָר שדים און רוחות, און לאַכען און שמיץ, ביז זיי זיינען צו די מעטאַ פאַר דער סאַן־מאַרקאָ אָנגעקומען... נאָך רוישט די צוהיצטע מאַסע, נאָך רופט זי זיי מיט לויטען לאַכען, און נאָך פּאַכערען די טיכער פון די באַלקאָנען נעגען דעם ערשטען וואָס איז צו צו דער מעטאַ. — נור פּלוצלונג, זעהט: די היט אַראָב! דער עולם פאַלט מיט די פּנים׳ער צו דער ערד, און אַ שרעקעדיג שטילשווייגען רוהט איבער די ליעגענדע אָקסלען און די איינגעגראָבענע פּנים׳ער אין דר׳ערד. דאָ און דאָרט פערהאַקען זיך די פענסטער, די סינאָרעס און די סינאָרען אויף די באַלקאָנען פאַלען אויף די קניע, בויגען די קעפּ; און די גאַנצע קאָרזע — ווי איין שטראָם ליעגענדע קעפּ — און די שטילקייט, און דער שרעק רוהט איבער זיי.

ער, דער מענש־גאָט, איז געוועזן צווישען די „לויפערס“, זייער גאָט האָבען זיי געשמיסען, זייער גאָט האָבען זיי געיאָגט. מיט זיין בלייך פּנים האָט ער זיך אומגעדרעהט פון דער סאַן־מאַרקאָ וואַנד. מיט יוסף׳ס ליילעך פון דער שטאָדט ערימתאַ האָט ער זיינע נאַקעטע פיס צוגעדעקט, און הויך האָט ער אויפגעהויבען דעם קרייץ איבער די ליעגענדע קעפּ און איז אַדורכגעגאַנגען דורך זיי....

4.

דער לעצטער פון די פינף האָט אין אַ פענסטער אריינגעקלאַפּט:

— מענשען! אונזערע ליגען געשאָכטען אין מיטען מאַרק... מען לויפט מיר נאָך... לאָזט זיך פערשטעקען....

פערשלאָסען איז געוועזן דעם ברודער׳ס הארץ ווי די טהיר פון׳ם הייזעל.

און עס האָט געבלישצעט.... און אַ יונגלינג־בלוט האָט אַ טויטעם שטאָהל אין אַ לעבעדיגער האַנד געוואַרימט....

און די זון האָט זיך אין אַ בלאַהען, טונקעלען וואָלקען געהילט, איהר ליכט האָט זיך דאָ און דאָרט פון די וואָלקען־רים געגאָסען און בעקושט וואַסער, פעלד, הויז און בוים מיט הימעל־ליכט. גאָר באַלד האָט דער וואָלקען זיינע רים בעהעפטען און מאָט איז געוואָרען וואַסער, פעלד, הויז און בוים. נאַכט איז געוואָרען איבער דעם טרויאַנאַווער הימעל און איבער די טרויאַנאַווער ערד. זעה די שוואַרצע האַנד, וואָס ציהט שוואַרצע שלייערען פון אַלע עקען פון דער וועלט, און וואַרפט זיי איינס אין אַנדערען אַריין, און שלעפּט זיי איבער טרויאַנאַוו אַרום. שוואַרץ און נאַכט איז איבער טרויאַנאַוו; שוואַרץ און נאַכט איז איבער די הייזלעך, וואָס שטעהען, טהיר און לאָדען פערהאַקט, פון פאַר זונען־אונטערגאַנג ביז נאָך זיין אויפגאַנג, און דער טויט וואוינט אין זיי. לעבעדיגער טויט און טויטעס לעבען, און דער מלאך המות האָט זיין מאַנטעל פערשפּרייט איבער זיי. שטעהען זיי, די הייזלעך, ווי נאָך וידוי אָבגעזאָגט, אָנגעגרייט צו אַלעס. נור פון איין זייט זעהט מען נאָך אַ רויטען ווייטען שטראַנד איבער'ן הימעל אויף מערב זייט, ווי אַ ראַנד פון אַ רויטען ווייסען פייערדיגען ברעג אויף אַ שוואַרצען ים. און פון איין עק דאָרט שטראַהלען אַרויס פראַנק און פריי אין די נאַכט אַריין ליכטיגע שטראַהלען פון אַ ברענענדען לאָמפּ און באַהרען דורך מיט שרעק די טויט־נאַכט איבער דער שטאָדט. און פון דאָרט הערט מען אַ ווייט ווייט שפּיעלען פון אַ האַרמאָניקא, נאָר די ליכטיגע שטראַהלען פון די פענסטער און די קלאַנגען פון דער האַרמאָניקא שרעקען מעהר ווי די שוואַרצע טויטע נאַכט וואָס איז אויסגעשפּרייט...

און אין פנים אַריין פון שוואַרצען הימעל טראָגט די טרויאַנאַווער ערד אויף זיך, אין מיטען פון איהר שעהנסטען פּלאַץ פון איהר מאַרק, איבערגעגעבען הפקר דער נאַכט און דעם שוואַרצען שלייער, פיער טויטע לייכען אין ברודיגע וואָכעדיגע אָנגעטהוערס. און איינער ליעגט, אין זיין שוואַרץ בלוט געגליווערט, פאַר אַ פערמאַכטע טהיר, הינטער דעם טרויאַנאַווער נאַכט־הימעל.

און זעה, ווער איז דאָס? פון וואַנען קומט דאָס די וואָס געהט אַרום פון דער נאַכט און פון דעם שוואַרצען, אין איהרע ווייסע תכריכים, אין איהר הויב אויפ'ן קאָפּ, און איהרע שבת אויעררינגלעך אין איהרע אויערען? און הויך איז זי ווי אַ קעניגין, און געהט, ווי אַ משוגע'נע מאַמע וואָלט זי געווען, און טראָגט עפּעס אין איהר ברייטער שירץ און

ציהט עפעס פון איהר ברייטער שירץ ארויס. זעה: שטיקער צוריסענע ספרי־תורות, שטיקער צוריסענע טליתים, שטיקער צוריסענע פרוכת׳ער, און נעהט, נעהט א לאנגע, לאנגע פלאכטע, און רעדט שטיל און שמייכלענדיג צו זיך.

.... מיינע קינדער האבען זיי מיר געטויט, האבען זייערע לייבער אין די גאסען געוואָרפען. כ׳האב מורא, די פויגעל זאָלען מיר זיי ניט אויפעסען, מיה איך מיר! לייליכער נעהען, לייליכער נעהען.... גיט מיר שטיקער ספרי־תורות, גיט מיר צוריסענע פרוכת׳ער, גיט מיר טליתים, גיט מיר... גיט מיר... איך מוז דאך מיר לייליכער נעהען, לייליכער נעהען. מיינע קינדער׳ס לייבער צודעקען. כ׳האב דאך מורא, פויגעל זאָלען זיי נישט אויפעסען...

צי איז זי נישט די, וואס שטעהט אליין אויפ׳ן וועג קיין בית־לחם, איהרע אייגענע האבען זיך אין דער מערת המכפלה בעהאלטען, איהר מאן מיט איהר שוועסטער... האבען זי אליין אויפ׳ן וועג איבער־געלאזט, אז זי זאל די קינדער היטען. שטעהט זי יעדע נאכט אויף און קוקט דורך די פענסטער, דורך די לאדען אריין, אבער איהרע קינדער טהוען שלאפען.

איז זי אליין פון וועג וואס פיהרט קיין בית־לחם אנגעקומען, פלאכ־טעס נעהט זי זיך, — איהרע קינדער׳ס לייבער צו פערדעקען.

און ווער איז די, וואס געהט איהר נאך, א טריט נאך א טריט? יונג איז זי, ווי איר׳ס א טאכטער. זעה, זי שטרעקט נאך איהר איהרע הענד אויס, און בעט זיך ביי איהר: — לאז מיך, מאמעשי, לאז מיך דיר העלפען די פלאכטעס נעהען... מיין קינד האב איך פאר זיי צום קרבן געבראכט.... איך האב געזעהען ווי די בלוט רינט פון די לעבער פון זיינע הענד, פון די לעבער פון זיינע פיס, ווי זיי האבען איהם מיט די נענעל אין האלץ געקלאפט, און זיין רוקען ברעכט זיך הינטער איהם. און ווי ער האלט די אויגען צום הימעל געווענדעט און בעט מיט די ליפען: „וואסער". זיי האבען איהם א שוואם אין עסיג דערלאנגט. פרעהליך בין איך געוועזן, מאמע, איך האב די טרערען אין מיר געשלונ־גען און פרעהליך בין איך געוועזן. איך האב מיך געפרעהט, מאמעשי, אז איך ברענג מיין קינד א קרבן פאר זיי, א קרבן ברענג איך איהם צו גאט, פאר די וועלט, פאר זיי, פאר זייערע זינד, פאר זייערע זינד.... זעה, יעצט האבען זיי מיין קינד׳ס בלוט גענומען, און צום געלעכטער

די מענשען דערמיט די פּנים'ער פערשמירט.... אין מיין קינד'ס נאָמען האָבען זיי מיינע קינדער געשאָכטען. עס זיינען מיינע מתים... מיינע הרוגים... מיינע קינדער האָבען דאָס געטהאָן, אין מיין קינד'ס נאָמען... לאָז מיך דיר העלפען פלאַכטעס נעהען.... מיינע מתים פערדעקען, אז די פויגעל פון הימעל זאָלען זייערע לייבער נישט עסען... לאָז מיך דיר העלפען, די פלאַכטעס נעהען....

און די מאמע רחל מיט איהר טאָכטער מרים האָבען זיך אין מי־טען מארק געזעצט, אין נאכט און שווארצען געהילט, האָבען פלאַכטעס גענעהט, פון צוריסענע ספרי־תורות פלאַכטעס גענעהט, פון צוריסענע טליתים, פון צוריסענע פּרוכת'ער, וואָס די מאמע רחל האָט אין איהר שירץ אויפגעקליבען, — און די טויטע לייבער פון איהרע זיהן פער־דעקט, פערשטעלט פון די פויגעל פון הימעל, און ווייט אויסגע־צוינען די פלאַכטעס, ווייט אויך צו פערדעקען דעם איינעם זוהן, וואָס איז געלעגען פאר דעם פערשלאָסענעם טויער, פאר'ן הייזעל.